

ВІСНИК

Луганський
державний університет
внутрішніх справ
імені Е.О. Дідоренка

СПЕЦІАЛЬНИЙ ВИПУСК

1' 2012

ВІСНИК

**Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка**

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ
В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Спеціальний випуск № 1

**Луганськ
2012**

ВІСНИК

СПЕЦІАЛЬНИЙ ВИПУСК № 1-2012

Луганського
державного університету
внутрішніх справ
імені Е.О. Дідоренка

* Науково-теоретичний журнал * Виходить щоквартально * Заснований 1997 року * Засновник і видавець: Луганський державний університет внутрішніх справ * Реєстраційне свідоцтво KB № 15990-4462 ПР, видане Міністерством юстиції України 20.11.2009 р. * Включений до переліку фахових видань ВАК України з юридичних наук *

Редакційна колегія:

Комарницький В.М.	- д-р юрид. наук, доц. (головний редактор)
Козаченко І.П.	- д-р юрид. наук, проф. (заст. гол. редактора)
Розовський Б.Г.	- д-р юрид. наук, проф.
Бурбело О.А.	- д-р екон. наук, проф.
Віленська Е.В.	- д-р філос., проф.
Замойський І.Є.	- д-р юрид. наук, проф.
Любашиць В.Я.	- д-р юрид. наук, проф.
Бобкова А.Г.	- д-р юрид. наук, проф., член-кор. НАПрН України
Знаменський Г.Л.	- д-р юрид. наук, проф., член-кор. НАПрН України
Малишева Н.Р.	- д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України
Мамутов В.К.	- д-р юрид. наук, проф., акад. НАН України
Сегай М.Я.	- д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України
Дудоров О.О.	- д-р юрид. наук, проф.
Мордовцев А.Ю.	- д-р юрид. наук, проф.
Федоренко В.Л.	- д-р юрид. наук, проф.
Бірюков В.В.	- д-р юрид. наук, доц.
Левченко О.І.	- канд. юрид. наук, доц. (відповідальний редактор)
Сілюков В.О.	- канд. юрид. наук, доц.

Рекомендовано до друку вченою радою Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка (протокол № 10 від 28 лютого 2012 року)

У спеціальному випуску публікуються наукові статті, доповіді та повідомлення вчених, викладачів, практичних працівників ОВС і представників інших правоохоронних органів, підготовлені для участі в роботі дистанційної науково-практичної конференції «Актуальні питання забезпечення економічної безпеки та реалізації податкової політики в сучасних умовах». Розгляд зазначених питань є магістральним напрямом творчого шляху відомого вченого, талановитого педагога й досвідченого керівника професора Бурбела Олега Анатолійовича, 70-річчю якого й присвячено спеціальний випуск «Вісника ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка».

Статті публікуються в авторській редакції.

✉ Україна, 91493, Луганськ, сел. Ювілейне, вул. Генерала Дідоренка, 4.
Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка
☎ 35-11-57, 35-11-40, факс 93-50-77.

Глава 1

Етапи життєвого шляху

КОРОТКИЙ НАРИС ПРО ЖИТТЯ ТА НАУКОВИЙ ШЛЯХ ПРОФЕСОРА БУРБЕЛА ОЛЕГА АНАТОЛІЙОВИЧА

Бурбело Олег Анатолійович народився 12 червня 1942 року в м. Красний Луч, Луганської області в родині службовців, українець.

У 1949 році почав вчитися в першому класі Покровської середньої школи Троїцького району Луганської області. Потім у 1952 році у зв'язку з переїздом батьків в с. Алмазна Луганської області, вчився в середній школі № 1, а потім з тих само причин – в середній школі № 53 м. Кадіївка Луганської області, яку закінчив у 1959 році.

Після закінчення школи з вересня 1959 року навчався у Комунарському гірничо-металургійному інституті й одночасно працював робочим на будові цього міста. У 1964 році закінчив цей вуз за спеціальністю «Промислове і цивільне будівництво», інженер-будівельник.

З січня 1965 по листопад цього року працював майстром виробничо-технічного відділу Кадіївського строй управління.

З листопада 1965 року по грудень 1966 року знаходився у лавах Радянської Армії, військова частина № 11119, рядовий, сержант. Звільнений у запас у званні молодшого лейтенанта.

З січня по квітень 1967 року працював інженером у тресті «Луганськшахтопроходка», потім з квітня по листопад 1967 року – інженером комбінату «Ворошиловградтяжбуд».

З листопада 1967 року по листопад 1970 року – аспірант Українського заочного політехнічного інституту (м. Харків), денне навчання.

З листопада 1970 по листопад 1972 року – інженер, начальник ВКЗ комбінату «Ворошиловградтяжбуд».

З листопада 1972 року – старший економіст, потім старший науковий співробітник відділу наукової організації праці Ворошиловградського філіалу інституту економіки промисловості АН УРСР по грудень 1978 року.

У 1975 році успішно захистив кандидатську дисертацію за спеціальністю 08.00.05 «Економіка, організація управління и планирования промышленности» за темой: «Резервы снижения трудоемкости вспомогательных работ в шахтном строительстве». Присуджено науковий ступінь кандидата економічних наук.

З грудня 1978 року – старший викладач кафедри організації планування виробництва Ворошиловградського машинобудівельного інституту, потім стає доцентом, а з грудня 1980 року по травень 1994 року – завідуючий кафедрою економіки промисловості Східноукраїнського державного університету.

У 1993 році Олег Анатолійович захистив докторську дисертацію під назвою «Организация управления производственной инфраструктурой предприятий (методологические проблемы)» за спеціальністю 08.00.05 «Економіка, планирование, организация управления народным хозяйством и его отраслями». Присуджено науковий ступінь доктора економічних наук.

У докторській дисертації вперше було розроблено методологічні засади організаційно-економічного механізму управління виробничою інфраструктурою підприємств.

У 1994 році на базі Луганського училища міліції організовується Луганський інститут внутрішніх справ МВС України (постанова КМУ № 104 від 22.02.1994 року, наказ МВД України № 159 від 27.03.1994 року). В цьому році організується кафедра економіки, фінансів і кредиту. Її засновником і першим начальником становиться доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України Бурбело Олег Анатолійович.

Полковник Бурбело Олег Анатолійович на службі в органах внутрішніх справ та в займаній посаді з 18 травня 1994 року.

У 1995 році затверджено вчене звання професора кафедри економіки, фінансів і кредиту.

Полковник міліції Бурбело О.А. нагороджений ювілейною медаллю «50 лет Победы в Великой Отечественной войне 1941 – 1945 г.г.» (1995 г.).

За вагомий особистий внесок у підготовку кваліфікованих кадрів для правоохоронних органів, високий професіоналізм Указом Президента України Олегу Анатолійовичу у 1998 році присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України».

Олег Анатолійович на високому науковому і методичному рівнях проводить заняття з курсантами, студентами і слухачами заочної форми навчання, готує їх до участі у наукових конференціях, враховуючи нові досягнення сучасної науки та передового педагогічного досвіду. Серед курсантів і магістрів, яких готував Бурбело О.А., є лауреати конкурсів наукових робіт.

За плідну науково-педагогічну діяльність наказом Міністерства освіти України нагороджено Олега Анатолійовича знаком Відмінник освіти України (1998).

За досягнення в науковій діяльності і підготовці науково-педагогічних кадрів Олега Анатолійовича обрано Академіком Академії економічних наук України з спеціальності «Фінанси» (1999 р.).

Полковник міліції Бурбело О.А в 2001 році нагороджується нагрудним знаком – пам'ятна медаль «10 років МВС України».

З березня 2002 року по серпень 2003 року – начальник кафедри економіко-правових дисциплін Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України, по грудень 2005 року – начальник кафедри економічної безпеки факультету № 3 Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України.

01.12.2005 звільнений з органів внутрішніх справ у відставку за п. 65 «а» (за віком) Положення про проходження служби рядовим і начальницьким складом органів внутрішніх справ України.

З грудня 2005 року по теперішній час – завідувач кафедри економічної безпеки факультету економічної та громадської безпеки Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, яка під його керівництвом стала випускаючою з підготовки спеціалістів для ДСБЕЗ. Наказом ДДСБЕЗ МВС України в 2006 році Олег Анатолійович нагороджений відзнакою МВС України «за заслуги в боротьбі з економічною злочинністю II ступеня».

За період служби в ОВС полковник міліції Бурбело О.А. зарекомендував себе як грамотний, ініціативний фахівець, що володіє необхідними теоретичними знаннями і достатнім досвідом викладача і керівника кафедри.

Нагороджений нагрудним знаком «За відзнаку в службі» I ступеня, відзнакою-медаллю «За сумлінну службу» III ступеня.

Наказом МВС України нагороджений відзнакою МВС України «Закон і честь» (2003 р.).

Він постійно працює над підвищенням своїх фахових знань, веде наукову роботу та наукове керівництво магістрами, ад'юнктами, дипломними роботами, приймає активну участь у науково-практичних конференціях, має більш 100 публікацій науково та навчально-методичного характеру, серед них – десять монографій з таких актуальних проблем, як правові аспекти банкрутства підприємств, реформування власності, захисту економічної конкуренції, протидії податковій злочинності та на-

вчальних посібників, з них два - з грифом Міністерства освіти і науки України:

Бурбело О.А. має публікації в зарубіжних виданнях. Він є членом спеціалізованої Ради Східноукраїнського національного університету ім. В.Даля по захисту кандидатських дисертацій та фахової ради Міністерства освіти та науки з специфічних категорій. Багато разів виступав опонентом по докторських та кандидатських дисертацій у Радах різних університетів.

Бурбело О.А. також є дійсним членом Міжнародної академії теорії і практики організації виробництва (Росія) та академіком академії економічних наук.

Ним розроблено та підготовлено навчально-методичні комплекси з фінансового права та комерційного права, а також видано п'ять навчальних посібників з цих дисциплін. Підтримує ділові контакти з підрозділами УМВС області та навчальними закладами МВС України і Міністерства освіти і науки України, проводить бесіди з курсантами з актуальних економіко-правових проблем. У 2008 році його нагороджено медаллю «За сприяння органам внутрішніх справ України».

Бурбело О.А. бере активну участь у суспільному житті академії. За складом характеру порядний, витриманий. Особисто дисциплінований, старанний. У стосунках з колегами і курсантами ввічливий і тактовний. У колективі академії користується авторитетом і повагою.

Наказом УМВС України в Луганській області від 09 грудня 2010 року № 1912 Бурбело О.А. нагороджений відзнакою «Знак пошани УМВС України в Луганській області» II ступеня.

У 2009 році рішенням Голови обласної державної адміністрації та Голови обласної ради нагороджений медаллю «За заслуги перед Луганщиною» III ступеня.

**СПИСОК
НАУКОВИХ ТА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИХ ПРАЦЬ
ПРОФЕСОРА БУРБЕЛА О.А.**

№ з\п	Назва	Вихідні дані	Співавтори
1.	Визначення собівартості і технологічності оснащення на основі технічних параметрів	Матеріали X науково-технічної конференції. - Украинский заочный политехнический институт, 1969 г.	Шур И.С.
2.	Планування витрат в умовах дрібносерійного та індивідуального виробництва	Матеріали X науково-технічної конференції. - Украинский заочный политехнический институт, 1969.	Шур И.С.
3.	Максимально устраниць потери рабочего времени при проведении горных выработок	Шахтное строительство № 8, 1970.	Кропотов А.В.
4.	О некоторых резервах подземного транспорта на строящихся шахтах	Эффективная безопасная разработка месторождений полезных ископаемых: "Недра", 1971.	
5.	Резервы снижения трудоемкости работ на подземном транспорте шахт-новостроек	Передовой опыт в строительстве и эксплуатации шахт: "Недра", 1971.	Лобунец В.И.
6.	Влияние факторов производства на уровень трудоемкости откатки грузов на поверхности строящихся шахт	Экономика угольной промышленности - № 6, 1974.	Лобунец В.И.
7.	Оптимальное планирование по вспомогательных цехах шахт-новостроек	Экономика угольной промышленности - № 6, 1974.	

8.	Методические рекомендации по совершенствованию учета, анализа и планирования трудовых затрат во вспомогательных звеньях шахт-новостроек	Ворошиловград, 1974.	Кузнецов В.П. Кулешов Л.Е.
9.	Резервы снижения трудоемкости вспомогательных работ в шахтном строительстве	Социально-экономические и правовые проблемы повышения эффективности производства: Институт экономики промышленности АН УССР. - Выпуск №1,1974.	Кузнецов В.П. Кулешов Л.Е.
10.	Охрана внешней среды на угольных предприятиях	Социально-экономические проблемы экологии: Тезисы докладов и сообщений. Респ. конференции. - Ворошиловград, 1975.	
11.	Методические рекомендации по определению оптимального плана добычи угля на шахте	Ворошиловград, 1975.	Белашов Л.А. Кузнецов В.П. Гончарова Р.Д. Четверикова Л.А.
12.	Совершенствование сравнительного анализа как метода выявления резервов производства	Добыча угля подземным способом. - № 7, 1978.	
13.	Алгоритм расчета нагрузки на лаву	Добыча угля подземным способом- № 7, 1978.	
14.	Методические рекомендации по сопоставимости результатов производственно-хозяйственной деятельности коллективов и шахтостроительных организаций	Ворошиловград, 1979.	в соавторстве

Актуальні питання забезпечення економічної безпеки
та реалізації податкової політики в сучасних умовах

15.	Комплексный план экономического и социального развития Ленинского района г.Ворошиловграда на 1976-1980 г.г.	Брошюра. Ворошиловград, 1979.	в соавторстве
16.	Метод сопоставимости показателей работы коллективов шахтостроительных организаций	Информационный листок № 299-80 Ворошиловград, 1980.	Кузнецов В.П.
17.	Проблемы комплексного развития производственной структуры и инфраструктуры промышленного узла	Тезисы доклада на Республиканской конференции в г.Донецке. Институт экономики промышленности АН УССР. Донецк. 1981.	Осыка А.П.
18.	Вопросы стимулирования создания новой техники и продукции со знаком качества	Научная организация труда и управления производством в свете решений 26 съезда КПСС: Тезисы доклада на Всесоюзной научной конференции.- Свердловский институт народного хозяйства.г.Свердловск, 1984.	Савицкая Л.П. Рожкова Л.А.
19.	Методические рекомендации. Совершенствование хозяйственного механизма управления це-нообразованием в заготовительном производстве	Ворошиловград, 1985.	Кондратенко Е.М. Волков А.В. и др.
20.	Повышение эффективности печатной системы стимулирования разработки и внедрения новой техники	Опыт и проблемы совершенствования организации труда, аттестации и рационализации рабочих мест: Сб. научных трудов. Новосибирск. 1985.	

21.	Методические рекомендации. Совершенствование материального и морального стимулирования инженерно-технических работников, занятых разработкой, освоением и выпуском продукции повышенного механического уровня.	Ворошиловград, 1986.	Кондратенко Е.М. Долганов Г.Ф. Клос И.В.
22.	Эффективность применения ФСА в оценке технического уровня продукции	Организационно-экономические факторы ускорения научно-технического прогресса промышленности: Сб.-М.: Знание, 1986.	
23.	Инфраструктура и интенсификация общественного производства	Проблемы функционирования и развития производственной инфраструктуры в условиях интенсификации общественного производства: 1 Всесоюзная конференция, 1986.	Келин Ю.В.
24.	Эффективность роботизированных производств	Тезисы докладов Республиканской научно-технической конференции. Ворошиловград, 1986.	Хворостянов Д.В.
25.	Оценка технического уровня новой печатной техники с использованием диалоговых систем	Совершенствование организационного и научно-технического развития производства в машиностроении: Воронеж.: ВПИ, 1986.	Клос И.В. Череповский А.П.
26.	Интенсификация использования производственных мощностей	Организация производства в условиях автоматизации: Куйбышев. Плановый институт, 1986.	Бачевский Б.Е.

Актуальні питання забезпечення економічної безпеки
та реалізації податкової політики в сучасних умовах

27.	Совершенствование организации транспортных погрузочно-разгрузочных работ	Совершенствование организации производства в машиностроении: Сб. научных трудов. - Воронеж, 1986.	Осыка Д.П.
28.	Повышение эффективности вспомогательного производства в машиностроении	Совершенствование организации производства в машиностроении: Сб. научных трудов. - Воронеж, 1986.	
29.	Интенсификация производства и труда на транспортных, погрузочно-разгрузочных и складских работах	Управление производства и труда: Межвузовский сборник научных трудов. - Иваново: Госуниверситет. 1986.	Осыка А.П.
30.	Стимулирование труда разработчиков новой техники	Техника: Киев, 1987.	Долганов Г.Ф. Кондратенко Е.М.
31.	Автоматизированная система анализа и управления производственными мощностями предприятия	ВЦНТИ (инфор. листок № 87001). Ворошиловград.	Бачевский Б.Е. Череповский А.П.
32.	Повышение эффективности системы стимулирования разработки и внедрения новой техники	Совершенствование организации освоения новой техники и ускорения научно-технического прогресса: Сборник научных трудов. - Воронеж, 1987.	
33.	Опыт стимулирования достижения проектной трудоемкости изделий	Тезисы доклада на 2-й Республиканской научной конференции "Научно-технический прогресс и повышение эффективности использования производственного и научного потенциала в машиностроении". - Харьков.: НТО машпрома, 1987.	

34.	Измерение производительности труда в условиях совершенствования хозяйственного механизма	Вопросы совершенствования хозяйственного механизма на предприятиях, в производственных объединениях машиностроения: Межвузовский сборник РИСХМ. -Ростов н/д, 1987. - 173 с.	Вайнерович И.М.
35.	Организация процессов обновления парка оборудования в машиностроении	Проблемы совершенствования организации труда и производства в условиях НТП: Сб. научных трудов.- Новосибирск. НЭТИ,1987.	Бачевский Б.Е.
36.	Повышение эффективности вспомогательного производства в условиях аттестации рабочих мест	Тезисы доклада на научно-практической конференции. "Аттестация рабочих мест и усиление ее роли в повышении эффективности производства". Новосибирск. Горком КПСС, областное правление НЭО, НЭТИ, 1988. - 114 с.	Клюс И.В.
37.	Wege zur Effektivität der Instandhaltung von Maschinenbau der USSR	Научный журнал Высшей педагогической школы им. Теодора Нойбауэра.- Эрфурт №3, 1988.	Гроте Э. Гончаров В.
38.	Совершенствование системы управления производственными затратами в энергетическом хозяйстве	Совершенствование учета и контроля в оперативном управлении производственными ресурсами: Сб. научных трудов. - Ворошиловград, 1989.	Бондаренко Ю.П.
39.	Оценка эффективности вспомогательного производства	Тезисы доклада на Республиканской конференции. Ворошиловград, 1989.	
40.	Опыт аттестации и рационализации рабочих мест	ВЦПТИ (инфор. листок №288-117), Ворошиловград, 1989.	Вайнерович И.М. Дроздов О.В.

Актуальні питання забезпечення економічної безпеки
та реалізації податкової політики в сучасних умовах

41.	Анализ и оценка прогрессивности оборудования	Совершенствование учета и контроля в оперативном управлении производственными ресурсами: Сб. научных трудов. - Ворошиловград, 1989.	Вайнерович И.М.
42.	Системный подход к совершенствованию управления вспомогательным производством	Социально-экономические проблемы НТП в новых условиях хозяйствования: Тезисы докладов Всесоюзной конференции. - Кутаиси. 1989 г., с.105-106	
43.	Совершенствование регионального управления вспомогательным производством	Переход предприятий на новые условия хозяйствования: ИЭП АН УССР.- Донецк, 1989 г. - с.30-35	
44.	Совершенствование планирования ремонтного производства	Организация ремонтного обслуживания в машиностроении: Тезисы Всесоюзной конференции. - Ворошиловград, 1989.- с.106-108	
45.	Развитие хозрасчетных отношений в ремонтном производстве	Совершенствование организации промышленного производства в новых условиях хозяйствования: Тезисы доклада Всесоюзной научно-практической конференции. Воронеж, 1989, с.40-42	
46.	Формирование трудоемкости работ во вспомогательном производстве	Деп. В Укр. НИИНТИ № 397- Ук.91	
47.	Разработка принципов хозяйственного расчета на Ворошиловградской фабрике игрушек	ВЦНТИ (инфор.листок № 89-212). - Ворошиловград, 1989.	Вайнерович И.М. Дроздов О.В.

48.	Совершенствование экономических методов управления инструментальным обеспечением при внедрении АСУП	ВЦНТИ (инфор.листок № 90-051). - Ворошиловград, 1990.	Пивнев Н.С. Максимова Т.С. Клеутина Т.П.
49.	Оценка потенциала системы технического обслуживания	Экономические проблемы ускорения НТП: Тезисы доклада Республиканской конференции. - Одесса, 1990.	Вайнерович И.М.
50.	Опыт внедрения аренды на промышленных предприятиях	НТИ и повышение эффективности использования производственного потенциала: Тезисы доклада Республиканской конференции. - Харьков, 1990.	Вайнерович И.М.
51.	Организационно-экономический механизм управления системой обслуживания производства	Предприн. Доклада. ИЭП АН УССР.- Донецк,1990.	Клианенко Б.Т.
52.	Особенности экономических методов управления при внедрении аренды на промышленных предприятиях	Проблемы развития прогрессивных форм хозяйствования: Тезисы докладов Северо-Кавказской региональной научно-практической конференции. -Орджоникидзе,1990, часть 1, с.40-42	Вайнерович И.М.
53.	Реализация арендных отношений в ремонтном хозяйстве	Проблемы развития прогрессивных форм хозяйствования: Тезисы докладов Северо-Кавказской региональной научно-практической конференции. - Орджоникидзе, 1990, часть 2, с.62-64	Вайнерович И.М.
54.	Совершенствование управления вспомогательным производством в новых условиях хозяйствования	Совершенствование организации управления производством в новых условиях хозяйствования: Сб. научных трудов. - Иваново: Госуниверситет, 1998.	

Актуальні питання забезпечення економічної безпеки
та реалізації податкової політики в сучасних умовах

55.	Обновление парка оборудования в условиях производства	Техника. – Киев,1990.	Гончаров В.Н. Бачевский Б.Е.
56.	Внутрипроизводственная инфраструктура в условиях рынка	Тезисы докладов научно-практической конференции. – Луганск: Знание, филиал ИЭП АН УССР	
57.	Формирование трудоемкости работ во вспомогательном производстве	Деп. В Укр. НИИНТИ № 397-УК 91.- Луганск, 1991.	
58.	Организация управления производственной инфраструктурой машиностроительных предприятий	Киев, УМК ВО,1992.	
59.	Выбор формы организации ремонта оборудования	Организационные факторы совершенствования хозяйственного механизма: Сб.научных трудов.- Воронеж: Политехнический институт,1991	
60.	Статистические методы оценки потенциала оборудования	Вестник статистики № 8, 1992	
61.	Аренда в ремонтно-механическом цехе	Производственный коллектив: прогрессивные формы организации труда и производства.- Воронеж,1992	Вайнерович И.М.
62.	Управління допоміжним виробництвом	Київ: НМК ВО, 1992	
63.	Эффективность производственной инфраструктуры предприятия	Луганская областная типография,1994	Гончаров В.Н. Вавин А.И.
64.	Специфика экономической подготовки молодых специалистов для правоохранительных органов	Організаційно-правові проблеми економічної безпеки України та кадрового забезпечення їх вирішення: Зб. матеріалів науково-практичної конференції. - Львів, 1995	

65.	Проблемы борьбы с организованной преступностью	Творческое наследие Новгородцева (к 130-летию со дня рождения) актуальные проблемы государства в Украине: Сб. материалов межвузовской научно-практической конференции. - Луганск: ЛИВД МВД Украины, 1996	
66.	О феномене теневой экономики	Творческое наследие Новгородцева (к 130-летию со дня рождения) актуальные проблемы государства в Украине: Сб. материалов межвузовской научно-практической конференции. - Луганск: ЛИВД МВД Украины, 1996	Марков М.Н.
67.	Государство в рыночной экономике	Сборник материалов научно-методической конференции: Луганск: ЛИВД МВД Украины, 1996	Тисунова В.Н.
68.	Основные проблемы приватизации в Украине	Сборник экономико-правовых дисциплин. - Луганск: ЛИВД МВД Украины, 1996	Тисунова В.Н.
69.	Методические указания к практическим занятиям по дисциплине "Финансовое право"	Сборник экономико-правовых дисциплин. - Луганск: ЛИВД МВД Украины, 1996	
70.	Экономическая безопасность страны и теневая экономика	Теневая экономика, проблемы борьбы с организованной преступностью и коррупцией в сфере экономики: Сб. материалов "Круглого стола" - Луганск: ЛИВД, 1997	
71.	Проблеми реформування власності в Україні	Нафтова і газова промисловість № 3, 1997	Тисунова В.М.

Актуальні питання забезпечення економічної безпеки
та реалізації податкової політики в сучасних умовах

72.	Методика оцінки ефективності функціонування приватизованих підприємств	Нафтова і газова промисловість № 5, 1997	Тисунова В.М.
73.	Комерційне право	Навчальний посібник. - Луганськ: ЛІВС МВС України, 1997	
74.	Збірник завдань і конкретних ситуацій по комерційному праву	Луганськ: ЛІВС МВС України, 1997	
75.	Організація розподільчих процесів на приватизованих підприємствах	Нафтова і газова промисловість № 1, 1998	Тисунова В.Н.
76.	Преобразование отношений собственности в Украине	Луганск: РИО ЛИВД МВД Украины, 1998	Тисунова В.Н. Недодасва Н.Л.
77.	Проблемы нормотворчества в регулировании деятельности акционерных обществ	Вестник ЛИВД № 1, 1998	Ливинец В.П.
78.	Проблеми забезпечення економічної безпеки в Україні	Вісник ЛІВС № 3, 1998	Антіпов Є.А.
79.	Приватизация как средство эффективного развития экономики	Вестник ВУГУ, 1998	Тисунова В.Н.
80.	Проблемы нормотворчества в регулировании деятельности акционерных обществ	Вестник ЛИВД №1, 1998	Ливинец В.П.
81.	Проблеми забезпечення економічної безпеки в Україні	Вісник ЛІВС № 3, 1998	Антіпов Є.А.
82.	Правовое обеспечение экономической безопасности региона	Организационно-правовые проблемы борьбы с экономической преступностью: Материалы научно-практической конференции. - Луганськ, ЛИВД МВД Украины, 1998. с. 6-10	0,2 п.л.

83.	Государственное Регулирование эмиссионной деятельности АО	Бизнес информ № 3-4,1999	Ливинец В.П.
84.	Проблемы совершенствования законодательства по регулированию деятельности акционерных обществ	Проблемы совершенствования законодательства и практика его применения с учетом прогноза преступности: Материалы международной научно-практической конференции.-Луганск: ЛИВД МВД Украины,1998 с.24-28	
85.	О повышении защиты прав акционеров	Вісник ЛІВС МВС України № 2, 1999	Ливинец В.П.
86.	Збірник ділових ігрових ситуацій з комерційного права	МАУП, Луганська філія. Луганськ, 2001	Ржевська А.І.
87.	Экономические отношения Луганской области с российскими регионами	36 наукових робіт Східноукраїнського Національного університету № 6, 2001	Кляяненко Б.Т.
88.	Акционерные общества (организационно-правовые основы деятельности). Монография	Донецкий государственный университет, 2002	Недодаєва Н.Л. Тарасенко Л.М. Лобас В.М.
89.	К проблемам антикризисного управления неплатежеспособными предприятиями (правовой аспект)	Актуальные проблемы реформирования правовой системы Российской Федерации: Сб. материалов международной научно-практической конференции -Ч.П. Белгород: изд-во БЕЛГУ, 2002, С. 9-14	в соавторстве
90.	Законодательство о банкротстве нуждается в совершенствовании	Актуальные проблемы борьбы с преступностью - Сб. МАУП Луганский филиал, 2002, №1	Недодаєва Н.Л.

Актуальні питання забезпечення економічної безпеки
та реалізації податкової політики в сучасних умовах

91.	Финансовое право	Учебное пособие ЛАВД МВД Украины, 2002	Манаков А.А. Василенко В.Ф. Стрельни- кова Н.Н.
92.	Контроль органов внутренних дел за дея- тельностью коммерче- ских банков	Актуальные проблемы борьбы с преступностью.- Сб. МАУП Луганский филиал, 2002, № 1	Андросов С.М.
93.	Законодавство України про захист економічної конкуренції	Проблеми правознавства та правоохоронної ді- яльності: Зб. наукових праць. - Донецький ін- ститут внутрішніх справ, 2002 №3, с.285-292	
94.	Проблемы совершенст- вования банковского законодательства	Зб. наукових праць Схід- ноукраїнського націона- льного університету ім. В.Далія. - 2002, № 8, с.6-13	Андросов С.М.
95.	Проблемы формирова- ния национальной на- логовой политики	Науковий вісник академії Державної податкової служби України, 2002. № 4 (18). - с.116-118	Андросов С.М.
96.	О процедурах банкрот- ства (экономико- правовой анализ)	Збірник наукових праць. Економіка. Менеджмент. Підприємство. Східноук- раїнський національний університет ім. В.Далія, №9 ч.(II)/2002	Степаненко Д. Ю.
97.	Место экономического уклада жизни в системе детерминант регулиро- вания общества	Збірник наукових праць. Економіка. Менеджмент. Підприємство. Східноук- раїнський національний університет ім. В.Далія, №9 ч.(II)/2002	Андросов С.М.
98.	Удосконалення механізму захисту прав акціонерів	Правове регулювання корпоративних відносин в Україні: Матеріали нау- ково-практичного семі- нару 28.022003. - Львів: Львівський інститут внут- рішніх справ при НАВС України, 2003	

99.	О необходимости создания консультационных центров оценки кредитоспособности субъектов хозяйствования в Украине	Підприємство, господарство и право. - 2003 № 3-с.131-133	Андросов С.М.
100.	Банкротство предприятий (экономико-правовые аспекты)	Монография.- Луганск: ЛАВД, 2003. - 228 с.	Дорошенко В.В., Недодаева Н.Л.
101.	Проблемы государственного долга в условиях трансформации экономики Украины	Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В.Даля, № 3(61). 2003, с. 24 -30	Струк С.Н.
102.	Реалии разрешения хозяйственно-правовых проблем акционерных правоотношений	Збірник наукових праць. Економіка. Менеджмент. Підприємництво. № 11/2003, - Східноукраїнський національний університет ім. В.Даля	Степаненко Д.Ю.
103.	Правові основи припинення підприємницької діяльності	Монографія. Донбаська державна академія будівництва та архітектури.- Донецьк. 2004	Долгальова О.В., Зуєва О.І., Манаков А.О.
104.	О необходимости создания государственного института по вопросам банкротства	Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В.Даля, № 1(71) ч.2. 2004. - с.37-43	Бурбело О.А. Степаненко Д.Ю.
105.	Организационно-правовой механизм защиты кредитно-финансовых учреждений от противоправных посягательств	Монография. Донецький державний університет управління. - Донецьк, 2004.-138 с.	Задорожний В.П., Ганжина Н.Н., Андросов С.М.
106.	Правопорушення при банкрутстві підприємства	Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції „Економічні проблеми сталого розвитку підприємства в умовах ринкової економіки”.-Луганськ: СНУ.2004	

Актуальні питання забезпечення економічної безпеки
та реалізації податкової політики в сучасних умовах

107.	Криміналізація общества в умовах трансформації економіки	Матеріали Регіональної науково-практичної конференції „Соціально-економічні проблеми перетворення громадського суспільства :сучасне і майбутнє” / За заг. ред. д.е.н., проф. Г.В.Сасенко.-Луганськ: 2004	
108.	Причини та умови формування тіньового сектору	Матеріали міжнародного науково-практичного семінару „Тіньова економіка в інфраструктурі організованої злочинності”. - Одеса. - 2004	
109.	Економічна конкуренція та її правовий захист	Монографія. Донецьк, 2004	Долгальова О.В. Манаков А.О., Селівьорстов І.В.
110.	Место економічного укладу життя в системі детермінант регулювання общества	Зб. наук. праць СНУ.- Луганськ, 2002	Андросов С.М.
111.	О процедурах банкрутства (економіко-правовий аналіз)	Зб. наук. праць СНУ.- Луганськ, 2002	Степаненко Д.Ю.
112.	Проблеми державного боргу в умовах трансформації економіки України	Зб. наук. праць СНУ.- Луганськ, 2003	Струк С.Н.
113.	Методологічні основи стратегії забезпечення росту фінансових ресурсів підприємств	Вісник Східноукраїнського національного університету ім.В.Даля - 2004 № 10 (80). Ч. 2	Зуєва Е.І.
114.	Проблеми забезпечення обов'язкових надходжень до бюджетів	Монографія-Донецьк: „ВІК”, 2004.- 279с.	Задорожній В.П., Полтавчук С.Б., Чебанов Д.О.

115.	Фінансове право. Загальна та Особлива частина у схемах	Навчально-методичний посібник / МВС України. Луган.акад. внутр. Справ ім. 10-річчя незалежності України. - Луганськ: РВВ ЛАВС, 2004. - 100 с.	Зуєва О.І., Манаков А.О.
116.	Проблемные аспекты формирования бюджетов местного самоуправления	Бюджетно-податкова політика: теорія, практика, проблеми: Матеріали науково-практичної конференції. - Ірпінь: Національна академія ДПС України, 2004. - 470 с.	
117.	Утечка капитала - важная составляющая угрозы экономической безопасности Украины	Спеціальний випуск «Сучасні проблеми національної безпеки України: економіко-правові аспекти». Вісник ЛАВС, 2004. - 27с.	Пекин А.Ю., Андросов С.М.
118.	Исторический аспект генезиса фиктивного предпринимательства	Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В.Даля. 2005. №1 (83)	в соавторстве
119.	Ответственность за налоговые преступления в Украине.	Матеріали третьей научно-практической конференции «Актуальные проблемы юридической ответственности за нарушения в сфере экономической деятельности и налогообложения. Ярославль. 2004	в соавторстве
120.	Монография. Корпоративное управление	Донецкий государственный университет управления, 2005. - 445 с.	Малева Т.В., Бондаренко В.В.
121.	Учебное пособие «Налоговое право»	Луганск. РИО Луганского государственного университета внутренних дел. 2005. (находится в редакции. Выпуск ожидается к концу текущего года)	

Актуальні питання забезпечення економічної безпеки
та реалізації податкової політики в сучасних умовах

122.	Направления совершенствования механизма налоговых льгот с целью активизации регулирующей функции налоговой системы	Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми інноваційного розвитку держави». Том 1. - Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. - 112 с.	Малаева Т.В.
123.	Государственный бюджет как инструмент обеспечения экономической безопасности государства в условиях трансформации экономики Украины	Materialy II Mezinarodni vedecko-prakticka conference "Pezspektivni novinky vedy a technici-2005". - Dilg. Ekonomicke vedy.- Pzaha, Publishing/ House "Education and Science s.z.o.", 2005.-S.25-28	Малаева Т.В.
124.	Международные финансовые инновации как фактор обеспечения конкурентоспособности предприятий	Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інвестиційні стратегії підприємств України на міжнародних товарних та фінансових ринках». Том 2. - Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2006. - с. 95-96	Малаева Т.В.
125.	Обеспечение права граждан Украины на социальную защиту в государственном бюджете страны	Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. Випуск 1, 2006.-с.79-88	Малаева Т.В.
126.	Внутрихозяйственное нормотворчество субъектов предпринимательской деятельности как способ профилактики экономических правонарушений	Економіка: проблеми теорії та практики. Зб. наук. праць. Вип. 211: в 4 т. Том 1-Дніпропетровськ: ДНУ, 2006. - С. 78-83	Малаева Т.В.
127.	Торговая политика	Монографія. -Донецк: ДонГУУ, 2006. - 354 с.	Євтушенко А.К., Малаева Т.В., Заблудская И.В.

128.	Принципи організації цикла обслуговування покупателів в процесі розробки торговельно-політичної політики	Матеріали I міжнародної науково-практичної конференції «Наука і технології: шаг в будущее-2006». Том 22. Экономические науки. - Белгород: Руснаучкнига, 2006. - С. 14-16	Малаєва Т.В.
129.	Інноваційна модель розвитку економіки як засіб забезпечення економічної безпеки держави	Матеріали науково-практичної конференції. Харків, ХНУВС, квітень 2007. С.5-9	Малаєва Т.В.
130.	Деякі господарсько-правові аспекти попередження фіктивного підприємства	Матеріали науково-практичної конференції. Харків, ХНУВС, квітень 2007	Щеглов Д.С.
131.	Господарсько-правове визначення фіктивного господарювання	Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка. Луганськ: ЛДУВС, 2008. - С. 13-21	
132.	Правові проблеми здійснення процедур банкрутства підприємств	Монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О.Дідоренка, 2008.-192 с.	Карпенко В.Ю., Чуніхіна Л.М.
133.	Детінізація економіки (організаційно-правові проблеми)	Монографія. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О.Дідоренка, 2008. - 192 с.	Калашніков М.М.
134.	Захист корпоративних прав інвесторів фінансово неспроможних підприємств	Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Господарсько-правове, цивільно-правове та фінансово-правове забезпечення розвитку сучасної економіки України» 14 листопада 2008 року. Секція «Фінансове право та економічна безпека» - Донецьк: ДЮІ, 2008. -290 с.	Бурбело О.А., Недодаєва Н.Л.
135.	Оцінка ефективності використання оборотних активів	Стаття. Економіка АПК.2008, № 11.-С.50-53	Зуєва О.І.

Актуальні питання забезпечення економічної безпеки
та реалізації податкової політики в сучасних умовах

136.	Проблеми становлення системи державного фінансового контролю в Україні	Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О.Дідоренка. Випуск № 2. 2009.-С.24-31	Мінкін С.В.
137.	Организационно-правовые аспекты противодействия экономическим правонарушениям в современных условиях	Труди Международной научно-практической конференции (30-31 марта 2009 г.). Часть 1. - Ростов-на-Дону: СКАГС, 2009. - 266 с. «Актуальне вопросы управления развитием социально-экономических систем в условиях глобального экономического кризиса»	Недодаєва Н.Л., Андросов С.М., Єськов С.В., Калашников М.М.
138.	Права людини: теорія, реальність, перспективи	Матеріали Регіональної науково-практичної конференції (м.Дніпропетровськ, ЛДУВС,5 грудня 2008р.). До 60-річчя Загальної державної декларації прав людини - Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2009. - 204 с.	Малаєва Т.В.
139.	Загрози діяльності суб'єктів господарювання в умовах сучасної кризи	Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О.Дідоренка. Випуск № 3, ч.1. 2009.-С.141-146	Бурбело С.О.
140.	Економічна безпека держави в контексті глобалізації: нові здобутки та виклики	Стан безпеки підприємств малого і середнього бізнесу в умовах світової кризи: Збірник наукових праць за матеріалами круглого столу, Київ, 26 листопада 2008 р. - К.: вид-во Європ. ун-ту, 2009. С.79-82	Єськов С.В.

141.	Репутація компаній: управління і захист	Монографія.-Луганськ: Янтар, 2009. - 104 с.	Солоха Д.В., Зінченко А.М.
142.	Економічна і правова безпека репутації підприємства	Монографія. - Лганськ: Янтар, 2009. - 100 с.	Солоха Д.В., Припутень В.Ю.
143.	Правові аспекти вішкодування моральної шкоди і фінансового збитку нанесеного діловій репутації підприємства	Научный журнал «Культура народів Причорномор'я» №172. Т.2 (2009 г.), стр.39-41	
144.	Маркетингові технології консалтингу в підвищенні репутації підприємств АПК»	Научный журнал «Культура народів Причорномор'я» № 174.Т.1 (2009 г.), стр. 7-8	
145.	Правовий захист Інтернет-загроз репутації підприємства АПК	Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. - Випуск 257: В 7 т. - Т.3. -Дніпропетровськ: ДНУ, 2009. - 296 с.	
146.	Актуальні проблеми протидії незаконній розробці надр в Україні	Центральноукраїнський правничий часопис Кіровоградського юридичного інституту ХНУВС: Збірник наукових праць.- Кіровоград: КіпЮІ ХНУВС, 2009. - №2. - 154 с.	Ботелая М.А.
147.	Консалтингові послуги з розвитку репутації підприємств АПК	Аграрна економіка: Науковий журнал Львівського національного аграрного університету. 2009, Т.2, № 3-4	
148.	Соціально-економічна стратегія держави та податкові відносини	Податкове навантаження: потреби регіону і можливості стягнення податків в умовах кризи: монографія / Колектив авторів. - Луганськ: вид-во СНУ ім.В.Даля, 2010.- 176 с.	Бурбело С.О.

Актуальні питання забезпечення економічної безпеки
та реалізації податкової політики в сучасних умовах

149.	«Податкові ями» на шляху до наповнення державного бюджету	Податкове навантаження: потреби регіону і можливості стягнення податків в умовах кризи: монографія / Колектив авторів. - Луганськ: вид-во СНУ ім.В.Даля, 2010.-176 с.	Васильєва Н.С.
150.	Проблеми виявлення та документування злочинів, пов'язаних з незаконним видобуванням вугілля	Актуальні проблеми протидії злочинам у сфері економіки: матеріали Всеукраїнської наукової конференції (Львів, 26 березня 2010 р.). - Львів: ЛьвДУВС, 2010. - 348 с.	Болелая М.А.
151.	Організаційно-правові проблеми протидії легалізації (відмивання) злочинних коштів на страховому ринку України	Вісник ЛДУВС ім. Е.О.Дідоренка «Бізнес і злочинність». Спеціальний випуск № 5-2010.	Калашников М.М.
152.	Особливості мотивації податкових злочинів та правопорушень в період фінансової кризи	Вісник ЛДУВС ім.Е.О.Дідоренка «Бізнес і злочинність». Спеціальний випуск № 5-2010.	Недодаєва Н.Л.
153.	Petra scandali либерелизации банковской деятельности в условиях кризиса	Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право) №1 (48) 2010.	Андросов С.М.
154.	Правовий захист інформаційним загрозам репутації підприємства АПК	Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. - №2 (41).-2010	
155.	Правовий захист ділової репутації підприємства АПК	Науковий вісник Луганського національного аграрного університету. Економічні науки №13.- Луганськ: «Елтон 2».2010	
156.	Еволюція поняття «банкрутство»	Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, 2010 № 11(153). Ч.2	Бурбело С.О.

157.	Господарсько-правові засоби у контексті попередження фіктивного господарювання	Збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції, 26-27 листопада 2010 року / Національний університет ДПС України, НДІ фінансового права. - К.: Алерта, 2010. - 464 с.	Щеглов Д.С.
158.	Формування заходів з протидії недружного поглинання підприємства	Научний журнал «Культура народів Причорномор'я», №195-2010	Бурбело С.О.
159.	Особливості рейдерства в Україні	Науково-виробничий журнал «Часопис економічних реформ» № 2, 2011	Бурбело С.О.
160.	Передумови та специфіка розвитку рейдерства в Україні	Маркетинг: теорія і практика. Збірник наукових праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля / Ред. кол.: Т.С.Масимова (гол.ред.). - Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2011. - 316 с.	Бурбело С.О.
161.	Підвищення ефективності управління в органах внутрішніх справ (поведінковий підхід)	Вісник ЛДУВС ім.Е.О.Дідоренка. Випуск № 1-2011.	
162.	Підготовка к переводу економічного образования в режиме онлайн	Актуальні проблеми розвитку електронної освіти в галузі економіки: Тези доповідей 1 Міжнародної науково-практичної конференції 14-16 травня 2011 р. - Х.:ФОП Александра К.М.; ВД «ІНЖЕК», 2011.- 224с.	

Актуальні питання забезпечення економічної безпеки
та реалізації податкової політики в сучасних умовах

163.	Ефективна протидія відшкодуванню «брудних» грошей як один з чинників економіки»	Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Податкові новації в контексті економічних реформ в Україні»: Тези доповідей-Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. - 148 с.	Бурбело С.О.
164.	Заходи із протидії недружньому поглинанню підприємства	Вісник інституту економіко-правових досліджень НАН України, 2011 №1	Бурбело С.О.
165.	Місце підрозділів ДСБЕЗ у протидії рейдерству	Правове, організаційне та методичне забезпечення діяльності підрозділів ДСБЕЗ: тези доповідей та повідомлень учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції 10 червня 2011 р. - Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011.-260 с.	
166.	Виникнення та розвиток рейдерства	Економіко-правовий часопис. Збірник наукових праць. - Львів:ЛьвДУВС, 2011.- Вип.2-392 с.	Бурбело С.О.
167.	Формування заходів з протидії недружньому поглинанню підприємства	Часопис економічних реформ. Науково-виробничий журнал № 3, 2011. - Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. - 161 с.	Бурбело С.О.
168.	Правовий інструментарій протидії рейдерству	Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля № 9 (163). Частина 1- 2001	Бурбело С.О.
169.	Цільовий підхід до управління підрозділами виробничої інфраструктури підприємств	Економіка. Менеджмент, Підприємство. Збірник наукових праць, № 23 (II)/2011. Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля	

170.	Рейдерство - загроза національній економіці	Актуальні проблеми діяльності ВСБЕЗ та підготовки фахівців для її підрозділів: тези доповідей та повідомлень. - Львів: ЛьвДУВС, 2012-416 с.	
171.	Вплив ризиків у господарській діяльності на економічну безпеку підприємств	Інноваційні напрямки розвитку маркетингу: теорія і практика: Тези доповідей // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційні напрямки розвитку маркетингу: теорія і практика» 29-30 березня 2012 р., м. Луганськ. - Вид-во СНУ ім. В.Даля, 2012.-112 с.	
172.	Ризики в господарській діяльності і економічна безпека підприємства	Матеріали II науково-практичної конференції «Ділове та публічне адміністрування». 26-28 квітня 2012 року. Луганськ - Слов'янськ. – Луганськ: СНУ ім. В.Даля, 2012. – 290 с.	
173.	Зловживання з відчуженням землі	Збірник наукових праць за матеріалами III Регіональної науково-практичної конференції студентів, магістрів і молодих вчених «Розвиток АПК в умовах глобальної економіки» 15-16 грудня 2011 року / За ред. В.Г.Ткаченко. - Луганськ: ЛНАУ, «Елтон-2», 2011.- 184 с.	

Глава 2

Від друзів, учнів та колег

Уважаемый Олег Анатольевич!

От имени Луганского государственного университета внутренних дел имени Э.А. Дидоренко и меня лично примите сердечные поздравления с Днем рождения!

В обществе Вы известны как профессионал, компетентный и волевой руководитель, который пользуется авторитетом и уважением. Жизненный опыт, высокая работоспособность и целеустремленность, большой личностный потенциал, талант ученого и педагога помогают Вам решать самые сложные задачи, стоящие перед коллективом кафедры, и вызывают уважение у подчиненных и коллег.

Много лет вы трудитесь на благо университета, при этом сохраняя верность избранному делу, показывая своим примером образцы профессионализма и трудолюбия. Под вашим руководством развивалась и преумножала свои успехи кафедра, формировались новые научные наработки, интенсивно внедрялись активные методы обучения, основанные на наглядности и практической значимости. Ваш патриотизм и любовь к науке – пример для подражания курсантам и студентам университета, коллегам и друзьям.

От всего сердца желаю, чтобы все Ваши дела были неподвластны времени и смене поколений, чтобы рядом были вер-

ные друзья и единомышленники. Пусть тепло и уют семейного очага надежно защищает от жизненных неурядиц, а в будущем Вас ждет еще много лет, наполненных полезными делами и земными радостями.

С уважением,
ректор ЛГУВД им. Э.А. Дидоренко

В.М. Комарницкий

*Уважаемый Олег Анатольевич!
Дорогой наш Друг, Коллега и Учитель!*

Примите самые тёплые и искренние поздравления по поводу Вашего 70-летнего юбилея!

Вы прошли интересный, нелёгкий жизненный и профессиональный путь. О Вашем опыте, знаниях, душевных качествах будет говорить ещё ни одно поколение студентов. Вы подготовили достойную «армию» специалистов, многие из которых стали руководителями высших и средних звеньев в различных отраслях народного хозяйства, возглавляют структурные подразделения МВД Украины. Ваши ученики работают в судах и прокуратурах всех областей Украины и АР Крым.

Вы, без преувеличения, являетесь гордостью нашей милицмейской профессии. Вы полны мудрости и опыта, которыми щедро делитесь с окружающими. Мы всегда берём пример в работе с Вас, потому, что Вы восхищаете людей своим оптимизмом, упорством, умением преодолевать трудности и добиваться желаемого результата!

При том, что Вы являетесь заслуженным деятелем науки и техники Украины, много лет возглавляете кафедру экономической безопасности Луганского государственного университета внутренних дел им. Э.А. Дидоренко, являетесь доктором экономических наук, профессором, академиком АЭН Украины, в недавнем прошлом - полковник милиции, Вы были и остаётесь открытым, доброжелательным, отзывчивым челове-

ком, к которому всегда тянутся люди. Вы находите общий язык с людьми, независимо от их возраста и положения.

Возглавляемая Вами кафедра является ведущей в Вашем университете, на ней проводится большая работа по модернизации учебного процесса. Изданные Вами учебники, монографии, учебные пособия, научно-практические пособия и рекомендации являются тем вкладом, которым могут гордиться Ваши коллеги, руководство, курсанты вашего вуза, а также, практики, которые знают им цену.

Ваши направления научных исследований такие, как: проблемы экономической безопасности на государственном и региональном уровнях; совершенствование управления в органах внутренних дел; механизм управления экономической безопасностью региона; борьба с организованной преступностью в регионе, имеют неопределимое значение для украинской науки и практики.

От всей души желаем Вам крепкого здоровья, новых свершений, мира и благополучия, чтоб ещё долгие-долгие годы Вы могли делиться Вашими бесценными знаниями и опытом, а также радоваться успехам Ваших родных и близких, вселяя в них оптимизм и уверенность.

С Юбилеем Вас!

С уважением,
коллектив Всеукраинской Ассоциации
социальной поддержки и защиты
сотрудников спецслужб Украины

Президент

С.Г. Синченко

Председатель Донецкого
отделения правления

В.В. Сурков

Сопредседатель правления

В.И. Лазуренко

Шановний Олеже Анатолійовичу!

Від імені багатотисячного колективу фахівців і вчених вугільної промисловості вітаємо Вас із чудовим ювілеєм - 70-річчям від дня народження, бажаємо Вам здоров'я, добра, щастя та родинного благополуччя.

Народившись в шахтарському краї, Ви все своє життя зв'язали з вугільною промисловістю. Отримавши спеціальність гірничого інженера -шахтобудівника після закінчення Комунарського гірничо-металургійного інституту, Ви протягом тривалого часу працювали на підприємствах вугільної галузі. Прекрасно знаючи технологію ведення гірничих робіт і проблемні питання вугледобувних підприємств, Ви особливу увагу звернули на економічні питання, що привело Вас в нову галузь знань - економіку виробництва. Після закінчення аспірантури та успішного захисту кандидатської, а потім і докторської дисертацій Ви тривалий період працюєте на викладацькій роботі, очолюючи кафедри економіки в Луганському машинобудівному інституті, а потім в Луганському державному університеті внутрішніх справ.

Сьогодні Ваші творчі успіхи і починання нерозривно пов'язані з однією з найбільш шанованих у світі професій - підготовкою та вихованням молодих фахівців для нашої держави. Незважаючи на зайнятість, Ви завжди проявляли і проявляєте притаманні Вам високі людські та професійні якості. Саме завдяки цьому Ваша багаторічна трудова, викладацька, наукова і громадська діяльність викликає почуття поваги і глибокої вдячності як людей, які Вас знають особисто, так і всіх вчених і фахівців галузі. Це, перш за все, доступність, товариськість і толерантність, компетентність і високий професіоналізм. Вже простий перелік цих якостей викликає почуття глибокої поваги до Вас і гордість за колектив

Університету, викладачів і співробітників, яким пощастило з Вами працювати протягом багатьох років.

Одночасно з підготовкою фахівців в галузі економічних і соціальних наук, Ви продовжували роботу наукову роботу, зокрема щодо вирішення актуальних економічних проблем вугільної промисловості.

Ваші коментарі (зауваження, пропозиції) щодо законопроектів про особливості приватизації вугледобувних підприємств, передачі в оренду чи концесію об'єктів паливно-енергетичного комплексу, про засади функціонування ринку вугілля частково враховано в остаточній редакції законопроектів, які внесено Урядом до Верховної Ради України.

Наукові дослідження та розробки щодо формування та здійснення державної політики стосовно інноваційного розвитку вугільної промисловості та щодо оцінки енергетичної безпеки країни використовуються або беруться до уваги Міністерством у практичній діяльності і будуть враховані при розробці проекту Програми розвитку вугільної промисловості на середньострокову перспективу.

Дякуємо за наукові розробки для вугільної промисловості і сподіваємося на подальшу творчу співпрацю. Бажаємо Вам добра, щастя, успішної реалізації всіх проектів і планів, які виконуються Вами для зміцнення безпеки держави.

З повагою,
Директор Департаменту
вугільної промисловості
Міненерговугілля,
кандидат технічних наук

О. Вівчаренко

Заступник Генерального директора
ДП «Науково-технічний
центр «Вуглеінновація»,
доктор технічних наук

В.Г. Красник

*Дорогий наш Друже, Колего,
шановний Олеже Анатолійовичу!*

Прийміть найтепліші привітання з приводу Вашого Ювілею! Ви пройшли цікавий життєвий та нелегкий 70-річний шлях, виховали цілу армію учнів, серед яких багато керівників, фахівців на всіх рівнях структурних підрозділів МВС України, судів і прокуратури. Ще багато фахівців працюють в різних сферах економіки, які захистили дипломи, дисертації під Вашим керівництвом. Ви стали гордістю міліцейської професії, взірцем людяності, вершиною професіоналізму та прикладом для поколінь. Ви – заслужений діяч науки і техніки України, доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України, полковник міліції у відставці, який сумлінно ставиться до своєї роботи, багато працює на імідж Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка. Ми знаємо Ваші наукові дослідження: з проблем економічної безпеки на державному і регіональному рівнях; організаційно-правових і економічних засад акціонерних товариств; державного регулювання емісійної діяльності; комерційного права; боротьби з організованою злочинністю у регіоні. Ви багато зробили для навчального процесу навчального закладу, де Ви є начальником, а потім завідувачим кафедри економічної безпеки. Ваші наукові видання та публікації знають не тільки в Україні, але і за її межами.

Нехай Бог Вам дає міцного здоров'я аби Ви ще довго могли ділитися своєю нескінченною енергією та досвідом з колегами, курсантами та фахівцями поважної професії в нашій Країні.

З Ювілеєм Вас!

З повагою,
Академік Академії
економічних наук України
доктор економічних наук, професор

О.В. Оліфіров

Академік Академії
економічних наук України
д.ф.е.н., полковник міліції

В.І. Лазуренко

*Витязю в профессорской мантии,
стоящему на защите экономической
безопасности страны*

53 года трудовой деятельности характеризуют человека мощной индивидуальности, яркой социальной позитивности, профессионализма и созидательной энергии коим является наш друг и коллега Бурбело Олег Анатольевич.

Осмысление его биографии и личности подтверждают известную истину о том, что Донецкий край – прежде всего уникальное месторождение созидателей, одержимых личностей, больших патриотов, которые самоотверженно трудятся, не хнычут, не хандрят и не завидуют другим, прославляя нашу страну.

Где бы не работал Олег Анатольевич, то ли на стройках города Алчевска, то ли научным сотрудником Луганского филиала института экономики промышленности НАН Украины, то ли возглавляя кафедры в Луганском машиностроительном институте и Институте внутренних дел, он всегда оставался и остается профессионалом своего дела, гражданином-патриотом, чутким, вдумчивым и тактичным руководителем.

Я горжусь тем, что 15 лет назад судьба свела меня с этим человеком, наше творческое сотрудничество позволило подготовить и издать ряд монографий и учебных пособий, которые сегодня являются настольной книгой для многих студентов, аспирантов, научных и практических работников в сфере экономической конкуренции и экономической безопасности.

Талант, патриотизм, профессионализм и созидательная энергия позволили нашему другу и коллеге Бурбело Олегу Анатольевичу стать сегодня истинным достоянием Донбасса. В преддверии очередного юбилея Вам, дорогой Олег Анатольевич, есть что итожить, ибо по жизни Вас вела госпожа Увлеченность, которая и стала залогом Ваших многочисленных

успехов в преподавательской, научной, организаторской работе и в буднях гражданских деяний.

Многих лет жизни Вам, счастья и благополучия!

С уважением,
коллектив кафедры менеджмента
непроизводственной сферы
Донецкого государственного
университета управления

Доктор экономических наук,
профессор, академик Академии
экономических наук, академик
Украинской Академии информатики,
академик международной Академии
науки и практики организации
производства, заслуженный работник
образования Украины, заведующий
кафедрой менеджмента
непроизводственной сферы ДГУУ

В.В. Дорофиевко

Уважаемый Олег Анатольевич!

День рождения – особенный праздник. В детстве мы ждем его с радостью, нетерпеливо, а год длится долго-долго, и такие желанные именины все не наступают. Но вот время начинает мчаться быстрее... С возрастом кажется, что года мелькают, как странички в книге, которую мы бегло перелистываем: дни рождения приходят все чаще, мы становимся все старше, и иногда кажется, что так и не успеваем что-то важное разглядеть на этих страничках под названием Жизнь.

Молодость наша – счастливый, стремительный миг, непонятый нами, но всеми надежно хранимый в памяти. Наши новые

лета – это богатство, мудрое время, которое позволяет не совершать ошибок и радоваться жизни такой, какая она у нас есть.

День рождения – это самый личный, самый сокровенный праздник для каждого человека. Оценивая пройденный за прожитые годы путь, вспомните еще раз все самое лучшее, что случилось с Вами, и обязательно возьмите эти воспоминания с собой в дальнейшую жизнь.

На протяжении многих лет Вы трудились на благодатной ниве отечественной науки. Находясь бессменно на посту начальника, заведующего кафедрой экономики, финансов и кредита, экономико-правовых дисциплин, экономической безопасности нашего университета, Вы своей энергией и инициативой постоянно вносили и вносите элементы творчества в эту работу, проявляя при этом недюжинные организаторские способности.

Ваша эрудиция, глубокие знания, целеустремленность, помноженные на колоссальную работоспособность, позволили Вам стать одним из авторитетных ученых, работы которого получили широкое признание не только в Украине, но и за её пределами.

Ваш многогранный талант, творческий энтузиазм и большие организаторские способности успешно сочетаются при подготовке научных кадров и специалистов высшей квалификации, работе в специализированных советах по защите докторских и кандидатских диссертаций. Многие специалисты с гордостью могут назвать себя Вашими учениками!

Есть люди, к которым тянет, рядом с которыми хорошо и надежно. Вы – один из них! Поэтому сегодня, в Ваш юбилейный день рождения, Вас окружают Ваши верные друзья. Так пусть же не только в праздники, но и в любой другой день рядом с Вами будут преданные Вам люди, готовые прийти на помощь!

Так много хочется Вам пожелать, но прежде, чем выслушать наши искренние поздравления, оглянитесь на свою жизнь:

немало пройдено лет, но еще больше их впереди. В спорте есть такое понятие: «промежуточный финиш». Желаем, чтобы этот юбилей стал для Вас одним из множества промежуточных стартов, каждый из которых будет вести к новым достижениям и победам, а финиш для Вас всегда будет только на далеком горизонте. Пускай же все, чего Вы добились к этому дню, станет крепкой основой для будущих свершений. Пусть хватит сил и энергии на воплощение всего, о чем мечталось и чего пожелается в будущем.

В день рождения принято желать того, о чем мечтают все люди на планете. Каждый хочет быть здоровым – и мы от всего сердца желаем Вам крепкого здоровья на долгие годы. Все хотят быть любимыми, и мы Вам желаем этого от всей души. Мы хотим всегда видеть Вас радостным, согретым взаимной любовью, со счастливым блеском в глазах. Конечно, чтобы счастье было полным, нужно заниматься любимым делом, чувствовать себя нужным и успешным. Мы желаем Вам, чтобы Ваша работа всегда приносила Вам радость и удовольствие. Нет ничего приятней, чем видеть успешных счастливых людей.

А еще хочется пожелать, чтобы Вы оставались таким же светлым человеком, каким Вы есть и сейчас. А жизнь Ваша пускай не стоит на месте, а изменяется в лучшую сторону, день ото дня преподнося приятные сюрпризы и неожиданности. Пускай же сбудутся все планы и мечты, сложится карьера, порадуют успехами дети, растрогают чуткостью и заботой близкие, разделят с Вами будни и праздники верные друзья. Пусть звезды сойдутся на небе в благоприятный для Вашей судьбы узор, и дары жизни сыплются на Вас как из рога изобилия. Как весенний первоцвет пусть распускается в Вашем сердце любовь к этому миру и пускай эта любовь обязательно будет взаимной! Счастья Вам, здоровья, благоволения фортуны и только прекрасных дней!

Мы оглянуться не успели – у Вас серьезный юбилей!
Вы сделать многое сумели, и впереди полно идей!
Вам крепкого здоровья, счастья и оптимизма пожелать
Хотим с любовью настоящей – счастливо жить и бед не знать!

С уважением,
коллектив кафедры
экономико-правовых дисциплин
ЛГУВД им. Э.А. Дидоренка

Уважаемый Олег Анатольевич!

С юбилеем Вас сердечно поздравляет коллектив кафедры административного права и административной деятельности!

На протяжении многих лет сотрудничества Вы являетесь для нас примером мудрого руководителя, талантливого ученого и опытного педагога, а для молодого состава нашей кафедры – выпускников ЛГУВД – всегда остаетесь учителем и наставником.

Будучи экспертом в вопросах экономики, Вы, Олег Анатольевич, никогда не экономите на добрых делах и дельных советах, а Ваш бюджет всегда полон свежих идей. Эта мощная энергия передается всем окружающим – и сотрудникам кафедры экономической безопасности, и коллективу нашей кафедры, а также коллективам нашего университета и других учебных заведений.

С кафедрой экономической безопасности нас объединяет не только общая научная специальность. Совместные научные исследования, научно-практические конференции, круглые столы и семинары, посвященные общим вопросам административного и финансового права – всегда проводились при полной взаимной отдаче родственных кафедр.

Научная и учебно-методическая работа кафедр сплетается и вокруг общего факультета – факультета экономической и общественной безопасности. И всегда профессионализм, и целеустремленность руководителя кафедры экономической безопасности, оригинальность, целеустремленность и настойчивость в поисках истины, человеколюбие и доступность, внешнее и внутреннее обаяние откликаются в сердцах коллег и учеников.

От всей души желаем Вам, уважаемый Олег Анатольевич, новых творческих и научных свершений, достойных учеников и последователей, а энергия духа, сила воли, оптимизм, многократно умноженные на лучшие человеческие черты и качества, компетентность и любовь к людям будут и в дальнейшем служить Вам прочной точкой опоры в реализации мощного творческого потенциала.

Так пусть же судьба справедливо наградит Вас на долгие и долгие годы отменным здоровьем, любовью близких Вам людей и уважением всех, кто Вас окружает, стремлением творить добро, огромным человеческим счастьем!

Коллектив кафедры
административного права и
административной деятельности
ЛГУВД им. Э.А. Дидоренка

Профессора Бурбело – с юбилеем!

Олега Анатольевича я знаю очень давно – с того момента, когда я, бывший "производственник" пришла, а точнее, вернулась работать на кафедру организации и планирования производства (так тогда называлась нынешняя кафедра менеджмента и экономической безопасности) экономического

факультета тогдашнього Ворошиловградського машиностроительного інститута. В ту пору Олег Анатольевич заведовав кафедрою економіки підприємства. Доброжелательність, відкритість, інтелекгентність, демократичність, ненав'язливість оцінок і суджень, тонкий юмор, готовність до об'єднання і вміння спілкуватися – ось те, чим запам'ятовується мені Олег Анатольевич в ту пору. Він дуже розпорядився до себе.

Потім життя нас розвело – Олег Анатольевич перейшов працювати в Луганський університет внутрішніх справ, але, як виявилось, ненадовго. Спустя кілька років наші шляхи знову перетнулися, цього разу в області підготовки наукових кадрів. Довгий час мені довелося працювати з Олегом Анатольевичем в спеціалізованих наукових радах нашого університету. З моменту створення в нашому університеті спеціалізованого наукового рада Д 29.051.01 по захисті дисертацій на соискання наукового ступеня доктора (кандидата) економічних наук по спеціальності 08.00.04 – Економіка і управління підприємствами (за видами економічної діяльності) (1995 г.) Олег Анатольевич є його постійним членом. В 2011 році в університеті відкрито спеціалізований науковий рада по захисті дисертацій на соискання наукового ступеня кандидата економічних наук по спеціальностям 21.04.01 – Економічна безпека держави і 21.04.02 – Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності. І я, як голова кандидатського рада, дуже вдячний Олегу Анатольевичу за згоду працювати в цьому раді, за вміння працювати, за його внесок в становлення молодого рада.

Бескомпромісний, але до незвичайності лояльний до дисертацій молодих учених, вміючий "по кісточкам" розібрати дисертацію, з ходу знайти не тільки слабкі місця в роботі, але і аргументи на захист позиції соискателя, Олег Анатольевич, як член спеціалізованих наукових радов

нашого університета, очень много внес в их работу. Его выступления – яркие, критичные, лаконичные по форме, но содержательные по сути – всегда преисполнены доброжелательности. Это выступления настоящего ученого и интеллигентного человека.

Олег Анатольевич, на мой взгляд, это ученый советской научной школы в самых лучших ее проявлениях. Об этом свидетельствуют не только его научные работы, которые я всегда читаю с удовольствием – это, действительно, научные работы, грамотные, основательные, хорошо продуманные, отражающие позицию автора, лишённые компилятивности и налета поспешности – но и обязательность, компетентность, стремление разобраться, не рубить с плеча, уважение к тем, кто работает рядом, к их мнению и позиции, отсутствие нетерпимости, умение отстоять свою точку зрения, не обидев собеседника.

Работе в науке Олег Анатольевич отдал много лет, много сил, но и достигнутые результаты того стоят – любимое дело, в котором Олег Анатольевич стал настоящим профессионалом (не любя то, чем занимаешься, стать профессионалом невозможно, можно стать просто хорошим ремесленником), имя авторитетного ученого, автора множества интересных научных работ, талантливого организатора высшей школы, множество студентов, которым он передал свои знания и умения, ученики, которые стали коллегами. Такой результат стоит потраченных лет, сил и энергии.

Уважаемый Олег Анатольевич! С юбилеем Вас, к празднованию которого Вы подошли с солидным жизненным багажом и впечатляющими результатами, достойными всяческого подражания, с пожеланиями здоровья, творческого вдохновения, преданных учеников, коллег-единомышленни-

ков и дальнейшего не менее результативного продолжения пути в науке.

Заведующая кафедрой
менеджмента и экономической
безопасности ВНУ им. В. Даля,
Заслуженный деятель
науки и техники Украины,
доктор экономических наук,
профессор

А.В. Козаченко

Глубокоуважаемый Олег Анатольевич!

Сотрудникам Луганского филиала Института экономико-правовых исследований НАН Украины и мне лично доставляет особое удовольствие поздравить Вас с Вашим славным юбилеем!

Ваш вклад в развитие научных знаний отличается широкой разносторонностью, что свойственно талантливым ученым.

Ваши заслуги не ограничиваются яркими достижениями в экономико-правовой области, которые имеют весомый научно-практический результат в области стратегического направления обеспечения и повышения экономической безопасности нашего государства. Вы получили широкое признание за создание и поддержку передовых направлений научных исследований, а также за формирование и проведение в жизнь новой концепции развития науки и образования.

Глубина Ваших знаний, живость обсуждения конкретных вопросов, постоянная готовность к оказанию помощи, наконец, простое Ваше личное обаяние снискали уважение всех, кто общался с Вами.

Вы – приняли самое активное участие по становлению в Луганском государственном университете внутренних дел

им. Э.А. Дидоренко кафедры экономической безопасности. Особенно приятно отметить, что бесценно возглавляемая Вами кафедра экономической безопасности была и остается одним из самых энергичных партнеров Луганского филиала Института экономико-правовых исследований НАН Украины. Ни сколько не сомневаюсь в дальнейшем столь же плодотворном сотрудничестве.

Вы обладаете богатейшим профессиональным и жизненным опытом. Ваши заслуги перед наукой трудно переоценить. Ваша биография – ученого, организатора – блестящий пример многолетнего добросовестного служения отечественной науке, интересам общества.

Уверена, что талант организатора и руководителя, большая трудоспособность, профессиональный потенциал и активная гражданская позиция позволят Вам и в будущем радовать новыми удачами, победами и свершениями на поприще профессиональной деятельности.

Пусть накопленный Вами огромный профессиональный опыт позволяет уверенно смотреть в завтрашний день, успешно достигать любые поставленные цели.

Желаю вам, дорогой Олег Анатольевич, крепкого здоровья, дальнейших успехов в работе, полного благополучия Вам и Вашим близким, неиссякаемой энергии на благо дела, которому Вы служите, на процветание ставшего Вам родным Луганского университета внутренних дел им. Э.А. Дидоренко и всей окружающей среды.

От имени всего коллектива, с глубоким уважением,

Директор Луганского филиала
Института экономико-правовых
исследований НАН Украины,
доктор экономических наук, профессор

И.В. Заблодская

Моему Другу

БУРБЕЛО ОЛЕГУ АНАТОЛЬЕВИЧУ,

Заслуженному деятелю науки и техники Украины,
профессору, д.э.н., зав. кафедрой экономической безопасности
ЛГУВД им. Э.А. Дидоренко

«Если мы начнем теплее
относится друг к другу сегодня,
то рай на земле наступит послезавтра»

Ф. Достоевский

«Люди, я прошу вас, ради бога,
Не стесняйтесь доброты своей.
На земле друзей не так уж много:
Опасайтесь потерять друзей».

Р. Гамзатов

Трудно представить, сколько сил, труда, души, терпения учителя вкладывают в каждого из своих учеников, чтобы они достигли соответствующего положения в обществе. Есть такое понятие – Учитель, которое произносится с придыханием и пишется с большой буквы. Изю дня в день, из года в год учитель отдает себя своим ученикам. Особенно нелегкое, но благодарное дело – подготовка специалистов и научных кадров высшей квалификации.

Дорогой мой Олег Анатольевич – Вам Бог дал большой дар быть Учителем и Воспитателем многих поколений студенческой молодежи. В том числе и мои дети.

У нас много говорят о дружбе народов, но мало сказано о дружбе отдельных людей. Может быть, это и не нужно. Ибо ясный полдень незачем освещать горящими лампами, и нет необходимости отапливать квартиры летом. Людская дружба, так же как правда, не нуждается в эпитетах, и ее не принято украшать словесными узорами. Особенно это не принято среди тех, кто тысячам хороших слов предпочитает один хоро-

ший поступок. Я в своей жизни встретил много хороших и разных людей, доброта и дружба которых подарили мне много радости и сделали мою жизнь более дельной и совершенной. Я никогда не был беден друзьями и до сих пор встречу с каждым новым интересным человеком рассматриваю как праздник моего сердца, как опровержения моих разочарований в жизни. Но у меня были и очень горестные разочарования в друзьях, многие из которых для меня стали бывшими друзьями.

А мой друг, Олег Анатольевич, вот уже более тридцати лет находится неизменно со мной и за праздничным столом, и у печального камина моих дум и чувств, куда я в дни радости и горя собираю своих самых близких людей. С ним очень хорошо. Он никогда не молчит. Он добрый, щедрый, правдивый, красивый. Об этом знают многие. Но если он еще кое-кому не знаком или о нем кто-то знает лишь понаслышке, я могу рассказать о нем хотя бы коротко, надеюсь, что читатели этих строк не ограничатся этим шапочным знакомством, а будут стремиться поближе узнать о нем в данной книге – ведь он не принадлежит к тем людям, о которых лучше слышать, чем видеть. Рассказать о человеке коротко – значит рассказать о самом главном, что вас больше всего трогает в его судьбе и характере. Для меня главное в моем друге Олеге – его привязанность и любовь к своему большому и важному делу служения молодому поколению: студентам, аспирантам, докторантам ... и его бережное отношение к друзьям и близким, в том числе и ко мне.

Своей многолетней работой он заслужил огромное уважение коллег и стал непререкаемым авторитетом в сфере науки и образования, среди многочисленных учеников. Десятки молодых людей, ежегодно выходя из стен его кафедры, оставляют частицу своего сердца и уносят вместе с благодарностью своему Учителю бесценный багаж знаний. Сегодня во многих

регионах України достойно трудяться выпускники его кафедры. Это лучшая оценка Вашего труда, Олег Анатольевич.

Желаю Вам, чтобы лучшие мгновения Вашей жизни были еще впереди, чтобы каждый день приносил радость и удовлетворение, а Ваша работа открывалась новыми интересными гранями. Ведь жизнь - это не только те дни, что прожиты, но и те, что запомнились. От всей души желаю Вам дальнейших успехов, неугасающего интереса к жизни и науке, новых идей, кратчайших путей решения возникающих проблем, славы и карьеры Вашим выпускникам и многочисленным ученикам.

Пусть Ваша работа доставит Вам удовольствие, пусть во всех делах Вам сопутствует успех, а в семье всегда будет мир и благополучие!

Благодарю Вас за доброе отношение ко мне, помощь и нашу мужскую дружбу! Живи долго и во здравии!

Декан факультета
инновационной экономики и кибернетики,
заведующий кафедрой
«Экономическая кибернетика»
ВНУ им. В. Даля
Заслуженный деятель
науки и техники Украины,
д.э.н., д.т.н., профессор

С.К. Рамазанов

До ювілею професора О.А. Бурбела

Все життя талановитого вченого, педагога і організатора Бурбела Олега Анатолійовича нерозривно пов'язане з науково-педагогічною діяльністю, вивченням цілого спектра проблем економіки та управління. За чотири десятка років роботи в системі вищої освіти Олег Анатолійович продемонстрував не тільки виняткову вірність раз і назавжди обраній професії, а й

домігся неабияких результатів як вчений, керівник наукової школи, завідувач кафедри.

З Олегом Анатолійовичем я знайома давно, ще за часів його керівництва кафедрою економіки Машинобудівного інституту (зараз Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля). Одного разу, звівши нас, доля, як і раніше, дарує можливість співпраці та партнерства в різних сферах діяльності. Ми разом працюємо в спеціалізованій вченій раді у СНУ ім. В. Даля. Олег Анатолійович був рецензентом моїх наукових та учбових видань.

Яскравий, багатогранний талант Олега Анатолійовича дозволяє протягом багатьох років демонструвати високий професіоналізм, бути успішним менеджером, проявляти принциповість і вимогливість до себе і людей.

Бажаю професору Олегу Анатолійовичу Бурбелі міцного здоров'я на довгі роки, здійснення творчих планів, успіхів у нелегкій праці з підготовки висококваліфікованих кадрів.

З повагою,
доктор економічних наук, професор

А.Е. Воронкова

ВЧЕРА, СЕГОДНЯ, ЗАВТРА

Время идет, один год сменяет другой, и каждый из них по-своему рассказывает о жизненном пути человека и его наследии на Земле. И если новые поколения признают наработки ценными и нужными для жизни, то значить автор их создал не зря.

Мое знакомство с Олегом Анатольевичем произошло осенью 1981 года. Тогда я вернулась на кафедру экономики промышленности Ворошиловградского машиностроительного института после завершения обучения в московской

аспирантурі і захисті кандидатської дисертації. До того, як возглавити кафедру, Олег Анатольєвич працював в науково-дослідницькому інституті Академії Наук України. Богатий досвід проведення наукових досліджень дозволив йому значительно активізувати наукові розробки кафедри. В той період підприємства міста і області потребували в оновленні економічного базису, і співробітники кафедри під керівництвом завідуючого, Олега Анатольєвича, виконували договірні науково-дослідницькі роботи по вдосконаленню системи управління підприємствами, обґрунтуванню ефективності впровадження на виробництві досягнень науково-технічного прогресу і нових форм організації праці.

Особливий науковий інтерес Олег Анатольєвич зосередив на дослідженні проблем, пов'язаних з організацією допоміжного господарства машинобудівних підприємств, яке в умовах інтенсифікації основного виробництва перетворювалося в гальмувальний фактор прогресивного розвитку підприємства. Оригінальні концептуальні положення і нові парадигми по даному науковому напрямку лягли в основу докторської дисертації, яку Олег Анатольєвич успішно захистив в 1993 році і підтвердив свою причетність до ведучих учених-економістів сучасності.

Обставини склалися так, що Олег Анатольєвич вирішив працювати в іншому вузі, але наше професійне і наукове співробітництво продовжується.

Роки спільної роботи з Олегом Анатольєвичем відкрили йому високу професійну компетенцію, вміння створювати творчу атмосферу в колективі, організаторський талант, високу працьовитість і відповідальність, доброту і людяність.

В цьому році у Олега Анатольєвича ювілей і мені хочеться побажати йому міцного здоров'я, творчого довголіття, вдо-

хновения и молодости души, которые делают жизнь прекрасной независимо от прожитых лет.

Заведующая кафедрой
«Маркетинг»
Восточноукраинского
национального университета
имени Владимира Даля,
доктор экономических наук,
профессор

Т.С. Максимова

Вельмишановний Олеже Анатолійовичу!

Щиросердечно вітаю Вас із Ювілеєм!

Летять роки і їм немає спину,
За ними мудрості великий зміст.
Сьогодні сімдесяту верховину
Здолали Ви, як мужній альпініст.

Хай кожен день дарує невимовну радість,
Хай сонце світить лагідно завжди
Роки ніколи хай не старять
І не приносять в дім біди.

За пройденим не варто сумувати,
Попереду гряде весни пора.
Хай щедрим буде ювілейне свято!
Натхнення, щастя і добра!

Нехай Господь зішле здоров'я Вам і сили,
Бадьорий настрої у душ хай миготить,

Щоб Ви добро на цій землі творили
З любов'ю в серці ще багато літ!

З вдячністю та повагою,
начальник кафедри економічної безпеки
Львівського державного університету
внутрішніх справ, к.е.н, доцент
підполковник міліції

І.О. Ревак

До ювілею шановного О.А. Бурбела

Вважаю своїм обов'язком виразити почуття глибокої поваги та подяки талановитому вченому, видатному педагогу, доктору економічних наук, професору Бурбелі Олегу Анатолійовичу.

Його життєвий шлях - взірць чесного, самовідданого, вірного служіння справі, людям.

Володіючи величезною базою знань, одержавши офіційне визнання своїх високих заслуг, Бурбело Олег Анатолійович не зупиняється на досягнутому. Його відрізняє постійний потік ідей, безперервне розширення свого наукового кругозору.

Своєю невтомною і напруженою роботою, шановний Олегу Анатолійовичу, Ви служите взірцем для науковців.

Тож хай і надалі доля дарує Вам, любов рідних, повагу колег і учнів, здійснення творчих мрій і задумів!

З ювілеєм!

З повагою,
завідувач кафедри
цивільного та трудового права
ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка

О.С. Чистолінова

*Олегу Анатольевичу - моему первому
заведующему кафедрой*

На определенном этапе трудовой деятельности совпали мои научные интересы и семейные традиции (дочь преподавателя) – я стала доцентом кафедры «Экономика предприятия» Луганского машиностроительного института, и первым моим заведующим кафедрой был Бурбело Олег Анатольевич.

В дальнейшем - другие кафедры, менялись «университеты моей жизни», но и сегодня Олег Анатольевич мой непосредственный глубокоуважаемый руководитель. Вокруг него создается удивительно благоприятный микроклимат. Олег Анатольевич не приветствует жестких административных методов, всегда толерантен, интеллигентен и доброжелателен в отношениях с коллегами.

Олег Анатольевич является для меня примером удивительной работоспособности, творческого и научного мышления, жизнерадостности, уважительного отношения к курсантам и студентам, примером Людяности. Мне кажется, что именно это украинское слово наиболее ярко и полностью характеризует личностные качества юбиляра.

В соответствующем разделе сборника представлена моя статья «Налоговая культура», жесткие рамки объема аннотации не дают возможность подробно описать, что культура в любой области права зависит, в первую очередь, от жизненной позиции человека. Активная жизненная позиция, внимательное отношение к людям, организаторские способности, научный подход и логика, порядочность и многие другие качества являются частицами культуры прекрасного Человека – Олега Анатольевича Бурбело.

Я искренне хочу пожелать Олегу Анатольевичу еще долго-долго оставаться руководителем кафедры, доброго здоро-

вья, неиссякаемой энергии, творческих успехов, быть всегда в окружении близких и преданных Вам людей.

С уважением,
профессор кафедры
экономической безопасности
ЛГУВД им. Э.А. Дидоренко,
доктор экономических наук

Н.Л. Недодаева

Вшитель поколінь

Однією з найважливіших випускних кафедр ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка є кафедра економічної безпеки, засновником та беззмінним керівником якої є вельмишановний доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік АЕН України Бурбело Олег Анатолійович. Проте мало хто знає про дійсний розмір вкладу Олега Анатолійовича в підготовку висококваліфікованих кадрів для ОВС, який можна дослідити через інтерв'ювання різних поколінь вихованих ним випускників.

Запитаємо про це випускницю 2012 року без п'яти хвилин лейтенанта міліції Півень Марію Іванівну.

«В житті кожного бувають миті коли з'являється людина на котру не очікуєш, але відбувається та, що вона входить і залишається в тій частині серця, яка завжди буде навіювати чудові спогади і гарні асоціації від пережитого.

Так, свого часу мені пощастило бути присутньою на лекціях О.А. Бурбела, який вразив своєю солідністю, глибиною мислення і в той же час вмінням цікаво доводити інформацію. На той момент жоден з нас не здогадувався, що в недалекому майбутньому станеться так, що Олег Анатолійович стане моїм науковим керівником дипломної роботи.

Успішно перейшовши на четвертий курс, я не очікувала, що доля в особі С.В. Єськова, по цілковитій випадковості зведе мене з Олегом Анатолійовичем. Потрапивши до кабінету завідуючого кафедри з метою пошуку наукового керівника одразу пішов процес обговорення теми майбутньої дипломної роботи. В результаті чого Олег Анатолійович взяв мене під своє надійне крило опіки і допомоги.

У ході написання роботи науковий керівник систематично надавав мені натхнення. В результаті чого дипломна робота була успішно дописана і захищена на відмінно, в основному, завдяки мудрості та терплячості мого провідника у світі науки.

Щиро радію, що на моєму шляху зустрілась така особлива людина, як Олег Анатолійович, яка змогла осяяти фінал мого курсантського шляху.

І щиро радіючи в день 70-річчя Олега Анатолійовича хочу побажати ювіляру ніколи не засмучуватись, бути завжди бадьорим і в гарному настрої.

А взагалі не знаю, чого ще бажати людині, яка збагачена духовними та моральними якостями, лише хочу виразити слова вдячності за те що Ви є!»

Є що сказати і випускниці 2010 року лейтенанту міліції Білицькій (Болелій) Марині Анатолівні.

«Жодна людина не може зазирнути у майбутнє, та чітко відповісти, яким чином склалося б його доля. Проте, я переконана, що якби не зустріч з Олегом Анатолійовичем, я втратила багато та не стала тією, якою є сьогодні. Маючи щастя бути ученицею Олега Анатолійовича хочеться наслідувати його найкращі якості, бути гідною такого наукового керівника.

Особисто мені запам'ятався 2010 рік. Написання дипломної роботи. Пригадую, як вперше побачила Олега Анатолійовича, як побоювалася зустрічі з ним, адже вже знала про життєву позицію щодо організації наукової роботи курсантів, студентів, його відношення до навчання та саморозвитку. Майже

навшпиньки дійшла до дверей кабінету наукового керівника в майбутньому та набравши повітря, постукала в двері та ступила через поріг. За столом не високий, у добрій фізичній формі чоловік з суворим виразом обличчя та усміхненими очима. Саме так: суворий вигляд і усміхнені очі, і запитання в них: «Чергова курсантка хоче бути науковцем? Ну – ну...».

Я досі пам'ятаю всі почуті тоді слова про дисципліну у роботі, про відношення до навчання, про самоорганізацію і про завдання, що переді мною поставлені.

Саме він власним прикладом вчив мене мислити, думати, боротись за власне бачення і вирішення тієї чи іншої проблеми. Вчив вірити у свої сили та відстоювати свою позицію. Саме йому я завдячую успішним захистом дипломної, а згодом і магістерської роботи.

У 2011 році відбувся успішний захист моєї магістерської роботи. І знову, звичайно, це результат його впливу, його допомоги та наполегливості.

Тож, висловлюючи слова щирої вдячності та користуючись нагодою, прийміть, вельмишановний Олеже Анатолійовичу, найщиріші вітання з нагоди Вашого прекрасного ювілею!

Висловлюю щире шанування Вам – професіоналу, людині чесній, порядній, вольовій і інтелігентній. Для якої інтереси та результати своєї праці – понад усе.

Своїми глибокими за змістом, яскравими за формою науковими публікаціями, практичними здобутками, беззаперечним науковим авторитетом, батьківським ставленням до курсантів, студентів, здобувачів, молодих дослідників, колег та щедрістю своєї душі, Ви здобули глибоку пошану серед всіх, хто Вас знає».

Не може залишитися осторонь і не виразити вдячність за надані знання, вміння та навички випускник 2001 року майор міліції Горбаньов Ігор Миколайович.

«Працюючи на посаді оперуповноваженого СМВ УДСБЕЗ УМВС України в Луганській області і обслуговуючи бюджет доводилося буквально щохвилино звертатися до наданого багажу знань з фінансового права, який був сформований виключно зусиллями Олега Анатолійовича. Завдяки цьому багато правопорушників у бюджетній сфері не уникнули покарання, що позитивно відобразилося на добробуті населення м. Алчевськ та м. Перевальськ.

Навчаючись у ад'юнктурі ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка я, як молодий вчений, приймав участь у науково-практичних конференціях, де був присутній і Олег Анатолійович. У той період слухаючи доповіді науковців різних рівнів складно було зрозуміти наскільки їх теми актуальні та нові, і чи матиме їх реалізація якесь практичне значення, але коли за трибуну ставав Олег Анатолійович усі сумніви кудись випаровувались. Тоді для себе я зрозумів яким має бути доктор наук, як широко, глобально та системно йому треба мислити. І взявши за еталон Олега Анатолійовича надалі легко відрізняв справжніх діячів науки від псевдонауковців.

Тепер вже знаючи певні деталі освітнього процесу можу вказати на Олега Анатолійовича як на одного з засновників факультету економічної безпеки. Справа у тому, що будь-який вищий навчальний заклад може готувати бакалаврів, спеціалістів чи магістрів тільки тоді, коли є затверджений паспорт конкретної спеціальності (бакалавр, юрист, правоохоронна діяльність, економічна безпека). Такий паспорт спеціальності затверджується тільки тоді, коли є достатня кількість висококваліфікованих науково-педагогічних кадрів. Скажу просто: якщо не було б Олега Анатолійовича, не було б жодного випускника, жодного випуску з факультету економічної та громадської безпеки.

Загальна кількість випускників факультету за період 2000 – 2012 роки приблизно складає 1300 лейтенантів міліції. Про їх високу якість підготовки говорять статистичні дані за виявле-

ними та розкритими економічними злочинами по яким УДС-БЕЗ УМВС України в Луганській області вже який рік поспіль тримає передові позиції.

Багато хто за чотири роки приймає участь у навчанні курсантів для підрозділів ДСБЕЗ, але я вбачаю у цьому процесі провідну роль кафедри економічної безпеки та особисто мудрого, творчого, працьовитого, розумного, наполегливого, авторитетного, інтелігентного нашого ювіляра Олега Анатолійовича Бурбелі».

Колектив авторів зичить Вам, вельмишановний Олеже Анатолійовичу міцного здоров'я, довгих років життя, сімейного затишку, втілення омріяного та творчої наснаги! Нехай Ваш життєвий досвід, мудрість, працелюбність, наполегливість і надалі слугують народу України!

Декан факультету економічної
та громадської безпеки
ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка,
кандидат юридичних наук, доцент

І.М. Горбаньов

Слідчий слідчого відділу
Стаханівського МВ УМВС України
в Луганській області,
лейтенант міліції

М.А. Білицька

Курсант 412 взводу
факультету економічної та
громадської безпеки

М.І. Півень

Человек с большой буквы

Проработав в коллективе под руководством Бурбело Олега Анатольевича 16 лет я считаю, что имею право сказать о том, что это Человек с большой буквы. В течении многих лет

совместной работы постепенно узнаёшь человека с разных сторон.

За эти годы было пережито много различных ситуаций, в том числе и радостных событий, и далеко не самых приятных. Но всегда Олегу Анатольевичу удаётся найти нужные слова, чтобы поддержать, успокоить, а если надо и приободрить коллектив.

Олег Анатольевич обладает весьма уравновешенным характером. В нём удачно сочетаются простая человеческая мудрость, чувство юмора, дипломатичность и острый ум. Это интеллигентный, энергичный человек, стремящийся до последнего обойти и сгладить конфликтные ситуации.

Он относится к такому типу руководителей, о котором говорят: «Строг, но справедлив». И обид в коллективе не возникает, потому что он требователен прежде всего к себе, а потом уже к другим.

Несмотря на свою занятость, он всегда находит время общаться с коллегами в неформальной обстановке и при этом ему всегда удаётся удачно пошутить. Он искренне умеет радоваться успехам и молча огорчается неудачам своих коллег.

Удивляет широта научных интересов Олега Анатольевича. Ему присущая огромная эрудиция, целеустремлённость, научная принципиальность, постоянный поиск новых решений актуальных проблем обеспечения экономической безопасности.

Я хочу сказать, что мне в жизни везёт на хороших людей. Я работаю в замечательном коллективе, которым руководит талантливый организатор. И очень хочется, чтобы постоянно присутствовало чувство единства, дружеской атмосферы, взаимопонимания.

От души хочется пожелать Олегу Анатольевичу, бессменному руководителю нашего коллектива, крепкого здоровья, творческого воодушевления, неисчерпаемой энергии, радости,

тепла и внимания родных и друзей, всего – что делает человеческую жизнь прекрасной независимо от прожитых лет.

Доцент кафедры
экономической безопасности
ЛГУВД им. Э.А. Дидоренка,
кандидат экономических наук

С.И. Меженская

Зі святом ювілею!

Олег Анатолійович Бурбело – видатний вчений, науковець, викладач, академік! І все це так, але ще це наставник, порадник та Вчитель.

Ніхто не знає своєї долі і я теж не можу знати, яким чином склалося би моє життя, якби не Олег Анатолійович з його вимогливістю, його самовіддачею, наполегливістю, чуйністю і розумінням.

У 1994 році на базі Луганського училища міліції засновується Луганський інститут внутрішніх справ. В тому ж році і організовується кафедра економіки, фінансів та кредиту. Її засновником і першим начальником кафедри став доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки Олег Анатолійович Бурбело. На цій посаді Олег Анатолійович перебуває до цього часу.

Моє перше знайомство з полковником міліції, начальником кафедри економіки, фінансів та кредиту відбулося в липні 1998 року, коли я прийшла в інститут на співбесіду з Олегом Анатолійовичем з питання прийому на роботу. За столом сидів чоловік з суворим виразом обличчя та усміхненими очима у міліцейській формі. Я досі пам'ятаю всі почуті тоді слова про дисципліну у роботі, про відношення до навчання, несення служби, про самоорганізацію і про завдання, що переді мною

поставлені, адже я тоді тільки що була зарахована до аспірантури. З нетерпінням чекала рішення начальника кафедри про моє зарахування на посаду викладача кафедри. З вересня 1998 року я несу службу в органах внутрішніх справ і працюю під керівництвом Олега Анатолійовича. Саме своїм прикладом Ви вчили мене думати, вірити у свої сили. Саме Вам я завдячую захист кандидатської дисертації.

Достатньо уваги Олег Анатолійович приділяє підготовці наукових кадрів, серед яких, завдячуючи долі, та Вам, мій Учителю, наставнику, перебуваю й я. Тож, висловлюючи слова щирої вдячності та користуючись нагодою висловити їх через наше видання, прийміть, вельмишановний Олег Анатолійович, найщиріші вітання з нагоди вашого прекрасного ювілею!

Ви в усьому є зразковим прикладом відданості справі, талановитим і досвідченим керівником. З Вами працювати одне задоволення. Вас можна охарактеризувати як людину талановиту, невичерпної енергії, багатогранно обдаровану, творчу, віддану обраній справі, працелюбну. Це риси які Вам притаманні. Ви – відомий науковець, організатор вищої освіти; людина, яка постійно прагне досягти більшого.

Висловлюю Вам глибоке шанування – професіоналу, людині чесній, порядній, інтелігентній.

Своїми глибокими за змістом публікаціями, практичними здобутками, науковим авторитетом, доброзичливістю, Ви здобули глибоку пошану серед керівництва університету, колег, курсантів, студентів, слухачів і всіх хто Вас знає.

Ваш життєвий шлях – яскравої й неординарної Людини, талановитого Науковця – є гідним прикладом для багатьох поколінь.

Хочеться виразити нашому керівнику, колезі, Вчителю Олегу Анатолійовичу найщиріші теплі привітання та найкращі побажання. Зичу Вам, шановний Олег Анатолійович,

міцного здоров'я, довгих років життя, втілення омріяного. Бажаю, щоб зоря Вашої долі горіла яскраво і незгасно.

Доцент кафедри
економічної безпеки
ЛДУВС імені Е.О. Дідоренка,
кандидат економічних наук

О.І. Зуєва

К празднику профессора О.А. Бурбело

В судьбе нет случайностей;
человек скорее создает, нежели
встречает свою судьбу
(Абель Вильмен)

В эти светлые дни чествования глубокоуважаемого юбиляра хотелось бы разделить все самые лучшие чувства и настроения. Все, кому посчастливилось пребывать под Вашим началом, сохранили безграничное уважение и признательность к Вам. Безусловно, эти ясные наития, пронесу по своему жизненному пути и я. А может ли быть иначе?

Не претендуя на оригинальность, подмечу, что в деле «взращивания» будущих научных исследователей основополагающая роль отведена первому научному руководителю. Волей судьбы, мне выпала большая честь и абсолютная удача не просто встретиться с Вами у самых истоков своей научно-педагогической деятельности, но и продолжать по сей день работать в неизменно возглавляемой Вами команде кафедры экономической безопасности.

Обращая взор в прошлое, невольно возникают ассоциации безгранично теплых и продуктивных взаимоотношений с Вами – моим первым и неизменным научным руководителем. Первое, что по настоящему поражало и приводит в восторг,

вплоть до сегодняшнего дня, – это энциклопедичность Ваших знаний и вместе с тем их внутренняя систематизация.

Без сомнения, наш многоуважаемый юбиляр относится к той выдающейся когорте людей, которые, подойдя к значительной временной вехе собственной жизни, могут с уверенностью заявить: «Не только года – мое богатство!» За многие годы работы в области науки и педагогики Вы продемонстрировали не только исключительную верность раз и навсегда выбранной профессии и направлению исследования, но и добились незаурядных результатов на посту ученого и руководителя кафедры.

В научном мире и в плоскости практической деятельности многие знают Вас как выдающегося исследователя проблемных аспектов финансово-правовых отношений, но для коллег по «университетскому цеху» в списке Ваших заслуг не менее приоритетны инициативы и усилия по «цементированию» и укреплению авторитета кафедры «экономической безопасности». Логическим и вполне справедливым завершением указанных инициатив послужило создание Вами нескольких поколений представителей экономико-правовой мысли. Причисляя и себя к числу «птенцов вашего научного гнезда», с полной откровенностью отмечаю, что все мы стремимся в своей профессиональной деятельности следовать Вашим урокам, важнейшими из которых были методологическая многогранность, проверяемость утверждений и бесспорный приоритет научной истины перед любыми авторитетами и традициями. Ваша многолетняя научно-педагогическая деятельность – задает высочайшую планку для будущих научных изысков.

Выдающийся политический деятель и ученый *Бенджамин Франклин*, в одной из своих работ, подметил, что: «Инвестиции в знание всегда приносят наилучший доход». В свете данного суждения, Вы являетесь безмерно богатым человеком, пребывающем в окружении искренне любящих и ценящих Вас преданных учеников и коллег, развивающих лучшие Ваши идеи.

В эти юбилейные дни, позвольте пожелать Вам крепкого здоровья и неиссякаемого оптимизма. Глубоко убежден в том, что Ваша душевная молодость в сочетании с богатым жизненным опытом, мудростью и профессиональной компетентностью будут и далее оставаться серьезным подспорьем в Вашей научной и преподавательской деятельности. Желаю Вам, уважаемый Олег Анатолиевич, творческого и человеческого активного долголетия, здоровья, молодого оптимизма и задора, новых успехов и удач в нелегком научном поиске, а также на ответственном посту заведующего кафедрой экономической безопасности!

С уважением,
доцент кафедры
экономической безопасности
ЛГУВД им. Э.А. Дидоренко,
кандидат юридических наук

С.М. Андросов

З ювілеєм, Олеже Анатолійовичу!

Так сталося, що 70-річчя Олега Анатолійовича Бурбела для мене особисто – ювілей подвійний, оскільки його День народження співпадає з п'ятнадцятою річницею нашого з ним знайомства. Можливо для когось цей відрізок часу не показник, але для мене особисто ці 15 років – рівнесько половина життя, можна сказати доросла, «розумна» її половина. Познайомившись з Олегом Анатолійовичем у стінах Луганського правового ліцею у 1997 році, я знову зустрівся з ним вже як курсант у Луганському університеті внутрішніх справ. Згодом, після закінчення ад'юнктури та захисту кандидатської дисертації, наші ділові стосунки перейшли на новий рівень, адже я перейшов працювати під його керівництвом на кафедру економічної безпеки.

Можу з відвертістю сказати, що Олег Анатолійович однаково приємна людина, в якій би ролі він не виступав – педагог, керівник, колега... На викладацькій ниві, наприклад, професор Бурбело запам'ятовся мені, насамперед, умінням «завоювати» аудиторію, зацікавити курсантів та студентів, підвести їх до розуміння важливості фінансового права, економічної безпеки та інших дисциплін, які викладалися ним у різні часи.

Окремо хотілось би зупинитися й на керівних якостях ювіляра. Не можу похизуватися таким вже й багатим життєвим і професійним досвідом, але, здається, легко працювати у тих колективах, де начальник – приклад для наслідування. А наслідувати та переймати від Олега Анатолійовича можна чимало. Надзвичайна ерудованість, висока духовна культура, врівноваженість, максимальна коректність завжди і за будь-яких умов – ось далеко не вичерпний перелік особистих та ділових якостей професора Бурбела.

Мені особисто складно уявити, скільки енергії, здоров'я та душевних сил доклав Олег Анатолійович, щоб виховати та «зарядити» знаннями цілу плеяду талановитих та успішних професіоналів – економістів та менеджерів, юристів і правохоронців, педагогів і науковців. Залишається лише здогадуватися, наскільки важко різних за темпераментом, інтелектом і рівнем знань дітей приводити до єдиного знаменника, в основі якого людяність, чесність і відданість справі.

Професор О.А. Бурбело з тих небагатьох людей, від яких очікуєш лише добрі справи, підтримку та допомогу, а він ніколи і не підводить у цих очікуваннях, несучи студентам, колегам та товаришам позитивні емоції. Майже ніколи не побачити на його обличчі тривогу чи зажуру, хоча проблеми та негаразди бувають у кожного. Всі ми знаємо, фінансова криза – не єдина і не головна ознака сьогодення. Куди страшнішими є наслідки духовної кризи, коли за добрі справи та щирість у відповідь отримуєш підступність. На привеликий жаль, доля Олега Анатолійовича також інколи зводила з лю-

дьми, які не поборолі пиху в собі, виявили недоречне та нікому не потрібне чванство. Проте помиляється той, хто думає, що нашого ювіляра окремі негаразди змусили змінити життєве кредо – бути справедливим, врівноваженим, неупередженим і, в той же час, завжди відкритим людям.

З ювілеєм Вас, Олеже Анатолійовичу!!! Низький уклін Вам як за добре слово, так і за критику, оскільки навіть докір з Вашого боку завжди містить позитив, допомагає зрозуміти якісь помилки і навчитися за будь-яких умов поводити себе полюдськи.

Доцент кафедри
економічної безпеки
ЛДУВС імені Е.О. Дідоренка,
кандидат юридичних наук

С.В. Єськов

Приклад, гідний поваги

З нагоди славного ювілею хотілось би звернутися до Олега Анатолійовича із щирими побажаннями міцного здоров'я, творчої наснаги, реалізації усіх творчих і життєвих задумів. Запровадивши вимогливість до себе, Ви надаєте усім оточуючим приклад, гідний поваги та наслідування, чіткий орієнтир людяності, порядності та професіоналізму.

Працюючи під Вашим керівництвом на кафедрі економічної безпеки ЛДУВС імені Е.О. Дідоренка, можу запевнити, що свій ювілей Ви зустрічаєте у колективі одностайних, в обстановці цілком заслуженого шанобливого ставлення й щирої поваги колег, керівництва й студентів.

Ваш високий авторитет науковця та керівника, енциклопедичні знання та надзвичайна працездатність не залишають співробітникам кафедри іншого вибору, ніж поступово підтягуватися до високого фахового рівня свого завідувача, постій-

но вдосконалюватися у професійному та суто людському розумінні.

Не можу не відмітити й те, що я є однією із тих, кому по-таланило під Вашим керівництвом готувати дисертаційне дослідження, здобувати перепустку у царину економічної науки. Безмежно вдячна Вам за небайдужість, увагу та допомогу, розуміння й щирість. Знаю напевно, що Ви ніколи й нікому не відмовляли у допомозі, самовіддано підкоряли разом із своїми учнями нові наукові висоти. Ваша підтримка, корисні поради, слухна критика, а також постійний тиск авторитету щодня підштовхує мене до більш наполегливої праці над дисертацією.

Прошу прийняти, шановний Вчителю, щирі вітання зі славним ювілеєм, побажати душевної рівноваги, безхмарних днів, родинного затишку, нових успіхів, перемог, здобутків!

Викладач кафедри
економічної безпеки
ЛДУВС імені Е.О. Дідоренка

А.Ю. Кретова

Доктор наук. Профессор. Человек

Можно много говорить об этом человеке и всего не сказать. Настолько многогранной личностью предстает перед нами доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой экономической безопасности Олег Анатольевич Бурбело. Кто когда-либо начинал с ним взаимодействовать и тем более работать, тот поддержит меня – Олег Анатольевич не только научный деятель, но и человек с большой буквы.

В моей жизни тоже судьбой было определено познакомиться с этим руководителем и работать под его началом. Вот уже девять лет я работаю на кафедре экономической безопасности.

А произошло это так.

В 2003 году я работал начальником юридического отдела Городского коммунального предприятия «Жилсервис» города Луганска. Случайно мне стало известно, что требуются преподаватели в Луганскую академию внутренних дел имени 10-летия Независимости Украины.

На тот момент мой педагогический стаж составлял пять лет. Работая по совместительству в Восточноукраинском национальном университете им. В.И. Даля у меня был накоплен большой опыт ведения аудиторных занятий и документации дисциплин по предметам: «Криминология», «Основы конституционного права Украины», «Прокурорский надзор», а также выполнения обязанностей куратора академической группы. Кроме этого до выхода на пенсию из органов внутренних дел в 1998 году за плечами находились работа в должностях от постового милиционера до заместителя начальника Ленинского районного отдела внутренних дел города Луганска по следствию.

По телефону мне назначили день встречи с первым проректором академии полковником милиции Э.В. Виленской.

В назначенный день, на собеседовании, мне назвали учебную дисциплину, какую предстоит вести. Это было налоговое право. Понимая сложность и объемность данной дисциплины, я попытался отказаться, объясняя это тем, что законодательство в области налогообложения противоречиво и не системно, что требует огромного количества времени для подготовки всех методических материалов и иного процессуального обеспечения. Мне было предложено подумать два дня, оценивая свои возможности за учебниками.

Пролетели дни. Я вновь прибыл в академию. Работники кадрового аппарата провели меня на кафедру экономической безопасности, где познакомили с заместителем начальника Андреем Юрьевичем Пекиным. В беседе мне были показаны документы, учебного отдела, которые указывали на то, что дисциплина проводится в объемах основ права. Затем состоя-

лось знакомство с Бурбело О.А. После непродолжительной беседы, заявление о принятии на работу было подписано.

Первые впечатления от этого знакомства: это профессионал, твердо знающий экономические аспекты существования государства, внимательный к собеседнику, отличный организатор работы подразделения, требователен к себе и окружающим.

С началом учебного года мне предстояло восстановить методический комплекс в полном объеме, обеспечить проведение занятий и включиться в организацию учебного процесса с головой.

Характерной особенностью руководства Бурбело О.А. было и есть то, что он не навязывает своего мнения в обговариваемом вопросе при выработке единого решения и не занимается постоянным надзором за подчиненными. Работа строится на доверии и уважении. Его основным методом всегда является индивидуальная работа с каждым преподавателем без использования открытого давления, даже если это было необходимым. Чуткость и тактичность, скрупулезность в выборе приемов руководства – это характерные черты юбиляра.

Бурбело О.А. всегда мог объяснить то, что необходимо было дополнительно включить в учебный процесс, не умаляя при этом самостоятельности и индивидуальности в принятии решений при разработке методического комплекса. Готовность последнего была оценена сначала самим начальником кафедры, а затем оценку «пять» подготовки дисциплины дал учебный отдел академии.

Дополнительно необходимо было разработать комплексный государственный экзамен для слушателей заочной формы обучения. Начальник кафедры объяснил, что должно быть включено в этот экзамен. Началась кропотливая работа, требующая максимальной отдачи сил. Время было ограничено. Однако, работая совместно, мы смогли создать громадный комплекс для обеспечения эффективного проведения экзаме-

на. Приложенные опыт и знания привели к самой высокой оценке результатов руководством академии. Такое возможно лишь в условиях, когда руководитель кафедры реально переживает о деле, четко знает что нужно сделать и правильно определяет задачи для разрешения каждому подчиненному.

Олег Анатольевич, действуя деликатно, тонко, может развить у каждого человека постоянную потребность в проведении научных исследований и в самосовершенствовании. Результатом стало то, что по его руководством, а в дальнейшем уже самостоятельно мной было опубликовано более десяти научных работ в области налогообложения и защиты конституционных прав граждан Украины, осуществлено участие в 5-ти Интернет- и международных научно-практических конференциях. Окончена магистратура и защищена магистерская работа по направлению детенизации экономики. В последствии на ее основе, совместно с Бурбело О.А. была издана монография «Детенизации экономики (организационно-правовые проблемы).

Многогранность личности, Бурбело О.А. включает в себя то, что он умелый хозяйственник и даже сам старается в свободное время что-то создавать своими руками не только на кафедре, но и дома. В частности с его подачи нами создавалась эмблема кафедры, производилось оформление стендов в преподавательской, разработан проект, учебной аудитории, которая закреплена за кафедрой.

Подбор интерьера и оснащения преподавательской кафедры со стороны руководителя тоже направлено на создание уютного и теплого помещения, где приятно находиться в течение всего учебного года. Рабочее место не только для работы, но и позволяет ощущать себя человеком, который находится в том месте, где его явно ждут и уважают.

Можно долго и много перечислять все достоинства юбиляра, но я знаю точно: доктор наук везде доктор наук. Это высказывание наиболее полно подчеркивает многогранность

Бурбело Олега Анатольевича. Не должность, не научная степень сделали его таким. Он сделал себя таким сам. Став доктором экономических наук, профессором, заведующим кафедрой, это лишь усилило его качества. Умело концентрируя вокруг себя работоспособных, настойчивых, преданных делу людей, без лишней мишуры увлекая их за собой в организацию процесса и развитие науки. Даже официальность заседаний кафедры всегда скрадывается человеческим отношением к проводимому действию. Минимум времени, максимум четких и точных решений, уважительное отношение и к коллегам, и к их результатам.

В конце хотелось бы привести высказывание Плутарха: «Ученость – единственное, что в нас божественно и бессмертно; величайшие преимущества, которыми одарена человеческая природа, это разум и речь».

Я благодарен судьбе за знакомство с О.А. Бурбело и возможность работать под его началом.

Преподаватель кафедры
экономической безопасности
ЛГУВД им. Э.А. Дидоренко

М.М. Калашников

Вчителю, наставнику, керівнику

Серед видатних вітчизняних вчених-економістів, праці яких сприяли розвитку й піднесенню загальної теорії фінансового права на якісно новий рівень, видатне місце належить заслуженому діячеві науки і техніки, докторові економічних наук, професорові Олегу Анатолійовичу Бурбелі.

У 70-річний ювілей Олега Анатолійовича сміливо можна говорити про професійну життєздатність його наукових теоретичних творів про детінізацію економіки, норми фінансово-

го права, застосування правових норм, методологію економічної науки та з інших проблем загальної теорії фінансового права.

Олег Анатолійович поряд з фундаментальною теоретичною науковою роботою, є активним вихователем наукових кадрів. Мені пощастило бути спочатку слухачем магістратури, а згодом аспірантом на кафедрі економічної безпеки Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка де Олег Анатолійович є завідувачем кафедри.

Перше моє знайомство з Олегом Анатолійовичем відбулося ще у студентський період мого життя. У 2004-2005 навчальному році Олег Анатолійович читав нам, курсантам-третьокурсникам, навчальний курс фінансового права. Треба сказати, що лекції О.А. Бурбела є дуже змістовними, теоретично насиченими, цікавими, але методика їх читання вимагала особливої уважності і зосередженості, оскільки їх читання відбувалося тихим урівноваженим голосом.

Наступного разу життя познайомило нас під час мого навчання у магістратурі. Тоді Олег Анатолійович як завідувач кафедри курирував всіх магістрів кафедри, заслуховував їх звіти про хід написання магістерських робіт, давав слушні поради. Говорячи відверто було дуже цікаво отримувати науковий досвід написання такого роду робіт від людини з професійним багажем наукових знань. Це спілкування вплинуло на мене, на моє подальше рішення навчатися в аспірантурі.

На кафедрі я йшов як на ешафот, ні на що добре не надіючись. І яке ж було моє величезне здивування, коли Олег Анатолійович зустрів мене досить привітно, почав розпитувати чому я обрав навчання в аспірантурі саме на кафедрі економічної безпеки. Я розповів йому складну історію свого вступу в аспірантуру. Що при вступі мене приймальна комісія відмовляла, говорили, що воно мені не потрібно, там важко вчити-

ся, що для цього потрібно ще на курсантській лаві займатися науковою діяльністю. Але я вперто стояв на своєму. І врешті-решт мені дозволили поступати, я одержав досить добрі оцінки на вступних екзаменах і так став аспірантом кафедри економічної безпеки. Олег Анатолійович похвалив мене за настирливість.

На сьогоднішній день я вдячний долі за те, що вона дала можливість мені познайомитись з Олегом Анатолійовичем та працювати під його керівництвом. Олег Анатолійович Бурбело є видатним вченим, активним борцем за законність, талановитим вихователем молодих наукових кадрів, доброзичливою Людиною. Завдяки Олегу Анатолійовичу фінансове право стало моєю незмінною професійною любов'ю на все наукове життя, зокрема, теоретичним компасом становлення таких нових галузей права як страхове право.

Високо цінуючи Ваш професіоналізм, надзвичайний темперамент, творчу енергію, безмежну відданість своїй справі, Вашу активну життєву позицію. Ваш життєвий шлях – це взірець доброзичливості, самовідданого служіння вітчизняній економічній та правовій науці та освіті. Ваша багатогранна особистість, наполеглива і натхненна праця стала вагомим вкладом в підготовку високопрофесійних фахівців правоохоронних органів. Тож нехай цей Величний ювілей сповнить Ваше серце вірою, надією та любов'ю. Зичимо Вам міцного здоров'я, любові і щастя, наснаги у здійсненні творчих задумів.

Викладач кафедри
економічної безпеки
ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка,
кандидат юридичних наук

О.М. Засць

Дорогой Олег Анатольевич!

**В этот знаменательный день я от всей души
поздравляю Вас с юбилеем!**

Работая под Вашим руководством, всегда хочется брать пример с Вас, потому, что Вам присущи оптимизм и трудолюбие, которым стоит позавидовать и в этом – секрет вашей молодости и силы духа. Спасибо вам за те нужные слова, которые вы находите, чтобы поддержать, посочувствовать, вселить надежду, разъяснить, успокоить.

Я всегда стараюсь прислушиваться к Вашим советам. Вы сумели сплотить наш коллектив, в котором каждый из нас работает с большим желанием и хорошим настроением!

Желаю, чтобы Вы и дальше радовали всех своим умом, своей добротой, своей щедростью и чувством юмора. Здоровья Вам, жизненной энергии, добра и понимания!

* * *

Руководство коллективом – бремя не из легких!
Ведь не каждому по силам план составить четкий.
Мудрым быть и справедливым – это очень сложно!
Но начальник наш любимый знает – все возможно!
Вас поздравить я хочу сегодня с Днем рожденья!
С нами не всегда порой хватает Вам терпенья.
 Пожелать хочу Вам радости, удачи!
Ведь удача в наше время очень много значит!

С уважением,
лаборант кафедры
экономической безопасности
ЛГУВД им. Э.А. Дидоренко

Л.А. Бондаренко

Шановний Олеже Анатолійовичу!

Для колективу кафедри кримінального права Ви – не просто очільник кафедри-сусіди. Ви – колега, товариш і соратник, для молодшого покоління співробітників – шанований вчитель, а для всіх – без перебільшення – гідний приклад для наслідування; знаний учений, видатний педагог і успішний управлінець, відомий далеко за межами Луганщини та України.

У день Вашого ювілею, висловлюємо ширі побажання міцного здоров'я, творчої наснаги, наукового довголіття й особистого щастя.

З повагою,
колектив кафедри кримінального права
ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка

Шановний Олеже Анатолійовичу!

Напередодні славного ювілею від всієї душі поздоровляємо Вас з днем вашого народження.

Останні десятки років нас пов'язує кропітка робота з відбору серед молоді району гідним кандидатур до навчання в Луганському державному університеті внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка.

Випускники безпосередньо факультету економічної та громадської безпеки, зарекомендували себе принциповими захисниками правопорядку в економіці району, деякі з них працюють і у апараті районної державної адміністрації.

В цьому полягає і ваша особиста заслуга, а також заслуга колективу кафедри економічної безпеки, яку ви очолюєте останні шістнадцять років.

Бажаємо вам міцного здоров'я, життєвої енергії, нових педагогічних і наукових успіхів у благородній справі з підготовки молодих фахівців для органів внутрішніх справ України.

Голова Кременської
райдержадміністрації

В.І. Рябінін

Глава 3

В унісон з ювіляром: наукові праці однодумців

УДК 342.738

Д.С. Алексенко

ПРАВОВА ОХОРОНА ТАЄМНИЦІ ТЕЛЕФОННИХ РОЗМОВ, ПОШТОВО-ТЕЛЕГРАФНОЇ ЧИ ІНШОЇ КОРЕСПОНДЕНЦІЇ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Постановка проблеми. Характерною ознакою сучасного українського суспільства є бурхливий розвиток різноманітних телекомунікаційних технологій, зростання кількості користувачів як традиційними так і новітніми засобами зв'язку. Кожного дня мільйони громадян користуються послугами електронної пошти, провідного, супутникового та стільникового телефонного зв'язку. Досить поширене впровадження комунікацій у суспільне виробництво та побут зумовлюють необхідність забезпечення такого стану у цій сфері, за яким повністю усувається чи суттєво знижується рівень загрози порушення прав громадян, встановлених законом.

Ад'юнкт Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, майор міліції.

Аналіз останніх досліджень. Вагомий внесок у розробку питань правової охорони таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції зробили Д.О. Бабічев, Ю.М. Грошевий, О.М. Джужа, Е.О. Дідоренко, С.В. Єськов, Є.Ю. Захаров, І.П. Козаченко, Д.Й. Никифорчук, Ю.Ю. Орлов, М.А. Погорельський, Б.Г. Розовський, Д.Б. Сергеева, С.М. Стахівський, В.О. Черков, М.Є. Шумило та інші відомі вчені, але з урахуванням недостатньої розробленості окремих складових зазначеної проблеми, існує нагальна потреба подальших наукових розвідок у цій сфері.

Метою статті є визначення пропозицій щодо удосконалення діючого законодавства в частині правової охорони таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції,

Виклад основного матеріалу. Питанням правового захисту таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, приділено значну увагу в нормативно-правових актах міжнародного характеру. Так, Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р., в ст. 12 проголошує: «Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, тайну його кореспонденції або на його честь і репутацію». Закріплено дане право й в ст. 8 Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод від 4 жовтня 1950 р.: «Кожен має право на повагу до його приватного і сімейного життя, до житла і до таємниці кореспонденції». Ст. 7 Хартії Європейського Союзу про основні права також містить положення щодо приватності особистого життя: «Кожна людина має право на повагу до свого приватного та сімейного життя, свого житла і комунікацій»¹. Отже, очевидним є те, що тракту-

¹ Хартия Европейского Союза об основных правах: Комментарий / Под ред. д.ю.н. проф. С.Ю.Кашкина. – М.: Юриспруденция, 2001. – С. 78.

вання суб'єктивного права, яке міститься в Хартії, має деякі відмінності відносно формулювань Загальної декларації прав людини та Європейської Конвенції. Хартія поширює свою дію не тільки на кореспонденцію, але й на всі види комунікацій, що більш адекватно віддзеркалює сучасний стан технологічних рішень в галузі телекомунікацій.

Розвиваючи ідеї міжнародно-правових актів, ст. 31 Конституції України також встановлює, що «кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції». Це положення конкретизовано у ст. 163 КК, що закріплює відповідальність за вчинення дій, пов'язаних з порушенням таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер, та дозволяє реально забезпечити конституційне право громадян на обмін та отримання інформації.

В той же час сучасний стан дотримання прав, пов'язаних з інформаційною сферою, свідчить про потребу більш детальної розробки системи гарантій, у тому числі і кримінально-правового характеру, оскільки ретельний аналіз ст. 163 КК України свідчить про певні недоліки диспозиції цієї норми.

Перш за все, необхідно відмітити, що згадане у статті «порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції» досить широке поняття, яке охоплює різноманітні за своїм характером дії. Із зовнішньої сторони це може проявлятися як ознайомлення сторонньої особи з чужою кореспонденцією, прослуховування телефонних розмов, або ж розголошення чи розповсюдження змісту (самого факту повідомлень і телефонних розмов громадян). Але розголошення чи розповсюдження відомостей, що є таємницею, наприклад, у засобах масової інформації або публічно, можуть спричинити більш тяжкі наслідки для потерпілої особи і мають суттєво вищий ступень суспільної небезпеки, ніж одноразове ознайомлення певної особи зі змістом кореспонден-

щі. Таким чином, досить різні за рівнем суспільної небезпеки дії, згідно діючої редакції ст. 163 КК України, передбачені однією нормою.

Досить вдало ця проблема вирішена у ст.142 КК Республіки Казахстан – розповсюдження таємниці особистого життя громадян є кваліфікованим складом злочину та передбачає більш тяжке покарання ніж порушення таємниці особистого життя за відсутності признаку публічного розповсюдження. Аналогічно вирішено питання у кримінальному законодавстві Іспанії: розповсюдження таємних відомостей громадянина (ч. 3 ст. 197) карається більш суворо ніж звичайне зоволодіння такими відомостями (ч. 1 ст. 197), тобто також передбачений кваліфікований склад злочину¹. Отже найбільш вдалі конструкції норм зарубіжного кримінального законодавства варто використати при майбутньому редагуванні ст.163 КК України з метою вдосконалення кримінально-правової охорони суспільних відносин, пов'язаних з таємницею особистого життя і комунікацій².

Слід враховувати при цьому, що разом з динамічним розвитком телекомунікаційної інфраструктури суспільства й розробкою нових технологічних рішень в галузі обміну інформацією, така технологічна еволюція містить і комплекс негативних тенденцій, серед яких, насамперед, необхідно відзначити спроби криміналітету контролювати засоби зв'язку з метою планування, підготовки й реалізації злочинних намірів. Отже, нагальна потреба у розробці досконалого механізму захисту прав громадян у інформаційній галузі стає ще більш очевид-

¹ Уголовный кодекс Испании / Под ред. проф. Н.Ф.Кузнецовой, проф. Ф.М. Решетникова. - М.: Зерцало, 1998. - С. 66-67.

² Єськов С.В. Актуальні питання кримінально-правової охорони таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції // Актуальні проблеми кримінального і кримінально-процесуального законодавства і практики його застосування: Збірник тез доповідей учасників Регіонального круглого столу. - Хмельницький, 2002. - С. 151-153.

ною шляхом вивчення тенденцій, що характеризують сучасне злочинне середовище. Перш за все, з цієї точки зору, треба звернути увагу на розвиток та поширення розвідувальних проявів організованих злочинних груп, що намагаються проникнути у приватне життя громадян з метою отримання певної інформації. Цьому явищу сприяє розповсюдженість і доступність на «чорному» ринку спеціальних засобів, призначених для зняття інформації з каналів зв'язку, наявність у мережі Internet програмного забезпечення, що дозволяє контролювати електронну пошту і пейджингові відправлення, активне втягнення у злочинну діяльність колишніх працівників спецслужб і фахівців у галузі телекомунікацій.

Порушення таємниці телефонних розмов та інших комунікацій громадян дозволяє злочинцям отримувати необхідні відомості з метою їх подальшого використання при вимаганнях, вбивствах, вчинених на замовлення, здійсненні комерційного шпигунства проти конкурентів¹. Розвідувальна активність злочинців – невід'ємний атрибут їхньої діяльності при незаконном відшкодуванні боргів, пошуку можливих свідків вчиненого злочину та впливу на них, ретельній підготовці до будь-якої кримінальної акції, якщо це вимагає отримання попередньої інформації. Найчастіше розвідувальні прояви приймають форму прослуховування телефонних розмов, сканування радіоэфіру, зламування електронних поштових скриньок, перлюстрації телеграфно-поштової кореспонденції, тобто посягають на таємницю комунікацій, гарантовану ст. 31 Конституції України, ст. 7 Хартії Європейського Союзу про основні права, ст. 12 Загальної декларації прав людини.

Підбиваючи підсумок, треба відзначити, що без належного захисту таємниці листування та інших особистих повідом-

¹ Клебанов Л.Р. Угроза информации, составляющей коммерческую или банковскую тайну, со стороны организованных преступных группировок // Государство и право на рубеже веков: Криминология. Уголовное право. Судебное право / Отв. ред. В.В. Лунеев. - М.: ИГиП РАН, 2001. - С. 43-44.

лень неможливо функціонування сучасного суспільства. У науковій літературі цілком слушно зазначається, що телекомунікаційні технології впевнено займають позиції практично в усіх сферах створення, збереження, обробки і поширення інформації, тому захист права на таємницю телефонних переговорів та поштово-телеграфних відправлень буде й надалі мати потребу в організаційному та правовому забезпеченні, оскільки дотримання недоторканності комунікацій як конституційно-правового принципу забезпечує підтримку соціальних контактів. Саме тому згадану таємницю та її кримінально-правовий захист треба розглядати як найважливіші гарантії охорони приватного життя громадян від злочинних посягань, невід'ємну умову нормального функціонування сучасного суспільства.

УДК 343.98

А.І. Анапольська

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ З ВИЛУЧЕННЯМ КОМП'ЮТЕРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ ПРО РОЗКРАДАННЯ БЕЗГОТІВКОВИХ КОШТІВ

Відомо, що обшук, як самостійна процесуальна дія, має своє місце і виконує специфічну роль у сфері правоприємницької діяльності повноважних органів в рамках кримінального судочинства. Вирішувані з його допомогою завдання багато в чому обумовлені тією або іншою слідчою ситуацією, що складається під час розслідування.

Розслідування злочинів у сфері комп'ютерної інформації, до яких, зокрема, відносяться і розкрадання грошових коштів,

Старший викладач кафедри організації розслідування злочинів Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка, кандидат юридичних наук

що функціонують у сфері використання електронних розрахунків (безготівкових грошових коштів), дозволяє виділити у виробництві обшуку принципово новий об'єкт дослідження - засоби комп'ютерної техніки (ЗКТ), а також об'єкт пошуку - інформацію про електронні розрахунки, що зберігається в пам'яті комп'ютера або на зовнішніх носіях - дисках, дискетах і т.п.

У криміналістичній літературі загальним питанням проведення обшуку приділялася увага в роботах Р.С. Белкіна, В.П. Бахіна, В.Ю. Владімірова, І.В. Гори, В.В. Кириченка, Н.І. Клименко, Є.Ф. Коновалова, І.І. Котюка, В.К. Лисиченка, В.М. Ніколайчика, П.В. Цимбала, В.Ю. Шепітька, І.Н. Якімова та інших вчених. Розробкою теоретичних засад проведення зазначених слідчих дій при розслідуванні комп'ютерних злочинів займалися Б.В. Андрєєв, В.Б. Вехов, Ю.В. Гаврилін, В.О. Губанов, В.В. Лисенко, П.М. Пак, М.В. Салтевський, М.Г. Щербаковський, В.П. Хорст та інші. Між тим, розслідування злочинів, вчинених у сфері функціонування електронних розрахунків, вимагає врахування певних особливостей (передусім, особливостей предметів посягання, якими є грошові кошти та комп'ютерна інформація), що характеризують порядок організації та проведення обшуку.

Деякі автори [4, 12] вважають, що своєрідність тактики і технічних засобів, які використовуються для виявлення і вилучення інформації, що зберігається в оперативній пам'яті ЗКТ або на фізичних носіях, формує новий вид обшуку - обшук засобів комп'ютерної техніки (ЗКТ). Тим часом, на думку Л.Б. Красової [5, 107], вказане твердження вельми сумнівне, і, як нам уявляється, не погодитись із цим неможливо, оскільки обшук ЗКТ не є новим видом обшуку як такого, а є лише об'єктом обшуку в приміщенні або іншому місці, хоча, поза сумнівом, обумовлює певні особливості тактики його проведення.

Тим часом, оскільки в процесі скоєння розкрадань грошових коштів, що функціонують у сфері використання електронних розрахунків, основні дії злочинців пов'язані з проведен-

ням різноманітних маніпуляцій з комп'ютерною інформацією, вважаємо за доцільне в даній статті зупинитися саме на розгляді тактичних особливостей огляду ЗКТ і вилученні комп'ютерної інформації, що цікавить слідство, при виробництві обшуку по справах вказаної категорії.

Аналіз літератури і матеріалів кримінальних справ свідчить про те, що на підготовчому етапі обшуку при розслідуванні розкрадань грошових коштів, що функціонують у сфері використання електронних розрахунків, слідчому необхідно одержати достовірні дані такого змісту [6, 14]: марка та конфігурація ЕОМ; наявність локальної мережі або підключення комп'ютера до глобальної мережі Internet; яка кваліфікація користувачів ЕОМ в області програмування та обчислювальної техніки; з'ясувати, чи використовується пристрій автономного та безперебійного живлення і до яких наслідків може призвести вимкнення електроенергії; одержати характеристику колективу співробітників, які обслуговують обчислювальну техніку. Володіння такою інформацією дозволить слідчому вирішити основні завдання для збору доказової комп'ютерної інформації в процесі розслідування [1, 92].

Ще до виїзду на місце проведення обшуку потрібно підготувати відповідну комп'ютерну техніку, яка буде використовуватися для зчитування та вилучення комп'ютерної інформації. Доцільним є залучення спеціаліста з комп'ютерних систем (за освітою інженер-програміст, програміст-математик, інженер з технічної експлуатації та ремонту комп'ютерів), знання якого будуть необхідні під час підготовки до обшуку, а також для оперативного аналізу інформації і кваліфікованого її вилучення. Уважно слід поставитися і до вирішення питання щодо залучення понять [8, 28], оскільки «обшук» ЗКТ, вимагає залучення у якості понять осіб, які знайомі з роботою ЕОМ.

Проводити обшук краще у момент максимального робочого режиму і терміново вжити заходи до забезпечення збере-

ження ЗКТ і даних, що є на них, для чого необхідно розпорядитися, щоб персонал покинув робочі місця без припинення роботи техніки і без завершення програм.

На попередній стадії обшуку необхідно відразу після входу в приміщення організувати охорону ЗКТ, не дозволяти нікому вимикати напругу, торкатися клавіатури, змінювати положення комп'ютера та іншого обладнання. Так, вимикання електроживлення з метою вилучення обладнання призведе до втрати часової пам'яті комп'ютера (RAM), може викликати ускладнення із запуском системи в майбутньому, оскільки вона може бути захищена паролями на програмно-математичному чи електротехнічному рівні. Якщо на момент проникнення до приміщення комп'ютер був увімкнений, то він має залишатися у такому стані до обстеження його спеціалістом. Екстрено вимкнути ЗКТ від мережі можна тільки у крайньому випадку, якщо зображення на екрані монітора видає повідомлення про поточний процес знищення інформації, а подальше включення провести за допомогою фахівця.

Оскільки саме підозрюваний може надати найбільш важливу інформацію про систему – паролі, коди доступу, перелік інстальованих програм та місцезнаходження окремих директорій (в тому числі прихованих), необхідно вирішити питання про доцільність присутності його при огляді чи обшуку. Дане питання вирішується залежно від поведінки підозрюваного. Якщо він бажає співпрацювати з особами, що проводять огляд, його доцільно залишити при проведенні слідчих дій. Однак, щоб запобігти спробам знищення або зміни комп'ютерних доказів з боку підозрюваного, його необхідно тримати на відстані від комп'ютерного обладнання та джерела струму.

На оглядовому етапі обшуку необхідно встановити: чи підключені комп'ютери які знаходяться в приміщенні, до локальної мережі; чи є вихід до глобальної або регіональної мережі; чи сполучено комп'ютер з обладнанням або обчислюва-

льною технікою поза межами обшукуваного приміщення; чи підключено комп'ютер до телефонної або телетайпної лінії; яке зображення на екрані монітора; чи працюють у цей момент програми на ЕОМ і які саме та ін.

Реалізація визначених завдань передбачає вивчення на екрані монітора зображення і, якщо є можливість, провести докладний опис його в протоколі. Ознакою того, що комп'ютер знаходиться не в очікувальному режимі введення наступної команди, а виконує раніше задані команди, може бути: повідомлення на екрані, яке визначає дію програми, виділення кольором або яскравістю фрази «...іде тестування...» або пункту меню; спеціальне зображення на екрані, яке може змінюватися (рухливий рядок, знак); мерехтіння індикатора звернення до жорсткого диску, CD-Rom, гнучких дисків (подібний індикатор завжди є на передній панелі системного блока, і його ввімкнення або мерехтливий стан свідчить про те, що йде обмін інформації з носієм), характерне потріскування та шелестіння CD-Rom і магнітних носіїв [2, 109].

Детальний етап обшуку найбільш трудомісткий і вимагає високої кваліфікації як спеціаліста з комп'ютерних систем, так і всієї слідчо-оперативної групи. Крім спеціальних операцій із комп'ютером, на цьому етапі передбачено чітку організацію пошукових заходів, спрямованих на пошук схованок, де можуть бути приховані документи і предмети. Такою схованкою може бути і сам комп'ютер, зокрема системний блок.

Відмітимо також і те, що на сьогодні у літературі зустрічаються рекомендації вилучати всі ЗКТ, знайдені на місці обшуку. Проте, на наш погляд, повністю погодитися з подібною пропозицією не можна, оскільки, скоєння подібних дій не завжди можливе і доцільне, що, в першу чергу, пов'язано з технічними та економічними складнощами. Так, у разі виходу з ладу ЕОМ банк, зазвичай, може «протриматися» не більше двох днів, оптова фірма - 3-5, компанія оброблювальної промисло-

вості – 4-8, страхова компанія – 5-6 днів. У зв'язку з цим, вилучення ЗКТ загрожує подальшими претензіями потерпілих організацій. У разі виникнення ситуації, при якій вилучення ЗКТ є не можливим, слідчому необхідно роздрукувати потрібну інформацію на принтері або скопіювати відомості, що цікавлять слідство, на дискети, а великий об'єм інформації – на стрімер (переносний диск надвеликої місткості типа Zip) або навіть на додатковий жорсткий диск. У організаціях з великим об'ємом інформації може застосовуватися резервне копіювання на виділений комп'ютер, який треба від'єднати від мережі і тимчасово розташувати в окремій кімнаті для дослідження в найближчий день. При цьому всі дії з підключення диску, копіюванню інформації фіксуються в протоколі, а понятим даються необхідні пояснення.

У сучасних ЗКТ об'єм інформації, що зберігається, величезний і різноманітний, тому вибір відомостей, що цікавлять слідство, стає трудомістким завданням. Проте, сучасні програмні засоби надають високий сервіс не тільки користувачу, але і злочинцю, і слідчому.

Не вдаючись до технічних подробиць, висловимо можливості оперативного пошуку. Багато текстових і фінансових програм зберігають список документів останніх сеансів роботи і можуть їх миттєво викликати, якщо, звичайно, вони не видалені або не переміщені в інше місце.

Автоматичний пошук серед величезного об'єму інформації на диску допомагають вести програми пошуку документів за ім'ям файлу або за датою, за розміром і навіть по словах в тексті документа. Частина інформації зберігається в стислому вигляді, і її прямий перегляд неможливий, проте існують програми пошуку і в таких стислих файлах. До багатьох шифрувальних документів і стислих архівах можуть застосовуватися програми підбору «забутих» паролів.

Між тим, успішне подолання системи захисту не вирішує всіх проблем збирання доказів в ЕОМ. Тактичні особливості

пошуку комп'ютерної інформації залежать також від функціонального стану комп'ютера та його периферійних пристроїв у момент огляду. Інформацію може бути зафіксовано на постійному носії або збережено в комп'ютері лише на період роботи останньої, тому слідчому необхідно застосовувати різні тактичні прийоми пошуку залежно від того, чи комп'ютер працює в момент початку слідчої дії, чи відключений.

Задіяні для пошуку інформації програми, які не знаходяться в комп'ютері, але використовуються слідчим повинні бути стандартними (не змінені самостійно з метою їх вдосконалення), ліцензованими. Контроль за їх роботою повинен бути наочним, тобто всі ключові етапи роботи програми повинні бути зображені на екрані дисплея, і слідчий або спеціаліст повинен коментувати подію [7, 28].

Відзначимо, щоб уникнути знищення (пошкодження) ЕОМ і слідів злочину при роботі фахівця-криміналіста, неприпустимим є використання матеріалів, інструментів, приладів і устаткування, що мають у своєму складі магніти, направлених джерел електромагнітного випромінювання (магнітного порошку, магнітного пензлика, електромагніту), а також кислотно-лужних матеріалів і нагрівальних приладів.

Не варто обмежуватися пошуком інформації тільки в комп'ютері. Слід уважно оглянути наявну в приміщенні документацію, записи навіть на клаптиках паперу можуть мати значення для досягнення мети розслідування. Так, програмісти, наприклад, часто не розраховують на свою пам'ять і залишають записи про паролі, електронні ключі, зміни конфігурації системи, особливості побудови інформаційної бази комп'ютера. Багато користувачів зберігають копії своїх файлів на дискетах для запобігання втрати їх при виході комп'ютера з ладу. Тому виявлення будь-яких носіїв інформації повинно спонукати слідчого для їх вилучення, вивчення та використання.

Успіх розслідування кримінальних справ про злочини вказаного виду багато в чому залежить від правильної фіксації та вилучення виявлених слідів злочинної діяльності в процесуальному та криміналістичному плані. Оскільки процесуальний закон основним засобом фіксації визначає протокол слідчої дії, слідчий повинен описати основні фізичні характеристики вилучених пристроїв, магнітних та інших постійних носіїв інформації, серійні номери апаратури, їх видимі індивідуальні ознаки. Якщо одержана машинна роздруковка, то вона повинна оформлятися як додаток до протоколу – підписуватися учасниками слідчої дії. Необхідно вказати тип і вид друкуючого пристрою, а також програмні засоби, за допомогою яких вона виконана. Якщо присутні при проведенні слідчої дії особи (підозрювані, обвинувачені, свідки) наполягають на відтворенні в протоколі конкретних характеристик вилучених апаратних засобів та інформаційної бази, ці відомості можуть бути записані лише як окремі заяви, тому що фактичні параметри можуть виявитися іншими [3, 48].

Дотримання співробітниками правоохоронних органів вищенаведених рекомендацій щодо збирання та фіксації комп'ютерної інформації в процесі проведення обшуку, на нашу думку, сприятиме підвищенню ефективності розслідування розкрадань грошових коштів, що функціонують у сфері використання електронних розрахунків.

Використана література:

1. Агафонов В.В. Криминалистика. Вопросы и ответы / В.В. Агафонов, А.Г. Филипов. – М.: Закон и право.
2. Голубев В.О. Деякі особливості тактики окремих слідчих дій при розслідуванні комп'ютерних злочинів / В.О. Голубев // Підприємство, господарство і право. – 2003. – № 8. – С. 108-112.
3. Катков С.А. Тактика подготовки и назначения программно-технических экспертиз / С.А. Катков // МИ МВД РФ. – 1995. – № 1. – С. 47-53.

4. Комиссаров В. Обыск с извлечением компьютерной информации / В. Комиссаров, М. Гаврилов, А. Иваинов // Законность. - 1999. - № 3. - С. 12- 15.

5. Краснова Л.Б. "Обыск-осмотр" средств компьютерной техники // Воронежские криминалистические чтения. Вып. 1. / Под ред. О.Я. Баева. - Воронеж: Издательство Воронежского государственного университета, 2000. - С. 106 - 110.

6. Касаткин А.В. Тактика собирания и использования компьютерной информации при расследовании преступлений: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. / А.В. Касаткин. - М., 1997.

7. Шурухнов Н.Г. Специфика проведения обыска при изъятии компьютерной информации / Шурухнов Н.Г., Шевченко И.П., Лучин И.Н. // Актуальные проблемы совершенствования деятельности ОВД в новых экономических и социальных условиях. - М., 1997.

8. Шурухнов Н.Г. Методические рекомендации по изъятию компьютерной информации при проведении обыска / Н.Г. Шурухнов, И.Н. Лучин // Информационный бюллетень следственного комитета МВД РФ. - 1996. - №4 (89). - С. 22-28.

УДК 347.734(477)

С.М. Андросов

ОБЩЕТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ

Одна из важнейших «ниш» в рыночной системе хозяйствования современного государства отведена его банковской системе. Магистральное значение банковской системы определяется ее способностью к удовлетворению национальных потребностей реального сектора экономики посредством «обо-

Доцент кафедры экономической безопасности Луганского государственного университета внутренних дел им. Э.А. Дидоренко, кандидат юридических наук.

гащення» економіко-правових зв'язей необхідним об'ємом фінансових ресурсів. Стабільність і еластичність роботи банківської системи знаходиться в прямій взаємозв'язі з ефективністю функціонування макроекономічних процесів держави в цілому.

В числі авторитетних дослідників проблематики фінансового і банківського права являється доктор економічних наук, професор Бурбело О.А. Особая заслуга авторитетного ученого, в контексті поставленої тематики, проявляється в детальному проработке феномена лібералізації банківської діяльності в сучасних умовах.

Не менше фундаментальні, і теоретико-практичні дослідження професора Бурбело О.А. в області деталізації географії іноземного присутства в уставному капіталі банківської системи України.

Обращая внимание на присутствие в банковских системах СНГ иностранного капитала, профессор А.Г. Братко верно определяет, что банковская система и банковская деятельность непосредственно влияют на все или почти все экономические успехи и неудачи общественного развития¹. Иные представители науки банковского права прямо указывают на то обстоятельство, что обеспечивая защиту и устойчивость национальной валюты, банковская система проецируется в разряд институтов, имеющих первостепенное значение для государственного суверенитета².

Одним из приоритетных направлений совершенствования украинской системы хозяйствования является формирование и вживание в ее «организм» принципиально нового механизма экономико-правовых отношений устойчивых к по-

¹ Братко А.Г. Банковское право в России (вопросы теории и практики). – М.: Система «Гарант», 2007. – С. 54.

² Тосунян Г.А., Викулин А.Ю., Экмалян А.М. Банковское право Российской Федерации. Общая часть: Учебник / Под общ. ред. акад. Б.Н. Топорнина. – М.: Юрист, 2003. – С. 255.

бочным проявлениям интернационализации хозяйственной жизни, трансформированной на двадцать первом году рыночных реформ в прогрессирующую глобализацию.

Примечательно, что, осознавая *a priori* необратимость глобализационных процессов протекающих под «фанфары» свободной торговли и являющихся своеобразным катализатором взаимопроникновения различных сфер мировой экономики, ряд украинских и зарубежных ученых заняли позицию яростных противников тотальной либерализации некоторых сфер экономических отношений. Вполне очевидно, что политика отказа от чрезмерной либерализации рынка финансовых услуг более чем оправдана. Череда мировых экономических кризисов, разразившихся, отчасти, вследствие провозглашения и стараний последующего воплощения в жизнь идеи рыночного фундаментализма, а главное низкая эффективность реформ по их преодолению, сплотило мировое сообщество общей идеологией проектирования нового механизма хозяйствования антидерегуляционной направленности.

К сожалению, на фоне отмеченной делиберализации зарубежных рынков финансовых услуг, украинский законодатель продолжает придерживаться своих дерегуляционных взглядов. В частности, это проявляется в неоправданно либеральном отношении к стремительному поглощению нерезидентами уставного капитала банковской системы Украины. Так, по состоянию на 01.12.2011 г., официально подтверждаемая утрата 40,9% национального контроля в уставном капитале банковской системы¹, представляет собой серьезную угрозу не только для отечественного финансового сектора, но и для национальной безопасности Украины в целом.

В свете указанной статистики, арифметически прогрессирующее увеличение иностранного контроля в банковской

¹ Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Національного банку України. - Режим доступа: <http://www.bank.gov.ua>

системі України уже не виглядає триумфальним шествієм мирних глобалізаційних процесів, а скоріше нагадує затеряну в туманних далях раннього середньовіччя процесію аутодафе. В ролі «жертви» такого інквізиційного процесу вповне може опинитися економічний суверенітет України.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій свідчить про наявність підвищеного інтересу теоретиків і практиків до загальних проблем побудови банківської системи України в контексті глобалізації. До числа даних авторів можна віднести Братко А.Г., Д. Бхагвати, Бурцева С.А., Ващенко Ю.В., Викуліна А.Ю., Геєць В.М., Гетманцева Д.О., Костюченко А.О., Лаврушина О.І., Лукашук І.І., Д. Стигліца, Тосунян Г.А., Чумакова А.Н., Екмалян А.М.

Слід визнати, що більшість вказаних досліджень має яскраво виражений соціологічний або економічний відтінки, в той час як юридична складова системи побудови банківських зв'язків в умовах глобалізації досліджена недостатньо.

Не підвергаючи сумніву актуальність даних досліджень, слід все ж звернути увагу на наявність теоретичного вакууму в області аналізу господарсько-правової специфіки побудови банківської системи України в умовах глобалізаційних процесів.

Цілью статті є аналіз сучасної специфіки і організаційно-правових основ побудови банківської системи України в умовах лібералізації ринку фінансових послуг.

Переходячи до розв'язання поставленої задачі, слід зауважити, що банківську систему часто порівнюють з «кровеносною системою» держави. Прийнято вважати, що вказану метафору, що стосується порівняння банківської системи з кровоносною системою організму, а капіталів з кров'ю

обогащающей различные части тела, впервые использовал английский экономист первой половины прошлого столетия – лорд Джон Мейнард Кейнс (англ. John Maynard Keynes)¹. Примечательно, что подобная аллегория использовалась задолго до эпохи Джона Кейнса. Так, еще в 1582 году флорентийский купец Бернардо Даванцати (итал. Davanzati, Bernardo), в одном из своих произведений под названием «Чтение о монете», сравнивал монету с кровью экономического организма².

Следует обратить внимание на то, что точность определения понятия и составляющих элементов банковской системы, в том числе и банковской системы Украины, зависит от правильности понимания самого понятия «система».

Современное слово «система» имеет греческую этимологию (от др. – греч. σύντρια – «сочетание»). Обращая внимание на данное обстоятельство В.И. Даль еще в конце XIX в. определял «систему» в качестве «плана, порядка расположения частей целого, предначертанного устройства, хода чего либо, в последовательном, связанном порядке»³.

В толковом словаре Ожегова в качестве одного из определений понятия «система» подразумевается «...нечто целое, представляющее собой единство закономерно расположенных и находящихся во взаимной связи частей»⁴.

Результаты современных исследований в области системологии свидетельствуют о существовании разнообразных видов систем (биологические, экологические, материальные, аб-

¹ Keynes J.M. A Monetary Theory Of Production. In: The Collected Writings of John Maynard Keynes. Ed. by Moggridge D. London. 1973. Vol. XIII. P. 408-411.

² Boldizzoni, Francesco. 2004. *L'anatomia politica di Bernardo Davanzati: prospettive sul pensiero economico del Rinascimento*, in *Cinquecento moderno*, ed. Marco Cattini, *Cheiron*, no. 42. De Roover, Raymond. 1963. P. 235.

³ В. И. Даль. Толковый словарь живого великорусского языка. В 4 Т., Т. 4. 1-е издание. – М.: Типография Т.Вольф, Рис 1866. – С. 171.

⁴ Ожегов Сергей Иванович, Шведова Наталия Юльевна. Толковый словарь русского языка: 72500 слов и 7500 фразеологических выражений / Рос. АН, Ин-т рус. яз., Рос. фонд культуры. – М.: Азъ, 1992. – С. 546.

страктные и прочие). К числу специфических производных данных систем следует относить и банковскую систему Украины.

В контексте системного анализ *банковская система Украины может быть представлена в форме единого социально значимого экономико-правового организма включающего в себя подсистемы (объекты, звенья) характеризующиеся тесной взаимосвязью, как между собой, так и с иными системами внешнего мира.*

Следует заметить, что закономерность расположенности и тесная взаимосвязь между отдельными объектами банковской системы Украины является залогом ее стабильного и эффективного развития. При этом согласно общей теории систем¹, функционирование ее отдельных подсистем во времени как «единого целого» должно осуществляться ради основной цели, стоящей перед банковской системой в целом.

Характерной чертой банковской системы Украины является ее структурированность. При этом абстрактность структуры банковской системы Украины, что присуще большинству смешанных абстрактных систем, порождает разнообразие теоретических взглядов на ее структуру и экономико-правовую природу. Довольно дискуссионным можно считать и вопрос определения самого понятия «банковская система Украины».

Так, один из представителей украинской науки банковского права Ю.В. Ващенко, под банковской системой любого государства подразумевает совокупность банковских учреждений, которые созданы и действуют на территории соответствующего государства в соответствии с законодательством в сфере банковской деятельности². Схожее определение банковской системы предложено О.А. Костюченко. Данный автор определяет банковскую систему в качестве законодатель-

¹ Системный анализ и структура управления. (Книга восьмая). Под общей редакцией проф. В.Г.Шорина. - М.: «Знание», 1975. - С. 18.

² Ващенко Ю.В. Банківське право: Навч. посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2006. - С. 63.

но очерченної, чітко структурованої сукупності фінансових інститутів, займаючихся банківською діяльністю¹.

Определенной спецификой характеризуется подход в определении банковской системы Украины иных теоретиков в области банковской юриспруденции. Так, Д.А. Гетманцев и Н.Г. Шуклина утверждают, что банковская система Украины представляет собой не просто совокупность специализированных финансовых учреждений, а «...наиболее развитый элемент хозяйственного механизма»². Подобное утверждение авторов органично сочетается и с положениями Закона Украины от 12.07.2001 г. № 2664-III «О финансовых услугах и государственном регулировании финансовых услуг»³. Согласно статье 5 указанного Закона финансовые услуги предоставляются исключительно субъектами хозяйствования, а именно финансовыми учреждениями или же в особых случаях физическими лицами – субъектами предпринимательской деятельности.

Вместе с тем, Д.А. Гетманцев та Н.Г. Шуклина так же как и предыдущие исследователи, к исключительным функциям банковской системы относят принятие вкладов, размещение кредитов или ведение счетов клиентов⁴.

Подобная солидарность авторов в отнесении указанных трех операций к исключительным видам банковской деятельности обусловлена требованиями части 2 статьи 47 Закона Украины от 07.12.2000 года № 2121 «О банках и банковской дея-

¹ Костюченко А.О. Банківське право: Підручник. – К.: Атіка, 2008. – С. 32.

² Гетманцев Д.О., Шукліна Н.Г. Банківське право України: – К.: Центр учбової літератури, 2007. – С. 19.

³ О финансовых услугах и государственном регулировании рынка банковских услуг: Закон Украины от 12.07.2001 г. № 2664-III // Відомості Верховної Ради України від 04.01.2002 - 2002 р., № 1, стаття 1.

⁴ Гетманцев Д.О., Шукліна Н.Г. Банківське право України: - К.: Центр учбової літератури, 2007. – С. 25.

тельности»¹. В соответствии с указанной нормой, прием вкладов (депозитов) от юридических и физических лиц, открытие и ведение текущих счетов клиентов и банков-корреспондентов, а также размещение банками привлеченных средств от своего имени, на собственных условиях и на собственный риск, имеют право осуществлять в совокупности исключительно юридические лица, имеющие банковскую лицензию (банки).

Примечательно то, что некоторые зарубежные исследователи не выделяют ведение и обслуживание счетов клиентов в качестве специфической банковской операции, характеризующей деятельность банка².

Особого внимания заслуживает и многообразие теоретических подходов к определению объектного состава (структуры) банковской системы. При этом наиболее дискуссионной является проблематика взаимосвязи банковской системы с банковской инфраструктурой и небанковскими финансовыми (кредитными) учреждениями.

Как правило, банковскую инфраструктуру ассоциируют с системой страхования вкладов, независимыми международными платежными системами (*SWIFT*, *VISA International Service Association*), аудиторскими компаниями, консультационными и юридическими компаниями, компаниями – поставщиками информационно-технологических решений, учебными организациями³. К банковской инфраструктуре также относят союзы и ассоциации кредитных организаций⁴. Некоторые авторы в банковскую инфраструктуру включают сово-

¹ О банках и банковской деятельности: Закон Украины от 07.12.2000 года № 2121: Відомості Верховної Ради України від 09.02.2001 – 2001 р., № 5, стаття 30.

² Рид Э., Коттер Р., Гилл Э., Смит Р. Коммерческие банки. Пер. с англ. 2-го изд. М.: Прогресс 1983г. – С. 210-211.

³ Турбанов А., Тютюнник А. Банковское дело: Операции, технологи, управление / Александр Турбанов, Александр Тютюнник. – М.: Альпина Паблшерз, 2010. – С. 37-38.

⁴ Лаутс, Елизавета Борисовна. Рынок банковских услуг: правовое обеспечение стабильности / Е.Б. Лаутс. – М.: Волтерс Клувер, 2008. – С. 22.

купность нормативно-правовых актов, регламентирующих, как порядок осуществления банковской деятельности, так и надзор за ее осуществлением¹. Последний подход неоднократно подвергался критике в силу распространенного соотнесения банковского законодательства к инструментарию государственного контроля, а вовсе не к банковской инфраструктуре. По тем же причинам, не совсем целесообразным видится и соотнесение банковского законодательства к банковской системе.

Согласно одному из теоретических подходов, в структуру банковской системы входят не одни лишь банковские учреждения государства. В частности, представителями указанной точки зрения пропагандируется необходимость включения в банковскую систему всего механизма банковской инфраструктуры. Подобный подход встречается и в некоторых авторитетных банковских энциклопедических источниках². Данной точки зрения придерживается ряд авторов, причем как украинских³, так и российских⁴.

Следует полагать, что необходимость включения всего комплекса банковской инфраструктуры в структуру банковской системы Украины довольно спорна.

Еще большие дискуссии в теории банковского права вызваны отсутствием общепризнанного подхода соотношения банковской системы Украины с различными видами небанковских финансовых учреждений.

¹ Банковское дело: Учебник / Под ред. О.И. Лаврушина. - М.: Финансы и статистика, 1998. - С. 21-23, 33-36.

² Российская банковская энциклопедия / редкол. О.И. Лаврушин и др. - М.: Энциклопедическая Творческая Ассоциация, 1995. - С. 51.

³ Гетманцев Д.О., Шукліна Н.Г. Банківське право України. - К.: Центр учбової літератури, 2007. - С. 25.

⁴ Тосунян Г.А., Викулин А.Ю., Эжмалян А.М. Банковское право Российской Федерации. Общая часть: Учебник / Под общ. ред. акад. Б.Н. Топорнина. - М.: Юрист, 2003. - С. 257, 258; Лаутс, Елизавета Борисовна. Рынок банковских услуг: правовое обеспечение стабильности / Е.Б. Лаутс. - М.: Волтерс Клувер, 2008. - С. 22.

Согласно убеждению некоторых авторов, небанковские финансовые учреждения (кредитные союзы, ломбарды, лизинговые компании и прочие) могут и должны включаться в структуру банковской системы Украины. При этом, юридическая природа банковской системы Украины определяется в качестве организационно-правовой структуры банковских и финансово-кредитных учреждений¹. Аналогичной позиции относительно допустимости соотнесения к банковской системе Украины финансово-кредитных учреждений, не имеющих статуса банка, придерживаются и иные украинские ученые², а также ученые ближнего зарубежья³.

В тоже время, более предпочтительна противоположная теоретическая позиция, суть которой сводится к недопущению включения подобных финансовых организаций в структуру банковской системы Украины. Деятельность большинства субъектов (элементов) банковской инфраструктуры и небанковских учреждений, в том числе имеющих особое сходство с отдельными разновидностями банковских операций, далеко не всегда поднадзорна Национальному банку Украины (далее НБУ). В частности деятельность кредитных союзов и ломбардов непосредственно подотчетна не НБУ, а специально уполномоченному органу исполнительной власти в сфере регулирования рынков финансовых услуг – Государственной комиссии по регулированию рынков финансовых услуг Украины. Данное обстоятельство явно противоречит одному из системных принципов построения банковской системы Украины – принципу исключительного регулирования рынка банковских услуг НБУ. Кроме того, согласно части 1 статьи 334

¹ Банківське право України: Навч. посібник / Жуков А.М., Іоффе А.Ю. та ін. / Заг. ред. А.О. Селіванова. – К.: Вид-дм «Ін Юре», 2000. – С. 14.

² Костюченко А.О. Банківське право: Підручник. – К.: Атіка, 2008. – С. 32.

³ Тосунян Г.А., Викулин А.Ю., Экмалян А.М. Банковское право Российской Федерации. Общая часть: Учебник / Под общ. ред. акад. В.Н. Топорнина. – М.: Юрист, 2003. – С. 51, 53.

Хозяйственного кодекса Украины, а также части 1 статьи 4 Закона Украины «О банках и банковской деятельности» банковская система Украины состоит из Национального банка Украины и иных банков, а также филиалов иностранных банков, созданных и действующих на территории Украины в соответствии с действующим законодательством. Указанное определение также исключает из элементного состава банковской системы Украины организации, не осуществляющие банковские операции.

Действующее законодательство Украины свидетельствует о существовании в Украине двухуровневой банковской системы. В соответствии со статьей 4 Закона Украины «О банках и банковской деятельности» первый уровень банковской системы Украины представлен НБУ, являющегося центральным банком Украины, а второй – иными банками, а также филиалами иностранных банков, созданных и действующих на территории Украины в соответствии с банковским законодательством.

Необходимо заметить, что структура банковской системы вплоть до недавнего времени претерпевала постоянных изменений. Одна из таких трансформаций связана с правовым санкционированием допуска на отечественный рынок филиалов и представительств иностранных банков.

Примечательно, что права на открытие своих филиалов и представительств в Украине, *де-юре*, иностранные банки получили еще в ноябре 2006 года. Эта возможность иностранных банков была предусмотрена статьями 23 и 24 Закона Украины «О банках и банковской деятельности», в редакции от 16.11.2006 года. В то же время, *де-факто*, окончательная возможность выхода на украинский рынок банковских услуг филиалов и представительств иностранных банков предусматривалась лишь с момента вступления Украины во Всемирную торговую организацию (часть 1 статьи 24 Закона Украины «О банках и банковской деятельности»). Согласно Протоколу о вступлении Украины в ВТО, подписанного в г. Женеве 05.02.2008 г. и ратифицированного ВРУ 10.04.2008 г., наше го-

сударство стало полноценним учасником данної міжнародної організації.

Следует заметить, что современная теория банковского права позволяет говорить о существовании, как минимум, двух подходов к определению банковской системы Украины.

В соответствии с первым (узким) подходом, банковская система Украины представляет собой совокупность всех действующих на территории нашего государства банковских учреждений. Согласно иному (широкому) подходу, банковская система Украины представляет собой иерархически упорядоченную сеть банков во взаимосвязи с обширным спектром банковских отношений.

Проанализировав современный характер организации банковской системы Украины можно сделать следующие *выводы*.

Банковская система Украины представляет собой совокупность всех созданных и функционирующих на ее территории банков образующих специфический экономико-правовой (хозяйственный) институт финансовой системы государства осуществляющих банковскую деятельность, а также регулирование, контроль и надзор за ее осуществлением.

В условиях отсутствия стратегии и механизма нормативно-правового сдерживания проникновения иностранного капитала в уставной капитал банковской системы Украины характер и стремительный размах данной активности иностранных инвесторов приобрел черты ярко выраженной экономической экспансии. Процесс масштабного вхождения иностранного капитала в банковскую систему может быть оправданным лишь при условии сильной конкурентоспособности отечественных банков, а также наличия экономически обоснованной нормативно-правовой стратегии допуска нерезидентов в банковскую систему. В обратном случае, отсутствие контроля над данным процессом может обусловить прямую зависимость национальной экономики от иностранного капитала и создать серьезные угрозы для национальной безопасности.

Использованная литература:

1. О финансовых услугах и государственном регулировании рынка банковских услуг: Закон Украины от 12.07.2001 г. № 2664-III // Відомості Верховної Ради України від 04.01.2002 – 2002 р., № 1, стаття 1.
2. О банках и банковской деятельности: Закон Украины от 07.12.2000 года № 2121: Відомості Верховної Ради України від 09.02.2001 – 2001 р., № 5, стаття 30.
3. Господарський кодекс України (станом на 01.02.2006 р.). - К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. - 224 с.
4. Банківське право України: Навч. посібник / Жуков А.М., Іоффе А.Ю. та ін. / Заг. ред. А.О. Селіванова. - К.: Виддідм «Ін Юре», 2000. - 384 с.
5. Банковское дело: Учебник / Под ред. О.И. Лаврушина. - М.: Финансы и статистика, 1998. - 448 с.
6. Братко А.Г. Банковское право в России (вопросы теории и практики). - М.: Система «Гарант», 2007. - 290 с.
7. Ващенко Ю.В. Банківське право: Навч. посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2006. - 344 с.
8. Гетманцев Д.О., Шукліна Н.Г. Банківське право України: - К.: Центр учбової літератури, 2007. - 344 с.
9. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка. В 4 т., т. 4. 1-е издание. - М.: Типография Т.Вольф, Рис 1866. - 704 с.
10. Костюченко А.О. Банківське право: Підручник. - К.: Атіка, 2008. - 322 с.
11. Лаутс, Елизавета Борисовна. Рынок банковских услуг: правовое обеспечение стабильности / Е.Б. Лаутс. - М.: Волтерс Клувер, 2008. - 280 с.
12. Ожегов Сергей Иванович, Шведова Наталия Юльевна. Толковый словарь русского языка: 72500 слов и 7500 фразеологических выражений / Рос. АН, Ин-т рус. яз., Рос. фонд культуры. - М.: Азъ, 1992. - 955 с.
13. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] / Официальный сайт Национального банка Украины. - Режим доступа: <http://www.bank.gov.ua>.
14. Рид Э., Коттер Р., Гилл Э., Смит Р. Коммерческие банки // Пер. с англ. 2-го изд. - М.: Прогресс, 1983г. - 501 с.

15. Российская банковская энциклопедия / редкол. О.И. Лаврушин и др. - М.: Энциклопедическая Творческая Ассоциация, 1995. - 552 с.
16. Системный анализ и структура управления. (Книга восьмая). Под общей редакцией проф. В.Г. Шорина. - М.: Знание, 1975. - 303 с.
17. Тосунян Г.А., Викулин А.Ю., Экмалян А.М. Банковское право Российской Федерации. Общая часть: Учебник / Под общ. ред. акад. Б.Н. Топорнина. - М.: Юристъ, 2003. - 448 с.
18. Турбанов А., Тютюнник А. Банковское дело: Операции, технологии, управление / Александр Турбанов, Александр Тютюнник. - М.: Альпина Паблишерз, 2010. - 682 с.
19. Boldizzoni, Francesco. 2004. *L'anatomia politica di Bernardo Davanzati: prospettive sul pensiero economico del Rinascimento*, in *Cinquecento moderno*, ed. Marco Cattini, *Cheiron*, no. 42. De Roover, Raymond. 1963. P. 235.
20. Keynes J.M. A Monetary Theory Of Production. In: The Collected Writings of John Maynard Keynes. Ed. by Moggridge D. London. 1973. Vol. XIII. P. 408-411.

УДК 343.9.024:343.575-054

О.О. Байов

ПОНЯТТЯ І СУТНІСТЬ ЕТНІЧНИХ НАРКОУГРУПОВАНЬ

Постановка проблеми. Однією із найнебезпечніших загроз правам і свободам законотворчих громадян є протиправна діяльність етнічних злочинних угруповань, які спеціалізуються на незаконному обігу наркотиків. Являючи собою певний вид кримінальної високоприбуткової діяльності, незаконний обіг наркотиків на пряму пов'язаний з організованими злочинними угрупованнями, зрощуючись тим самим з іншими видами кримінальної активності – обігом зброї, легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом, корисливою та

корисливо-насильницькою злочинністю, корупцією та хабарництвом тощо. Така ситуація становить реальну небезпеку для громадян, функціонування держави та суспільства в цілому.

Аналіз останніх досліджень. Значний творчий внесок у дослідження різних аспектів діяльності етнічних наркоугруповань зробили такі вчені як В.П. Бахін, А.В. Бережной, О.М. Джу́жа, О.Ф. Долженков, А.Б. Закалюк, А.В. Іщенко, І.П. Козаченко, А.А. Музика, В.А. Некрасов, М.А. Погорецький, Ю.Г. Пономаренко, О.В. Процюк, В.Г. Пшеничний, А.О. Селіванов, М.О. Сергати́й, Р.В. Тарасенко, Є.В. Фесенко, А.Г. Цветков, В.І. Шаку́н, Л.Г. Шарай та інші фахівці в галузі кримінології, криміналістики, оперативно-розшукової діяльності, кримінального процесу та права.

Метою статті є визначення поняття та з'ясування сутності злочинних угруповань, сформованих на етнічній основі, які спеціалізуються на незаконному обігу наркотиків.

Виклад основного матеріалу. Наукове пізнання сутності організованої злочинності та встановлення закономірностей, пов'язаних зі специфікою етнічного злочинного колективу, дій, методів, способів вчинення злочинів має певне наукове і практичне значення. У зв'язку з цим з'ясуванню сутності сучасної організованої злочинності, зокрема з ознаками етнічної єдності, її типових ознак і рис повинні передувати вивчення та наукове осмислення об'єктивних закономірних процесів виникнення організованої злочинності, стійкості цих угруповань і тривалості їх функціонування; професіоналізму членів злочинної групи тощо.

Об'єктивна складність категорії «етнічне наркоугруповання» полягає не тільки в унікальності цих злочинних формувань, а також ще й у тому, що вони зі змістовної сторони описуються декількома самостійними поняттями, зокрема: «злочинна група», «організована злочинна група», «етнос» та «етнічне» тощо. Подібне діалектичне сполучення наведених термінів у межах поняття «етнічне злочинне угруповання» зви-

чайно ж породжує багатогранність та численність визначень, наукових підходів та думок, і, як наслідок, відсутність єдиної загальноновизнаної та розповсюдженої точки зору щодо змісту досліджуваного терміну. За таких обставин, більш глибоке і точне визначення поняття «етнічне злочинне угруповання», а також з метою повного розкриття змісту цієї категорії, вважаємо за необхідне з'ясувати етимологічне наповнення таких фундаментальних категорій, як «етнос», «нація», а також «злочинна група», «організована злочинна група», «злочинна організація». Дослідження й аналіз вказаного аспекту сприятиме більш точному формулюванню визначень понятійно-категоріального апарату теорії оперативно-розшукової діяльності, а також дозволить використовувати досконалу термінологію при позначенні певних кримінальних явищ, які мають місце на практиці.

З урахуванням вищезазначеного, спробу визначити поняття «етнічне злочинне угруповання», на нашу думку, варто розпочати шляхом синтезу понять «організована злочинна група» та «етнос», тож зосередимося на цих категоріях більш детально.

Виходячи із загальнотеоретичного сенсу, «етнос» означає спільноту людей (плем'я, народність, нація), що історично склалася та має соціальну цілісність і оригінальний стереотип поведінки¹. В юридичній енциклопедії термін «етнос» визначається як стала людська спільнота, яка історично виникає на певній території і характеризується усвідомленням своєї єдності та самобутності, спільністю мови, культури, побуту, звичаїв, традицій та особливостями психологічного складу².

Якщо з категорією «етнос» не існує труднощів в її розумінні, то набагато складніше з'ясувати поняття «організована

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і глов. ред. В.Т. Бусел. - К., 2002. - С. 268.

² Горбатенко В.П. Етнос // Юридична енциклопедія. В 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова) [та ін.]. - К., 1998. - Т. 2. - С. 369.

злочинність», «злочинна група», про що свідчить декілька її різних визначень. Розпочинаючи розгляд таких категорій як «організована злочинність», «організована злочинна група», «злочинна організація», вкажемо, що в практичній діяльності ОВС, як втім і в спеціальній літературі не має єдності з приводу термінів та того змісту, який вкладається в них. З метою опису, теоретичного дослідження та прикладного використання в оперативно-службовій діяльності відомостей щодо проявів організованої злочинності науковцями та практичними працівниками вживається багато різних понять, серед яких найбільшу розповсюдженість отримали такі: злочинна група, злочинне угруповання, злочинна зграя, кримінальна спільнота, асоціація, антигромадське об'єднання, протиправне формування, злочинне співтовариство, клан, мафія, синдикат, бригада або банда тощо.

Не існує чіткого та єдиного розуміння, якою за внутрішньою структурою є це явище. Так, в теорії кримінального права, криминології та оперативно-розшукової діяльності здійснено численні спроби визначити сутність та види організованої злочинності. Так, А.С. Никифоров вказував на існування двох форм організованої злочинності, виділяючи білокомірцеву (тобто бюрократичну або економічну) та гангstersьку (тобто суто «кримінальну» або загальнокримінальну)¹ форми злочинності. Аналогічної думки дотримувався Ю.Г. Козлов, який виділяв дві форми організованої злочинності – загальнокримінальну та господарсько-корисливу².

Натомість О.І. Гуров наголошував на тому, що зрощування та взаємопроникнення організованих груп розкрадачів зі злочинцями так званого загальнокримінального профілю зай-

¹ Никифоров А.С. Контроль над преступностью в России // Государство и право. - 1994. - № 5. - С. 75.

² Обсуждение проблем изучения организованной преступности на заседании Всесоюзного методологического семинара по актуальным проблемам криминологии // Сов. государство и право. - 1988. - № 5. - С. 129.

вий раз підкреслює цілісність та єдність явища організованої злочинності, хибність і помилковість її штучного поділу за лінією карного розшуку та боротьби з економічною злочинністю¹. Проте більш обґрунтованою та аргументованою виглядає позиція І.М. Даньшина, який виділяв три види злочинних угруповань: 1) угруповання, які спеціалізуються у сфері загальнокримінальної злочинності; 2) співтовариства господарсько-економічної спрямованості; 3) злочинні угруповання змішаного типу, які поєднують традиційні кримінальні і незаконні економічні способи здобування доходів². Ця теза виглядає достатньо переконливою, адже практика свідчить, що існують численні приклади злочинних угруповань, які спеціалізуються на злочинах загальнокримінальної спрямованості, мають одночасно економічну інфраструктуру, поєднуючи злочинну діяльність з економічною, інколи цілком легальною.

Проте, незважаючи на різноманітне тлумачення змісту та ознак, усі без винятку автори погоджуються з тим, що організована злочинність – винятково небезпечне явище, яке інколи не тільки не зустрічає адекватної протидії з боку правоохоронних органів, а й продовжує зміцнювати свої позиції у суспільстві, маючи та використовуючи корумповані зв'язки, часто підміняючи офіційну владу, легальну економіку і суспільні інституції. Сучасна організована злочинність становить собою високоорганізовану та впорядковану конспіративну протиправну діяльність злочинних груп і організацій, побудованих з чіткою ієрархічною структурою, стійкою взаємодією і розподілом функцій та сформованою статусно-рольовою системою всередині цих організацій, яка спрямована на отримання надприбутків через встановлення часткової чи повної монополії на оборот незаконних товарів та послуг, а також встановлення контролю за дохідними легальними видами діяльності з вико-

¹ Гуров А.И. От эмоций к фактам (взгляд на проблему организованной преступности) // Соц. законность. - 1988. - № 10. - С. 35.

² Даньшин И. Про організовану злочинність в СРСР і заходи боротьби з нею // Радянське право. - 1990. - № 6. - С. 50.

ристанням корумпованих зв'язків з державними чиновниками як для посилення своєї діяльності, так і для організації ефективного захисту від соціального контролю¹.

Приймаючи до уваги вищенаведені думки та погоджуючись з деякими з них, варто все ж акцентувати увагу на тому, що визначальною обставиною у з'ясуванні поняття «організована злочинність» або «організована злочинна група» є легальна дефініція цих категорій у нормативно-правових актах.

Трактування організованої злочинності подано у низці документів ООН, зокрема у Рамковій Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти організованої злочинності від 21 липня 1997 р., де зазначається, що організована злочинність означає групову діяльність трьох або більше осіб, якій властиві ієрархічні зв'язки або особисті відносини, які дають можливість їх лідерам отримувати прибуток чи контролювати території і ринки (внутрішні та зовнішні), за допомогою насильства, залякування або корупції як для продовження злочинної діяльності, так і для проникнення у легальну економіку². Певний інтерес становить й визначення транснаціональної організованої злочинності, до змісту якої можна віднести і діяльність деяких етнічних злочинних угруповань з міжнародними зв'язками. Виходячи зі змісту ст.3 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, стає зрозумілим, що злочин носить транснаціональний характер, якщо: а) він вчинений в більш ніж одній державі; б) він вчинений в одній державі, але суттєва частина його підготовки, планування, керівництва чи контролю має місце в іншій державі; с) він вчинений в одній державі, але за участю організованої злочинної групи, яка здійснює злочинну діяльність в більш ніж одній державі; чи d) він вчинений в одній державі,

¹ Бойко А. Організована економічна злочинність у період переходу України до ринкової економіки // Вісник Львівського університету. Серія юридична. - 2008. - Вип. 48. - С. 170.

² Міжнародні правові акти та законодавство окремих країн про корупцію. - К., 1999.

але його суттєві наслідки мають місце в іншій державі¹. Як видно, це визначення прямо стосується злочинів, що супроводжують транзит наркотичних засобів.

Поряд з цими рисами, серед інших найпоширеніших ознак етнічної наркозлочинності, які не увійшли до її міжнародно-правового визначення, але є характерними для цього явища, слід віднести перешлетіння злочинності з тінговою економічною злочинністю, а також на корисливу мотивацію поведінки окремих осіб і соціальних груп, що є стрижнем і головною метою організованої злочинності. Сюди також слід віднести здійснення розвідувальної, контррозвідувальної й самоохоронної діяльності з метою забезпечення ефективного функціонування злочинних структур; наявність матеріальної, корупційної, фінансової та інформаційної бази, жорсткою внутрішньою дисципліною (круговою порукою).

У національному законодавстві нормативним підґрунтям для визначення поняття «організована злочинність» є ст. 1 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30 червня 1993 року, що визначає вказаний термін як «сукупність злочинів, що вчиняються у зв'язку з створенням та діяльністю організованих злочинних угруповань»². При цьому у ч.2. ст.1 для деталізації ознак організованої злочинності міститься наступне посилання: «види та ознаки цих злочинів, а також кримінально-правові заходи щодо осіб, які вчинили такі злочини, встановлюються Кримінальним кодексом України». Отже, основною для визначення поняття та сутності злочинних угруповань, виходячи з припису ст. 1 Закону «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», варто визнати тлумачення злочинних угруповань, яке випливає з чинного Крими-

¹ Овчинский В.С. XXI век против мафии. Криминальная глобализация и Конвенция ООН против транснациональной организованной преступности. - М.: Инфра-М, 2001. - С. 53.

² Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» // Відомості Верховної Ради України. - 1993. - № 35. - Ст. 358.

нального Кодексу України. Кримінальне законодавство дозволяє виділити наступні типи організованих злочинних угруповань: 1) організована група (ст. 28 КК України); 2) сутенерська організована група, яка забезпечує діяльність з надання сексуальних послуг особами чоловічої та жіночої статі з метою отримання прибутків (ч. 4 ст. 303 КК України); 3) організована група, створена у виправній установі з метою тероризування засуджених або нападу на адміністрацію (ст. 392 КК України); 4) банда (ст. 257 КК України); 5) не передбачене законом воєнізоване або збройне формування (ст. 260 КК України); 6) група, діяльність якої здійснюється під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів і поєднана із заподіянням шкоди здоров'ю людей або статевою розпустою (ст. 181 КК України); 7) терористична група чи терористична організація (ч. 4 ст. 258 КК України); 8) злочинна організація (ст. 255 КК України); 9) транснаціональна організація, яка займається порушенням встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини, вилученням у людини шляхом примушування або обману її органів або тканин з метою їх трансплантації або незаконною торгівлею органами або тканинами людини (ч. 5 ст. 143 КК України). Така типологія злочинних груп за їх кримінально-правовими ознаками є усталеною в оперативно-розшуковій науці та пропонується як загальноприйнятна багатьма авторами, зокрема Б.В. Жуковим¹, Є.В. Дергачовим², М.Б. Саакян³.

¹ Жуков Б.В. Деякі підстави для класифікації злочинних груп та злочинних організацій // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. - 2010. - № 3. - С. 251-260.

² Дергачов Є.В. Проблеми поняття та класифікації за кримінально-правовими ознаками організованих злочинних угруповань // Вісник Донецького національного університету. Серія В: Економіка і Право. - 2010. - Вип. 2. Т. 2. - С. 609-613.

³ Саакян М.Б. Узагальнена класифікація організованих злочинних угруповань // Кримський юридичний вісник. - Сімферополь, 2008. - Вип. 3 (4). - С. 205-222.

Відаючи належне проведеній авторами роботи щодо класифікації злочинних груп за кримінально-правовими ознаками, з урахуванням специфіки дослідження зосередимося на аналізі ст. 28 та 255 КК України, які містять ознаки організованих злочинних груп та злочинних організацій.

Кримінальний кодекс України 2001 р. у ст. 28 визначає поняття організованої групи та злочинної організації, а статті 255, 256 установлюють відповідальність за створення злочинної організації, керівництво або участь у ній, за сприяння учасникам злочинних організацій. Як слушно вказує В.Ф. Ущатовський, це сприяло створенню принципово нового правового поля, визначальною ознакою якого є ієрархічна структура, під якою слід розуміти наявність чітко вираженого керівника угруповання чи колегіального органу управління і стосунків між її членами, що ґрунтується на принципах влади та підкорення. Однією з основних ознак злочинної організації є також її стійкість, що має суто кримінальні правові ознаки¹.

Характерними ознаками першого типу організованих злочинних угруповань (організованих злочинних груп) виходячи зі змісту ст. 28 Кримінального кодексу України є: 1) множинність учасників, яка передбачає наявність щонайменше трьох осіб; 2) їх попередня зорганізованість у об'єднання; 3) стійкість цього об'єднання; 4) мета об'єднання у вигляді вчинення одного або декількох злочинів; 5) об'єднаність вчинюваних злочинів єдиним планом; 6) розподіл функцій учасників групи, спрямований на досягнення плану; 7) знання цього плану всіма учасниками групи.

Коментуючи ст. 28 КК України, А.П. Гусак і О.О. Кваша вказують, що організована група – це стійке об'єднання декількох осіб (трьох і більше суб'єктів злочину), які попередньо

¹ Ущатовський В.Ф. Проблеми вдосконалення законодавчого забезпечення діяльності ОВС (спецпідрозділів), спрямованих на боротьбу з організованою злочинністю // Наука і правоохорона. – 2008. – № 1. – С. 141.

зорганізувались для підготовки або вчинення злочинів. Основними ознаками організованої злочинної групи є наявність декількох осіб (трьох або більше); попередня їх зорганізованість у спільне об'єднання для підготовки або вчинення двох чи більше злочинів; стійкість такого об'єднання; об'єднаність злочинів єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану; обізнаність усіх учасників такої групи з цим планом. В цьому контексті організована група є більш небезпечним різновидом групи з попередньою змовою¹.

Проте, як слушно вказується у спеціальних дослідженнях, чинне законодавство недостатньо зорієнтоване на боротьбу зі злочинними групами та злочинними організаціями. Це питання набуває особливого значення в умовах, коли в судах практично немає кримінальних справ про організовані злочинні групи та злочинні організації. Наявні лише справи про окремі епізоди їхньої злочинної діяльності. Інакше кажучи, організована злочинність як соціальна проблема стала очевидною, а як юридична й дотепер ніби малопомітна².

Окремим видом злочинних угруповань в контексті їх типології за кримінально-правовими ознаками є злочинна організація. Ознаки злочинної організації визначаються ч. 4 ст. 28 та ст. 255 КК України. Першою ознакою є множинність учасників, яка є тотожною аналогічній ознаці організованої злочинної групи і передбачає наявність щонайменше трьох учасників. Другою рисою є ознака стійкості. Кваліфікованими або відмежувальними від організованої групи ознаками виступа-

¹ Гусак А.П., Кваша О.О. Злочинна організація та організована група // Актуальні питання реформування правової системи України: Зб. наук. ст. за матеріалами III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Луцьк, 2-3 черв. 2006 р.: У 2-х т. / Уклад. Т. Д. Климчук, І. М. Якушев. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. – Т. 2. – С. 138.

² Ушаповський В.Ф. Проблеми вдосконалення законодавчого забезпечення діяльності ОВС (спецпідрозділів), спрямованих на боротьбу з організованою злочинністю // Наука і правоохорона. – 2008. – № 1. – С. 141.

ють такі риси: 1) зорганізованість учасників або структурних частин злочинної організації за попередньою змовою; 2) ієрархічність злочинної організації; 3) наявність спеціальної мети злочинної організації (у вигляді безпосереднього вчинення учасниками злочинної організації тяжких або особливо тяжких злочинів; керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб; забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп тощо)¹.

Отже, організована злочинність проявляє себе через діяльність окремих організованих злочинних груп та злочинних організацій, при цьому на практиці існує багато їх різновидів, одним з яких є організовані злочинні групи, сформовані на етнічній основі. Доречним буде зазначити, що в науці не існує сталої термінології щодо феномена «етнічна злочинна група», тому можна зустріти різні терміни: «злочинні етнічні формування» (Г.М. Геворгян), «етнічні організовані злочинні групи» (Г.В. Дашков), «етнічні угруповання» (Є.В. Топільська), а у статистичній звітності МВС України використовується термін «організовані групи та злочинні організації, сформовані на етнічній основі»².

Етнічне злочинне формування, на думку Г.М. Геворгяна, - це організована злочинна група чи співтовариство, на чолі якого стоять лідери і їхнє найближче оточення однієї національності або народності, при цьому кримінальні інтереси подібних формувань проявляються, як правило, на досить віддалених територіях, а їхній спосіб життя й поведінка мають відтінки етнічних правил і традицій³. Згодом автор удосконалив

¹ Саакян М.Б. Узагальнена класифікація організованих злочинних угруповань // Кримський юридичний вісник. - Сімферополь, 2008. - Вип. 3 (4). - С. 205-222.

² Стрелковська Ю.О. Кримінологічна характеристика та протидія етнічній організованій злочинності // Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць. - Вип. 47. - Одеса, 2009. - С. 148.

³ Геворгян Г.М. Кримінологические проблемы борьбы с организованными этническими преступными формированиями в России: Дис. ... канд. юрид. наук 12.00.08. - М., 2000. - С. 61.

це поняття та злочинні етнічні злочинні формування визначив як стійкі формування людей (які володіють спільними, відносно стабільними особливостями культури і психіки, усвідомленням своєї єдності й відмінністю від інших, таких само спільнот, мають певну самоназву), що об'єднуються для вчинення певної кількості злочинів, сповідують корисну мету, мають сувору інституційну структуру внутрішніх зв'язків і відносин, а також систему захисту від соціального контролю з використанням насилля, залякування, корупції тощо¹.

Аналогічної позиції дотримується І.С. Стихарна, яка вважає, що етнічна злочинна група – це організована, стійка й структурована спільнота осіб, які об'єдналися за національною ознакою для вчинення злочинної діяльності, поведінка і спосіб життя яких мають відтінок національних правил і традицій².

На думку А.М. Зюкова, під терміном «етнічна злочинність» варто розуміти вчинення злочинів представниками певного етносу в складі групи, об'єднаної на підставі певній території, економічних зв'язків, літературної мови, окремих особливостей культури й характеру, наявності споріднених племен та народностей, що відрізняються стрійною структурою, а також окремими представниками етнічної групи в наслідок слідування антисупільним традиціям, що виражає стереотип поведінки представників цієї групи³.

До недоліків наведеного А.М. Зюковим поняття варто віднести зайве обмеження діяльності етнічних злочинних груп певною територією, адже, як відомо, діяльність окремих етніч-

¹ Геворкян Г.М. Криминологические проблемы борьбы с этническими преступными формированиями. – М.: Пенаты, 2000. – С. 34.

² Стихарна І.С. Характеристика етнічних організованих злочинних груп // Південноукраїнський правничий часопис. – 2009. – № 1. – С. 52.

³ Зюков А.М. Криминологическая характеристика преступлений, совершаемых представителями разных этнических групп : дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – Рязань, 2005. – С. 10-11.

них угруповань може й не обмежуватися певним місцем, навпаки досліджуваним формуванням притаманна висока мобільність.

Доречним буде зазначити, що у Російській Федерації поняття етнічної злочинної групи дається навіть на нормативному рівні – у міжвідомчому наказі, присвяченому єдиному обліку злочинів. На думку розробників вказаного нормативного акту, етнічні злочинні формування – це групи, співтовариства (організації), які являють собою специфічні кримінальні об'єднання, які формуються за національною (етнічною) ознакою, тобто об'єднують у складі осіб однієї або декількох споріднених національностей (етнічних спільнот). Віднесення злочинного угруповання до етнічного формування не обумовлюється однорідністю її національного складу, він може бути і змішаним. Етнічну приналежність визначають ті особи, які займають в угрупованні лідируюче становище¹.

Основним недоліком вищезазначеного поняття слід віднести вказівку про те, що віднесення злочинного угруповання до етнічного не обумовлюється однорідністю її національного складу, він може бути і змішаним, а етнічну приналежність визначають лідер та його найближче оточення. Таке формулювання фактично нівелює ознаку етнічної специфіки та дозволяє віднести до етнічних угруповань навіть змішані групи. Наприклад, якщо у змішаній групі лідер буде представником певної національної меншини, а решта учасників угруповання – представниками титульної нації, за наведеною формулою таке угруповання слід розглядати як етнічне, що не відповідає логіці.

На підставі розгляду переваг і недоліків вищенаведених концепцій щодо визначення поняття «етнічне злочинне угруповання», спробуємо сформулювати власне визначення цього

¹ Приказ Генпрокуратуры РФ № 39, МВД РФ № 1070, МЧС РФ № 1021, Минюста РФ № 253, ФСБ РФ № 780, Минэкономразвития РФ № 353, ФСКН РФ № 399 от 29.12.2005 «О едином учете преступлений» // «Российская газета» від 25.01.2006. – 2006. – № 13. – С. 3-9.

терміну. В якості попереднього уточнення зазначимо, що етнічне злочинне угруповання, зокрема у сфері незаконного обігу наркотиків, в залежності від кількості учасників або специфіки внутрішньої побудови може функціонувати у двох форматах: як організована злочинна група або злочинна організація.

Якщо визначати термін «етнічна організована злочинна група», то під ним пропонуємо розуміти *попередньо зорганізованих для підготовки або вчинення злочинів у стійке об'єднання декількох (трьох і більше) осіб, які характеризуються єдиною етнічною приналежністю, діяльність яких охоплюється єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи.*

Продовжуючи цю думку, вважаємо, що етнічна злочинна організація - *це стійке ієрархічне об'єднання декількох (п'ять і більше) осіб єдиної етнічної приналежності, члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп¹.*

В контексті презентованого дослідження вельми потрібним є введення додаткової характеристики - спеціалізації етнічної групи або організації на певному виді протиправної діяльності. Варто вказати, що серед характерних ознак етнічних злочинних угруповань більшість дослідників називає спеціалізацію за окремими видами протиправної діяльності як провідну рису. Так, На думку І.Г. Пошлавського, основними напрямками злочинної діяльності таких угруповань є:

- незаконний обіг наркотичних, сильнодіючих речовин та прекурсорів;

¹ Етнічне злочинне угруповання - термін, який охоплює та узагальнює обидва види злочинних формувань - етнічну організовану злочинну групу й етнічну злочинну організацію.

- незаконний обіг зброї, боєприпасів, вибухових та радіоактивних речовин;
- протиправний обіг автотранспорту;
- викрадення та контрабанда предметів мистецтва та антикваріату;
- фальшивомонетництво;
- нелегальна еміграція, примусове використання жіночої праці за кордоном та секс-бізнес, торгівля дітьми;
- незаконне контрабандне переміщення товарів із-за кордону;
- рекет і шантаж з метою вимагання грошей;
- "відмивання" злочинних прибутків;
- контрабанда людських органів та тканин¹.

Виходячи з предмету дослідження особливий інтерес становить визначення в якості сфери кримінальної активності етнічних угруповань саме незаконного обігу наркотиків.

Згідно усталеного у теорії та практиці визначення, незаконний обіг наркотиків, психотропних речовин і прекурсорів – це комплекс діянь, пов'язаних з культивуванням рослин, що містять наркотичні речовини, а також розробка цих речовин, їх виробництво, виготовленням, зберіганням, розподілом, перевезенням, пересиланням, придбанням, реалізацією, відпуском, ввезенням на територію України, або ж вивезенням з території України, використанням, знищенням наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які здійснюються з порушенням Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів»².

У кримінально-правовому аспекті незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів охоплює

¹ Поплавський І.Г. Деякі тенденції генезису організованих злочинних угруповань з міжнародними та міжрегіональними зв'язками // Правова держава. – 2000. – № 2. – С. 66.

² Закон України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10. – Ст.60.

ється декількома нормами: 1) ст. 305 КК України «Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів»; 2) ст. 306 КК України «Використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів»; 3) ст. 307 КК України «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів»; 5) ст. 308 КК України «Викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем»; 6) ст. 309 КК України «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту»; 7) ст. 310 КК України «Посів або вирощування снотворного маку чи конопель»; 8) ст. 311 КК України «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів»; 9) ст. 312 КК України «Викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем»; 10) ст. 313 КК України «Викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням»; 11) ст. 314 КК України «Незаконне введення в організм наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів»; 12) ст. 315 КК України «Схиляння до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів»; 13) ст. 316 КК України «Незаконне публічне вживання наркотичних засобів»; 14) ст. 317 КК України «Організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів»; 15) ст. 318 КК України «Незаконне виготовлення, підроблення, викори-

стання чи збут підроблених документів на отримання наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів»; 16) ст. 319 КК України «Незаконна видача рецепта на право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин»; 17) ст. 320 КК України «Порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів»; 18) ст. 321 КК України «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів»; 19) ст. 322 КК України «Незаконна організація або утримання місць для вживання одурманюючих засобів»; 20) ст. 324 КК України «Схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів».

Саме ці склади злочинів, передбачених статтями 305-322 і 324 КК України і охоплюються змістом «незаконний обіг наркотичних засобів, їх аналогів або прекурсорів» у його кримінально-правовому розумінні.

Отже, керуючись визначенням етнічного злочинного угруповання як організованої злочинної групи або злочинної організації, які створені та функціонують на засадах певної етнічної приналежності, що були розглянуті раніше, спробуємо додати до цього визначення ознаку їх спеціалізації на незаконному обігу наркотичних засобів, їх аналогів або прекурсорів.

В цьому сенсі етнічне злочинне угруповання, що спеціалізується на незаконному обігу наркотичних засобів, їх аналогів або прекурсорів (або «етнічне наркоугруповання», що надалі буде використовуватися як синонімічне поняття) – *це організована злочинна група або злочинна організація, що створені та функціонують на засадах певної етнічної приналежності, метою протиправною діяльності яких є підготовка або вчинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, їх аналогів або прекурсорів (статті 305-322, 324 КК України).*

Управління освіти і науки
Луганської обласної державної адміністрації

ПОЧЕСНА ГРАМОТА

НАГОРОДЖУЄТЬСЯ

БУРБЕЛО ОЛЕГ АНАТОЛІЙОВИЧ,

завідувач кафедри економічної безпеки факультету економічної та громадської безпеки Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка, за високий професіоналізм, сумлінну працю, досягнуті успіхи у справі підготовки кваліфікованих фахівців, значний особистий внесок у розвиток освіти області та з нагоди 20-ї річниці Дня міліції України.

Начальник
управління освіти і науки
Луганської облдержадміністрації

І.І.Цимбал

м. Луганськ
2011 рік

ГРАМОТА

Нагороджується

Бурбела Олег Анатолійович

начальник кафедри економіко-правових дисциплін Луганської академії внутрішніх справ ім. 10-річчя незалежності України, доктор економічних наук, професор, полковник міліції
за значний вклад в розвиток науки і економіки регіону та з нагоди Дня науки

Перший заступник
начальника Головного
управління

В.І. МЕТЛЕНКО

2002 рік

ЛИСТ ПОДЯКИ

Бурбелі Олегу Анатолійовичу

Наказом ЛДУВС

від 14.12.2007 р. № 521

*Вам оголошено подяку за
сумлінне ставлення до виконання
службових обов'язків,
самовіддану плідну працю
в органах внутрішніх справ України
та у зв'язку з
відзначенням Дня міліції України*

Ректор

В.М. Комарницький

ПОЧЕСНЕ ЗВАННЯ

„Заслужений діяч науки і техніки України“

ПРИСВОЄНО УКАЗОМ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Бурбело

Олегу Анатолійовичу

*За вагомий особистий внесок у підготовку
кваліфікованих кадрів для правоохоронних органів
високої професіоналізму.*

Президент України

№ Кад

№ 897

20 травня 1998 р.

Л. Бурбела

Л. Бурбела

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ
УКРАЇНИ

полковник міліції

Бурбело

Олег Анатолійович

(ПРИЗНАЧЕННЯ)

Наказом ректора

Луганського інституту внутрішніх справ
імені 10-річчя незалежності України

від " 31 " грудня 2001 р. № 406

НАГОРОДЖЕНО

нагрудним знаком —
пам'ятна медаль
"10 років МВС України"

Ректор
генерал-полковник міліції

(Е.О. Дирченко)

МІНІСТЕРСТВО
ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

ПОСВІДЧЕННЯ

№ 2688

"ЗА ВІДЗНАКУ В СЛУЖБІ"

полковника міліції

ЗВАННЯ

БУРБЕЛО

ПРИЗВИЩЕ

Олега Анатолійовича

ІМ'Я ТА ПО БАТЬКОВІ

Наказом Луганської академії
внутрішніх справ імені 10-річчя
незалежності України
від "16" серпня 2003 р. № 367

НАГОРОДЖЕНО

нагрудним знаком
"ЗА ВІДЗНАКУ В СЛУЖБІ"
IV ступеня

Ректор
генерал-полковник Ігор Труш

Е.О. Дідоренко

Міністерство освіти України

ПОСВІДЧЕННЯ

№ 30143

Бурбело
Олег
Анатолійовича

Нагороджена(ий) знаком
"ВІДМІННИК
ОСВІТИ УКРАЇНИ"

Міністр

Наказ № 104
від "16" серпня 2003 р.

МІНІСТЕРСТВО
ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ПОСВІДЧЕННЯ

№ _____
“За сприяння органам
внутрішніх справ України”

ЗВАННЯ

Бурбело

ПРІЗВИЩЕ

Олег Анатолійович

ІМ'Я ТА ПО БАТЬКОВІ

Наказом Луганського державного
університету внутрішніх справ
від *14- травня* 2008 р. № *256*

НАГОРОДЖЕНО

медаллю
“За сприяння органам
внутрішніх справ України”

Ректор

полковник *Микола Іванович* Мариницький

**«50 ЛЕТ ПОБЕДЫ
В ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЕ
1941 — 1945 гг.»**

підковник муніципалітету

Бурбело

Олег Анатолійович

НАГОРОДЖЕНИЙ (А)
ЮВІЛЕЙНОЮ МЕДАЛЛЮ

**«50 ЛЕТ ПОБЕДЫ
В ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ
ВОЙНЕ 1941 — 1945 гг.»**

Міністр внутрішніх справ України

І. Гринь
Указ від *29- червня* 1995 року

ПОСВІДЧЕННЯ

покобника міліції

(спеціальне звання)

Бурбело

(прізвище)

Олега Анатолійовича

(ім'я та батькові)

Наказом ЛАВС МВС
імені 10-річчя незалежності України
від "12" грудня 2003 р. № 361
нагороджено відзнакою - медаллю

"ЗА СУМЛІННУ СЛУЖБУ"
III ступеня

Рестор гонимця - поштовик міліції

(посада, спеціальне звання, прізвище)

Є.О. Царенко

(підпис)

М. П.

Наказом _____

від "___" _____ 200__ р. № ___
нагороджено відзнакою - медаллю

"ЗА СУМЛІННУ СЛУЖБУ"
II ступеня

(посада, спеціальне звання, прізвище)

(то місце зазначено)

М. П.

Наказом _____

від "___" _____ 200__ р. № ___
нагороджено відзнакою - медаллю

"ЗА СУМЛІННУ СЛУЖБУ"
I ступеня

(посада, спеціальне звання, прізвище)

(то місце зазначено)

М. П.

МІНІСТЕРСТВО
ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

ПОСВІДЧЕННЯ

Знак пошани МВС України
в Луганській області
II ступеня

БУРБЕЛО

Олег

Анатолійович

наказом УМВС України в
Луганській області
від 09 грудня 2010 № 1912

НАГОРОДЖЕНИЙ

відзнакою

"Знак пошани

УМВС України

в Луганській області"

II ступеня

Начальник /МВС України
в Луганській області
генерал-майор

Е.М. Чудовий
Е.М. Чудовий

МІНІСТЕРСТВО
ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

ПОСВІДЧЕННЯ

№ 223

ЗАКОН І ЧЕСТЬ

полковник міліції

Бурбело

Олег Анатолійович

М.П. ПО БАТІВУ

НАКАЗОМ МВС УКРАЇНИ

від 06 травня 200 р. № 459

НАГОРОДЖЕНИЙ

відзнакою МВС України
«ЗАКОН І ЧЕСТЬ»

Міністр
внутрішніх справ України
генерал-полковник міліції

Ю. Смирнов

№ 1641

Бурбело

Олег Анатолійович

наказом ДДСБЕЗ МВС України
від "15" грудня 2006 року № 115

НАГОРОДЖЕНИЙ

відзнакою МВС України

"За заслуги в боротьбі з
економічною злочинністю"

II ступеня

Начальник Департаменту
ДСБЕЗ МВС України
генерал-майор міліції

А.П. Скалозуб

*Військовослужбовець О.А. Бурбело
на варті миру та спокою*

*Полковник міліції
Бурбело Олег Анатолійович*

*Завідувач кафедри економічної безпеки
Луганського державного
університету внутрішніх справ
імені Е.О. Дідоренка,
заслужений діяч
науки і техніки України,
доктор економічних наук,
професор*

Проведення круглого столу "Актуальні проблеми протидії економічній злочинності в умовах кризи" з оперуповноваженими ДСБЕЗ

*Соло на трембіті
біля гори Говерла*

*З колективом кафедри
під час приведення першокурсників до Присяги*

*Вітання з ректором генерал-полковником міліції
Е.О. Дідоренком та Прем'єр-міністром України Я.К. Кінахом*

З колегами на університетському плацу

Серед колег не лише на роботі

*З колективом кафедри економічної безпеки
під час урочистостей з нагоди випуску офіцерів міліції*

УДК 343.46:343.74

С.О. Бурбело

ПРОТИДІЯ РЕЙДЕРСТВУ В УКРАЇНІ: СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ ПРОБЛЕМИ

Сучасний етап розвитку системи управління національною економікою системно пов'язаний як із процесами реформування органів державної влади, так і з науковою розробкою питань правозастосовчої діяльності, зокрема в частині протидії недружнім зпиттям та поглинанням. Побудова досконалої системи протидії рейдерству потребує глибокого, детального та ґрунтового опрацювання проблемних аспектів правозастосовчої практики, врахування передового досвіду, впровадження результатів наукових досліджень у практичну діяльність. Через це виглядає актуальною систематизація наукових праць, зокрема дисертаційних досліджень, присвячених єдиній тематичі, з тією метою, щоб довести їх до широкої аудиторії та, в решті-решт, врахувати корисні напрацювання науковців у практиці забезпечення економічної безпеки. Зосереджуючи увагу на питаннях протидії рейдерству, варто зазначити, що ця проблема має багатоаспектний та міжгалузевий характер. Рейдерство як певне явище характеризується багатьма ознаками, які є предметом дослідження різних галузей знань – правознавства, економіки, теорії управління, психології тощо, а отже за своєю природою є міждисциплінарною проблемою.

Вагомий внесок у дослідження різноманітних сторін цієї проблеми, її окремих аспектів або суміжних питань здійснено працями З. Варналія, С. Васильчика, О. Дудорова, В. Некрасова, А. Киреева, Г. Козаченко, О. Ляшенко, І. Мазур, В. Поповича, Є. Стрельцова, а також здобутками інших авторів, в яких ана-

лізуються правові, економічні, політичні засади протидії рейдерству.

На дисертаційному рівні окремі питання протидії рейдерству досліджувалися в роботі К.С. Кондратчук («Механізм злиття і поглинання ТНК в умовах світових фінансових криз», 2010 р.)¹, в якій автором зосереджено увагу на теоретичних і практичних аспектах впливу кризових проявів світової економічної системи на активність транснаціональних компаній у сфері злиття і поглинання. На підставі ретельного аналізу автором у роботі теоретично осмислюються сутність кризових проявів і причини їх настання, а також сплески інтеграційної активності компаній у часовій ретроспективі, досліджено регуляторні аспекти національного та наднаціонального контролю за інтеграційною діяльністю транснаціональних компаній. Характеризуючи наукову новизну проведеного К.С. Кондратчук дослідження, варто відзначити ті положення, які вносилися автором на захист. Найбільшу увагу заслуговує пропозиції автора в частині нового вирішення актуального наукового завдання щодо виявлення особливостей та трансформації механізму здійснення угод злиття і поглинання транснаціональними корпораціями в умовах глобальних фінансових криз, а також рекомендації з адаптації в Україні світового досвіду щодо досліджуваного питання.

Не менш цікавим у контексті висвітлення проблематики протидії рейдерству є дисертаційне дослідження Л.В. Крючкова «Міжнародні корпоративні стратегії злиття і поглинання у високотехнологічних секторах економіки» (2006 р.)². Присвятивши роботу висвітленню теоретичних і практичних аспектів

¹ Кондратчук К.С. Механізм злиття і поглинання ТНК в умовах світових фінансових криз: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.02 / К.С. Кондратчук; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2010. – 19 с.

² Крючков Л.В. Міжнародні корпоративні стратегії злиття і поглинання у високотехнологічних секторах економіки: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.05.01 / Л.В. Крючков; Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. – К., 2006. – 20 с.

процесів злиття та поглинання компаній у глобальному бізнес-середовищі, автор дослідив теоретичні засади та механізм процесів злиття та поглинання, виявив генезис, характер та масштаби реструктуризації корпорацій, зокрема, у високотехнологічних сферах економіки. Подібний нестандартний ракурс дав змогу авторові проаналізувати конкурентоспроможність національних компаній високотехнологічного сектору та запропонувати шляхи нарощення їх конкурентного статусу на світових ринках високих технологій. Окрім цього, у роботі запропоновано рекомендації щодо наукової обґрунтованої державної концепції корегування приватизації власності в Україні та створення сприятливого середовища в якому процеси злиття та поглинання у високотехнологічних сферах сприяли становленню сприятливого інноваційного клімату в державі.

Питання протидії рейдерству досліджувались також В.В.Томаревою у дисертаційному дослідженні «Транскордонні злиття та поглинання у процесі корпоративної консолідації»¹ (2008 р.). З позиції внутрішнього змісту робота містить комплекс теоретичних та практичних питань ринку злиття та поглинань, зокрема визначено стан та проблеми транснаціональної консолідації та концентрації капіталу в умовах глобалізації економічного розвитку. Відповідно до наведеної в роботі класифікації мотивів злиття і поглинань, домінування в їх структурі горизонтальних, приватизаційних і рейдерських угод свідчить про те, що економіка нашої країни на той момент перебувала на першому етапі перерозподілу капіталу. В якості загального висновку автором визначено відповідність внутрішнього середовища України для нарощування національного капіталу шляхом транскордонних злиття і поглинань у контексті її інноваційного та інвестиційного розвитку.

¹ Томарева В.В. Транскордонні злиття та поглинання у процесі корпоративної консолідації: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.02.00 / В.В. Томарева; НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. - К., 2008. - 20 с.

Окремої уваги потребує й дисертаційне дослідження В.Ю. Нестеренко «Управління ризиком рейдерського захоплення на прикладі автотранспортних підприємств»¹ (2010 р.), в якому досліджено комплекс питань, пов'язаних з формуванням ефективної системи управління ризиком рейдерського захоплення автотранспортних підприємств. Теоретичне та практичне значення роботи В.Ю. Нестеренко полягає у формулюванні власного визначення поняття «ризик рейдерського захоплення», дослідження місця нового ризику в системі економічних ризиків в діяльності підприємства, ефективності використання щодо нього традиційних підходів до оцінки та управління економічним ризиком. На основі факторів, що підвищують привабливість підприємства для потенційного захоплення, автором запропоновано методичні рекомендації з оцінки ризику рейдерського захоплення підприємства, сформульовано основні риси комплексного аналізу методів рейдерського захоплення та методів захисту від нього, що дозволило сформулювати перелік характеристик діяльності підприємства, що підвищують його вразливість, та визначити методичні засади управління ризиком рейдерського захоплення.

Питання протидії рейдерству досліджувались також і в роботі Р.В. Шуляра «Економічна оцінка та управління процесами злиття підприємств»² (2003 р.), яка присвячена вирішенню проблем та розробки методів економічної оцінки доцільності, ефективності та ризиків злиття підприємств, проблемам управління процесами злиття підприємств на засадах застосування інтеграційних механізмів. У вказаному дослідженні запропоновано низку показників та методів для оцін-

¹ Нестеренко В.Ю. Управління ризиком рейдерського захоплення на прикладі автотранспортних підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / В. Ю. Нестеренко; Нац. транспорт. ун-т. – К., 2010. – 19 с.

² Шуляр Р.В. Економічна оцінка та управління процесами злиття підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01 / Р.В. Шуляр; Нац. ун-т "Львів. політехніка". – Л., 2003. – 20 с.

ки доцільності, ефективності, ризиків такої форми трансформації суб'єктів господарювання як злиття, удосконалено методи розробки, формування та впровадження інтеграційних механізмів підприємств, до яких автором віднесено: формування організаційних структур управління підприємствами, створення цільових робочих групи експертів, робота яких спрямована на налагодження спільної діяльності підприємств тощо.

Окремі проблеми протидії рейдерству досліджувалися також в роботі О.В. Ваганової «Державне регулювання підприємницьких структур у національному господарстві України»¹ (2010 р.), в якій обґрунтовано концептуальний підхід до розкриття сутності злиття та поглинання підприємницьких структур та його організаційно-економічного, фінансового та правового забезпечення. У зазначеному дослідженні проаналізовано інституційну структуру державного регулювання підприємницької діяльності та її інфраструктурне забезпечення, проведено всебічний системний аналіз та зроблені оцінки організаційно-економічного та фінансового забезпечення інтеграційних та дезінтеграційних процесів підприємницьких структур в умовах глобалізації економіки, дії чинників світової фінансової кризи і постійного дефіциту фінансових ресурсів.

Короткий огляд проведених науковцями досліджень дає змогу дійти висновків, що питання протидії рейдерству як певного виду злиття та поглинань висвітлювались переважно під кутом зору глобалізаційних перетворень, а питання прогнозування рейдерських захоплень, діагностики потенційних загроз як передумов їх успішного попередження, залишилися поза увагою. На ці проблеми, вважаємо, і варто звернути увагу з метою оптимізації системи економічної безпеки підприємства, удосконалення діяльності щодо протидії рейдерським проявам як загрозам найвищого ступеню небезпеки.

¹ Ваганова О.В. Державне регулювання підприємницьких структур у національній економіці України: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / О. В. Ваганова; Ін-т законодавства Верховної Ради України. - К., 2010. - 20 с.

УДК 658.8:339.564

А.Е. Воронкова
О.В. Свірідова

СЦЕНАРНИЙ ПІДХІД ДО ВИБОРУ СТРАТЕГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

В статье определены цели, сущность стратегического планирования экономической безопасности экспортной деятельности предприятия, обоснована необходимость использования сценарного подхода к выбору стратегии ее обеспечения, предложена процедура сценарного планирования стратегии и мер обеспечения экономической безопасности на каждом этапе экспортной деятельности предприятия

The article defines the purpose, the essence of strategic planning of the economic security of export activity, the necessity of using a scenario method of the strategic planning in order to ensure the economic security of export activity is proved, the procedure of the scenario strategic planning of economic security of export activity and measures at every stage of export activity is developed

В статті визначено мету, сутність стратегічного планування економічної безпеки експортної діяльності підприємства, обґрунтовано необхідність використання сценарного підходу до вибору стратегії її забезпечення, запропоновано процедуру сценарного планування стратегії та заходів забезпечення економічної безпеки на кожному етапі експортної діяльності підприємства

Постановка проблеми. Тривалий кризовий стан економіки, непослідовність дій у проведенні радикальних економічних реформ, загальна неефективність процесу соціально-економічних трансформацій в Україні призвели до значних економічних і соціальних втрат у суспільстві та державі. Негативні економічні наслідки економічних реформ перетвори-

Завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності СНУ імені Володимира Даля, доктор економічних наук, професор.

Доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності СНУ імені Володимира Даля, кандидат економічних наук, доцент.

лись у вагомій загрози національній безпеці країни у всіх її сферах, особливо в економічній. Важливим чинником стабілізації економічної ситуації в Україні є експорт товарів і послуг. Певні позитивні зрушення у структурі зовнішньоторговельного балансу держави, що спостерігались в останні роки, можна посилити, створивши передумови для підвищення ефективності експортної діяльності безпосередньо промислових підприємств. Сучасні загрози безпеці зовнішньоекономічної діяльності підприємств спричинені тим, що її розвиток відбувається в умовах відсутності відповідного нормативно-правового забезпечення і нових, сталих механізмів господарювання. Формування відповідної зовнішньоекономічної політики та правового забезпечення експортної діяльності потребують значних досліджень щодо ефективних заходів мінімізації негативного впливу загроз економічній безпеці експортної діяльності підприємств, розроблених на засадах стратегічного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розробки стратегії зовнішньоекономічної безпеки держави, зокрема дослідженню загроз, проведенню кількісної оцінки її рівня та визначенню стратегічних напрямів її забезпечення, присвячено праці багатьох українських і зарубіжних учених [2, 3, 6, 7]. Проте поза увагою залишається проблема стратегічного планування економічної безпеки експортної діяльності основної ланки національного господарства – підприємства.

Мета дослідження. Дослідження сучасного інструментарію розробки та вибору стратегії забезпечення економічної безпеки експортної діяльності підприємств є метою даної статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегічне планування економічної безпеки експортної діяльності промислового підприємства має на меті довгострокове забезпечення результативності підприємства на зовнішніх ринках й освоєння його нових можливостей. Для цього важливо, насамперед, максимально враховувати зміни навколишнього середовища, що являють собою потенційні загрози і майбутні мо-

жливості для підприємства. Необхідним є передбачення неконтрольованих сил, критичних тенденцій, загроз з боку оточення, обмеження їхнього можливого впливу на підприємство.

Загрози економічній безпеці експортної діяльності підприємств обумовлені негативною дією чинників внутрішнього, зовнішнього середовища материнської країни та країни-реципієнта. Тому формування стратегії економічної безпеки експортної діяльності відбувається в умовах багатоаспектності ресурсного забезпечення та наслідків реалізації окремих рішень, зростаючого динамізму навколишнього середовища підприємства, інформаційної невизначеності та високої ризикованості експортних операцій.

Одним з рішень проблеми розробки стратегії в умовах невизначеності та турбулентності середовища, вважається використання сценарного планування [4, 8, 9].

Цей підхід, не відкидаючи концептуальних положень традиційних шкіл управління, акцентує увагу на потребі застосування специфічних прийомів та методів управління з урахуванням ситуації конкретного підприємства-об'єкта управління, тобто конкретний набір обставин, які впливають на конкретне підприємство в конкретний період часу.

Основним призначенням сценарного планування є розробка структурованих та логічних варіантів розвитку майбутньої ринкової ситуації, що дозволяє мінімізувати жорсткість стратегічного плану та забезпечує його адаптивність до умов, що склались.

Сценарне планування економічної безпеки експортної діяльності підприємства є комплексом взаємопов'язаних дій, які мають певне змістовне значення та вимагають застосування відповідних інструментів прийняття управлінських рішень (рис. 1). Розглянемо зміст управлінської діяльності стосовно кожного з елементів процесу.

Першим кроком сценарного планування забезпечення економічної безпеки експортної діяльності підприємства є встановлення цілей, основних параметрів, ключових питань забез-

печення економічної безпеки. Метою забезпечення економічної безпеки експортної діяльності є забезпечення тривалого і максимально ефективного функціонування на зарубіжному ринку в поточному періоді і нарощуванні високого експортного потенціалу підприємства в перспективі, ключовим питанням забезпечення економічної безпеки експортної діяльності промислового підприємства постає вибір заходів забезпечення економічної безпеки експортної діяльності в умовах негативного впливу чинників зовнішнього і внутрішнього середовища материнської країни і країни - реципієнта, що обумовлюють виникнення загроз на кожній стадії та етапу експортної діяльності підприємства.

Дослідження таких умов здійснюється під час другого кроку сценарного планування забезпечення економічної безпеки експортної діяльності підприємства - аналізу зовнішнього і внутрішнього середовища материнської країни і країни-реципієнта суб'єкта експортної діяльності. Завданням цього етапу є визначення чинників експортної діяльності підприємства та аналіз загроз економічній безпеці на кожному етапі експортної діяльності підприємства. Інтеграція оцінки внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства-експортера та результатів стратегічного аналізу здійснюється на основі сценарного планування, результатом застосування якого є формування сценарію забезпечення економічної безпеки експортної діяльності підприємства.

Сценарій як продукт сценарного планування - це лише певним методичним чином отримана та наведена інформація, яка використовується при прийнятті основних стратегічних рішень. Існує декілька методів створення базової логіки сценаріїв. Їх можна розділити на індуктивні та дедуктивні. Серед індуктивних найбільш відомі метод «знакових» подій і метод модифікації офіційного майбутнього. До дедуктивних відносять метод побудови сценарних матриць. Метод «знакових» подій припускає пошук відповідей на такі питання: які найважливіші події можуть вплинути на наше виробництво; до чого

можуть привести такі події; який вірогідний ланцюжок обставин може привести до таких подій. Відповіді на ці питання дозволяють побудувати схеми, карти, опис майбутнього, які визначають багато стратегічних рішень сьогодення. Техніка офіційного майбутнього заснована на виділенні найважливіших компонентів з офіційних планів і програм, аналітичних матеріалів і прогнозів. Побудова сценарних матриць може здійснюватися в різних варіантах. Найпростішими і популярними є техніки GBU і BEAR, які концентруються на рівнях змін досліджуваних подій.

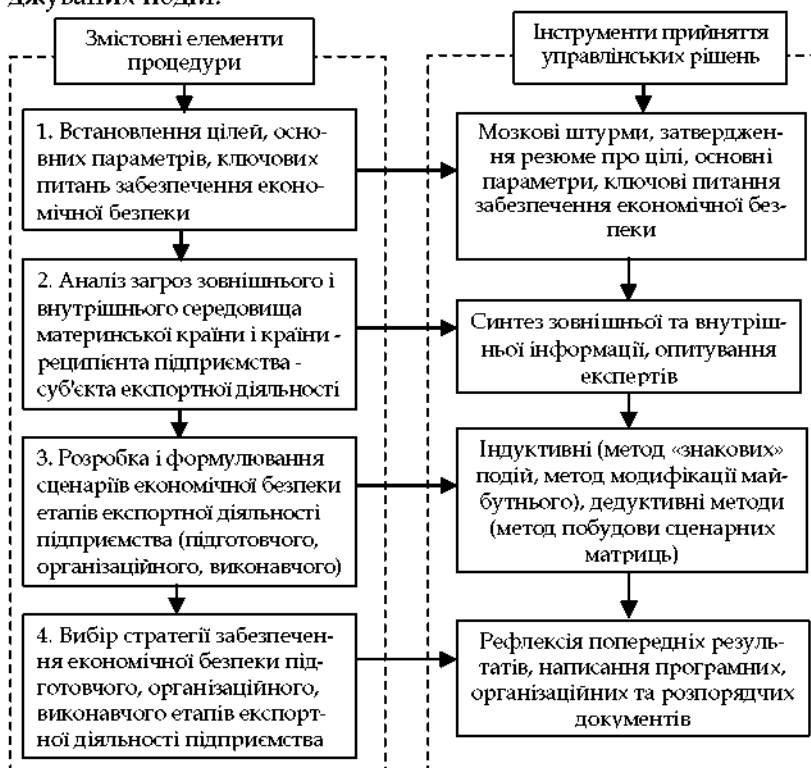

Рис. 1. Процедура сценарного планування забезпечення економічної безпеки експортної діяльності підприємства

Інформаційною основою для визначення змін рівня економічної безпеки експортної діяльності підприємства є результати її оцінки на кожному з етапів експортної діяльності підприємства. Втім, існуючі GBU і BEAR методи сценарного планування потребують впровадження в процедуру побудови сценарію якісних характеристик об'єкту аналізу, які є основою визначення рівня економічної безпеки.

Якісними характеристиками загрозового, небажаного та бажаного рівнів економічної безпеки кожного етапу експортної діяльності промислового підприємства є ступінь реалізації поставлених цілей, рівень витрат на реалізацію певного етапу експортної діяльності, стан трудової дисципліни на кожному етапі експортної діяльності підприємства, ступінь узгодженості інтересів учасників експортної діяльності та інші. Стан економічної безпеки експортної діяльності підприємства характеризується комбінаціями її рівнів на підготовчому, організаційному, виконавчому етапах експортної діяльності, що дає можливість для побудови сценаріїв забезпечення економічної безпеки експортної діяльності за допомогою BEAR-методу сценарного планування.

Останнім четвертим кроком сценарного планування забезпечення економічної безпеки експортної діяльності підприємства є вибір її стратегії забезпечення. Так, оцінка економічної безпеки на кожній стадії та етапі експортної діяльності підприємства дозволяє сформулювати нову чи удосконалити діючу стратегію експортної діяльності підприємства в залежності від конкретних ситуацій, які характеризується низьким, середнім чи високим рівнем економічної безпеки, що відповідає загрозовому, небажаному та бажаному сценарію забезпечення економічної безпеки експортної діяльності підприємства. Розробка стратегії забезпечення економічної безпеки експортної діяльності підприємства повинна ґрунтуватися на компетентному ретельному аналізі ринкових і внутрішньофірмових чинників і знаходитися в тісному взаємозв'язку з розробленою

підприємством стратегією інтернаціоналізації його підприємницької діяльності.

Формування сукупності стратегічних заходів забезпечення економічної безпеки експортної діяльності підприємства залежно від певних сценаріїв економічної безпеки може бути здійснено в рамках загальних стратегій забезпечення економічної безпеки, які широко висвітлені в роботах вітчизняних та зарубіжних науковців [1, 5, 7]:

стратегія економічної безпеки, орієнтована на збереження безпеки та попередження виникнення можливих загроз економічним інтересам суб'єкта. Стратегічні рішення, прийняті в рамках визначеної стратегії, спрямовані на використання можливостей, які з'являються та які були виявлені при вивченні загроз та стану економічної безпеки експортної діяльності підприємства та проведенні випереджальних заходів;

стратегія економічної безпеки, що обмежує небажані дії на об'єкти безпеки. Така стратегія припускає, що реагування на загрози починається в момент, коли загрози економічної безпеки починають впливати на певний етап експортної діяльності підприємства;

стратегія економічної безпеки, що передбачає відновлення безпеки та компенсацію збитку або упущеної вигоди, що завдається. У даному випадку збиток припускається (виникає), проте він компенсується діями (наприклад, через інноваційну й інвестиційну політику з оцінками ризику), що передбачені відповідною стратегією за рахунок заздалегідь створених резервів.

З метою забезпечення економічної безпеки підприємства на певному етапі експортної діяльності може бути використана відповідна стратегія економічної безпеки. Критерієм вибору стратегії є рівень економічної безпеки на певному етапі експортної діяльності.

Так, процес забезпечення економічної безпеки експортної діяльності може бути поданий у вигляді сукупності заходів,

що відповідають різним стратегіям економічної безпеки на різних етапах експортної діяльності.

Висновки. Використання сценарного підходу до вибору стратегії забезпечення економічної безпеки експортної діяльності підприємства поглиблює і розвиває теоретико-методичні основи управління економічною безпекою підприємства, підвищує гнучкість та якість управлінських рішень, на основі виявлення «вузьких місць» і обґрунтування комплексу заходів, спрямованих на підвищення економічної безпеки експортної діяльності підприємства.

Використана література:

1. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф ; [сокр. пер. с англ.] – М.: Экономика, 1989. – 519 с.
2. Власюк О. С. Загрози економічній безпеці України / О. С. Власюк // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Зб. наук. праць Інституту міжнародних відносин. Вип. 26. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2001. – С. 210 – 212.
3. Глобалізація і безпека розвитку : [монографія] / О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко ; наук. ред. О. Г. Білорус. – К.: КНЕУ, 2001. – 733 с.
4. Иванова А. А. Сценарный подход в повышении эффективности управления предприятиями / А. А. Иванова // Социально-экономические и технические системы: исследование, проектирование, организация. – 2006. – № 8. – С. 37 – 46.
5. Клейнер Г. Б. Предприятие в нестабильной экономической среде: риски, стратегия, безопасность / Клейнер Г. Б., Тамбовцев В. Л., Качалов Р. М. – М.: ОАО "Изд-во «Экономика», 1997. – 288 с.
6. Мунтян В. І. Економічна безпека України / В. І. Мунтян. – К.: КИИЦ, 1999. – 463 с.
7. Основы экономической безопасности. (Государство, регион, предприятие, личность) : [под ред. Е. А. Олейникова]. – М.: ЗАО "Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. – 288 с.
8. Kees van der Heijen. Scenarios, Strategies and the Strategy Process. – Nijenrode University Press, 1997.
9. James A. Ogilvy. Creating Better Futures: Scenario Planning as a Tool for a Better Tomorrow / James A. Ogilvy. – L.: Oxford University Press, 2002.

УДК 342.7:343.41:351.75

С.В. Єськов

ОБМЕЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА У ПРОТИДІІ ЗЛОЧИННОСТІ: ЧИ ПРАВИЙ БУВ СЕР ВІЛЬЯМ ПІТТ?

Постановка проблеми. Щомісяця в Україні приймається понад 2 тис. рішень про проведення оперативно-розшукових заходів, які тимчасово обмежують конституційні права громадян. Така практика нерідко засуджується представниками правозахисних організацій та деякими вченими-юристами, а діяльність правоохоронних органів, зокрема їх оперативних підрозділів, часто «демонізується», подається у вигляді неприпустимих наступів на конституційні права й основоположні свободи.

Аналіз останніх досліджень. Значний внесок у наукову розробку питань обмежень прав громадян у протидії злочинності, їх окремих аспектів або суміжних проблем зробили Ю.М. Грошевий, О.М. Джу́жа, Е.О. Дідоренко, Є.Ю. Захаров, І.П. Козаченко, Д.Й. Никифорчук, Ю.Ю. Орлов, П.П. Підюков, М.А. Погорельський, Б.Г. Розовський, С.М. Стахівський, М.Є. Шумило та інші відомі вчені. Водночас складність цієї проблеми, недостатня розробленість її окремих складових і надалі зумовлює нагальну потребу детального наукового опрацювання цієї проблематики.

Метою статті є визначення допустимості окремих обмежень конституційних прав і основоположних свобод людини і громадянина у протидії злочинності на підставі розгляду основних філософсько-правових концепцій, в яких здійснювався

Доцент кафедри економічної безпеки Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, майор міліції, кандидат юридичних наук.

пошук балансу публічних потреб у підтриманні правопорядку та приватних інтересів не піддаватися державному примусу.

Виклад основного матеріалу. Англійський суспільний і політичний діяч Вільям Пітт Старший, звертаючись у березні 1763 році до членів Палати громад британського парламенту зі своєю славнозвісною промовою, зазначив наступне: «Найбідніша людина у своїй трухлявій хатині може оголошувати непокору всім силам Корони. Її оселя може бути крихкою, дах може хитатися, вітер може продувати її наскрізь, буря та дощ можуть проникати усередину, але Король Англії не може увійти; вся його сила не може перетинати порогу її розвалені хати!»¹. Підхоплена ліберально налаштованими кругами, згадана теза згодом була піднесена в Абсолют, стала свосереднім фетишем для правозахисників. Йшли роки, окрім недоторканності житла цей вислів був успішно пристосований для захисту таємниці поштово-телеграфної кореспонденції, винайшли телефон і новітні засоби зв'язку – її розповсюджено на таємницю телекомунікацій. Подібно до того, як еволюціонували уявлення про права людини, розширювала свій вплив і ця теза про неможливість втручання держави у вільну реалізацію прав і свобод, навіть задля високої мети – протидії злочинності.

Виступаючи свідками бурхливого розвитку індустрії прав людини, ми можемо спостерігати сьогодні, як отримують новий вимір та трансформуються уявлення про права осіб з дефектами й обмеженими можливостями, права осіб нетрадиційної сексуальної орієнтації, право на життя і право на смерть. При цьому важко уявити будь-яке суб'єктивне право, стосовно якого не відбувається палких юридичних та «навколоюридичних» дебатів. Однією групою правозахисників не-

¹ В оригіналі: «The poorest man may in his cottage bid defiance to all the forces of the Crown. It may be frail, its roof may shake; the wind may blow through it; the storm may enter, the rain may enter – but the King of England cannot enter; all his force dares not cross the threshold of the ruined tenement!».

від'ємним правом кожної жінки проголошується право на аборт, інші ж агітують проти цього. Лунають аргументи (як за, так і проти) щодо закріплення прав на вільне носіння зброї. З права на свободу слова апологети порнографії намагаються побудувати фундамент для легалізації відповідної продукції, деякі правозахисники категорично проти. Є прибічники, є і супротивники права на прокреативну свободу, клонування, запліднення *in vitro*. Але борці за права діють в унісон, коли критиці піддається держава за клопіт у забезпеченні правопорядку. Несправедливими та ганебними для демократії проголошуються контроль телекомунікацій, негласне візуальне спостереження, негласне проникнення до житла, використання автоматизованих систем із накопиченням персональних даних, заперечується справедливність використання негласно отриманої інформації в доказуванні.

Розмірковуючи над деякими пропозиціями, які лунають останнім часом з приводу недопустимості обмежень при кримінальному переслідуванні, здається, що лібертаріанські донкіхоти вже не можуть знайти нових вітряків для своєї сакральної війни за права людини. У більшості країн не застосовується або обмежено застосовується смертна кара, майже використано катування та нелюдське поводження в місцях позбавлення волі – залишилося не так вже і багато «ворогів», через що радикально налаштовані правозахисники беруться за осуд та боротьбу, як це не дивно, з корисними, в принципі, для суспільства речами. Деякі громадські організації, зокрема американський «Інститут Катона», критикують надмірну державну турботу про заборону паління в суспільних місцях та активно протидіють обов'язковому використанню ременів безпеки в автомобілях. Засуджується також система оподаткування, яка, на думку відомого лібертаріанця М. Ротбарда, є організованим широкомасштабним пограбуванням громадян¹.

¹ Ротбард М. К новой свободе: Либертарианский манифест / Пер. с англ. Б. Пинскер. – М.: Новое Издательство, 2009. – С. 34.

Яким же чином з'ясувати, чи допустимо вдаватися до певних обмежень заради суспільного блага, або ж слід змиритися з пріоритетом приватних інтересів відносно публічних потреб підтримання правопорядку?

Залізобетонну аргументацію на користь першого варіанту побудовано Т. Гоббсом при розробці договірної теорії держави. Запитуючи, від яких прав піддані відмовляються та якою свободою жертвують при заснуванні держави, автор відповідав: зобов'язання та межі свободи громадян повинні бути виведені через мету верховної влади, якою є забезпечення внутрішнього миру серед підданих та їх захист від зовнішнього ворога¹. Через це, на думку автора, ніхто не має свободи протистояти мечу держави при захисті іншої людини, інакше така свобода лише суверена можливість захищати підданих та руйнує саму сутність правління². Відлуння цієї думки знаходимо й у інших філософів: «...Кожна людина, яка вступила до громадянського суспільства та стала членом якої-небудь держави, тим самим відмовилася від своєї влади карати злочини проти законів природи й здійснювати власне приватне правосуддя... – зазначав Дж. Локк, – вона дала право державі застосовувати силу...»³.

Не вбачав нічого поганого в застосуванні державного примусу для підтримання правопорядку відомий французький дослідник XIX ст. Ф. Бастія: « Коли закон і сила тримають людину в межах правосуддя..., вони зобов'язують її лише не завдавати шкоди іншим. Вони не приневолюють ані її особистість, ані її власність. Вони охороняють усе це. Вони мають оборонний характер, обороняють у рівній мірі права всіх»⁴.

¹ Гоббс Т. Сочинения: В 2 т. – Т. 2. – М.: Мысль, 1991. – С. 168.

² Гоббс Т. Сочинения: В 2 т. – Т. 2. – М.: Мысль, 1991. – С. 170.

³ Локк Дж. Сочинения. В 3 т. Т. 3. – М.: Мысль, 1988. – С. 311.

⁴ Бастія Ф. Закон / Пер. С.А. Николаева. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.libertarium.ru/lib_law

На користь зваженого обмеження свободи виступав і К. Поппер. На його думку, треба бути готовим і погоджуватись з тим, що держава певним чином обмежить свободу, завдяки чому буде гарантовано захист та повага решти свободи, що залишиться в особі. Доцільно, наприклад, відмовитися від «свободи» нападати на інших громадян, що дає можливість розраховувати на захист держави від будь-яких аналогічних нападів з боку оточуючих. Головною метою держави має бути захист свободи тих громадян, які самі не завдають шкоди іншим. Захищаючи ідеї протекціонізму, автор передбачав численні заперечення опонентів проти можливості ясного й чіткого формулювання меж свободи та, відповідно, допустимого та прийняттого ступеню втручання держави. «...Наш досвід вказує, що цей ступінь можна приблизно визначити. Насправді, головним завданням демократичного законодавства є те, щоб це зробити. – зазначає К. Поппер. – Це важко, але не настільки, щоб нам довелося змінювати наші основні вимоги, зокрема відмовитися від розгляду держави як інструмента захисту від злочинів»¹.

Такий підхід схвалював і один з найяскравіших представників австрійської економічної школи, лауреат Нобелівської премії Ф. фон Гаяк. Стурбований невірним тлумаченням принципу «laissez-faire»² серед радикальних лібералів, автор не заперечував можливості втручання держави в громадянські свободи, проте наполягав на необхідності чіткого закріплення меж державного впливу. «Звичайно, держава повинна діяти, і будь-яка її дія є втручанням у щось. Справжня проблема в тому, чи може індивід передбачати дії держави й упевнено скла-

¹ Поппер К. Открытое общество и его враги. Т. 1: Чары Платона. Пер. с англ. под ред. В. Н. Садовского. – М.: Феникс. Международный фонд «Культурная инициатива», 1992. – С. 149-150.

² Laissez-faire, принцип невтручання (фр. дозвольте-робити) – економічна доктрина, згідно якої втручання держави в економіку повинно бути зведено до мінімуму.

дати свої плани, спираючись на це передбачення. Якщо так, то держава не зможе контролювати конкретні шляхи використання створеного апарату, проте індивід чітко знатиме, в яких межах він захищений від сторонніх втручань і в яких випадках держава може впливати на втілення його планів»¹.

Прибічник поміркованого лібералізму Г. Рормозер також скаржився, що при згадуванні свободи її часто неправильно розуміють як можливість довільної поведінки, дозвіл вчинення будь-яких дій без жодних обмежень, однак ототожнення свободи зі свавіллям індивіду – помилковий, хибний шлях. «Від лібералізму в такій формі ми як раз і страждаємо. – вказує автор. – Це лібералізм, що переживає розпад. У такому суспільстві кожен відштовхує іншого ліктями, щоб пробитися вперед. Ситуацію, в якій всі протистоять один одному, може попередити сильна держава, що встановлює певні межі, умови й контролює їх дотримання». Свобода, яку держава може гарантувати індивіду, завжди є свобода в межах закону. Нехтування законом, свобода від нього – недопустимі, потрібен консенсус у дотриманні права, а також у тому, що кожен громадянин додержується самодисципліни, користуючись суб'єктивними правами лише в межах закону².

Не обмежуючись доктринерським запозиченням авторитетних думок, спробуємо пошукати й інші рецепти для вирішення проблеми зіткнення інтересів індивіда з потребами держави у протидії злочинності. В одному з посібників, підготовленого під егідою Ради Європи, відповідь на питання про допустимість втручання до приватної сфери рекомендовано шукати так: якщо певною дією по відношенню до людини

¹ Хайек Ф. Дорога к рабству / Пер. с англ. – М.: Новое издательство, 2005. – С. 97.

² Рормозер Г. Кризис либерализма / Пер. с нем. А.А. Френкина. – М.: Институт философия РАН, 1996. – 298 с. Режим доступу: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000961/st000.shtml>

принижується її гідність, то ця дія суперечить духу прав людини¹.

Перевіряємо, невже дисфункція правоохоронної системи, спричинена ідеалізованим уявленням про доктрину прав людини, не принижує гідність усіх потерпілих від злочинів? Звичайно принижує, тож треба відверто визнати, що параліч у протидії злочинності суперечить самому духу прав людини. При слабкій, «беззубій» правоохоронній системі, в арсеналі якої лише застарілі прийоми пошуку та фіксації інформації про злочин, кожний громадянин буде потенційним потерпілим, гідність якого буде принижуватися цією слабкістю при першій же нагоді злочинного зазіхання, а правопорядок не буде забезпечено.

До речі, згадавши термін правопорядок, варто зупинитися на його тлумаченні більш детально, адже для апології допустимості певних обмежень у протидії злочинності це теж буде мати неабияке значення. Не вдаючись до дискусій щодо розуміння цієї категорії в теорії права, за робочий варіант визначення терміну «правопорядок» візьмемо такий стан впорядкованості суспільних відносин, врегульованих нормами права, який характеризується правомірною поведінкою всіх учасників цих відносин. Інакше кажучи, правопорядок це ніщо інше як сума правовідносин, що існують у суспільстві. Через це стає очевидним, що особа, вчинивши правопорушення та випадючи тим самим з певних правовідносин, не може розраховувати на той самий обсяг суб'єктивних прав, як і законослужняний громадянин. Ситуація з правами та обов'язками, що існують в нерозривній діалектичній єдності, спричиняють для особи, яка не дотримується своїх обов'язків, неминучість трансформації її правового статусу в бік звуження обсягу суб'єктивних прав або їх цілковитої втрати. Не в кого ж не виникає сумнівів у тому, що особа, вчинивши крадіжку та тим самим поруши-

¹ Пособие по образованию в области прав человека с участием молодежи «Компас» / Совет Европы, Европейский молодежный центр в Будапеште // Режим доступа: http://www.eycb.coe.int/compass/ru/chapter_4/4_1.html

вши свій обов'язок поважати право власності іншої особи, повинна в решті-решт поплатитися своїм правом на свободу.

Звертаючись до оцінки системи кримінального переслідування в дзеркалі громадської думки, зазначимо, що сьогодні, нажаль, панують інші, діаметрально протилежні настрої. Інколи навіть здається, що суспільство побоюється правоохоронних органів та їх оперативних підрозділів набагато сильніше, ніж певна людина боїться злодія. Зрозуміло, що зняття інформації з каналів зв'язку, негласне проникнення до житла, деякі інші оперативно-розшукові заходи виглядають зі сторони як «важка артилерія», вбивча для таємниць особистого життя. Ситуація погіршується тим, що закріплена законодавством система гарантій від безконтрольного проведення цих заходів пересічним громадянам залишається здебільшого невідомою. Саме ці обставини, вважаємо, пояснюють той факт, що в громадській свідомості домінує скоріше боязливо-негативне, ніж схвально-позитивне ставлення до роботи оперативних підрозділів. Тим більше, що від створення де-юре системи захисту проти необґрунтованого вторгнення держави у приватне життя до її належної реалізації де-факто – прірва, міцний прощарок правового нігілізму, бюрократії, білих плям у законодавстві та юридичних колізій.

Прикро, що епіцентром дослідницької інтенсивності стають часто не ці білі плями та колізії, не питання удосконалення механізмів захисту, а лише огульне засудження самої можливості обмеження прав і свобод громадян у протидії злочинності. Вказується зокрема, що прослуховування телефонних розмов – це нахабне порушення права на недоторканність приватного життя, тож, мовляв, воно повинно бути заборонено як акт агресії, а вторгнення до приватного життя та власності тієї особи, якою судом ще не визнано правопорушником, за своєю природою є злочином¹.

¹ Ротбард М. К новой свободе: Либертарианский манифест / Пер. с англ. Б. Пинскер. – М.: Новое Издательство, 2009. – С. 125-126.

Добряче дістається й тій частині оперативно-розшукової практики, що пов'язана з використанням добровільної допомоги громадян, які конфіденційно співпрацюють з оперативними підрозділами. В цьому аспекті найчастіше заперечується можливість використання в доказуванні отриманих в такій спосіб відомостей та вказується на аморальність цієї складової оперативної роботи. Але, по-перше, ніхто ніколи, окрім відчайдушних оригіналів, і не вів мову про доказове значення відомостей, отриманих від конфіденційних джерел. Зрозуміло, що реалізація такої пропозиції одразу призведе на практиці до появи нової «цариці доказів» у вигляді власноруч вигаданого працівником оперативного підрозділу «сигналу». По-друге, якщо критикується з якихось етичних міркувань добровільна допомога громадян правоохоронним органам, зокрема надання інформації про злочин, то треба, за цією ж логікою, критикувати і надання такої інформації навіть потерпілим, адже немає ніякої різниці хто конкретно повідомляє про злочин – потерпілий чи інша особа, здійснює це гласно чи конфіденційно, як і немає різниці, хто саме зазнав шкоди, оскільки кожний злочин – опосередкована загроза суспільству в цілому, всім його членам.

Неодноразово заявлялось також, що у відкритому демократичному суспільстві не може бути місця доказам, отриманим в наслідок проведення будь-яких негласних дій. Мовляв, основоположним принципом кримінально-процесуального законодавства держав, що входять до Європейського Союзу, має бути неприйнятність використання таємно здобутих відомостей в якості доказів, що пояснюється, окрім їх сумнівної доказової цінності, ще й об'єктивною обмеженістю прав осіб, відносно яких ці заходи проводяться, відсутністю гарантій їх захисту¹.

¹ Чверткін М.І. Данные оперативно-розыскной деятельности – фундамент доказательства или его подмена? // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС ім.10-річчя незалежності України. – 2004. – № 2. – С. 206; Коментарий к Уголовно-процессуальному кодексу РФ / Отв. ред. Козак Д.Н., Мизулина Е.Б. – М.: Юрист, 2002. – С. 222.

Взагалі-то, апеляція до традицій західних держав, де нібито у правоохоронній практиці реалізовано принцип примату громадянських свобод над державними інтересами, не зовсім відповідає дійсності. Навряд чи можна віднести до пам'ятників ліберальної правової думки американський PATRIOT Act чи окремі рішення Європейського Суду з прав людини, зокрема у справі Khan v. the United Kingdom¹, при розгляді якої Суд вирішив, що використання таємно записаного матеріалу як єдиного доказу, отриманого до того ж з порушенням права на повагу до приватного життя, не суперечить вимогам справедливості, гарантованої ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Переважає більшість вищенаведених критиканських нападів на обмеження прав громадян в оперативно-розшуковій діяльності породжує лише одну асоціацію – гомін натовпу на місці дорожньо-транспортної пригоди, де водій через несправні гальма не зміг зупинити автомобіль та врізався в якусь перешкоду. Різниця лише в тому, що той натовп, як і сам переляканий водій, розуміють, що не варто ганьбити всі до одного автомобілі в світі – критикувати треба того, хто вчасно не полагодив гальма. Чому при аварії іншого порядку – при зіткненні публічних та приватних інтересів у питаннях обмежень прав для забезпечення правопорядку – має бути інакше? Проблема, здається, тут не стільки в тому, що обмеження конституційних прав громадян при протидії злочинності мають місце – від цієї потреби не відхреститися, оскільки вона випікає з самої природи держави та її функцій. Головна проблема знаходиться в площині побудови досконалої системи перевірки законності та обґрунтованості таких обмежень. Єдина теза з табору критиків, з якою варто погодитися, так це те, що деякі гарантії в оперативно-розшуковій діяльності діють, нажаль, не

¹ Khan v. The United Kingdom: European Court of Human Rights judgment of 12 May 2000, No. 35394/97.

належним чином. Не в повній мірі, наприклад, використовується правозахисний потенціал органів судової влади, які за Конституцією мають надавати дозвіл на обмеження прав громадян, не висунуто чітких вимог для прийняття ними відповідних рішень, недосконалою є процедура розгляду відповідних подань, що, безумовно, свідчить про нагальну потребу подальшого наукового пошуку оптимальної системи гарантій прав і свобод громадян у сфері протидії злочинності.

УДК 658.15 (075.8)

І.В. Заблодська*

ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ НЕДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

В умовах спрямованості української економіки до євроінтеграції та входження у світову спільноту на засадах рівноправного партнерства, проблеми забезпечення безпеки людини, суспільства і держави стають одними із головних чинників у діяльності державних органів. При цьому, значна увага приділяється організації безпеки у сфері підприємницької діяльності.

Сьогодні уже можна говорити про істотний вклад, зроблений вітчизняними спеціалістами у формування теоретичної основи нового напрямку наукових досліджень, пов'язаних із розбудовою ефективної вітчизняної системи безпеки підприємництва. Ідеологія цього процесу ґрунтується на гнучкому реагуванні на глобальні і внутрішньо-суспільні зміни, пов'язані із розвитком ринкових механізмів, процесами демократизації в суспільному житті і в економіці, оновлення підприємництва в Україні, децентралізації управління економічними проце-

* Директор Луганської філії Інституту економіко-правових досліджень НАН України, доктор економічних наук, професор.

сами, зростанням значення ефективності економічної безпеки як основного чинника національної безпеки.

Для теоретичного осмислення всього комплексу проблем, пов'язаних із організацією безпеки підприємницької діяльності в нашій країні, важливим є визначення предмету досліджень, якому було присвячено наукові роботи таких вчених як: Чернявського А. Л., Одинцова А. А., Тимошенко І.І., Козаченко Г. В., Пономарьова В. П., Ляшенко О. М., Кузьменко Т. Б., Бандура О. А., Сам-борського І. І. Дичек А. І. та інші. [1-8]. В середовищі спеціалістів економічна безпека підприємства розглядається як стан його захищеності від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, дестабілізуючих факторів, при якому забезпечується стійка реалізація основних комерційних інтересів і цілей статутної діяльності [1]. Це уявлення є загальноприйнятним, об'єднуючим і таким, що становить поміст для подальших аналітичних досліджень. Визначений предмет дослідження дає змогу окреслити діапазон найбільш загальних принципів, на яких має ґрунтуватися робота з визначення організаційно-економічних передумов створення недержавної системи безпеки підприємництва в Україні, що і стало метою статті.

Для подолання сучасних викликів і загроз у світі діють відповідно до чинних політичних і правових актів такі основні системи безпеки:

- система міжнародної безпеки, визначена Статутом ООН;
- системи регіональної (субрегіональної) безпеки (НАТО, ОБСЄ, ОДКБ та ін.), існування яких передбачено Статутом ООН та міждержавними двосторонніми й багатосторонніми актами;
- системи національної безпеки, що діють на основі норм законодавства кожної держави та норм міжнародного права.

Але в Україні з правового погляду залишається неврегульованим функціонування недержавних суб'єктів забезпечення національної безпеки. Це стосується і системи недержавної безпеки підприємництва.

Система безпеки підприємництва має стати надійним засобом захисту від збитків підприємцям у всіх сферах економічної діяльності, як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках та економічним інтересам українського виробника у цілому. У своїй сукупності вони мають перекрити шляхи реалізації підривних планів іноземних економічних структур проти вітчизняних підприємств, сприяти запобіганню і припиненню рейдерських нападів та розкриттю неправомірних акцій.

Надійним фільтром для використання неправомірних форм діяльності на внутрішньому ринку можуть стати недержавні структури забезпечення безпеки підприємництва і бізнесу, сприяючи тим самим його ефективному, цивілізованому розвитку, протидії корупційним проявам, ліквідації тіньових схем діяльності, утвердженню на ньому правової ділової етики.

Захист підприємницької діяльності в нашій країні – це новий вид суспільної діяльності, новий елемент у системі розподілу праці. Наскільки значимим і ефективним він стане у нашому суспільстві залежить і від самого суспільства, розуміння його як необхідного елемента сучасних економічних відносин та від громадської думки стосовно цього виду діяльності. Це також залежить від владних структур, які мають зрозуміти корисність співпраці із недержавними структурами, надавати їм допомогу в період становлення та ефективно використовувати їх сприяння для підвищення ефективності власної роботи.

Успіх і авторитет фахівців у сфері безпеки підприємницької діяльності залежить також і від них самих, від того, чи зможе суспільство переконатися у відстоюванні ними правових відносин, політичної незаангажованості, професіоналізму, дотриманні ними професійного кодексу честі.

Для успішної організації безпеки вітчизняного підприємництва сьогодні має відбутися зміна світогляду керівника економічної структури або власника. Він має усвідомити, що лише адекватна відповідь на розвиток сучасних небезпек може забезпечити умови для успішної діяльності його бізнесу. Су-

часний керівник повинен зрозуміти і на практиці діяти виходячи з того, що безпека підприємництва – це не паркан по периметру і ґрати на вікнах. Це – глибоко інтегрована в структуру підприємства система, яка поєднує сукупність правових, управлінських, організаційних, технічних та інших заходів, відповідних спеціалістів для захисту законних інтересів колективу підприємства, власників та інвесторів [2, 3].

Справедливо зауважують О.А. Бандура та І.І. Самборський, що створення недержавної безпеки доцільно здійснювати «не в рамках лише одного окремо взятого зацікавленого міністерства, відомства, установи чи підприємства, а в масштабах держави... Тільки в цьому випадку може бути створена і надійно функціонувати система безпеки підприємництва усіх суб'єктів діяльності неза-лежно від форми власності...» [4].

На жаль за роки незалежності в Україні ще не вдалося створити ефективної, високоорганізованої системи безпеки бізнесу, яка б відповідала міжнародним стандартам та задовольняла б потреби кожного суб'єкта підприємницької діяльності. Поряд з цим, фінансові витрати підприємств та компаній на охорону, юридичні послуги, різні судові справи, протидію рейдерству не тільки не зменшуються, а навпаки – зростають. Про цю тенденцію свідчить і міжнародна практика. Так, у США лише збитки від викрадання промислових секретів вже вимірюється 100 млрд. дол. щороку і, постійно зростаючи, можуть найближчим часом досягти 150 млрд. дол., втрата торгівельних таємниць наносить збитки до 4 млрд. дол. В Японії затрати на захист комерційних секретів доходять до 20% річного прибутку підприємств і т. ін. [5].

Подібна практика активно реалізується і має визнання у всіх економічно розвинених країнах світу, у тому числі і в Україні, оскільки за останнє десятиріччя відбулися суттєві соціально-економічні перетворення, що не могло не позначитися на безпеці підприємницької діяльності. Ця ситуація виникла у зв'язку з тим, що первинний розподіл промислових активів за

участю держави як єдиного інструмента перерозподілу практично завершився. За наслідками цього етапу була накопичена «критична маса» так званих «вольових» управлінських рішень щодо порушень законодавства і кримінальних злочинів у майновій сфері. Все це стало основою для появи протиправних дій у сфері підприємництва України і такого явища, як рейдерство, а також інших.

В нашій країні на захист бізнесу деякі суб'єкти господарської діяльності вже витрачають до 10% прибутку, а дехто й більше. Однак, в цілому на цей важливий сектор сьогодні направляється лише до 1% прибутку. При цьому мало хто з підприємців замислюється над питанням необхідності переходу до європейських стандартів безпеки 180 у зв'язку з бажанням активного виходу України на зарубіжні ринки. На побудову ефективної системи безпеки потребуються великі кошти.

Зостається вже й не так багато часу до того моменту, коли значна частина українських підприємств може бути фактично викинута «за борт» повноцінних зовнішньоекономічних відносин з привабливими іноземними партнерами такі, що не відповідають європейським стандартам безпеки.

У 1991 році в Україні з'явилися перші комерційні структури, що актуалізувалися в сфері охорони майна, забезпечення особистої охорони підприємців, супроводу вантажів і т. п. Це було реакцією на криміналізацію у сфері підприємницької діяльності. На початку своєї діяльності дані фірми відчували недостатній рівень наявної для даного виду діяльності правової бази. Фактично законодавство стосовно організації безпеки підприємницької діяльності було відсутнє. Фірми, що спеціалізувались на наданні безпекових послуг відчували також потребу в підтримці громадських організацій, в об'єднанні на базі спільних інтересів суспільних зусиль, що забезпечували б підвищення ефективності їх діяльності.

У зв'язку із цим у 1993 році за ініціативою Союзу юристів України, Фонду юристів України та фірми «Сакура» була

створена перша в Україні громадська організація, що взяла на себе питання організації правового захисту українського підприємництва – Міжнародна неурядова асоціація «Безпека приватного бізнесу». Підвищення ефективності діяльності недержавних структур безпеки в цей час уже дозволили значно зменшити вплив негативного явища в вітчизняній економіці, що прямо впливало на рівень національної безпеки – скоротити кримінальний відтік фінансів із України [6].

Сьогодні можна констатувати початок нового етапу, що характеризується завершенням процесу конвертації влади в капітал. У підсумку, протягом останніх двох років рейдерство та інші правопорушення в економічній сфері, стали, новим самостійним політико-економічним явищем, що являє собою найбільш видиму, відчутну загрозу для діяльності суб'єктів господарювання, а значить і для нормального функціонування держави.

Активне рейдерство сьогодні ставить під загрозу ведення бізнесу та право на приватну власність. Під ударами найчастіше опиняються підприємства середнього і малого бізнесу, які не мають тих можливостей, що існують у великих фінансово-промислових групах, для захисту від недружніх поглинань. Як наслідок – падіння макроекономічних показників, скорочення ділової активності і погіршення інвестиційного клімату в країні.

Уже давно назріла необхідність створення системи безпеки недержавного сектора економіки для забезпечення стійкого й ефективного розвитку економічних відносин в Україні. З одного боку, це забезпечить рівні умови в економічних відносинах всім суб'єктам ринку, незалежно від форм власності, з іншого – цей процес диктується весь час зростаючим загально-суспільним значенням результатів діяльності приватного підприємництва.

Заслужують на увагу висновки одного із експертів, який вважає, що «існуючі державні механізми з традиційними методами забезпечення безпеки підприємницької діяльності ви-

являються в нинішній ситуації малоефективними і навіть неприйнятними для організації захисту законних інтересів як українських підприємців, так і їх зарубіжних партнерів» [7].

Суперечливі, багатогранні ринкові відносини в усіх розвинутих країнах давно вже обумовили складно контрольоване органами державної влади зростання функцій і напрямів підприємницької діяльності. Із цієї ситуації держави успішно виходять шляхом делегування значного обсягу функцій з організації безпеки підприємництва спеціальним структурам, які близькі до його проблем і здатні ефективно допомогти в їх правовому вирішенні. Ця тенденція сьогодні вже стала актуальною і для України. Слід зазначити також, що характерною закономірністю у взаємовідносинах держави і бізнесу є наявність зустрічного процесу з боку підприємництва, причому підприємництва організованого. Цей процес обумовлений рядом прагматичних факторів [8,9].

По-перше, можливість мінімізувати при входженні в певне об'єднання витрати підприємства на організацію безпеки, що дуже важливо особливо для суб'єктів економічної діяльності середніх і невеликих.

По-друге, сам факт входження в певні об'єднання сприяє зростанню іміджу підприємства, дає можливість прикриття від потенційних небезпек та загроз.

По-третє, знаходження в корпоративному об'єднанні дає змогу більш відчутно впливати на нормотворчу діяльність, на дієвість прийнятих законів і введених правил.

По-четверте, статус члена об'єднання сприяє налагодженню продуктивного діалогу із державними структурами, посилює потенціал переговорної сили з владою, тощо. До цього можна додати, що в деяких країнах ефективно лобювання інтересів безпеки підприємництва здійснюється через створення власних політичних організацій і введення таким чином своїх власних представників у сферу законотворчої діяльності. В

інших, як наприклад, в Японії, входження новоствореного підприємства у професійне об'єднання є взагалі обов'язковим.

Сьогоднішня Україна у сфері створення недержавного сектора безпеки підприємництва робить лише перші організаційні кроки. Це дуже складне завдання, оскільки його реалізація здійснюється в умовах хаотичного розвитку ринку безпечових послуг, без належного організаційно-правового регулювання і дієвих спроб державних органів у його упорядкуванні. На даному етапі суспільного розвитку кількість людей, які безпосередньо причетні або ж надають послуги у сфері безпеки підприємництва, становить уже понад півмільйона спеціалістів. При цьому, вони відрізняються за кваліфікацією, рівнем професіоналізму, морального стану, виховання тощо. Сьогодні охоронці діють самостійно, практично будучи не підконтрольними державним органам управління.

Отже, складається ситуація, коли, з одного боку держава не здійснює необхідного контролю за стихійними процесам в країні, з іншого – занадто широко використовує свою юрисдикцію, стримуючи самоорганізацію громадянського суспільства. З погляду економічної безпеки, широка сфера діяльності держави, за відсутності в її функціях належних пріоритетів, є негативним явищем, що зумовлює зниження ефективності державного впливу на економічні процеси в країні. Тож стратегічним завданням стабільного розвитку економіки України є приведення функцій держави у відповідність до її потенціалу і принципів здійснюваної політики; зміцнення потенціалу держави шляхом активізації відповідних інститутів.

Таким чином, недержавна складова забезпечення національної безпеки України в економічній сфері якраз і започаткувала механізм централізованого захисту підприємництва на всіх рівнях (фізична і технічна охорона, інформаційно-аналітичне супроводження, аудит безпеки та ін.), проведення значної роботи з підприємствами в регіонах України, розробку і впровадження в життя методичних рекомендацій з питань

протидії підприємств рейдерським атакам. В той же час вона об'єктивно сприяє підвищенню ефективності управлінської діяльності. Однак, поки можна говорити лише про те, що система безпеки бізнесу, яка б відповідала міжнародним стандартам та задовольняла б потреби кожного суб'єкта підприємницької діяльності в нашій країні, лише створюється.

Використана література:

1. Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України / Редкол.: І.І. Тимошенко (голова) та ін. - К.: Вид-во Європ. Ун-ту, 2003. - 480 с.
2. Пономарев В. П. Защита интересов предприятия как основа его экономической безопасности // Экономика. Менеджмент. Підприємство. Збірник наукових праць. - Луганськ: Вид. Східноукр. держ. університету. - 2000. - С. 27-35.
3. Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізми забезпечення. - К.: Лібра, 2003. - С. 62-103.
4. Бандура О. А., Самборський І.І. Підходи щодо створення системи безпеки підприємництва як складової національної безпеки держави. Там само. - С. 68.
5. Чернявський А. Л. Безпека підприємницької діяльності. - К.: МАУП, 1998. - С. 54-59.
6. Дичек А. И. История развития негосударственной системы безопасности в Украине. Аналитический доклад. - К.: МАЕ. - 2007. - С. 5-6.
7. Одинцов А. А. Защита предпринимательства (экономическая и информационная безопасность). - М.: Международ. отношения, 2003. - С. 66-67.
8. Становлення і розвиток недержавних суб'єктів сектору безпеки України (система безпеки підприємництва): Наукова доповідь. - К: НІСД, 2011. - 85 с.
9. Кузьменко Т. Б. Тактичне і стратегічне планування економічної безпеки підприємництва // Актуальні проблеми економіки. - 2004. - № 3. - С. 142-151.

УДК 347.736+343.535(477)

М.В. Зось-Кіор
В.А. Штанько

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ

В сучасних економічних умовах захист прав та інтересів кредиторів та інвесторів стає одним з основних завдань держави. Найбільшу небезпеку представляють недобросовісні посягання на ці права, які не лише торкаються приватних інтересів, але й підривають довіру в господарському обігу, позбавляючи економіку важливого фінансового джерела – кредитів та інвестицій, без чого не може нормально розвиватися народне господарство. Це обумовлює актуальність дослідження економіко-правових аспектів банкрутства підприємств в сучасних умовах. Мета роботи – дослідити економіко-правові аспекти банкрутства як економічного злочину. До цього часу окремі сторони даного питання були досліджені такими вченими як Є.М. Андрушак, І. Бенедисюк, Г.Є. Болдарь, О.А. Бурбело, В. Василичук, А. Волобуєв, О. Довбак, О.Г. Карпович, І.А. Клепицький, Б. Колб, В. Ларичев, А.А. Мамедов та ін.

Звернемо увагу на те, що протягом століть формувався складний механізм кримінально-правової охорони майнових прав та інтересів в економічній сфері. Норми про банкрутство відіграють в цьому механізмі особливу роль. Спочатку спрямовані на захист прав кредиторів, сьогодні вони ще й одночасно захищають інтереси інвесторів господарських організацій, їх робітників, а також економічні інтереси суспільства.

Відносно правового регулювання банкрутства, необхідно розглянути механізм охорони вищезгаданих суспільних відно-

Завідувач кафедрою менеджменту і права Луганського національного аграрного університету, к.е.н., доцент.

Здобувач кафедри кримінології, конфліктології та соціології Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка.

син від протиправних посягань, а особливо злочинів у сфері господарської діяльності. Суспільна небезпека цих злочинів полягає в порушенні встановленого законодавством порядку ведення підприємницької діяльності, заподіянні майнової шкоди кредиторам, іншим особам, державі.

Для того, щоб звести на мінімум можливі втрати осіб, які передали у тимчасове користування іншим учасникам ринку належні їм матеріальні блага, в українському законодавстві введено інститут кримінально карного банкрутства. Серед основних тенденцій сучасного розвитку кримінально-правових норм про банкрутство можна відзначити: поступове зниження ролі цивільного судочинства в кримінальному переслідуванні банкрутства та викладення складів злочинів, пов'язаних з банкрутством, як формальних [1, 4, 8].

Доведення до банкрутства – це спосіб «поховати» свої податкові зобов'язання, спосіб обману держави, яка не отримує належних сум податків, зборів, інших обов'язкових платежів. В сучасній економічній практиці неплатежі підприємств – це нерідко лише форма оптимізації фінансових потоків шляхом використання інших господарюючих суб'єктів. Одна з таких схем полягає у створенні на базі підприємства-боржника перед бюджетом, іншими кредиторами нового господарюючого суб'єкта, якому передається ліквідне майно, дебіторська заборгованість, трудові ресурси. Старе підприємство, за яким залишається основна сума податкової заборгованості, нездатне її погасити і оголошується банкрутом [10, с. 607]. Ще одна класична схема умисного або штучного банкрутства в сучасних умовах виглядає таким чином: уклавши з фіктивною або підставною юридичною особою завідомо збитковий контракт або контракт з великими штрафними санкціями, який завідомо не може бути виконаний, підприємство – майбутній банкрут – здійснює відчуження основної маси належного йому ліквідного майна, після чого розпочинається провадження у справі про банкрутство.

Об'єктивну сторону злочину, що аналізується, складає активна поведінка винної особи – «...вчиненням дій, що призводять до стійкої фінансової неспроможності...» і, як наслідок, «...заподіяння великої майнової шкоди державі чи кредитору...», а також причинним зв'язком.

Стійкою фінансовою неспроможністю визнається стан, коли суб'єкт господарської діяльності нездатний відновити свою платоспроможність протягом визначеного законом періоду після настання терміну виконання грошових зобов'язань, і цього фінансового становища вистачає для порушення справи про банкрутство.

Злочин, передбачений ст. 219 КК України, може бути вчинений як шляхом активних дій¹, так і шляхом бездіяльності, або є поєднанням, як дій, так і бездіяльності: відмова від укладання вигідних договорів; нездійснення передбачених законом заходів, спрямованих на стягнення дебіторської заборгованості; потурання розкраданню майна господарюючого суб'єкта; невиконання належних управлінських обов'язків (неприйнят-

¹ До активної поведінки відносять такі дії: укладання явно не вигідних, збиткових угод (реалізація продукції за заниженими цінами); укладання угод, за якими зобов'язання боржника заздалегідь носитимуть характер сумнівного боргу, тобто щодо дебіторської заборгованості немає впевненості у тому, що вона буде погашена боржником (надання кредиту особам, які не збираються його повертати); отримання великих партій товару, за які підприємство не здатне розплатитися; отримання кредиту під надзвичайно високі відсотки; заздалегідь задумане збиткове, нерациональне використання кредитних ресурсів; переведення на себе зобов'язань, які не можуть бути виконані, боргів інших підприємств; витрачання грошових коштів на потреби, які безпосередньо не пов'язані з діяльністю суб'єкта господарювання, їх привласнення і розтрата; безпідставне переведення грошових коштів підприємства на рахунки інших господарюючих суб'єктів або уступку належного юридичній особі права вимоги до інших осіб; звільнення контрагентів від виконання зобов'язань за договорами; укладання завідомо нереальних угод з великими штрафними санкціями; умисна несвоєчасна сплата податків з метою застосування до підприємства фінансових санкцій; ухвалення рішення про списання дебіторської заборгованості без вжиття заходів щодо її погашення тощо.

тя рішення, здатного попередити настання стану стійкої фінансової неспроможності) [3, 4, 6, 7]. Різні варіанти бездіяльності здатні істотно погіршити фінансове становище суб'єкта господарської діяльності і викликати його стійку фінансову неспроможність. У зв'язку з цим формулювання «вчинення дій» в ст. 219 КК України вважаємо доцільно замінити на словосполучення «вчинення діянь».

Додаткової уваги потребує сам склад злочину, за яким він вважається закінченим з моменту встановлення великої матеріальної шкоди (500 і більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян). Це з'ясується після закінчення конкурсної процедури тобто через 2-3 роки після скоєння злочину, коли докази будуть втрачені. В кримінальному законодавстві зарубіжних країн немає вказівки на наслідки, як елемент складу кримінального банкрутства. Очікування наслідків паралізує боротьбу правоохоронних органів з цими злочинами, не дозволяє своєчасно почати розслідування. Оскільки завданням правосуддя є не лише покарання винних у злочині, але й відшкодування завданої ними шкоди, то виникає питання про своєчасність дій правоохоронних органів. Відмова від платежів прокредитованої організації повинна бути достатньою причиною для уваги до неї останніх. Не потрібно чекати господарської процедури банкрутства – це довготривалий цивільно-правовий процес, і торкається він юридичної особи, її здатності розпоряджатися майном, а предметом уваги правоохоронних органів є дії фізичних осіб, що не перешкоджає продовженню діяльності прокредитованої організації. Застосування кримінального закону проти недобросовісних осіб в кредитних організаціях зміцнить цей важливий інструмент фінансового права [8, с. 20].

Практика застосування законодавства про банкрутство в Україні не приносить очікуваних результатів. «Ліквідаційні комісії нерідко фактично позбавлені можливості задовольнити вимоги кредиторів за рахунок реалізації майна підприємства-

банкрута, що є головною метою інституту банкрутства. В офісах таких підприємств вони знаходять, у кращому разі, декілька столів та стільців – усе інше майно так чи інакше реалізовано» [6, с. 149]. Тому кошти, отриманні внаслідок ліквідації підприємств, звичайно не перевищують 1,5% від вимог кредиторів (у міжнародній практиці – не менше 30%). За даними ДПА до бюджету від продажу майна підприємств-боржників щорічно надходить лише 0,6% від суми, що підлягає поверненню [5, с. 28].

Тепер звернемо увагу на нормативно-нерегульовані аспекти банкрутства – «...кримінальні банкрутства вчиняються зсередини, керівником організації. Первинно їх метою було ухилення від сплати податків. Кримінальні банкрутства зараз здійснюються з метою: а) купівля об'єкту за суму значно меншу, ніж його реальна ціна; б) купівля об'єкту для знищення конкурента; в) купівля об'єкту для приватизації вигідно розташованої ділянки, яку займає підприємство, для подальшого розташування свого більш вигідного бізнесу; г) купівля об'єкту для включення його у свій виробничий ланцюг за умови, що власник цього об'єкта має інші наміри і не збирається його продавати» [2, 7, 9].

Кримінальні банкрутства небезпечні самі по собі, незалежно від шкоди. При цьому «власник... має інші наміри і не збирається продавати». Тобто цим пунктом, власник завідомо звільняє свій бізнес від кримінальної відповідальності, бо нема суб'єктивної сторони (умислу та корисливого мотиву). З цього випливає, що дії, які призведуть до стійкої фінансової неспроможності, а потім до банкрутства, чинить не власник, а інший суб'єкт господарської діяльності (можливо конкурент). Це не охоплюється складом ст. 219 КК України, бо відсутній суб'єкт. Найближча за змістом мети банкрутства підприємства конкурента зустрічається у ст. 206 КК України «Протидія законній підприємницькій діяльності», але обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього злочину є те, що висувається протипра-

вна вимога припинити займатися господарською діяльністю чи обмежити її, укласти угоду або не виконувати укладену угоду, виконання (невиконання) якої може заподіяти матеріальної шкоди або обмежити законні права чи інтереси того, хто займається господарською діяльністю. В даному випадку вимога не висувається, а перешкоджання господарській діяльності здійснюється за допомогою інших дій. Тобто, якщо нема вимоги – немає підстав звертатися до ст. 206 КК України.

Якщо діяльність правопорушника не підпаде під дію ст. 229 «Незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару», ст. 231 «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю», ст. 232 «Розголошення комерційної або банківської таємниці», ст. 194 «Умисне знищення або пошкодження майна» КК України, то кримінальна відповідальність за цей «злочин» не передбачена. Тобто, коли один суб'єкт господарської діяльності перешкоджає іншому без ознак вищезгаданих статей, то це не вважається злочином. До того ж вищезгадані статті КК України можуть виступати й лише як способи вчинення протиправних дій «перешкоджання господарській діяльності суб'єкта з метою його банкрутства без висування протиправних вимог».

З проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Банкрутство підприємств часто являє собою не тільки цивілізовану форму поразки в конкурентній боротьбі, але й недобросовісні посягання на права кредиторів та інвесторів. Тому норми про банкрутство відіграють у механізмі охорони майнових прав та інтересів в економічній сфері особливу роль.

2. Слід розглядати банкрутство не тільки як корисливий злочин посадових осіб підприємства-банкрута з метою привласнення кредиторської заборгованості та майна підприємства, але і як результат навмисних дій третіх осіб на замовлення

з метою привласнення різниці між вартістю успішно функціонуючого суб'єкта підприємництва і того ж підприємства-банкрута.

3. Важливим на даний час є розробка, впровадження дієвого механізму охорони суспільства від банкрутства підприємств як кримінального злочину у різних його проявах.

Використана література:

1. Банкротство предприятий (экономико-правовые аспекты): монография / О.А. Бурбело, Н.Л. Недодаева, В.В. Дорошенко. - Луганск: ЛАВД, 2003. - 228 с.

2. Бурбело О.А., Калашников М.М. Детинізація економіки (організаційно-правові проблеми): Монографія. - Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2008. - 128 с.

3. Бурбело О.А., Карпенко В.Ю., Чуніхіна Л.М. Правові проблеми здійснення процедур банкрутства підприємств: Монографія. - Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2008. - 206 с.

4. Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика. - К.: Юр. практика. - 2003.

5. Дудоров О.О., Богушко О. Злочини пов'язані з банкрутством: кримінально-правова характеристика, вдосконалення законодавства // Юридичний вісник України. - 2000. - № 29 - С. 22.

6. Колб Б. Банкротство и преступления // Законность. - 1996. - № 9. - С. 20.

7. Колб Б. Цели криминальных банкротств // Законность. - 2003. - №9. - С. 20.

8. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / За ред. С.С. Яценка. - К.: А.С.К., 2002

9. Правові основи припинення підприємницької діяльності: Монографія / О.А. Бурбело, О.В. Долгальова, О.І. Зуєва, А.О. Манаков А.О. - Донецьк: Донбаська державна академія будівництва та архітектури, 2004. - 110 с.

10. Сборник уголовных законодательств стран мира. - СПб.: Юр. центр. пресс, 2002.

11. Фойницкий И.Я. Курс уголовного права. Часть особенная. Посягательства личные и имущественные. - СПб., 1912.

УДК 347.764

О.М. Заєць

СТРАХОВА ПОСЛУГА – МІЖГАЛУЗЕВА КАТЕГОРІЯ ПРАВА

Розглянуто страхову послугу як фінансово-цивільну категорію права. Проаналізовано проблематику фінансово-правового та цивільно-правового регулювання відносин по наданню страхових послуг.

Ключові слова: страхування, страхова послуга, фінансова послуга, страхова справа, договір страхування, страхові операції, фінансові активи.

Рассматривается страховая услуга как финансово-гражданская категория права. Исследуется проблематика финансово-правового и гражданско-правового регулирования отношений по предоставлению страховых услуг.

Ключевые слова: страхование, страховая услуга, финансовая услуга, страховое дело, договор страхования, страховая операция, финансовые активы.

Insurance service as financially-civil category of right is examined. The range of problems of the financially-legal and civil legal adjusting of relations is investigated after the giving of insurance services.

Key words: insurance, insurance service, financial service, insurance case, contract of insurance, insurance operation, financial assets.

Проблемам фінансової теорії послуг та зобов'язань щодо їх надання було присвячено значну увагу як в радянський доктрині фінансового права [1], так і в сучасних науково-теоретичних розробках українських [2] та зарубіжних фахівців фінансового права [3]. Проте проблематиці цивільно-правового регулювання відносин по наданню фінансових послуги в цілому, та страхових послуг зокрема в фінансово-правовій літературі присвячено значно менше уваги. Пояснення цієї обставини криється в тому, що в радянський період ринок фінансо-

вих послуг знаходився на такому рівні розвитку, що взагалі важко було вести мову про його існування. Скоріш за все мали місце окремі їх ознаки, що проявлялися у відносинах між громадянами та страховими установами щодо страхових операцій. Причиною цьому є очевидно сутність адміністративно-планової економіки, що не передбачала або значно звужувала приватну ініціативу в сфері фінансів та страхової справи. На сьогодні рівень розвитку економіки України досягнув такої динаміки свого росту, що є всі підстави говорити про період становлення в розвитку ринку фінансових та страхових послуг України, що проявило себе, зокрема, в поступовій появі значної кількості страхових компаній, які своєю діяльністю забезпечують значний спектр інтересів учасників цивільних відносин (перш за все фізичних та юридичних осіб) переважно на рівні, що досить часто відповідає найвищим світовим стандартам.

Забезпечення страховиками інтересів учасників цивільних відносин відбувається завдяки наданню першими широкого спектру страхових послуг. Зазначене словосполучення в корінилося як в повсякденному вжитку, так і в середовищі осіб, які професійно здійснюють свою діяльність у відповідних формах в сфері страхової справи. Не залишився осторонь і законодавець, який в положеннях чинного законодавства використовує словосполучення «страхова послуга», зокрема, в статті 35 Закону України «Про страхування» [4] та статті 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [5]. Отже, використання категорії «страхова послуга» є характерним як для побутового та професійного вжитку, так і для законодавця, який неодноразово вжив цей термін перш за все в законах України з метою формулювання відповідних законодавчих положень.

У світовій практиці страхові послуги розглядаються як складова фінансових послуг. Як у законодавстві країн Європейського Союзу, так і в правових актах Світової організації

торгівлі немає прямого визначення поняття «страхова послуга» [6, с. 68]. У п. 5 Додатка з фінансових послуг, до ухвалені 15 квітня 1994 року Генеральної угоди з торгівлі послугами зазначено: фінансові послуги охоплюють страхові послуги і ті, що належать до страхових, а також усі банківські та інші фінансові послуги (крім страхування) [6, с. 314].

Щоб краще розуміти сутність «страхової послуги» дамо словникове визначення поняттям «послуга». Послуга – це дія, вчинок, що дає користь, допомогу іншому; робота, виконувана для задоволення будь-яких потреб [7, с. 341-342].

Зрозуміло, що встановлення змісту дефініції «страхова послуга» як цивільно-правової категорії є досить суперечливим. Проте вирішення окресленої проблематики має серйозне правозастосувальне значення, оскільки без цього практично неможливо реалізувати санкції за порушення законодавчих приписів, у яких використана саме ця дефініція. Без з'ясування юридичного змісту терміну «страхова послуга» неможливо окреслити коло цивільно-правових договірних зобов'язань, що забезпечують її надання, виділити серед них ті спільні та специфічні риси, що є притаманним для будь-якого класифікаційного елементу договірних зобов'язань із надання страхових послуг. Безумовно, що для страхової послуги як цивільно-правової категорії є притаманними ті правові риси, що характеризують послуги в цивільному праві в цілому, та фінансові послуги – зокрема. Тому, необхідно дослідити цивільно-правовий зміст категорії послуг та фінансових послуг в законодавстві України.

Перш за все слід відзначити ту обставину, що власне термін «послуга» є відносно новим для цивільного законодавства України. Звісно, що й раніше достатньо часто в літературі з цивільного права розглядалися питання щодо правової кваліфікації послуги як об'єкта цивільних прав, проте на рівні положень основного кодифікованого акту цивільного законодавства України, яким на сьогодні є ЦК України, цивільно-пра-

вова категорія послуг використана вітчизняним законодавцем вперше. Насамперед мова йдеться про норми ст. 177 ЦК України в яких серед об'єктів цивільних прав названі послуги, а також про норми глави 63 та 67 ЦК України, що присвячені загальним положенням договору про надання страхових послуг. На думку багатьох дослідників визначення послуги в ЦК України слід шукати в дефініції договору про надання послуг, що закріплена в диспозиції ч. 1 ст. 901 ЦК України та у відповідності до якої «за договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором».

Беручи за основу це визначення, можна дійти висновку що законодавець розуміє під послугою вчинення виконавцем на користь замовника певної дії або здійснення певної діяльності. Звертаючись до доктринальних поглядів на розуміння послуги як цивільно-правової категорії варто підтримати думку відомого сучасного російського цивіліста А.П. Сергєєва, який узагальнюючи існуючі на сьогодні в теорії погляди на цю проблему доходить висновку про те, що «в якості самостійного об'єкту цивільних прав послуги юридичною наукою стали виділятися відносно недавно. При цьому в поняття «послуга» нерідко вкладається абсолютно різний зміст – від самого широкого, коли ним охоплюється практично будь-яка корисна діяльність, до максимально вузького, коли послуги зводяться до предмету договору відплатного надання послуг. Але ні той, ні інший підхід не можна визнати плідним, так як в першому випадку правове розуміння послуги підмінюється економічним, а ось друге із кола послуг виключає найбільш типові їх види – такі як порука, комісія, експедирування та ін.» [8, с. 390].

У зв'язку із цим треба сказати, що наука цивільного права не може ігнорувати ті економічні процеси і закономірності, які лежать в основі сутності послуги як певного блага з допомогою якого особа задовольняє відповідні інтереси. Проте в правовій площині економічна сутність не повинна бути домінуючою, оскільки це може призвести до невірної визначення меж змісту відповідної фінансово-правової категорії, внаслідок чого нею буде охоплюватися те явище, що насправді входить до кола впливу іншої фінансово-правової категорії.

Зважаючи на ці методологічні застереження бажано дослідити загальні аспекти розуміння поняття послуги в системі об'єктів цивільних прав. Тож необхідно зробити висновок про те, що у вітчизняній науці цивільного права склалося декілька теоретичних напрямків відносно розуміння послуги як цивільно-правової категорії, що можна визначити як цивілістичні теорії послуг. На думку Хачатурової Д.О. «послуга – це дія, результат якої є невідокремлюваним від самої діяльності і споживається у процесі цієї діяльності» [9, с. 405]. На думку Жилінкової І.В. всіх послуги об'єднують характерні ознаки: мають нематеріальний характер, а їх результат не набуває врегульованого вигляду; тісно пов'язані з особою виконавця та процесом вчинення ним певних дій (здійснення певної діяльності); не збігаються із самими діями (здійснення діяльності) виконавця, а існують як окреме явище – певне нематеріальне благо [10, с. 267].

На її думку послуга це «певне нематеріальне благо, яке надається однією особою (виконавцем) і споживається іншою особою (замовником) у процесі вчинення певних дій або здійснення певної діяльності. Водночас для, замовника за договором послуга, незважаючи на її нематеріальну сутність, виступає як певне благо, заради якого він і вступає у договірні відносини. Якби послуга не мала такої якості, то вона не виступала б предметом багатьох видів договорів. Саме для отримання

нематеріального корисного ефекту дій (діяльності) виконавця до нього і звертається замовник» [10, с. 268]. На думку Калмикова Ю.Х. послуга є діяльністю, спрямованою на створення благ або пільг контрагенту за зобов'язальним правовідношенням [11, с. 118].

Вільнянський С.І. відзначав, що послугою є благо, яке одержується кредитором у зв'язку із діяльністю боржника [12, с. 282]. Діковській І.А. аналізуючи норми ч. 1 ст. 901 ЦК України зробив висновок про те, послуги це «дії, результати яких невіддільні від самої діяльності й споживаються у процесі певної дії або здійснення певної діяльності. Відтак, головними рисами послуги як предмета договору про надання послуг є невіддільність її результатів від процесу надання і споживність цих результатів у процесі певної дії чи діяльності» [13, с. 328].

Страхові послуги – кінцевий результат діяльності страхової компанії щодо задоволення потреб клієнтів, пов'язаних із захистом їх майнових й особистих інтересів. Відносини купівлі-продажу між страховиком і страхувальником – є результатом того, що страхувальник отримує страхову послугу. Отже страхова послуга є генетично пов'язаною від іншої, не менш дискусійної в теорії цивільного права, категорії фінансової послуги. Тому, не визначившись з правовим змістом фінансової послуги ми втратимо зв'язок в послідовності наступного змісту: послуга – цивільна послуга – відплатна послуга – фінансова послуга – страхова послуга.

Перш за все варто наголосити на тому, що фінансова послуга, на відміну від страхової послуги, має свою законодавчу дефініцію. Зокрема, відповідно до положень ч. 5 ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [5] фінансові послуги законодавець визначив як «операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а випадках передбачених законодавством, – і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з ме-

тою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів».

Аналізуючи наведене визначення слід зробити декілька застережень: по-перше, зазначений термін використаний не лише за для виконання функцій регулювання приватно-правових (цивільно-стичних) аспектів відносин щодо надання фінансових послуг, а й з метою регламентації публічно-правових аспектів цих відносин; по-друге, беручи до уваги попереднє застереження, слід відзначити, що в силу поліфункціонального характеру досліджуваного законодавчого терміну, цілком природними є труднощі в тому щоб втиснути у нього саме ті ознаки, що характеризуватимуть фінансову послугу як цивільно-стичну категорію. Ці негативні тенденції яскраво проявляються в площині законодавства, а особливо в тих випадках, коли в межах предмету регулювання законодавчого або нормативно-правового акту відбувається унормування різних сторін (публічно-правових та приватноправових) суспільних відносин з використанням визначень і понять, у яких надто складно відобразити приватноправові та публічно-правові характеристики відповідних явищ та предметів, що фактично має місце у випадку з визначенням фінансової послуги в згаданому законі України.

Тому, досліджувана законодавча дефініція може бути засобом до з'ясування змісту фінансової послуги в площині цивільного права, а не цілком якихось удосконалень, оскільки це вочевидь справа законодавця. Разом із сказаним, варто також погодитися з висловленою у юридичній літературі думкою відносно того, що визначення «фінансових послуг в законодавстві переслідує, у першу чергу, прагматичну ціль визначення випадків, коли особа, яка передбачає здійснення того або іншого виду операцій в якості професійної діяльності, пов'язаної з наданням відповідних послуг невизначеному колу осіб, зобов'язана отримати відповідний дозвіл (ліцензію) з боку країни» [14, с. 22-23].

Зважаючи на зроблені методологічні застереження відносно законодавчої політики по відношенню до нормативно-правового визначення фінансової послуги в чинному законодавстві України, спробуємо проаналізувати ті ознаки, які законодавець вважає достатніми для того, щоб сформулювати на їх основі це визначення, пам'ятаючи про те, що нам потрібно виокремити ті риси, що містять у собі цивілістичні характеристики досліджуваної дефініції.

Тож на основі здійсненого аналізу, можна виділити наступні законодавчі ознаки фінансових послуг. По-перше, фінансова послуга - це операція з фінансовими активами. У даному разі використаний прийом законодавчої техніки, відповідно до якого визначення одного поняття здійснюється через інший термін. Відповідно терміни «операція» чи «операція з фінансовими активами» згідно із загальноприйнятими правилами нормотворчості повинні були віднайти своє місце у положеннях нормативно-правового акту. Проте, як свідчить аналіз всього змісту Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг» визначення зазначених термінів відсутні [5].

У такому разі можливі декілька шляхів з'ясування змісту цього терміну. Перш за все, керуючись аналогією закону, ми звернулися до аналізу положень інших законів України, що присвячені регулюванню окремих ринків фінансових послуг, а саме «Про страхування», «Про банки і банківську діяльність», «Про цінні папери та фондовий ринок» та інші. Проте там нам не вдалося віднайти законодавчого визначення поняття операції в контексті положень зазначених законів України.

У такому випадку, не залишається нічого іншого як звернутися до професійного та довідкового розуміння цього терміну, відповідно до якого операція - це певна дія або сукупність послідовно здійснюваних дій (діяльність). Такий спосіб дає нам можливість віднайти терміну «операція» відповідник і в термінології цивільного законодавства України, яким є термін «дія», що притаманний для «мови цивілістики».

На підставі зазначених положень необхідно зробити висновок про те, що фінансові послуги є діями з фінансовими активами. Проте такий висновок не менш загальний, а ніж характеристика фінансової послуги як операції з фінансовими активами, оскільки для цивільного законодавства України термін «дія» є занадто загальним. Зокрема, згідно з нормою ч.1 ст. 11 ЦК України визначається, що «цивільні права та обов'язки виникають із дій осіб, що передбачені актами цивільного законодавства, а також із дій осіб, що не передбачені цими актами, але за аналогією породжують цивільні права та обов'язки». У викладеній нормі йдеться про юридично значимі дії, на відміну від дій, які не тягнуть за собою жодних правових наслідків. До того ж не будь-які дії в розумінні законодавця породжують виникнення в учасників цивільних відносин цивільних прав та обов'язків, а саме ті, що передбачені актами цивільного законодавства або хоча й не визнані законодавцем шляхом визначення їх правопороджуючої здатності на рівні вказаних актів, але в силу аналогії здатні володіти властивостями юридичного факту.

Варто також мати на увазі, що в доктрині права та у законодавстві дії прийнято класифікувати на юридичні та фактичні. Відносно фінансових та страхових послуг така класифікація не є абстрактною, оскільки повною мірою проявляє себе на практиці. Тож, враховуючи традиції мови цивільного законодавства та загальноприйнятої в цивілістиці термінології, коректніше вести мову про те, що фінансова послуга полягає у вчиненні фактичних та/або юридичних дій з фінансовими активами.

Досліджуючи зміст фінансової послуги на основі норм чинного законодавства України та міжнародно-правових актів, порівнюючи їх з досягненнями теорії фінансів, О.Р. Япшицак доходить висновку про те, що «фінансова послуга є сукупністю фінансових і супутніх операцій, що здійснюються фінансовими посередниками в інтересах третіх осіб, на підставі

договору з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів. Зміст фінансової операції полягає у залученні, зберіганні, видачі, управлінні, купівлі, продажу та інших діях, які опосередковують рух фінансових активів» [15, с. 570]. Семіпотіна Н.Г. пропонує під фінансовою послугою як особливою категорією об'єктів цивільних прав та об'єкту відповідних зобов'язань розуміти послугу «що надається професійним учасником ринку фінансових послуг (тобто особа, яка володіє ліцензією, що видана уповноваженим регулюючим органом) на основі договору з ціллю передачі грошових коштів, що відчужуються інвестором на користь реципієнта інвестицій [16, с. 15].

Таким чином, виділені наукові підходи до розуміння страхових послуг доповнюють уже існуючі, а запропоновані характерні ознаки дають змогу глибше розуміти сутність фінансово-цивільної категорії «страхова послуга».

Використана література:

1. Кротов М.В. Обязательство по оказанию услуг в советском гражданском праве: Учебное пособие. - Ленинград, Изд-во Ленингр. ун-та, 1990. - 107 с.; Дворак Я. Гражданско-правовое регулирование услуг в ЧССР. Перевод с чешского / Под ред. и со вступ. ст.: Суханов Е.А. - М.: Прогресс, 1989. - 336 с.; Калмыков Ю.Х. К понятию обязательства по оказанию услуг в гражданском праве // Советское государство и право. - 1966. - № 5. - С. 116-119; Чернов В.М. О признаках отношений, регулируемых договорами об оказании услуг // Вопросы теории и практики гражданско-правового регулирования. Сборник статей. - Томск: Изд-во Том. ун-та, 1985. - С. 76-84; Кабалкин А.Ю. Гражданско-правовой договор в сфере обслуживания. - М.: Наука, 1980. - 256 с.

2. Бурбело О.А. Фінансове право [Текст] : навч.-практ. посіб. / О.А. Бурбело, Т. В. Малаева ; Луган. держ. ун-т внутр. справ. - Луганськ : ЛДУВС, 2006. - 259 с.; Бурбело О.А. Фінансове право [Текст] : загальна та Особлива частини в схемах: Навч.-метод. посіб. / [О.А. Бурбело, О.І. Зуєва, А.О. Манаков] ; Луган. акад. внутр. справ

ім. 10-річчя незалежності України. – Луганськ : РВВ ЛАВС, 2004. – 99 с.; Мірзоян А.А. Поняття зобов'язання з надання послуг // Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр. – 2006. – Вип. 32. – С. 284-288; Хачатурова Д.Г. Поняття та види послуг за законодавством України // Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр. – 2004. – Вип. 27. – С. 403-406; Діковська І.А. Поняття та ознаки договору про надання послуг // Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр. – 2004. – Вип. 27. – С. 327-331; Мірзоян А.А. Сутність послуги як об'єкта цивільних прав // Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр. – 2006. – Вип. 33. – С. 665-670; Янишен В.П. Послуги як об'єкт цивільних правовідносин за цивільним кодексом України // Проблеми законності. – X., 2006. – Вип. 79. – С. 52-61.

3. Степанов Д.И. Услуги как объект гражданских прав. – М.: Статут, 2005. – 349 с.; Санникова Л.В. Услуги в гражданском праве России. – М.: Волтерс Клувер, 2006. – 160 с.; Огелло Л. Услуги как предмет обязательственных отношений. – Катовице: Изд-во Слаского ун-та, 1989. – 244 с.; Кабалкин А.Ю. Услуги в системе отношений, регулируемых гражданским правом // Государство и право. – 1994. – № 8-9. – С. 79-88; Шаблова Е.Г. Услуга как объект гражданских прав // Российский юридический журнал. – 2001. – № 3. – С. 48-56.

4. Закон України «Про страхування» от 04.04.2001 г. № 2745 - III // Голос України. – 2001. – № 207.

5. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 1. – С. 1.

6. Турбина К.Е. Тенденции развития мирового рынка страхования. – М.: Анкил, 2000. – 320 с.

7. Словник української мови. [В 10-ти т. Ред. колегія: акад. І.К. Білодід (голова) та інші], т. 7. Поїхати-Приробляти. – К.: Наук. думка, 1976. – 723 с.

8. Гражданское право: учеб.: в 3 т. Т.1 / Е.Н. Абрамова, Н.Н. Авенчерко, Ю.В. Байгушева [и др.]; под ред. А.П. Сергеева. – М.: ТК Велби, 2008. – 765 с.

9. Хачатурова Д.Г. Поняття та види послуг за законодавством України // Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр. – 2004. – Вип. 27. – С. 405.

10. Цивільне право України: Підручник: У 2 т. / За заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатеевої, В.Л. Яроцького. – К., 2006. – Т.2. – 552 с.

11. Калмыков Ю.Х. К понятию обязательств по оказанию услуг // Советское государство и право. - 1966. - № 5. - С. 118.

12. Вильнянский С.И. Лекции по советскому гражданскому праву. Ч. 1 / Вильнянский С.И.; Отв. ред.: Рогожин А.И. - Харьков: Изд-во Харьк. ун-та, 1958. - 339 с.

13. Діковська І.А. Поняття та ознаки договору про надання послуг // Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр. - 2004. - Вип. 27. - С. 328.

14. Семилютина Н.Г. Российский рынок финансовых услуг (формирование правовой модели). - М.: Волтерс Клувер, 2005. - 336 с.

15. Ящишак О.Р. Зміст поняття фінансових послуг у законодавстві України // Правова держава: Щорічник наук. пр. - 2007. - Вип. 18. - С. 570.

16. Семилютина Н.Г. Формирование правовой модели российского рынка финансовых услуг: Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Специальность. 12.00.03. Гражданское право; Предпринимательское право; Семейное право; Международное частное право. - М., 2005. - 52 с.

УДК 658.14/17

О.І. Зуєва

ОПТИМІЗАЦІЯ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Зміни, що мають місце в інфраструктурі і виробничих відносинах агропромислового комплексу України, впровадження приватних форм господарювання вимагають адекватних змін в системі регулювання і управління сільськогосподарськими підприємствами. Їх економічний розвиток залежить від розв'язання проблеми фінансового забезпечення операційної і інвестиційної діяльності. Теоретичні та практичні аспекти цієї проблеми постійно знаходяться у центрі

Доцент кафедри економічної безпеки Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, кандидат економічних наук.

уваги вітчизняних вчених. Такі дослідження стосовно сільськогосподарських підприємств здійснювали І.Т. Балабанов, М.Я. Дем'яненко, О.М. Ковальок, П.А. Лайко, І.І. Лукінов, П.Т. Саблук, В.П. Ситник, Л.М. Павлова, А.М. Поддєрьогін, В.Я. Олійник та інші. Однак наявність дискусійних питань потребує подальших досліджень, насамперед, вивчення впливу зовнішніх і внутрішніх чинників на формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств, можливостей оптимізації структури їхнього капіталу та оптимізації розподілу фінансових ресурсів з метою подальшого підвищення ефективності їх використання.

Потреба у великих коштах і відсутність надійної застави під кредити створюють значні перешкоди в вирішенні проблем формування фінансових ресурсів і надійного забезпечення ними сільськогосподарських підприємств. Дефіцит фінансових ресурсів в агропромисловому комплексі обумовлює скорочення парку сільськогосподарських машин, зниження закупівлі запасних частин, внаслідок цього не здійснюються в необхідних обсягах капітальні та відтворювальні ремонти.

Для кожного підприємства потенційними джерелами формування фінансових ресурсів є надходження від реалізації продукції і послуг, кредити комерційних банків і кошти інституційних інвесторів, емісія та продаж на фондовому ринку цінних паперів, кошти державного і місцевих бюджетів, корпоративні фінанси підприємств інших галузей економіки, зовнішні кредити та інвестиції, а також заощадження населення. Як свідчить практика, проблема фінансового забезпечення підприємств полягає не у відсутності фінансових ресурсів взагалі, а в можливості доступу до них конкретного підприємства та формах і методах їх розподілу між галузями економіки та суб'єктами господарювання.

Аналіз свідчить, що діюча фінансова система не забезпечує руху фінансових потоків, сприятливого для галузей АПК. Різкий перехід до ринкового механізму господарювання су-

проводжувався низкою негативних тенденцій, які призвели до значного скорочення обсягів власних фінансових ресурсів і нових перепон у доступі сільськогосподарських підприємств до зовнішніх джерел фінансування. Серед них найбільш суттєвий негативний вплив мали надмірно високі темпи інфляції, зростання кредиторської та дебіторської заборгованості, переваження негрошових (бартерних) розрахунків.

Як свідчить аналіз діяльності сільськогосподарських підприємств Луганської області формування їх фінансових ресурсів здійснюється з великими труднощами. Тому формування і ефективне використання наявних фінансових ресурсів залишається нагальною проблемою фінансової діяльності підприємств аграрнопромислового комплексу України ззагалі.

Для фінансування необхідного обсягу витрат та забезпечення бажаного рівня доходів сільськогосподарських підприємств важливим питанням їх фінансової діяльності є формування раціональної структури джерел фінансових ресурсів. За умов ринку фінансові ресурси оптимізуються для підвищення ринкової вартості підприємства, що залежить від чистої рентабельності власних коштів та норми розподілу на дивіденди. Серед сільськогосподарських підприємств України питома вага акціонерних підприємств, а тим більше які реалізують цінні папери на фондовому ринку, ще незначна (приблизно 30%), але за ними майбутнє. Механізм оптимізації фінансових ресурсів в умовах їхнього дефіциту становить певний інтерес.

Для фінансування своєї діяльності будь-яке підприємство потребує достатнього обсягу фінансування, яке залежить від періоду обігу активів та відповідних їм пасивів. Активи і пасиви підприємств за строками їх обігу можна поділити на коротко - та довгострокові. Залучення того чи іншого джерела фінансування пов'язане з витратами зі сплати процентів за користування цими джерелами. Загальна сума коштів, що сплачується за користування певним обсягом залучених фінансових ресурсів, називають вартістю капіталу або його ціною. Оп-

тимальний варіант передбачає, що обігові кошти підприємств фінансуються за рахунок короткострокових пасивів, а основні та прирівняні до них засоби - за рахунок довгострокових джерел. В результаті цього загальна сума витрат щодо залучення коштів оптимізується.

У ринковій економіці акціонерна форма власності переважає над іншими і має деякі особливості формування власних фінансових ресурсів. Перш за все це відноситься до їх структури, в якій можна виділити три основних джерела: акціонерний капітал, фонди власних коштів та нерозподілений прибуток [1, с. 91]. Таким чином, фінансування діяльності підприємства з акціонерною формою власності із зовнішніх джерел здійснюється за рахунок позик та емісії акцій, що дає змогу згладжувати протиріччя між акціонерами та адміністрацією щодо неоднозначного ставлення до форми власності. Такі протиріччя можуть породжуватися наступними причинами [2, с. 168].

По-перше, керівники схильні до нарощування своєї частки в доходах підприємства (представницькі витрати, високий рівень заробітної плати та інші). Це навряд відповідає інтересам акціонерів.

По-друге, пов'язуючи з підприємством свою долю, вкладаючи в нього свій людський капітал, керівники становляться більш чуйними до змін доходів підприємства, ніж акціонери, які можуть легше диверсифікувати свої капіталовкладення. Тому адміністрація схильна вибирати менш ризикові, але й менш рентабельні проекти, які не виправдовують сподівань акціонерів на підвищений дивіденд.

По-третє, керівники обмежені терміном контрактів, часто віддають перевагу короткостроковим проектам, завдаючи шкоди довгостроковій стратегії підприємства.

У ринковій економіці є механізми, що призводять до пом'якшення суперечностей через випуск фінансових активів, які дають змогу власникам облігацій ставати акціонерами. В

англо - саксонських державах практикується обмеження прав акціонерів в області інвестицій, фінансування і розподілу, які фіксуються у статутних документах.

При оптимізації структури капіталу використовують два важливих поняття: фінансова структура і капіталізована структура підприємства [1, с. 94]. Під першим терміном розуміють спосіб фінансування активів підприємства взагалі, тобто за рахунок усіх джерел фінансових ресурсів, а другий термін має вужче значення, що обмежується лише довгостроковими пасивами.

Теорія структури капіталу була вперше описана американськими економістами Ф. Модільяні та М. Міллером [3, с. 261 - 297]. Їх теорія дістала назву "теорія Модільяні - Міллера". Однак існує і інша теорія, яку названо традиційною. Відповідно до першої теорії вартість капіталу не залежить від його структури, тому її не можна оптимізувати. Послідовники другої теорії вважають, що ціна капіталу залежить від його структури і існує оптимальна структура. В основі їх ствердження лежить залежність ціни авансованого капіталу від її складових. Залежно від структури капіталу вартість кожного з джерел змінюється. Відповідно до позицій прихильників цього підходу [1, 4] оптимальна структура капіталу досягається за умови найнижчої вартості авансованих коштів у розвиток підприємства.

В практиці використовуються і інші методики оптимізації вартості капіталу [2, 5, 6]. В основу методики оптимізації Стоянової О.С. [2, с. 165] покладено показник ефекту фінансового важеля (ЕФВ). Ця методика має як своїх прихильників, так і опонентів.

За методикою І.О. Бланка [5, 6] в основу вибору джерел капіталу покладено показник середньозваженої вартості капіталу. Задача мінімізації цього показника вирішується простим перебором варіантів. Ці підходи мають деякі вади, які створюють перепони до одержання об'єктивного результату щодо оптимізації структури капіталу.

Як свідчить досвід застосування математичних методів, насамперед методів оптимального планування, вони можуть бути ефективно використані у вирішенні задач оптимізації структури капіталу підприємств.

Пропонується наступна базова модель оптимізації вартості капіталу. В якості цільової функції беремо вартість авансованого капіталу (Z)

$$Z = m_1x_1 + m_2x_2 + m_3x_3 + m_4x_4 + m_5x_5 \rightarrow \min,$$

x_1 - частка власного капіталу (у вигляді звичайних акцій) підприємства;

x_2 - частка власного капіталу (у вигляді привілейованих акцій) підприємства;

x_3 - частка довгострокових кредитів;

x_4 - частка короткострокових кредитів;

x_5 - частка кредиторської заборгованості і пасивних рахунків;

m_1 - плата за користування певним видом джерел коштів підприємства у частках одиниці;

m_1 - дивідендна ставка по звичайним акціям;

m_2 - дивідендна ставка по привілейованим акціям;

m_3 - сплата банку за користування довгостроковим кредитом;

m_4 - сплата банку за користування короткостроковим кредитом;

m_5 - сплата за користування джерелами, що залучаються у вигляді кредиторської заборгованості.

П'яте джерело є відносно безкоштовним (ця відносність продиктована можливістю сплати відсотків по випущеним векселям тощо).

Обмеження мають наступний вигляд:

$$x_1 + x_2 \geq 0,5$$

(частка власного капіталу повинна бути більше 50% вартості майна підприємства);

$$\frac{x_3 + x_4 + x_5}{x_1 + x_2} \leq 1$$

(власних коштів повинно бути не менш запозичених);

$$\frac{x_2}{x_1 + x_2} \leq 0,1$$

(підприємство може емітувати привілейованих акцій на суму не більше 10 % власного капіталу);

$$x_1 + x_2 + x_3 \geq 0,6$$

(коефіцієнт покриття інвестицій повинен бути не менше 60%)

$x_5 \leq a$; $a = \min d$ - частка дебіторської заборгованості в активах підприємства;

q - частка найбільш ліквідних активів в активах підприємства.

Таблиця 1.1.

Значення коефіцієнтів

Підприємство	m_1	m_2	m_3	m_4	m_5	A
	0,14	0,16	0,30	0,19	0,05	0,06

Використовуючи фактичні дані одного з сільськогосподарських підприємств (СВК Україна Старобільського району) (табл. 1.1.) та застосовуючи симплекс - метод одержуємо наступне значення невідомих (табл. 1.2.).

Таблиця 1.2.

Одержані значення невідомих

Значення невідомих					Мінімальна вартість авансованого капіталу Z
x_1	x_2	x_3	x_4	x_5	
0,88	0	0	0	0,12	0,1202

За умови досягнення отриманого мінімального обсягу авансованого капіталу (12,0%) підприємство буде мати стійкий фінансовий стан через те, що дотримуються наведені раніше обмеження.

Апробація цієї моделі в реальних умовах діяльності сільськогосподарських підприємств Старобільського району свідчить про її адекватність і можливість ефективного застосування у роботі фінансових служб з метою оптимізації структури капіталу.

Використана література:

1. Петленко Ю.В. Оптимізація джерел фінансових ресурсів підприємств // Фінанси України. - 2000. - № 6. - С. 91 - 95.
2. Финансовый менеджмент: теория и практика: Учебник /Под ред. Е.С. Стояновой. - 5 - е изд., перер. и доп. - М.: Изд-во "Перспектива", 2002. - 656 с.
3. Modigliani F., Miller M.H. The Cost of Capital, Corporation Finance Theory of Investment // American Economic Review. - № 48. - June 1958. - P. 261 - 297.
4. Ковалев В.В. Финансовый анализ: управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности. - М.: Финансы и статистика. - 1996. - 432 с.
5. Бланк И.А. Управление формированием капитала. - К.: "Ника-центр", Эльга, - 2000. - 440 с.
6. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент: Учебный курс. - К.: Эльган - Н, Ника-Центр, 2001. - 448 с.

УДК 347.73: 336.1

М.М. Калашніков

НЕДОЛІКИ ЗАКОНОДАВСТВА, ЩО СТАНОВЛЯТЬ ОСНОВУ ДЛЯ УХИЛЕННЯ ВІД ВИКОНАННЯ ФІНАНСОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ ДЕРЖАВИ ПЕРЕД СВОЇМИ ГРОМАДЯНАМИ

Розбудова Україна рухається по своєму власному шляху розвитку, щоб затвердити та розвинути демократичні, соціальні,

правові основи держави. Прошло більше двадцяти років, та навіть відмічається відсутність досвіду державного будівництва, та незнання або не розуміння особливостей розвитку ринкових відносин. Не звертаючи увагу, що країна визнана країною з ринковою економікою. Велика кількість пільг, не тільки не зменшилася, але й стрімко збільшилася парламентаріями, постійно призводить до недостачі державних коштів для їхнього забезпечення.

Цій проблематиці раніше було приділено увагу такими вченими і практиками: Бурбело О.А., Василик О.Д., Калашніков М.М., Лавріненко О.В. Лисяк Л.В. Павлюк К.В. та інші, які звертали увагу на необхідність реального, оперативного і діючого втручання з боку влади в процесі розмежування окремих понять (право, пільга, право на соціальний захист) та дієвого забезпечення належного рівня існування осіб, які відносяться до категорії військовослужбовців або включені в захищені статті фінансових законів. Це зрештою було досягнуто Конституційним судом України шляхом розгляду конституційних звернень групи Народних депутатів України [24, 25]. Однак все здається, що законотворцям до цього немає ніякого діла.

Ми вже згадували про те що країна, дотримуючись принципів міжнародного права, приєдналася до Всесвітньої декларації прав людини Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року і прийняла Конституції України 1996 року, але дотепер приховано порушує всі мислимі і немислимі їхні положення [1, 23, 24, 25]. Представники державної влади регулярно, системно допускають порушення чинного законодавства по відношенню до громадян держави.

Було приділено увагу головним фінансовим нормативно – правовим актам на черговий рік – законам про державний бюджет [24, 25].

Детально пророблена науковцями складна система підготовки проекту закону про державний бюджет, ретельна процедура його розгляду і прийняття самого закону – усе спрямо-

вано на забезпечення особливого статусу цього документа [25]. Від нього залежить стан справ усієї держави і кожної людини окремо [2]. Однак зараз основний фінансовий закон України не тільки не захищає Конституцію України і її принципи, але й не сприяє розвитку добробуту ні самої держави, ні його громадян.

Вибираючи майбутню професію, поступаючи на бажану роботу, маючи натхнення і здоров'я бути корисним своєму народові і державі, молодий громадянин України швидко зіштовхується з відвертою демагогією політичних діячів і бюрократією чиновників різного рівня органів влади [25].

Слід нагадати викладені раніш основні аспекти аналізу норм законів про державний бюджет за період з 1998 року по 2008 рік дослідження було проведено для з'ясування системності порушень, що знайшли у них своє відображення. Прийняті раніше закони дійсно вказували на відсутність досвіду у депутатів Верховної Ради України, але в процесі їхнього вдосконалення було відпрацьовано та отримано досвід порушення норм діючого законодавства [25].

Так ті хто проходив службу в органах внутрішніх справ запам'ятали 1998 рік, часом скорочення виплати надбавок за особливі умови праці та характер діяльності. Законом прямо передбачувалося серед захищених статей видатків державного бюджету - оплату праці працівників бюджетних установ; нарахування на заробітну плату; придбання медикаментів та перев'язувальних матеріалів; забезпечення продуктами харчування; трансферти населенню (пенсії, допомоги, стипендії, повернення заощаджень громадян). Категорично записано: «Установити, що фінансування витрат по захищених статтях Державного бюджету України проводиться в першочерговому порядку». Проте кошти які були виділені з державного бюджету, ні в якому разі не могли повністю покрити потреби людей, що охороняють інтереси країни або віддали здоров'я у зв'язку з захистом її інтересів (наприклад, витрати на учасни-

ків ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи частково призупинено статтею 24 цього закону) [3, 4, 24, 25].

Практично таке ж становище стосовно захищених статей Державного бюджету України на 1999 рік закріплено у статті 19 закону на цей рік [5, 25]. Знайдено метод заощадження коштів шляхом призупинення пільг чорнобильцям, став використовуватися в кожному наступному законі. І це був лише початок цілеспрямованого наступу на права громадян України з боку законодавців та урядовців рідної країни [25].

2000 рік не став виключенням з практики скорочення видатків на соціальний захист населення та пільги при спробі економити бюджетні кошти за рахунок власного народу. Знову записано: «Зупинити на 2000 рік дію положень законодавчих актів України у частині надання пільг і компенсацій, які фінансуються з бюджетів усіх рівнів...» [6]. Кабінет Міністрів України було зобов'язано створити положення щодо грошової компенсації та нажалі у цьому році кожен громадянин свої проблеми вирішував самотужки без підтримки держави [6]. Неконституційність такого підходу уряду та вказаних норм призвело до чисельних звернень громадян до судів за захистом своїх прав. Ця норма створила підстави для постійного і системного порушення чинного законодавства з боку влади [25].

Соціально захищені статі витрат, що задекларовані у статті 26 закону про державний бюджет лишилися лише намірами.

Крім того стаття 70 чітко приписувала керівникам бюджетних установ і організацій (військових формувань) утримувати чисельність працівників (військовослужбовців) та здійснювати фактичні видатки на заробітну плату (грошове утримання) лише в межах фонду заробітної плати (грошового утримання), затверджених для бюджетних установ і організацій (військових формувань) в кошторисах їх доходів і видатків. Це формулювання стало постійним при подальшому формуванні законів про державні бюджети країни [25]. Нажалі, але навіть таке велике скорочення штатів що було здійснено в системі МВС

України за 2011 рік, не призвело до зростання заробітної плати співробітників.

Економію коштів проведено в 2001 році у статті 57 в черговому законі про державний бюджет і в подальшому відображується постійно [7]. Стаття 58 закону використала впровадженій раніше прийом призупинки пільг для громадян. І тільки після втручання народних депутатів України у 2002 році Конституційний Суд України прийняв рішення про неконституційність вказаної норми [19, 24, 25].

В подальшому використовуючи отриманий досвід нехтування правами людей керівництво країни звернулось до відкритого популізму та пустих обіцянок [25].

Свої обов'язки держава переклала на плечі місцевих органів самоврядування у статті 39 закону про бюджет на 2002 рік. Тепер «видатки з пільг та субсидій населенню на оплату електроенергії, природного газу, послуг тепло-, водопостачання і водовідведення та послуг зв'язку здійснюються з місцевих бюджетів за рахунок відповідної субвенції з Державного бюджету України» [7]. Субвенції було виділено та їх розмір не покривав усіх потреб населення. На наш погляд у разі коли людина прийшла на службу країні то і захист повин бути за її рахунок [25].

Стосовно інших положень, які було введено в попередні роки, всі вони залишилися (стаття 53 стосується утримання бюджетних установ та безоплатного матеріального і побутового забезпечення) [7, 25]].

Не став виключенням й 2003 рік. В державному бюджеті на цей рік було повторено всі положення з економії бюджетних коштів та надання субвенцій для надання пільг населенню (ст.ст. 40, 59 закону) [8]. Та тепер пільговикі були поділені на тих, хто має право і тих, хто не має право на пільги [9, 10, 25].

В продовж року діяла стаття 59 цього закону, в якій пільги та соціальний захист був притаманний лише тим особам з числа військовослужбовців, окремих працівників бюджетних установ, дохід яких не перевищував величини прожиткового

мінімуму, встановленої для працездатних осіб. Та і таку спробу влади було відхилено Конституційним Судом України [20, 25]. Дохід таких осіб не може бути обмежено.

Декілька змінилося й формулювання стосовно утримання працівників бюджетних установ. Тепер, згідно ст. 59 закону про державний бюджет, виділення асигнувань з державного бюджету здійснюється «лише в межах фонду заробітної плати (грошового утримання), затверджених для бюджетних установ (військових формувань) у кошторисах», а оплата пільгового отримання послуг залишилася такою ж, як і раніше [8, 25].

Фактично постійною є тенденція з відмови надання коштів певним категоріям громадян та про це вже викладено раніше [25]. Не звертається увага на рішення Конституційного Суду України, котрий втручається і відмінює неконституційну норму [21], а бо вже навіть не звертає на це уваги. Наприклад, у законі про державний бюджет на 2005 рік пільгами могли користуватися тільки ті громадяни, які «мають право на податкову соціальну пільгу» (ст. 42) [25].

Та нажаль ментальність громадян України дозволяє урядовцям і законодавцям, знову і знову робити нападки на їхні права. Толерантність нашого народу дійсно необмежена. І саме ця витримка народу призводить до все нових дій влади проти нього [25].

Більш широко представники народу пішли у 2006 році, коли стали «виконувати» фінансування пільг за рахунок субвенцій з державного бюджету 2006 року фактично для всіх пільгових категорій громадян (ст. 51 закону) [13]. Але звідки взяти гроші? [25].

Влада якого б кольору та партійної приналежності не є, піклується лише за блага народу, що її утримує та вибирає. Не забуває вона про цинізм по відношенню до того ж самого народу. До бюджету країни на 2012 рік навіть вказували певні категорії котрі не будуть фінансуватися [14, 25], або призупинено фінансування дітей війни [14, 25] чи обмежено рівень

доходу [13, 14, 25]. Починаючи з 2007 року обмеження заробітної плати «здійснюється в межах бюджетних призначень на оплату праці» (ст. 66 закону) [15, 24, 25]. Демократичні перетворення 2008 року було виражено через призупинення дії 100 законів України у тому плані, що право на податкову соціальну пільгу, яка стала основою для надання пільг взагалі, громадянин має лише при умові отримання доходу за шість місяців [18, 25].

Далі допомагає світова фінансова криза. У бюджеті на 2009 рік затверджено те що утримання працівників бюджетних установ здійснюється відповідно з кошторисами або планами використання бюджетних коштів. Як і оплата пільгового отримання комунальних послуг. Кабінет міністрів отримує право на визначення розмірів соціальних видатків. У 2010 році все залишається як і було.

Що стосується 2011 року то взагалі ні якого формулювання на цей рахунок немає. Та після введення в дію, влітку, народні обранці повернулися до своїх вправ. Рішенням Конституційного Суду № 20-рп/2011 від 26.12.2011 положення було визнано конституційними: норми законів що передбачають соціальний захист чорнобильців та військовослужбовців, застосовуються у порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України виходячи з наявного фінансового ресурсу бюджету Пенсійного фонду України на 2011 рік.

Ми ще не знаємо що буде у 2012 році, бо стосовно пільг, діє старе положення, що фінансування здійснюється в порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України виходячи з наявних фінансових ресурсів Державного бюджету України та бюджету Пенсійного фонду України на 2012 рік, та вже помітно ноу-хау.

Зупинено у 2012 році дію окремих статей Закону України «Про статус народного депутата України» [Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 42, ст. 212], а саме стосовно: виплати матеріальної допомоги на оздоровлення у розмірі подвійної місячної заробітної плати, забезпечення безкоштовни-

ми путівками для лікування; забезпечення після виходу на пенсію транспортом для поїздки в лікарню, поліклініку та інших потреб у зв'язку з оздоровленням та лікуванням; безкоштовного забезпечення путівками для санаторно-курортного лікування; виплати одноразової грошової компенсації витрат для створення належних житлових умов. Залишається тільки сподіватися на те, що це не політика перед виборами восени 2012, а дієвий наступ на зменшення видатків на утримання органів влади.

Підсумовуючи викладене робити треба вивід. Громадське суспільство потрібно постійно інформувати про чіткі діфініції того чи іншого поняття. Бо люди вірять тому що читають, а потім задають собі питання: чому не фінансують їхні потреби.

Тому на основі наведених даних слід зробити певні висновки.

1. По-перше, потрібно об'єм надаваних пільг фізичним особам ув'язувати з рівнем економічного розвитку країни. Ті пільги та привілеї, котрі вже запроваджені треба виконувати в повному обсязі [25].

2. По-друге, Закріплені в законах України положення про права на соціальний захист то ці норми повинні виконуватися у любому разі, особливо стосовно тих хто свідомо служив країні у різного роду державних формуваннях.

3. В-третє, Всі люди рівні і перед суспільством і перед Законом. Та починати треба з представників влади. Слуга народу неможе отримувати в десятки разів більше ніж громадяни, що надали йому таку посаду.

4. В-четверте, потрібна чітка боротьба з корупцією і «фіктивним» декларуванням доходів та видатків посадовцями, вищих щаблів влади. Бо навіть конституційний Суд України захищає їх доходи від декларування.

Використана література:

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Зароди України 28 червня 1996 р. - К., 1996.

2. Бюджетний кодекс України.
3. Закон України «Про державний бюджет України на 1998 рік» від 30.12.1997 р. за №796/97-ВР // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1998, № 21, ст.109.
4. Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» (у редакції Закону України від 19 грудня 1991 року із змінами і доповненнями).
5. Закон України «Про Державний бюджет України на 1999 рік» від 31.12.1998 р. № 378-XIV // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1999, № 8, ст.59.
6. Закон України «Про Державний бюджет України на 2000 рік» від 17 лютого 2000 року № 1458-III // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2000, № 14-15-16, ст.121.
7. Закон України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» від 07.12. 2000 року № 2120-III // ВВРУ 2001, №2-3, ст. 10.
8. Закон України «Про Державний бюджет України на 2003 рік» від 26. 12. 2002 р. № 380-IV // ВВРУ 2003, № 10-11, ст.86.
9. Закон України «Про Міліцію» // ВВРУ 1991, №4, ст. 20.
10. Закон України «Про соціальний і правовий захист військово-службовців та членів їх сімей» // ВВРУ 1992, №15, ст. 190.
11. Закон України «Про Державний бюджет України на 2004 рік» від 27.11.2003 р. № 1344-IV // ВВРУ 2004, № 17-18, ст.250.
12. Закон України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» від 23.12.2004 р. № 2285-IV // ВВРУ 2005, № 7-8, ст.162.
13. Закон України «Про Державний бюджет України на 2006 рік» від 20.12.2005 р. № 3235-IV // ВВРУ 2006, № 9, 10-11, ст.96.
14. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» ВВРУ, 1993 р., № 45, ст. 425.
15. Закон України «Про Державний бюджет України на 2007 рік» від 19.12.2006 р. № 489-V // ВВРУ 2007, № 7-8, ст.66.
16. Закону України «Про соціальний захист дітей війни» № 2195-IV від 18.11.2004 р. // ВВРУ, 2005, № 4, ст. 94.
17. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» 13.12.1991 р. №1977 - XII // ВВРУ, 1992, № 12, ст.165.
18. Закон України «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 27.12.2007 р. № 107-IV // ВВРУ 2008, № 5-6, 7-8, ст.78.

19. Закон України «Про Державний бюджет України на 2009 рік» від 26.12.2008 р. № 835-VI // ВВРУ 2009, № 20, № 21-22, ст. 269.

20. Закон України «Про Державний бюджет України на 2010 рік» від 27.04.2010 р. № 2154-VI // ВВРУ №№ 22-25, ст. 263.

21. Закон України «Про Державний бюджет України на 2011 рік» від 23.12.2010 р. № 2857-VI // ВВРУ 2011, № 7-8, ст. 52.

22. Закон України «Про Державний бюджет України на 2012 рік» від 22. 12. 2011 р. № 4282-VI // ВВВР 2012.

23. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 19, 42 Закону України «Про Державний бюджет України на 1999 рік» від 24 червня 1999 року № 6-рп/99.

24. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин третьої, четвертої статті 59 Закону України «Про Державний бюджет України на 2003 рік» (справа про соціальний захист військовослужбовців та працівників правоохоронних органів) від 17. 03. 2004 р. № 7-рп/2004.

25. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 78 Закону України «Про Державний бюджет України на 2004 р.» від 01.12.2004 р. № 20-рп/2004.

26. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 29, 36, частини другої статті 56, частини другої статті 62, частини першої статті 66, пунктів 7, 9, 12, 13, 14, 23, 29, 30, 39, 41, 43, 44, 45, 46 статті 71, статей 98, 101, 103, 111 Закону України «Про Державний бюджет України на 2007 рік» від 09.07.2007 р. № 6-рп/2007.

27. Рішення Конституційного Суду № 20-рп/2011 від 26.12.2011.

28. Всесвітня декларація прав людини Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року.

29. Бурбело О.А., Калашніков М.М. «Забезпечення права громадян України на соціальний захист у державному бюджеті країни» // Вісник ЛГУВД, 2006. № 1.

30. Калашніков М.М. Закони про державний бюджет України як легальний спосіб ухилення від виконання фінансових обов'язків країни перед своїми громадянами

31. Лаврінченко О.В. Удосконалення правового забезпечення та понятійного апарату сучасного механізму соціально-правового захисту працівників ОВС // Економіка, фінанси, право. №11, 2006. с. 29-34.

УДК 351.713:343.359:622.3

О.Ю. Камишанський

ОРГАНИ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ЯК СУБ'ЄКТИ ВИКРИТТЯ ФАКТІВ РОЗКРАДАНЬ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ У ВУГІЛЬНІЙ ГАЛУЗІ

Суб'єктний склад взаємодії, зокрема в частині викриття фактів порушень фінансової дисципліни та бюджетного законодавства у вугільній галузі, виступаючи магістральним питанням у дослідженні спільної діяльності представників різноманітних служб, органів і підрозділів, в цей же час виступає й першою проблемою теоретичного характеру, оскільки ані нормативно-правові акти, ані наукові джерела не містять чіткого, зрозумілого та остаточного переліку правоохоронних та інших органів, задіяних у виявленні розкрадань при розпорядженні бюджетними коштами.

Лише у поодиноких дослідженнях, зокрема у роботі Л.П. Скалозуба та В.І. Василичука вказується, що при розслідуванні злочинів економічної спрямованості найчастіше виникає потреба у співпраці з Державною контрольно-ревізійною службою, Національним банком, Рахунковою палатою, Антимонопольним комітетом, Державним комітетом фінансового моніторингу України, Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України¹. Звичайно, що відповід-

Ад'юнкт Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, майор міліції.

¹ Скалозуб Л.П. Взаємодія оперативних підрозділів з органами контролю щодо протидії економічним злочинам / Л.П. Скалозуб, В.І. Василичук // Науковий вісник КНУВС. - 2010. - № 1. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nvknvvs/2010_1/skaazub.htm

но до теми нашого дослідження цей перелік має бути переглянутий з урахуванням специфіки підприємств вугільної галузі та особливостей контролю за використанням бюджетних коштів у цій сфері.

Завдання щодо дослідження функцій правоохоронних та інших органів, задіяних у викритті розкрадань бюджетних коштів на підприємствах вугільної промисловості, додатково актуалізується також тією обставиною, що у грудні 2010 року в Україні проведено адміністративну реформу, через що назви, система, функції та повноваження окремих органів державної влади були певним чином скореговані. Так, з метою упорядкування системи органів виконавчої влади та усунення дублювання їх повноважень, Указом Президента України № 1085/2010 від 9 грудня 2010 року «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади»¹ закріплено новітню схему організації та взаємодії центральних органів виконавчої влади, зокрема у правоохоронній сфері.

Незважаючи на ці новації, в більшості чинних нормативно-правових актів залишаються застарілі положення, що свідчить про відсутність системного підходу щодо визначення переліку правоохоронних органів та державних установ, який би на достатньому рівні та комплексно розкривав питання взаємодії при виявленні ознак злочинів певного виду. Так, в Інструкції «Про взаємодію правоохоронних та інших державних органів України у боротьбі із злочинністю» серед суб'єктів взаємодії названо лише МВС України, СБ України, Державну прикордонну службу, Державну митну службу, Міністерство оборони України, Міністерства юстиції України², а сам зміст

¹ Указ Президента України № 1085/2010 від 9 грудня 2010 року «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» // Офіційний вісник України від 17.12.2010 р. - 2010. - № 94. - С. 15.

² Про взаємодію правоохоронних та інших державних органів України у боротьбі із злочинністю: Інструкція МВС України, Служби безпеки України, Держкомкордону України, Держмиткому, Національної гвардії, Міноборони України. Мін'юсту України від 10.08.1994 р. № 4348, 4348/138/151/11-2-2870/172/148-407/2-90-442. - К., 1994.

шої інструкції не містить конкретних приписів щодо організації розслідування певних злочинів, як не містить і положень щодо розмежування компетенції суб'єктів взаємодії.

Більш конкретні приписи містяться в «Порядку взаємодії органів державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки України»¹ та Інструкції «Про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю»², але й ці акти лише номінально розкривають питання взаємодії, зосереджуючись на загальних положеннях – меті, напрямках та формах взаємодії, залишаючи не вирішеними велику кількість прикладних нюансів, які можуть мати місце в практиці виявлення ознак певного злочину. Отже, одним із недоліків, властивих нормативній регламентації взаємодії правоохоронних органів з фахівцями окремих державних служб є відсутність єдиного нормативно-правового акту, який би визначав перелік суб'єктів, розмежування їх повноважень та функцій.

Проте встановлена нами відсутність єдиного нормативно-правового акту втім не означає, що співпрацю слідчих з оперативними підрозділами та представниками інших державних установ, які забезпечують викриття порушень фінансової дисципліни у розпорядженні бюджетними коштами на підприємствах вугільної промисловості, взагалі не врегульовано на законодавчому або підзаконному рівні. Окремі фрагментарні вказівки щодо взаємодії суб'єктів різної відомчої підпорядкованості, що можуть приймати участь у викритті та розсліду-

¹ Про затвердження Порядку взаємодії органів державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки України: Наказ Головки КРУ, МВС України, Служби безпеки України, Генеральної прокуратури України № 346/1025/685/53 від 19.10.2006 р. // Офіційний вісник України від 15.11.2006 р. – 2006. – № 44. – С. 162.

² Про затвердження Інструкції про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю: Наказ МВС України, Служби безпеки України № 317/235 від 10.06.2011 р. // Офіційний вісник України від 22.07.2011. – 2011. – № 53. – С. 227.

ванні розкрань бюджетних коштів, містяться у наступних нормативно-правових актах:

- Кримінально-процесуальному кодексі України;
- Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність»;
- Законі України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні»¹;
- Постанові Кабінету Міністрів України № 510 від 5.07.1993 р. «Про утворення Державної служби боротьби з економічною злочинністю»²;
- Постанові Кабінету Міністрів України № 1017 від 10.08.2004 р. «Про затвердження Порядку проведення Державною фінансовою інспекцією, її територіальними органами державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм»³;
- Постанові Кабінету Міністрів України № 550 від 20.04.2006 р. «Про затвердження Порядку проведення інспектування Державною фінансовою інспекцією, її територіальними органами»⁴;
- Наказі Державного казначейства, ГоловКРУ № 215/338 від 14.12.2004 р. «Про окремі питання взаємодії органів Державного казначейства України та державної контрольно-ревізійної служби в Україні»⁵;

¹ Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні: Закон України // Відомості Верховної Ради України від 30.03.1993 р. - 1993. - № 13. - Ст. 110.

² Про утворення Державної служби боротьби з економічною злочинністю: Постанова Кабінету Міністрів України № 510 від 5 липня 1993 р. - К., 1993.

³ Про затвердження Порядку проведення Державною фінансовою інспекцією, її територіальними органами державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм: Постанова Кабінету Міністрів України № 1017 від 10.08.2004 р. // Офіційний вісник України від 27.08.2004 р. - 2004. - № 32. - С. 35.

⁴ Про затвердження Порядку проведення інспектування Державною фінансовою інспекцією, її територіальними органами: Постанова Кабінету Міністрів України № 550 від 20.04.2006 р. // Офіційний вісник України від 03.05.2006 р. - 2006. - № 16. - С. 215.

⁵ Про окремі питання взаємодії органів Державного казначейства України та Державної контрольно-ревізійної служби в Україні: Наказ Державного казначейства, ГоловКРУ № 215/338 від 14.12.2004 р. // Офіційний вісник України від 28.01.2005 р. - 2005. - № 2. - С. 241.

- Наказі Головкиру, МВС України, Служби безпеки України, Генеральної прокуратури України № 346/1025/685/53 від 19.10.2006 р. «Про затвердження Порядку взаємодії органів державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки України»¹;

- Наказі Головкиру № 185 від 13.07.2004 р. «Про затвердження Стандарту державного фінансового контролю за використанням бюджетних коштів, державного і комунального майна»².

Окрім нормативно-правового регулювання, питання щодо процесуальних та криміналістичних аспектів взаємодії при розслідуванні злочинів у бюджетній сфері досліджено й у спеціальній літературі. Так, вивчаючи криміналістичні особливості порушення кримінальної справи за злочинами, пов'язаними з невивплатою заробітної плати, стипендії та інших виплат В. Фігурський вказує, що при розслідуванні кримінальних справ зазначеної категорії не завжди встановлюються причини (об'єктивні й суб'єктивні) невивплати заробітної плати, допускаються неточності й помилки у визначенні розміру заборгованості та строків її утворення, що в значній мірі, на думку автора, пояснюється невмінням слідчих належно аналізувати первинну документацію. Продовжуючи цю тезу дослідник дійшов висновку про необхідність залучення спеціалістів з числа фахівців територіальної державної інспекції праці, представників місцевих державних адміністрацій, управлінь Пенсійного фонду України, управлінь статистики чи інших компетентних осіб, які спроможні надати кваліфіковану допомогу

¹ Про затвердження Порядку взаємодії органів державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки України: Наказ Головкиру, МВС України, Служби безпеки України, Генеральної прокуратури України № 346/1025/685/53 від 19.10.2006 р. // Офіційний вісник України від 15.11.2006 р. - 2006. - № 44. - С. 162.

² Про затвердження Стандарту державного фінансового контролю за використанням бюджетних коштів, державного і комунального майна: Наказ Головкиру № 185 від 13.07.2004 р. // Офіційний вісник України від 20.08.2004 р. - 2004. - № 31. - С. 211.

у вивченні первинних документів, виявленні та фіксації у них порушень законодавства, ознак підробок тощо¹.

Більш наближеною до тематики нашого дослідження та корисною як у теоретичному плані, так і практичному відношенні, є позиція О.О. Бондаренко та Р.Л. Степанюка, які вказують, що значна частина діяльності слідчого, прокурора, органу дізнання спрямована на оцінювання криміналістично значущої інформації, яка міститься у матеріалах ревізії. Наводиться ними і перелік установ, які проводять ревізії до порушення кримінальної справи – контрольно-ревізійні підрозділи міністерств, інших центральних органів виконавчої влади (внутрішньовідомчі); контрольні підрозділи підприємств (внутрішньогосподарські); Рахункова палата (ревізії порядку витрачання коштів Державного бюджету); контрольні органи місцевих рад (перевірки витрачання коштів місцевих бюджетів); органи Державної контрольно-ревізійної служби; органи Державної податкової адміністрації України².

Проте, віддаючи належне проведеним раніше дослідженням, слід все ж таки визнати, що перелік установ, які за своєю функціональною спрямованістю здатні забезпечити викриття порушень бюджетного законодавства у вугільній галузі, а також надати консультативну допомогу в пізнанні протиправної природи допущених порушень бюджетного законодавства, не є повним.

Виходячи зі змісту перерахованих нормативних актів та оцінюючи наявний практичний досвід організації розслідування розкрадань бюджетних коштів на підприємствах вугільної

¹ Фігурський В. Процесуальні та криміналістичні особливості порушення кримінальної справи у злочинах, пов'язаних з невилплатою заробітної плати, стипендії, пенсії та інших установлених законом виплат / В. Фігурський // Вісник Львівського університету. Серія юридична. - 2011. - Вип. 53. - С. 405.

² Бондаренко О.О. Оцінювання та використання матеріалів ревізії при розслідуванні злочинів, пов'язаних із порушеннями бюджетного законодавства України / О.О. Бондаренко, Р.Л. Степанюк // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. - 2010. - Вип. 10. - С. 69.

галузі, слід визнати, що факти порушень фінансової дисципліни у вугільній галузі, які свідчать про можливі факти розкрадань, найчастіше встановлюється фахівцями Державної фінансової інспекції України (контрольно-ревізійної служби) – органу державного фінансового контролю, який здійснює перевірку та аналіз фактичного стану справ щодо законного та ефективного використання державних чи комунальних коштів і майна, інших активів держави, правильності ведення бухгалтерського обліку і достовірності фінансової звітності, функціонування системи внутрішнього контролю, а також документальний та фактичний аналіз дотримання підконтрольними установами законодавства про державні закупівлі¹.

Залучення фахівців Державної фінансової інспекції для участі у проведенні слідчих дій відбувається відповідно до положень КПК України (ст. 128-1 «Участь спеціаліста при проведенні слідчих дій») та Наказу Головкиру, МВС України, Служби безпеки України, Генеральної прокуратури України № 346/1025/685/53 від 19.10.2006 р. «Про затвердження Порядку взаємодії органів державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки України». Відповідно до положень зазначених нормативних актів, спеціалісти з числа співробітників державної фінансової інспекції у перевірці підприємств вугільної галузі використовують свої спеціальні знання і в межах компетенції надають консультації та відповіді на порушені питання, при цьому фіксують факти порушення законодавства з питань використання і збереження фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, правильності визначення потреби в бюджетних коштах та взяття зобов'язань, стану і достовірності бухгалтерського обліку і фінансової звітності, визначають розмір заподіяної матеріальної шкоди та посадових осіб, внаслідок дій або

¹ Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні: Закон України // Відомості Верховної Ради України від 30.03.1993 р. – 1993. – № 13. – Ст. 110.

бездіяльності яких допущено порушення законодавства та завдано матеріальну шкоду¹.

Плідна взаємодія з фахівцями Державної фінансової інспекції містить значний пізнавальний потенціал щодо викриття фактів порушень фінансової дисципліни на підприємствах вугільної галузі, які можуть свідчити про розкрадання бюджетних коштів, та, як показує практика, дозволяє виявляти системні порушення на всіх стадіях використання бюджетних коштів, починаючи від закупівлі товарів, робіт, послуг та закінчуючи оплатою за роботи, виконані переможцями тендерних торгів². При цьому взаємодія з фахівцями Державної фінансової інспекції є запорукою успіху в розслідуванні розкрадань бюджетних коштів незалежно від способів скоєння злочину або приховування його слідів, до яких вдаються службові особи підприємств вугільної галузі. Так, при дослідженні порушень фінансової дисципліни, пов'язаних із придбання гірничошахтного обладнання понад фактичну потребу та закупівлю устаткування, непридатного для використання у конкретних гірничо-геологічних умовах, за участю ревізорів встановлено, що ВП «Шахта ім. Ф.Е. Держинського» ДП «Ровенькиантрацит» за рахунок бюджетних коштів у грудні 2004 року отримано комплект холодильного обладнання загальною вартістю 3,4 млн грн. Проте, відповідно до експертного висновку, забезпечити його ефективну роботу у лаві, для якої воно було придбано, не уявляється неможливим³.

¹ Про затвердження Порядку взаємодії органів державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки України: Наказ ГоловкиРКУ, МВС України, Служби безпеки України, Генеральної прокуратури України № 346/1025/685/53 від 19.10.2006 р. // Офіційний вісник України від 15.11.2006 р. - 2006. - № 44. - С. 162.

² Ленко М.Б. Від темного минулого - до примарного майбутнього? Шляхом реструктуризації вугільної промисловості Луганщини / М.Б. Ленко // Фінансовий контроль. - 2007. - №6. Режим доступу: http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article?art_id=47656&cat_id=43851

³ Щепотьєва Н. Про результати контрольних заходів у вугільній галузі // Фінансовий контроль. - 2008. - № 4. Режим доступу: <http://dkrs.kmu.gov.ua/kru/uk/publish/article/53822>.

Доречним буде зазначити, що у практиці контрольно-ревізійної служби викриття фактів придбання обладнання, яке в подальшому вчасно не монтувалось або взагалі не використовувалось, є найбільш типовим порушенням, яке супроводжує використання бюджетних коштів у вугільній галузі. Так, із придбаних 11,3 тис. одиниць обладнання вартістю 84,4 млн грн. не було вчасно змонтовано 354, при цьому 170 одиниць вартістю 71,3 млн грн. ще й несвоєчасно поставили¹.

Успішною є контрольно-перевірочна робота спеціалістів Державної фінансової інспекції при встановленні порушень фінансової дисципліни, які супроводжуються фіктивною закупівлею спеціального обладнання. Так, за участю ревізорів встановлено, що відповідно до тендерних процедур відкритих торгів, проведених Міністерством енергетики та вугільної промисловості щодо закупівлі ДП «Донбасантрацит» машин та обладнання для вугледобувної промисловості (комбайну очисного УКД 200 повної комплектації), переможцем торгів визначено ТОВ «Комунальник» (м.Донецьк), яке запропонувало найнижчу ціну 3,6 млн грн. ДП «Донбасантрацит» у 2007 році повністю сплатив вартість зазначеного комбайну, який оприбутковано по бухгалтерському обліку ВП «Шахта Краснокутська». Однак перевірка складського обліку та наявності товаросупроводжувальних документів (податкової накладної, товарної накладної, товаротранспортної накладної, сертифіката відповідності якості, технічного паспорта та оформленого акту приймання-передавання) надходження комбайну на підприємство не підтвердила. До перевірки надано договір, у якому зазначено, що комбайн очисний УКД 200 повної комплектації з ВСП (ВСПУ) та ЗІП з грудня 2007 року знаходиться на відповідальному зберіганні у ТОВ «Комунальник». В той же час,

¹ Зволинська О.В. «Чорне золото»: ресурсний потенціал або головний біль держави? / О.В. Зволинська, І.І. Жук, А.П. Новиченко // Фінансовий контроль. - 2005. - № 5. Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/35202>

зустрічною перевіркою ТОВ «Комунальник» за юридичною адресою не встановлено. При цьому згідно технічного паспорту, очисний комбайн УКД 200 повної комплектації з ВСП (ВСПУ) та ЗПП (заводський №408026) було виготовлено на ЗАТ «Новокраматорський машинобудівельний завод» лише у квітні 2008 року, що підтверджує неможливість його приймання та передачі на відповідальне зберігання у грудні 2007 року. Аналогічна ситуація склалась на ДП «Луганськвугілля» щодо придбання у ТОВ «Комунальник» двох комбайнів на загальну суму 7,2 млн грн¹.

Важливим для розуміння існуючої практики взаємодії органів фінансової інспекції з приводу надання правоохоронним органам матеріалів контрольних заходів є розгляд відомчих методичних рекомендацій щодо інформування про порушення фінансової дисципліни, які виявляються в ході контрольних заходів і можуть містити ознаки злочину. Так, Листом Голов КРУ № 25-18/639 від 06.05.2011 р. «Про надання роз'яснення» територіальним органам фінансової інспекції роз'яснено, що при виявленні в ході контрольних заходів порушень, що передбачають кримінальну відповідальність, при направленні матеріалів до правоохоронного органу слід враховувати їх підслідність та кваліфікуючі ознаки, зокрема розмір завданої шкоди (збитків). Щодо злочинів, передбачених ст. 191 КК України, то зазначеним Листом ГоловКРУ рекомендується відповідно до відомчої належності передавати результати контрольних заходів до підрозділів МВС України, СБ України та органів прокуратури. Територіальним підрозділам фінансової інспекції також роз'яснено, що при інформуванні правоохоронних органів слід враховувати мінімальний розмір завданої шкоди (збитків) як необхідну кваліфікуючу ознаку

¹ Щепотьєва Н. Про результати контрольних заходів у вугільній галузі // Фінансовий контроль. - 2008. - № 4. Режим доступу: <http://dkrs.kmu.gov.ua/kru/uk/publish/article/53822>

для встановлення ознак складу злочину. Так, для злочину, передбаченого ст. 191 КК України, у 2011 р. такий мінімальний розмір збитків визначається на рівні 94,10 грн¹.

Це положення становить особливий інтерес, оскільки з прийняттям Закону «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за викрадення чужого майна»², як відомо, значно знижено мінімальний розмір завданої шкоди (до 24.06.2009 р. він дорівнював трьом неоподатковуваним мінімумам доходів громадян, а з 25.06.2009 р. – 0,2 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян). З урахуванням цього органам контролюючої служби рекомендовано у випадку викриття ознак продовжуваного злочину при обчисленні розміру завданої шкоди виходити з кількості неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або кількості розмірів податкової соціальної пільги, вирахованих за кожен період окремо³.

Жодним чином не зменшуючи провідної ролі фахівців Державної фінансової інспекції у викритті обставин розкрадань бюджетних коштів, слід все ж таки визнати, що у встановленні фактів порушень фінансової дисципліни можуть приймати участь представники й інших державних установ. Так, наступною з установ, яка відповідно до властивих їй функцій має відношення до викриття правопорушень в частині нена-

¹ Про надання роз'яснення: Лист ГоловКРУ № 25-18/639 від 06.05.2011 р. / [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://cct.com.ua/2011/06.05.2011_25-18_639.htm

² Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за викрадення чужого майна: Закон України // Відомості Верховної Ради України від 23.10.2009 р. - 2009. - № 43. - С. 1618.

³ Про надання роз'яснення: Лист ГоловКРУ № 25-18/639 від 06.05.2011 р. / [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://cct.com.ua/2011/06.05.2011_25-18_639.htm

лежного використання бюджетних коштів у вугільній галузі, є, на нашу думку, Антимонопольний комітет України. Забезпечуючи реалізацію державної політики щодо захисту економічної конкуренції та у сфері державних закупівель¹, фахівці цього органу здійснюють роботу з виявлення порушень законодавства про захист економічної конкуренції під час проведення конкурсних процедур закупівель за бюджетні кошти. Так, наприклад, у 2007 році Антимонопольним комітетом викрито порушення законодавства у діяльності тридцяти двох вугільних підприємств та чотирьох енергогенеруючих компаній, які є споживачами продукції вуглевидобувних підприємств (ВАТ «Дніпроенерго», ВАТ «Західенерго», ВАТ «Центренерго» та ВАТ «Донбасенерго»)². У 2009 році комітетом проведено 170 перевірок тендерних процедур щодо дотримання вимог законодавства про захист економічної конкуренції, прийнято рішення про притягнення до відповідальності у зв'язку зі 177 випадками антиконкурентних узгоджених дій, що стосувалися спотворення результатів торгів, аукціонів, конкурсів, тендерів, а за результатами вказаних перевірок на порушників накладено штрафи у розмірі 3,8 млн. грн³.

Отже, у викритті розкрадань бюджетних коштів на підприємствах вугільної галузі фахівці Антимонопольного комітету здатні забезпечити відпрацювання розпорядників бюджетних коштів та суб'єктів господарювання, які беруть участь у процедурах закупівель за державні кошти товарів, робіт, послуг, із питань дотримання ними вимог конкурентного зако-

¹ Про Антимонопольний комітет України: Закон України // Відомості Верховної Ради України від 14.12.1993 р. - 1993. - № 50. - Ст. 472.

² Річний звіт Антимонопольного комітету України за 2007 рік: [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.amc.gov.ua/amc/control/uk/publish/article?art_id=104930&cat_id=104929.

³ Річний звіт Антимонопольного комітету України за 2009 рік: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/amc/doccatalog/document%3fid=178900>.

нодавства¹. Таким чином, фахівці Антимонопольного комітету відповідно до обсягу професійних знань здатні фіксувати порушення фінансової дисципліни на підприємствах вугільної галузі, зокрема тих з них, які вчиняються шляхом закупівлі гірничошахтного устаткування, яке за ціною перевищує ринкову, або неякісного устаткування чи такого, що за своїми якостями не може експлуатуватися на даному підприємству вугільної галузі, а також шляхом фіктивної закупівлі й «безтоварних операцій».

Викриття фактів порушення фінансової дисципліни є завданням й іншої установи – Державної казначейської служби України, яка забезпечує виконання державного бюджету шляхом обліку надходжень та проведення видатків державного бюджету через оплату рахунків суб'єктів господарської діяльності, які виконали роботи або надали послуги відповідним розпорядникам коштів. З урахуванням теми нашого дослідження значний практичний та теоретичний інтерес становлять такі завдання вказаної служби: 1) здійснення контролю за закупівлею товарів, робіт і послуг за державні кошти при здійсненні розрахунково-касового обслуговування розпорядників і одержувачів бюджетних коштів; 2) зупинення операцій з бюджетними коштами та ініціювання зупинення бюджетних асигнувань у разі вчинення порушення бюджетного законодавства; 3) порушення питань про притягнення до відповідальності за допущення порушення бюджетного законодавства².

¹ Риков М.Г. Визначення пріоритетних завдань із протидії злочинним проявам у бюджетній і кредитно-фінансовій сферах та можливі шляхи їх якісного розв'язання підрозділами ДСБЕЗ / М.Г. Риков // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності - 2009. - №2. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pppd/2009_2/25.%20Rikov.pdf

² Про Положення про Державну казначейську службу України: Указ Президента України № 460/2011 р. від 13.04.2011 р. // Офіційний вісник України від 26.04.2011 р. - 2011. - № 29. - Ст. 1266.

Наступною державною установою, функціональність якої значною мірою пов'язана з викриттям фактів розкрадання бюджетних коштів на підприємствах вугільної галузі, є Рахункова палата України – постійно діючий орган, що здійснює контроль за своєчасним виконанням видаткової частини Державного бюджету України, витрачанням бюджетних коштів, у тому числі коштів загальнодержавних цільових фондів, за обсягами, структурою та їх цільовим призначенням¹. Відповідно до Закону України «Про Рахункову палату» (п. 14 ст. 7), до функцій вказаного органу належить інформування правоохоронних органів та передавання ним матеріалів перевірок, ревізій та обслідувань у разі виявлення фактів привласнення грошей і матеріальних цінностей, інших зловживань в сфері розпорядження бюджетними коштами.

Правомірність віднесення Рахункової палати до органів, діяльність яких пов'язана із встановленням фактів розкрадань бюджетних коштів підтверджується «Порядком взаємодії Генеральної прокуратури України та Рахункової палати з питань підготовки, подання, розгляду матеріалів перевірок та інформування про результати їх розгляду, вжиття заходів прокурорського реагування», яким встановлено механізм підготовки та подання до Генеральної прокуратури України матеріалів перевірок (ревізій), проведених Рахунковою палатою, за виявленими фактами привласнення грошей і матеріальних цінностей, їх нецільового використання, іншими правопорушеннями у бюджетній сфері.

Варто зазначити, що фахівцями Рахункової палати при реалізації їх контрольних повноважень неодноразово встановлювалися факти розкрадань бюджетних коштів на підприємствах вугільної галузі. Наприклад, в результаті проведенні аудиту ефективності використання коштів державного бюджету на заходи з підготовки до ліквідації вугледобувних та вуглепе-

¹ Про Рахункову палату: Закон України // Відомості Верховної Ради України від 12.06.1998 р. – 1998. – № 24. – Ст. 137.

реробних підприємств у Донецькій і Луганській областях було встановлено, що з 2008 р. до середини 2010 р. понад 200 млн. грн. бюджетних коштів використані не за цільовим призначенням. Крім того, незаконно списано державного майна на суму понад 5 млн. 230 тис. грн., допущено затоплення обладнання й устаткування більш як на 15 млн. грн. Так, шахти «Північна», «Куйбишевська», «ім. Д.С. Коротченка», які є державними підприємствами і підлягають закриттю, використали кошти державного бюджету в загальній сумі понад 32 млн. грн. не за цільовим призначенням (тобто не на підготовку до ліквідації), а на поточну господарську діяльність. Наприклад, на шахті «Північна» комерційна структура (ТОВ "Вітрен") проводила видобуток вугілля, при цьому робота підприємства фінансувалася з державного бюджету¹. В цілому ж, проведений Рахунковою палатою аудит ефективності використання коштів державного бюджету на реструктуризацію вугільної та торфодобувної промисловості засвідчує, що сума неефективно використаних коштів становить 1 млрд. 725 млн. 528 тис. грн².

Фахівцями Рахункової палати неодноразово встановлювалися й інші порушення законодавства у вугільній галузі, зокрема недоїмка страхових внесків до Пенсійного фонду України. Так, згідно проведеного Рахунковою палатою аналізу формування та виконання бюджету Пенсійного фонду України недоїмка на підприємствах державної форми власності, що належать до сфери управління центральних органів виконавчої влади, впродовж 2009 року збільшилась у 2,2 раза та станом на 01.01.2010 р. становила 2 млрд. 501,8 млн. гривень, при цьо-

¹ «Мертві душі» неліквідованих шахт: Офіційне повідомлення Пресс-служби Рахункової палати (розглянуто Колегією Рахункової палати 29.10.2010 р.) / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16732458>

² Мінвуглепром роками «проїдає» реструктуризацію: Офіційне повідомлення Пресс-служби Рахункової палати (розглянуто Колегією Рахункової палати 13.07.2010 р.) / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16729617>

му найвищі темпи зростання недоїмки були саме на підприємствах вугільної галузі, де вона збільшилася у 3 рази та становила на 01.01.2010 р. становила 2 млрд. 11 млн. гривень¹.

У викритті розкрадань бюджетних коштів, які супроводжуються незаконним нарахуванням та виплатою заробітної платні, порушеннями правил обчислення внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, та проведенні перевірок підприємств вугільної промисловості з цих питань приймають участь і територіальні підрозділи Пенсійного фонду України, співпраця яких з ОВС України врегульована «Порядком взаємодії при обміні інформацією між органами МВС України та Пенсійного фонду України щодо захисту інтересів держави при нарахуванні та сплаті єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та інших платежів до Пенсійного фонду України», що затверджений Наказом МВС України № 552 від 24.12.2009 р. та Постановою правління Пенсійного фонду України № 28-2 від 24.12.2009 р.².

Отже, завершуючи розгляд функцій і повноважень Державної фінансової інспекції, Державної казначейської служби, Рахункової палати, Пенсійного фонду, Антимонопольного комітету та практики їх контрольної діяльності у вугільній галузі, зазначимо, що потреба взаємодії із цими органами та їх територіальними підрозділами обумовлена наявністю у них спільних з правоохоронними органами завдань в частині викриття фактів порушень фінансової дисципліни щодо використання бюджетних коштів.

¹ Звіт про результати аналізу формування та виконання бюджету Пенсійного фонду України. - Київ: Рахункова палата України, 2010 / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16727325>

² Про затвердження Порядку взаємодії при обміні інформацією між органами МВС України та Пенсійного фонду України щодо захисту інтересів держави при нарахуванні та сплаті єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та інших платежів до Пенсійного фонду України: Наказ МВС України № 552 від 24.12.2009 р. // Офіційний вісник України від 16.04.2010 р. - 2010. - № 25. - С. 40.

УДК 347.965.3/6

Т.С. Коваленко

МІЖНАРОДНІ (СВІТОВІ) СТАНДАРТИ В ГАЛУЗІ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АДВОКАТІВ

У статті надається тлумачення поняття «міжнародні (світові) стандарти адвокатської професії». Автор узагальнює основні положення зарубіжних та міжнародних стандартів адвокатської професії та виокремлює ті з них, які можуть суттєво покращити стан дисциплінарної відповідальності адвокатів в Україні.

Ключові слова: міжнародні стандарти, міжнародні (світові) стандарти адвокатської професії.

В статье дается толкование понятия «международные (мировые) стандарты адвокатской профессии». Автор обобщает основные положения зарубежных и международных стандартов адвокатской профессии и выделяет те из них, которые могут существенно улучшить состояние дисциплинарной ответственности адвокатов на Украине.

Ключевые слова: международные стандарты, международные (мировые) стандарты адвокатской профессии.

There is an interpretation of the term "international (global) standards of the lawyer's profession" given in the article. The author summarizes the main provisions of foreign and international standards of the lawyer's profession, and identifies those that can significantly improve the state of lawyers' disciplinary responsibility in Ukraine.

Key words: international (global) standards, international (global) standards in the area of lawyers' disciplinary responsibility

Сьогодні у цивілізованих демократичних державах активно формується ринок надання кваліфікованої юридичної допомоги, де вагоме місце посідає адвокатура. Характеризуючи цей правовий інститут, не можна не звернути увагу на спійку тенденцію до зближення та гармонізації його основоположних

засад у багатьох державах сучасного світу. Відбувається це, насамперед, під впливом зовнішніх факторів, серед яких слід підкреслити міжнародно-правову (міждержавну) співпрацю, розробку і прийняття міжнародних угод із конкретних правових питань, які після ратифікації стають частиною національного законодавства країн-учасниць. Як зазначає К. Ф. Гуценко, простежити такий вплив не важко, адже в наш час майже неможливо знайти державу, в якій законодавство, правозастосовна практика, юридична доктрина не визнавали б проголошені в таких документах презумпцію невинуватості, право на захист, змагальність, гласність судового процесу та інші демократичні інститути судочинства [1, с. 36].

Вагомий внесок у вирішення проблем вдосконалення правового регулювання адвокатури зробили В.В. Андреевський, А.М. Бірюкова, Т.В. Варфоломеєва, Т.Б. Вільчик, О.Л. Жуковська, С.М. Логінова, М.М. Михеєнко, О.Р. Михайленко, С.В. Прилудський, С.В. Подкопаєв, З.В. Ромовська, С.Ф. Сафулько, О.Д. Святоцький, М.І. Сірий, Н.В. Сибільова та інші науковці. Праці зазначених вчених є науковим фундаментом для подальших досліджень проблем приведення національного законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність у відповідність до міжнародно-правових стандартів. Більшість із них можна визначити як значний внесок у реформування вітчизняної адвокатури. У той же час в юридичній літературі відсутнє дослідження, у межах якого спеціально розглядалися би вихідні принципи й норми цієї професії, зафіксовані у чинному законодавстві, міжнародно-правових актах та документах міжнародних адвокатських організацій. Останнє свідчить про безумовну актуальність обраної для дослідження теми. Даною проблемою й обумовлена мета цієї роботи, яка полягає в дослідженні основних положень зарубіжних та міжнародних стандартів адвокатської професії. Новизна статті полягає у комплексному аналізі світових стандартів притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності та визначенні чинників,

які позитивно вплинули на практику дисциплінарних органів адвокатури зарубіжних країн та можуть суттєво покращити її стан в Україні

Так, можна констатувати, що сьогодні адвокатура є не тільки одним з основних інститутів правової системи України, але й юридичним механізмом, який сприяє зміцненню законності, демократизації та гуманізації правосуддя. Водночас, праця адвоката є творчою діяльністю [2, с. 109]. О. Г. Яновська навіть вважає можливим застосування до неї терміна «мистецтво», під яким розуміє сукупність глибоких теоретичних знань, широкого та різноманітного практичного досвіду, скріплених високопрофесійною культурою та загальнолюдським рівнем моральності поведінки [3, с. 259].

Проте застосування зазначеного терміна до правозахисної діяльності здається нам не дуже вдалим, адже, незважаючи на високий рівень її творчості, багатовікова історія становлення адвокатури сформувала специфічні правила цієї професії. Порушення відповідних приписів може спричинити застосування до винних осіб санкцій, найпоширенішими з яких є заходи дисциплінарного впливу.

Більшість вимог і засад адвокатської діяльності містяться у нормативно-правових актах вітчизняного та міжнародного законодавства, деякі визначаються корпоративними документами. У правовій літературі вони носять назву світових або міжнародних стандартів адвокатської професії [3, с. 259; 4, с. 248; 5, с. 2; 6, с. 11-14; 7].

Юридична енциклопедія поняття «міжнародні стандарти» трактує як міжнародно-правові норми і принципи, що закріплюють стандартизовані правила поведінки суб'єктів міжнародного права у тих чи інших сферах міждержавного співробітництва [8, с. 615]. У тлумачному словнику термін «світовий стандарт» (розм.) означає вищий рівень, найкращу якість чого-небудь [9]. Таким чином, міжнародні (світові) стандарти адвокатської професії можна визначити як вихідні принципи

й норми цієї професії, зафіксовані у чинному законодавстві, міжнародно-правових актах та документах міжнародних адвокатських організацій.

Останні одержали нормативне закріплення насамперед в Основних положеннях про роль адвокатів (прийнятих у серпні 1990 р. Восьмим Конгресом ООН по запобіганню злочинам) [10, с. 179-184] та Загальному кодексі правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства (прийнятому делегацією двадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні в Страсбурзі у жовтні 1988 р.) [11, с. 615-623]. Також міжнародні стандарти адвокатури містяться у Загальній декларації прав людини 1948 р. [12, с. 220-223], Міжнародному пакті про громадські та політичні права 1966 р. [12, с. 223-231], Мінімальних стандартних правилах поводження з в'язнями (затвердженими I Конгресом ООН з профілактики злочинності і поводження з в'язнями 30 серпня 1955 р.) [12, с. 231-243], Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [12, с. 259-268], Європейській угоді про осіб, котрі беруть участь у процесі Європейського суду з прав людини (1996 р.) [12, с. 273-276], Рекомендаціях Комітету міністрів державам-учасницям Ради Європи про свободу здійснення адвокатських обов'язків (2000 р.) [12, с. 287-292] та інших міжнародних документах.

Так, Основні положення про роль адвокатів (далі – Положення), звертають увагу на необхідність забезпечення прав і основних свобод людини та ефективну можливість користуватися юридичною допомогою, здійснюваною незалежною юридичною професією, при цьому встановлюється, що професійні асоціації адвокатів забезпечують юридичну допомогу для всіх, хто має в ній потребу, і кооперуються з урядом та іншими інститутами для досягнення цілей правосуддя й суспільного інтересу.

Положення приділяють велику увагу професійній підготовці адвокатів, забезпеченню їхньої освіти, необхідності усвідомлення етичних обов'язків, прав людини та основних сво-

бод, визнаних національним законодавством та чинними міжнародними договорами. Як підкреслює Т.В. Варфоломєєва, міжнародні документи про адвокатську діяльність передбачають не тільки наявність вищої юридичної освіти і практичного стажу роботи, а й обов'язкове підтвердження через досить складні кваліфікаційні іспити готовності до адвокатської діяльності, неухильне виконання правил адвокатської етики, членство у професійній організації адвокатів, контроль за рівнем надання правової допомоги, дисциплінарну відповідальність адвоката у разі неналежного виконання свого обов'язку [13].

Відповідно до п. 26 Положення кодекси професійної поведінки адвокатів мають розроблюватися їх відповідними органами згідно з законодавством, що відповідає положенням національного права і звичаям, та визнаними міжнародними стандартами і нормами.

Згідно з п.п. 27-29 Положення, обвинувачення або порушення справи проти адвоката у зв'язку з його професійною діяльністю мають провадитись у рамках процедури швидко і справедливо, враховуючи право особи на справедливий розгляд, включаючи можливість звернення по допомогу до іншого адвоката. Дисциплінарне провадження проти адвоката повинно здійснюватися безсторонніми дисциплінарними комісіями, створеними адвокатурою, з можливістю оскарження їх рішень до суду.

У Загальному кодексі правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства (далі – Кодекс) [11, с. 615-623], який увібрав у себе основні засади функціонування адвокатури на міжнародному рівні, навпаки, приділяється особлива увага врегулюванню конфліктів, які можуть виникати при виконанні професійних обов'язків, між адвокатами країн-учасниць.

Так, відповідно до положення 5.9 Кодексу, якщо, на думку адвоката, його колега з іншої держави допустив будь-яке порушення правил професійної етики, йому належить звернути

на цей випадок увагу інших колег. У випадку виникнення спору між адвокатами з різних держав Співтовариства, пов'язаного з будь-яким питанням їх професійної діяльності, їм належить в міру можливості намагатися вирішувати його шляхом взаємної згоди. До того ж, адвокат не повинен здійснювати будь-які юридичні дії, спрямовані проти його колеги з іншої держави без попереднього повідомлення об'єднань адвокатів, членами яких вони обидва є, з метою надання об'єднанням адвокатів можливості врегулювання вищевказаного спору. На наш погляд, таке положення Кодексу істотно спрощує вирішення спорів між професійними правозахисниками та сприяє узгодженому застосуванню заходів дисциплінарного впливу щодо адвокатів країн Співтовариства.

На жаль, дія цього документа на вітчизняних адвокатів не поширюється. Втім, більшість його положень знайшли своє втілення у Правилах адвокатської етики, схвалених ВККА при Кабінеті Міністрів України 1 жовтня 1999р. Більше того, зважаючи на проголошений Україною стратегічний намір увійти до ЄС, цей документ може слугувати «маяком» для законотворців, які переймаються розробкою й удосконаленням нормативно-правових актів у галузі адвокатури.

Найбільш докладно дисциплінарні заходи щодо адвокатів регулюються Рекомендаціями R (2000) 21 Комітету Міністрів державам-учасницям Ради Європи про свободу здійснення адвокатських обов'язків. Так, принцип VI Рекомендацій встановлює наступне: у випадках, коли адвокати діють не у відповідності з установленими професійними стандартами, визначеними в розроблених Адвокатськими асоціаціями або іншими професійними об'єднаннями адвокатів кодексах поведінки або передбаченими в законах, до них мають вживатись необхідні заходи реагування, притягнення до дисциплінарної відповідальності включно. У цьому разі адвокатські асоціації або інші професійні об'єднання адвокатів мають здійснювати притягнення представників цієї професії до дисциплінарної

відповідальності або брати участь у провадженні проти адвокатів. Дисциплінарне провадження має здійснюватись із цілковитою повагою до принципів і правил, викладених у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), включаючи право адвоката, проти якого розпочато таке провадження, на участь у ньому і на подання скарги з вимогою перегляду рішення, прийнятого проти нього, в судовому порядку.

Безперечно, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) встановлює не лише найбільш вдалу у світі систему норм міжнародного права в цій галузі, але одну з найбільш розвинутих форм міжнародної юридичної процедури. Вона суттєво впливає на національне право та містить норми, які гарантують адвокатам усього світу можливість відстоювати інтереси своїх клієнтів на досить високому рівні. Дотримання Конвенції забезпечує належний юридичний захист прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина. Останнє, як справедливо стверджує М.І. Сірий, є тим фундаментом, виключно на якому і може сформуватись демократична система правової держави [14, с. 2].

Звичайно, Конвенція не містить окремих норм, які стосуються притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності. Однак, прецедентна практика Європейського суду з прав людини свідчить, що дисциплінарні провадження, які здійснюються уповноваженими самоврядними органами адвокатури, мають відповідати вимогам ст. 6 Конвенції [15, с. 889-920].

Підсумовуючи дослідження міжнародно-правових стандартів адвокатської діяльності, бачимо, що їх особливістю є насиченість поняттями із царини моралі та загальновизнаними принципами, як-то: рівність перед законом, презумпція невинуватості, право особи на неупереджений і відкритий розгляд справ незалежним і справедливим судом, вільний доступ до адвокатів тощо.

Однак, слід визнати, навіть за таких умов міжнародні договори в галузі захисту прав людини не змогли охопити всі

держави світу. Зокрема, Україна поки що не в змозі належним чином забезпечити права і свободи громадян. На жаль, закріплене у ст. 3 Конституції України положення про те, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека є найвищою соціальною цінністю, становить на сьогодні скоріше стратегічний орієнтир нашої держави, але не реальну дійсність.

Підсумовуючи, зазначимо, що приведення національного законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність у відповідність до міжнародно-правових документів позитивно вплине на цей правовий інститут, адже процеси глобалізації останніми роками загострили питання про гармонізацію різних правових систем. Про останнє красномовно свідчить офіційна позиція Всеукраїнської громадської організації «Асоціація правників України» з питань реформування адвокатури (затверджена Рішенням Правління ВГО «Асоціація правників України» від 08 вересня 2011), яка, в тому числі, має на меті приведення законодавства про основи організації та діяльності адвокатури України у відповідність до міжнародних стандартів [16]. Як справедливо зазначає Ю. С. Шемшученко, «стало зрозуміло, що держави багато втрачають, якщо діють розрізнено, не дотримуючись загальних правил, вироблених у процесі розвитку цивілізації. Але гармонізація систем національного і європейського права не може здійснюватися механічно. По-перше, продовжує діяти принцип державного суверенітету кожної країни. По-друге, кожна країна має багато особливостей, які слід оберігати і не втрачати в ході інтеграційних процесів. По-третє, ще не вироблено універсальних організаційних механізмів гармонізації відповідних правових систем» [17, с. 106].

Узагальнюючи основні положення зарубіжних та міжнародних стандартів у галузі дисциплінарної відповідальності адвокатів, які позитивно вплинули на дисциплінарну практику адвокатури зарубіжних країн та можуть суттєво покращити її стан в Україні, можна коротко сформулювати їх наступним

чином: 1) входження адвокатури до єдиної системи органів юстиції (правосуддя) та її тісний зв'язок із судом; 2) включення до переліку санкцій, які можуть застосовуватися до адвокатів дисциплінарно-владними органами, окрім основних заходів дисциплінарного впливу, передбачених чинним законодавством в галузі адвокатури, додаткових видів стягнень. Це дозволить більш гнучко та справедливо обирати дисциплінарні санкції до представників цієї професії; 3) широке застосування заходів цивільно-правової відповідальності, гарантованість її державою у формі обов'язкового страхування професійної відповідальності адвокатів; 4) у випадках порушення адвокатами професійних стандартів, визначених у національному та міжнародному законодавстві, уповноважені органи повинні притягувати їх до дисциплінарної відповідальності відповідно до принципів і правил, викладених у міжнародно-правових актах; 5) дисциплінарне провадження щодо адвокатів має здійснюватись із цілковитою повагою до принципів і правил, викладених у Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, включаючи право адвоката на оскарження рішень внутрішньокорпоративних органів у судовому порядку, звернення за захистом до іншого адвоката; 6) у випадку виникнення між адвокатами з різних держав спору, пов'язаного з будь-яким питанням їх професійної діяльності, обидва з них повинні намагатися вирішити цей спір шляхом взаємної згоди при участі адвокатських об'єднань, членами яких вони є.

Зважаючи на сучасні тенденції до інтернаціоналізації адвокатури, обґрунтованою виглядає постановка питання й про розроблення та прийняття єдиного акта, який би докладно регулював критерії дисциплінарної процедури притягнення адвокатів країн-учасниць до відповідальності.

Використана література:

1. Гуценко К. Ф. Уголовный процесс западных государств / К. Ф. Гуценко, Л. В. Головки, Б. А. Филимонов. – [2-е изд. доп. и испр.]. – М. : «Зерцало-М2», 2002. – 528 с.

2. Адвокатская деятельность: [учебно-практическое пособие] / [под общ. ред. канд. юр. наук В. Н. Буробина]. - [изд. 2-е, перераб. и допол.]. - М. : ИКФ «ЭКМОС», 2003. - 624 с.

3. Яновська О. Г. Адвокатура України: навч. Посібник / О. Г. Яновська. - К. : Юрінком Інтер, 2007. - 280 с.

4. Тацій Л. Стандарти функціонування адвокатури в Україні / Л. Тацій // Вісник Академії правових наук України. - 2004. - № 3 (38). - С. 248-253.

5. Варфоломеева Т. В. Право на захист. Адвокатура в демократичній державі: що робити в Україні? / Тетяна Вікторівна Варфоломеева // Щоденна всеукраїнська газета. - 2003. - № 100. - С. 2.

6. Сучасні системи адвокатури [Святоцький О. Д., Вербенко Ю. Г., Євінтов В.І. та ін.]; за ред. О.Д. Святоцького. - К. : Право України, 1993. - 176 с.

7. Тацій Л. В. Юридична природа адвокатури в системі захисту прав і свобод людини і громадянина: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Лариса Василівна Тацій. - Х. , 2008. - 20 с.

8. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. - К. : Укр. енцикл., - т. 5. П-С. - 2003. - 736 с.: іл.

9. Электронный словарь в Интернете [Электронный ресурс]. - Режим доступа до сайту :<http://www.slovnyk.net/?swrd=%F1%F2%E0%ED%E4%E0%F0%F2>.

10. Адвокатура в Україні // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. - 2000. - № 1. - 211 с.

11. Адвокатура України: правове регулювання і судова практика: практ. посіб. для адвоката / [за ред. С. Ф. Сафулька, О. Д. Святоцького; упоряд.: Т.Г. Захарченко та ін.]. - К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2003. - 768 с.

12. Варфоломеева Т. В. Науково-практичний коментар до Закону України «Про адвокатуру». Законодавство про адвокатуру та адвокатську діяльність: 3б. нормат. актів; Коментар / Академія адвокатури України / Т. В. Варфоломеева, С. В. Гончаренко. - К. : Юрінком Інтер, 2003. - 432 с.

13. Варфоломеева Т. В. Право на захист. Адвокатура в демократичній державі: що робити в Україні? / Тетяна Вікторівна Варфоломеева // Щоденна всеукраїнська газета. - 2003. - № 100. - С. 2.

14. Сірий М. І. Абетка із захисту прав людини в Україні. Право на судовий захист. Особливості конституційної реформи в Україні: (матеріали експертних круглих столів) / М. І. Сірий. - К. : Дім Свободи Україна, 2005. - 92 с.

15. Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст / За ред. О. Л. Жуковської. - К. : ЗАТ «ВІПОЛ», 2004. - 960 с.

16. Офіційна позиція Всеукраїнської громадської організації «Асоціація правників України» з питань реформування адвокатури [Електронний ресурс]. - Режим доступу до сайту : http://www.uba.ua/ukr/advocacy_reform/

17. Шемшученко Ю. Теоретичні проблеми гармонізації законодавства України з європейським правом / Юрій Шемшученко // Вісник академії правових наук України. - 2004. - № 3 (38). - С. 106-112.

УДК 338.242.2

А.Ю. Кретьова

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ ТА ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ

Досліджена категорія «ефективність»; розглянуто ефект від діяльності підприємства за характером прояву відповідно до чинника часу; запропоновано тлумачення поняття «ефективність діяльності підприємства»; наведена класифікація видів ефективності діяльності підприємства.

Ключові слова: ефект, ефективність, діяльність підприємства, ефективність діяльності підприємства, результативність діяльності підприємства.

Исследованная категория «эффективность»; рассмотрен эффект от деятельности предприятия по характеру проявления в соответствии с фактором времени; предложено определение понятия «эффективность деятельности предприятия»; представлена классификация видов эффективности деятельности предприятия.

Ключевые слова: эффект, эффективность, деятельность предприятия, эффективность деятельности предприятия, результативность деятельности предприятия.

Studied category "efficiency"; the effect from activities of the enterprise for nature of manifestation according to time factor is considered; concept definition «efficiency of activity of the enterprise» is offered; classification of types of efficiency of activity of the enterprise is presented.

Key words: effect, efficiency, enterprise activity, efficiency of activity of the enterprise, productivity of activity of the enterprise.

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання, які характеризуються нестабільністю економіки на всіх її рівнях та у всіх галузях, жорсткою конкуренцією між підприємствами, характерно підвищення уваги до питань ефективності діяльності підприємств. Воно проявляється як з позиції самих господарюючих суб'єктів (підприємств) на всіх рівнях економіки (підприємство, галузь, регіон) з метою коректування управлінських дій та планування подальшої діяльності, так і з боку зовнішніх для підприємства контрагентів (споживачів, постачальників, інвесторів та ін.). Ефективність як економічна категорія пронизує всі сфери діяльності підприємства та є вимірюваною величиною. В умовах ринкової економіки встановлення сутності ефективності діяльності підприємства є найбільш актуальним, тому як від цього залежить успішний вибір критеріїв та показників оцінки, а отже і шляхів її підвищення.

Аналіз останніх публікацій. Дослідження наукових літературних джерел довело, що не існує єдиного підходу до визначення сутності поняття «ефективність». З наукової точки зору ефективність є досить багатограним поняттям, певні сторони якої висвітлюються під особливим кутом у різних теоріях філософії, педагогіки, соціології, економіки, технічних, управлінських та ін. наук. Всі існуючі визначення цієї категорії умовно поділяються за двома напрямками: економічним та управлінським. З економічної точки зору ефективність розглядається як співвідношення результату господарської діяльності та витрачених ресурсів [3]; ефекту (кінцевого результату) та затрат на його здійснення (засобів виробництва та робочої сили) [9]. Напрямок, що ґрунтується на управлінській точці зору, по-

єднує визначення, відповідно до яких ефективність – це, перш за все, ступінь досягнення підприємством своїх намічених цілей [8, 12], яке виражається не лише у зв'язку (співвідношенні) результату з наміченими цілями, а й характеризує результат (ефект) з погляду оптимальності використаних ресурсів (матеріальних, фінансових, трудових та ін.). Тобто, категорія ефективності набуває виключно відносного характеру, який проявляється через необхідність постійного порівняння певних об'єктів, будь-то отриманий результат (ефект) та цілі підприємства задля відповіді на питання про цільову спрямованість та повноту отриманих результатів; або результат (ефект) та вартість використаних ресурсів (витрат) на його отримання за їх видом та обсягами. Складність та комплексність ефективності визначається через видову різноманітність кожного об'єкту, який є причасним при її визначенні. Різноманітними є цілі, результати, витрати та ресурси підприємства. Не багато авторів, які вивчають категорію ефективності, говорять про необхідність вивчення часового аспекту. До таких авторів можна віднести О.Л. Устенко, В.М. Ячменьову, М.В. Височину, О.Й. Сулиму. Досягти цілей при якнайменшому використанні ресурсів (витрат) без врахування того, скільки часу на це витрачено, є не зовсім правильним, бо часовий ресурс (проміжок часу для досягнення певного результату) є не менш важливим порівняно з іншими видами ресурсів (трудовими, матеріальними оборотними, матеріальними необоротними, фінансовими та ін.), а й іноді його значимість є вищою ніж значимість інших ресурсів.

Не можна залишити без уваги думки тих авторів, що отожднюють два поняття «ефективність» та «результативність». Поєднання двох понять пояснюється, перш за все, тим, що у прямому розумінні «ефективне» розглядається як дієве, продуктивне та результативне [10]. Так, наприклад, Ю.В. Перевалов, І.Е. Гімаді, В.В. Добродей визначають ефективність як неоднорідне поняття, яке слід розглядати в двох аспектах: ре-

зультативність та економічність [5]. В своїй праці А.Д. Шеремет та Р.С. Сайфулін зазначають, що ефективність є складною категорією, що характеризується результативністю роботи підприємства та рентабельністю його капіталу, ресурсів, або продукції [11]. В узагальненому вигляді всі автори, що в своїх працях розглядають одночасно «ефективність» та «результативність» умовно можна поділити на тих, які ототожнюють ці два поняття [1,6], та тих, що намагаються представити їх окремими але взаємопов'язаними категоріями [2,4]. На думку останніх, будь-який об'єкт дослідження має бути як результативним, так і ефективним. Існують також науковці, які представляють ефективність як характеристику результативності, і навпаки, результативність як складову ефективності. Так, наприклад, І.І. Мазур, В.Д. Шапіро та Н.Г. Ольдерогге в своїй праці описують ефективність за допомогою таких характеристик як доцільність, результативність, якість, корисність та ін. Вони зазначають, що ефективність в системному значенні – це характеристика системи з погляду якості, результативності та своєчасності досягнення її цілей, розвитку системи в запланованому напрямі при виконанні певних показників і обмежень [3]. С.Ф. Прокопівний визначає результативність компонентом ефективності [6]. Вказати на помилкову думку зазначених авторів є некоректним, оскільки кожен з них має свої докази та переконання. Однак, незаперечним є той факт, що як результативність, так і ефективність – це категорії, які вказують на рівень реалізації цілей через отримання певного результату (ефекту). Встановити їх відмінності є можливим лише при встановленні точного об'єкту, на який накладається категорія «ефективність», та детального вивчення отриманого ефекту (результату) від його дій або дії над ним.

А отже, відсутність єдиного трактування ефективності ускладнює застосування цієї категорії як в методичному, так і практичному відношеннях.

Метою статті є надання узагальненого визначення поняттю «ефективність», і далі шляхом співвіднесення цього поняття

тя з об'єктом «діяльність підприємства» вироблення поняття «ефективність діяльності підприємства».

Виклад основного матеріалу. Дослідження сутності поняття «ефективність діяльності підприємства» слід розпочати з вивчення самої категорії «ефективність». Не дивлячись на досить довготривале та часте застосування поняття «ефективність» в наукових джерелах як зарубіжних, так і вітчизняних авторів, до теперішнього часу в економічній науці так і не склалося єдиного науково-обґрунтованого погляду на сутність цієї економічної категорії. Частіше за всього поняття «ефективність» широко використовується, як правило, в точному його розумінні: ефективно те, що приводить до результату, ефективний означає дієвий. Слід зауважити, що ефективність є похідним від слова «ефект». Не дивлячись на спорідненість понять у наукових працях вони чітко розмежовуються між собою. Термін «ефект» в прямому перекладі з латинської означає «результат». Під ефектом слід розуміти корисний абсолютний результат у вигляді зміни стану певного об'єкту, отриманий в наслідок здійснення процесу або будь-якої іншої взаємодії взагалі, що відбувалися під впливом чинників внутрішнього та зовнішнього середовища.

Якщо розглядати ефект (результат) лише на рівні підприємства, то справедливо зауважити, що отримати його є можливим лише за умови здійснення діяльності таким підприємством. А отже, більшість видів ефекту аксіоматично прив'язані до об'єкту дослідження «діяльність підприємства».

На сучасному етапі економічного розвитку, коли вже не достатньо зосереджувати увагу на вирішенні лише внутрішніх ретроспективних проблем, коли значної актуальності отримали питання щодо забезпечення максимальної захищеності підприємства від різних загроз та адаптації його до умов зовнішнього оточення, до діяльності підприємств на перспективу та стратегічного їх розвитку через формування конкурентних переваг, категорія «ефект» потребує розширеного тлумачен-

ня. З цією метою існуючу в науковій літературі класифікацію видів ефекту необхідно доповнити новою класифікаційною ознакою «за актуальністю прояву», відповідно до якої ефект поділено на три складові: ефект з ретроспективним, теперішнім та майбутнім характером прояву. Під ефектом з ретроспективним характером прояву розуміються всі результати від діяльності підприємства, які у визначений момент часу вважаються вже отриманими (минулими) під впливом минулих умов та чинників, та є, що найголовніше, актуальними лише для таких минулих періодів. До ефекту з теперішнім характером прояву віднесено результати діяльності підприємства, які вважаються отриманими та актуальними лише у визначений момент часу. В силу впливу мінливих умов і значної кількості чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, в якому діє підприємство, ретроспективне та майбутнє (прогнозоване) значення таких результатів є фактично недостовірними та може давати великі похибки. Під ефектом з майбутнім характером прояву прийнято результати діяльності підприємства, які на визначений момент часу вважаються вже отриманими, однак орієнтовані на майбутнє, тобто на подальше функціонування та майбутній розвиток підприємства.

Однак, сам по собі отриманий ефект (результат) не дозволяє скласти правильного уявлення про протікання господарських заходів, процесів та інших взаємодій, що, в свою чергу, не дозволяє керівникам підприємств отримати відповіді на такі запитання: чи були заплановані отримані (досягнуті) результати та як їх розмір відрізняється від заздалегідь встановленого; які витрати або які ресурси використано для отримання (досягнення) конкретних результатів; скільки часу знадобилося для отримання (досягнення) результатів та ін.? Допомогти отримати відповіді призвана категорія «ефективність».

Попередні дослідження довели, що ефективність слід розглядати як складну комплексну категорію, яка поєднує як економічні, так і управлінські ознаки, що дозволяє відобразити

ступінь досягнення намічених цілей в конкретних результативних показниках, є виключно відносною дуалістичною величиною, поєднуючи в своєму складі критерії порівняння результату (ефекту) з встановленими цілями та результату (ефекту) з витратами (ресурсами) з обов'язковим врахуванням часового лагу досягнення такого результату (ефекту).

Приймаючи до уваги, що будь-який отримуваний результат (ефект) на рівні підприємства є наслідком здійснення діяльності таким підприємством, наступним кроком є розгляд сутності поняття «ефективність діяльності підприємства». Оскільки, під діяльністю підприємства як відкритої соціально-економічної системи слід розуміти спрямований процес, стрижнем якого є два чіткі вектори (перший спрямований на процес виконання функцій підприємства та другий націлений на результат діяльності підприємства), то ефективність діяльності підприємства є, перш за все, комплексним поняттям. Комплексність виявляється в тому, що ефективність відбивається у ступені досягнення через повноту (порівняння ефекту із встановленими цілями) та економічність (порівняння ефекту з ресурсами або витратами) встановлених цілей функціональних областей діяльності підприємства в конкретних результативних показниках при рахуванні часового лагу через вирізнення ефектів з ретроспективним, теперішнім та майбутнім характером прояву.

Слід зауважити, що діяльність будь-якого підприємства здійснюється для отримання певних результатів. Відповідно до міжнародної серії стандартів ISO 9000 (п. 3.2.14) ступінь реалізації запланованої діяльності підприємства та досягнення сукупності запланованих результатів є результативністю. В свою чергу ефективність діяльності підприємства – це ступінь відповідності реальних (фактичних або очікуваних) результатів діяльності підприємства бажаним, тобто ступінь досягнення мети діяльності підприємства. А отже, найважливішою характеристикою обох понять є досягнення запланованого ре-

зультату, відповідність цілям діяльності підприємства. На перший погляд поняття «ефективність діяльності підприємства» та «результативність діяльності підприємства» видаються тотожними. Однак результативність підприємства визначається за ретроспективними результатами його діяльності, тобто результатами, що вже отримані у попередніх звітних періодах. А тому, результативність можна визначити як ретроспективний прояв ефективності діяльності підприємства. Рівень результативності (ретроспективної ефективності) виявляється як через повноту (порівняння ефекту із встановленими цілями), так через економічність (порівняння ефекту з ресурсами або витратами) ступеню реалізації цілей діяльності підприємства. Якщо у якості ефекту при визначенні ефективності діяльності підприємства обирається результат з теперішнім характером прояву, то за авторською думкою така ефективність отримала назву теперішньої. На відміну від результативності рівень теперішньої ефективності, як правило, встановлюється лише шляхом порівняння відповідного ефекту із встановленими цілями. Вибір ефекту з майбутнім характером прояву дозволив виокремити у складі загальної ефективності діяльності підприємства її частини, яка спрямована на майбутню актуалізацію такого ефекту, тобто майбутньої ефективності діяльності підприємства. А отже, ефективність діяльності підприємства за авторською думкою відповідно до актуальності прояву ефекту, який обирається при її визначенні, у своєму складі має три елементи як то результативність, теперішню та майбутню ефективність.

Встановивши сутність ефективності діяльності підприємства, дамо класифікацію означеної категорії за найбільш розповсюдженими її класифікаційними ознаками та видами. Класифікація видів ефективності діяльності підприємства та зв'язок між окремими її видами подано на рис. 1.

Поданий на рис. 1 зв'язок між видами ефективності діяльності підприємства свідчить, що види ефективності від вико-

ристання різних ресурсів мають своє відображення через види ефективності від здійснення витрат, а також через види функціональної та результативної ефективності діяльності підприємства. Види ефективності від здійснення витрат, як і попередні види, знайшли своє відображення через функціональні та результативні види ефективності. Ефективність за видами, які визначаються через класифікаційні ознаками «за видом функціонального процесу» та «відповідно до мети діяльності» в різний момент та під різним кутом дослідження може бути відповідно до середовища: внутрішньою або зовнішньою, відповідно до повноти врахування: повною або локальною, відповідно до способів вираження: якісною або кількісною.

Рис. 1. Класифікація видів ефективності діяльності підприємства та зв'язок між окремими її видами

І нарешті існуюча класифікація видів ефективності діяльності підприємства доповнена ще однією ознакою: за актуальністю прояву ефекту. На основі ефекту з ретроспективним характером прояву визначається результативність діяльності підприємства; на основі ефекту з теперішнім характером прояву – теперішня ефективність; на основі ефекту з майбутнім характером прояву – майбутню ефективність. Сутність кожного з виділених видів ефективності діяльності підприємства полягає в повноті та економічності досягнення цілей в результативних показниках з врахуванням часового лагу. При цьому, кожний з попередньо зазначених видів ефективності діяльності підприємства, при врахуванні особливостей обраного ефекту, знаходить своє відображення через результативність, теперішню та майбутню ефективність. Складання цих трьох елементів ефективності разом дозволяє отримати повне уявлення про загальну ефективність діяльності підприємства.

Висновки. Таким чином, приймаючи до уваги функціональний та результативний характер діяльності підприємства як відкритої соціально-економічної системи, дуалістичний характер категорії «ефективність» та різноманітність прояву ефекту (результату) від діяльності підприємства за часовим аспектом, під ефективністю діяльності підприємства слід розуміти комплексну категорію, яка відбивається у ступені досягнення через повноту (порівняння ефекту із встановленими цілями) та економічність (порівняння ефекту з ресурсами або витратами) встановлених цілей функціональних областей діяльності підприємства в конкретних результативних показниках при врахуванні часового лагу через вирізнення ефектів з ретроспективним, теперішнім та майбутнім характером прояву. В свою чергу, ефективність діяльності підприємства за авторською думкою відповідно до актуальності прояву ефекту, який обирається при її визначенні, у своєму складі має три елементи як то результативність, теперішню та майбутню ефективність. Складання цих трьох елементів ефективності

разом дозволяє отримати повне уявлення про загальну ефективність діяльності підприємства. А отже, подальшої актуальності набувають питання щодо оцінювання загального рівня ефективності діяльності підприємства через оцінювання рівня трьох її складових.

Використана література:

1. Вартанов А. С. Экономическая диагностика предприятия: организация и методология / А. С. Вартанов. - М.: Финансы и статистика, 1991. - 216 с.
2. Друкер П. Эффективное управление. Экономические задачи и оптимальные решения / П. Друкер. - М.: ФАИР-ПРЕСС, 2003. - 288 с.
3. Мазур И. И. Эффективный менеджмент: [учебн. пособ. для вузов] / Мазур И. И., Шапиро В. Д., Ольдерогге Н. Г. ; под общ. ред. И. И. Мазура. - М.: Высшая школа, 2003. - 416 с.
4. Мескон М.Х. Основы менеджмента / М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. - М.: Дело, 1993. - 702 с.
5. Перевалов Ю. В. Эффективность деятельности приватизированных предприятий и отраслей / Ю. В. Перевалов, И. Э. Гимади, В. В. Добродей // Общество и экономика. - 1997. - №9 - 10. - С. 23 - 26.
6. Прокопивний С. Ф. Підприємництво: стратегія, організація, ефективність / С. Ф. Прокопивний, В. М. Колот. - К.: КНЕУ, 1998. - 258 с.
8. Румянцева З.П. Общее управление организацией. Теория и практика : [учебник] / З.П. Румянцева. - М.: ИНФРА-М, 2001. - 304 с.
9. Сеницына Т.А. Оценка эффективности системы управления промышленным предприятием - целевой подход: дис. ... канд. экон. наук : 08.06.01 / Сеницына Татьяна Арнольдовна. - Одесса, ОГЭУ, 2004. - 187 с.
10. Тищенко А. Н. Экономическая результативность деятельности предприятий : [монография] / А. Н. Тищенко, Н. А. Кизим, Я. В. Догадайло. - Х.: ИД «ИНЖЭК», 2005. - 144 с.
11. Шеремет А.Д. Методика финансового анализа / А.Д. Шеремет, Р.С. Сайфулин. - М.: ИНФРА, 1996. - 176 с.
12. Ячменьова В.М. Ефективність управління діяльністю промислового підприємства та діагностика загроз : [монография] / В. М. Ячменьова, М. В. Височина, О. Й. Сулима. - Сімферополь: ВД Аріал, 2010. - 472 с.

УДК 657.6:343.37

С.И. Меженская

АУДИТ КАК ПРАВОВОЙ ИНСТРУМЕНТ В ПРОФИЛАКТИКЕ И БОРЬБЕ С ЭКОНОМИЧЕСКИМИ ПРЕСТУПЛЕНИЯМИ

Роль аудита в Украине постоянно возрастает. Аудиторы стали незаменимыми помощниками для бухгалтеров и финансистов. Это подтверждает тот факт, что на начальном этапе становления аудита в нашем государстве аудиторские проверки были обязательными, сейчас же возросло число инициативных заказов. Организации стремятся получить и независимое объективное подтверждение отчетности, и реальную оценку правильности управления капиталом. Кроме этого, реально повысить эффективность борьбы с экономическими преступлениями в настоящее время невозможно без широкого привлечения к профилактической работе и расследованию преступлений в данной сфере соответствующих специалистов, среди которых важная роль также принадлежит аудиторам.

В настоящее время очень остро встает вопрос о выработке новых подходов к проблемам борьбы и профилактики преступлений в сфере экономики. Поэтому, на наш взгляд, необходимо более тесное сотрудничество между правоохранительными органами и аудиторами и максимальное использование знаний аудиторов при разработке профилактических мероприятий и раскрытии совершенных экономических преступлений. Совокупность названных обстоятельств и определяет актуальность темы данной публикации.

Принимая во внимание особое значение аудита – как формы независимого контроля и его роль в борьбе с экономическими преступлениями, по данной проблеме проводились

различные научные исследования, результаты которых представлены в ряде работ.

Различные аспекты вопросов, касающиеся развития аудита в Украине, а также проблемы использования аудиторских знаний при расследовании преступлений, совершенных в сфере экономической деятельности, были предметом исследования в работах Г.А. Атанесяна, Бурбело О.А., С.П. Голубятникова, Т.М. Дмитриенко, А.М., Камтыка М.И., С.Г. Чаадаева и других авторов.

Предметом исследования данной публикации являются теоретические основы, методические принципы, приемы и способы использования экономической информации, с которой работает аудитор, для раскрытия и предупреждения различных видов экономических преступлений, признаки и следы которых закономерно отражаются в данной информации. И в результате показать возможности использования аудита в профилактике и борьбе с экономическими преступлениями.

Как известно, наличие достоверной финансовой информации позволяет повысить эффективность функционирования рынка капитала и дает возможность оценить и прогнозировать последствия принятия ряда экономических решений. Одним из важных источников информации для субъектов хозяйственных отношений является бухгалтерская отчетность, которая в силу объективных и субъективных причин подвержена искажению. При этом риск искажения существовал всегда, но особую актуальность он приобрел с развитием рыночных отношений, когда на первый план вышли новые пользователи такой информации: кредиторы, инвесторы, работники предприятия, поставщики, покупатели, общественность, руководство предприятия.

Гарантом достоверности отчетности вступает аудит, как особый вид предпринимательской деятельности, связанный с независимой экспертизой бухгалтерской отчетности. Это позволяет уменьшить до приемлемого уровня информационный

риск пользователей. Элементы риска определяют стратегию аудита. От правильности выбора его процедур зависит конечный результат аудита, эффективность и качество аудиторской проверки.

Аудит – это независимая экспертиза финансовой отчетности предприятия на основе проверки соблюдения порядка ведения бухгалтерского учета, соответствия хозяйственных и финансовых операций законодательству Украины, полноты и точности отражения в финансовой отчетности деятельности предприятия.

Аудиторство – особая, самостоятельная форма контроля, которая представляет собой независимую экспертизу и анализ финансовой отчетности хозяйствующего субъекта в целях определения ее достоверности.

Следует отметить, что, несмотря на наличие общих черт, аудит отличается от документальной ревизии и судебно-бухгалтерской экспертизы. Аудитор отличается от ревизора по своей сущности: по подходу к проверке, по взаимоотношениям с клиентами, по выводам, сделанным по результатам проверки.

Понятие аудита значительно шире понятия контроля и ревизии. Аудит обеспечивает не только проверку достоверности финансовых показателей, но и разработку предложений по оптимизации хозяйственной деятельности в целях рационализации расходов и увеличения прибыли.

Аудит можно характеризовать, как своеобразную экспертизу в бизнесе.

Также, аудит отличается и от судебно-бухгалтерской экспертизы: аудит – это независимая проверка, а судебно-бухгалтерская проверка осуществляется по решению судебных органов. Специфика судебно-бухгалтерской экспертизы проявляется в ее процессуально-правовой форме.

Главная цель аудита – дать объективные, реальные и точные сведения об аудируемом объекте. Достижению его глав-

ной цели способствуют особенности ведения аудиторской деятельности:

1. Независимость и объективность при проведении проверок.
2. Конфиденциальность.
3. Профессионализм, компетентность и добросовестность аудитора.
4. Использование методов статистики и экономического анализа.
5. Применение новых информационных технологий.
6. Умение принять рациональное решение по данным аудиторской проверки.
7. Ответственность аудитора за последствия его рекомендаций по заключениям по результатам аудиторской проверки.

Различают несколько видов аудита:

1. Подтверждающий аудит. Проверка и подтверждение достоверности бухгалтерских документов и отчетности.
2. Системно-ориентированный аудит. Это аудиторская экспертиза на основе анализа системы внутреннего контроля.
3. Аудит, базирующийся на риске. Это концентрация аудиторской работы в областях с более высоким возможным риском.

С точки зрения права, аудиторские проверки подразделяются на:

1. Обязательные аудиторские проверки. Такие проверки проводятся в случаях, непосредственно установленных законодательством.
2. Инициативный (добровольный) аудит. Осуществляется по решению экономических субъектов. Характер и масштабы такой проверки определяет заказчик.

Следует отметить, что аудитор обладает комплексом знаний и специфичность этих знаний заключается в умении распознавать в бухгалтерской информации признаки противоправной деятельности.

Из анализа отечественного законодательства следует, то аудитор не наделён полномочиями по осуществлению каких-либо действий, напрямую связанных с выявлением, расследованием и профилактикой преступлений в сфере экономической деятельности. Однако участие аудитора в таком важном аспекте правоохранительной деятельности, как профилактическая, не только возможна, но и весьма результативна. Аудитор, непосредственно выполняя свои функции согласно Закону Украины «Об аудиторской деятельности», нередко сталкивается с такими нарушениями в аудируемых предприятиях, которые либо граничат с нарушениями уголовного законодательства, либо образуют состав преступления, предусмотренного соответствующими статьями УК Украины. Это могут быть действия, совершаемые материально-ответственными или другими должностными лицами, попадающие под признаки преступлений, предусмотренные различными статьями УК Украины.

В соответствии со ст. 7 Закона Украины «Об аудиторской деятельности» аудитор отражает результаты своей работы в отчете аудитора или в заключении аудитора.

Профилактическая роль аудита в пресечении преступной деятельности видится в своевременном информировании руководителей предприятий об имеющихся нарушениях, о состоянии действующей на предприятии системы внутреннего контроля и учета в целом.

Практика подтверждает, что наличие пробелов и упущений в учете и организации внутреннего контроля в определённой степени провоцируют совершение преступных деяний.

Аудитор, в процессе подготовки итогового документа, имеет право изложить свое мнение относительно избранной предприятием учетной политики; об организации сбора, обработки и исследования бухгалтерской информации; о соблюдении графика документооборота и указать при этом на проблемные моменты. Кроме того, в соответствующих разделах итого-

вого документа аудитор может вносить свои конструктивные предложения по совершенствованию системы бухгалтерского учета и внутреннего контроля на предприятии.

Руководитель предприятия, располагая рекомендациями аудитора, имеет возможность повлиять на сложившуюся ситуацию, немедленно ликвидировать имеющиеся нарушения.

Аудиторы на основе практического опыта могут обобщать имеющуюся информацию и моделировать типичные схемы совершения противоправных действий в различных предприятиях, что тоже представляет интерес для правоохранительных органов.

На современном этапе особо остро встает вопрос и о выработке новых подходов к проблеме раскрытия преступлений в сфере экономики, т.к. для их совершения правонарушители применяют все более изощренные и продуманные схемы, и без специальных знаний их раскрытие значительно усложняется. Поэтому в настоящий период, на наш взгляд, необходимость использования аудита при расследовании этого вида преступлений особенно актуальна. Ведь результаты аудиторской проверки нередко являются той криминалистически значимой информацией, которая во многом облегчает работу следователя при сборе и изучении информации о преступлении. Помимо консультирования следователя на так называемом стратегическом уровне, предполагающем определение путей расследования преступлений в сфере экономики, помощь аудитора при проведении отдельных следственных действий также трудно переоценить. Аудитор, приглашенный участвовать в осмотре, обыске или выемке, не просто может способствовать активизации работы с источниками доказательственной информации, но и может организовать целенаправленный поиск сведений, которые зародились задолго до момента возбуждения уголовного дела, и без его участия эти данные так и остались бы не востребованными.

Аудитор, как правило, знает финансовую историю аналогичных предприятий и может предполагать, где находятся

материалы, свидетельствующие о криминальных сделках бывших и настоящих руководителей того предприятия, деятельность которого проверяется следователем. Поэтому аудитор, участвующий в допросе подозреваемого с целью выяснения обстоятельств финансово-хозяйственной деятельности предприятия, которым руководил допрашиваемый, своевременно акцентирует внимание следователя на определенных моментах в жизни бывшего руководителя и рекомендует отложить выяснение вопросов о других, второстепенных, фактах и материалах.

Привлечение аудитора для выявления и расследования преступлений в сфере экономики обусловлено рядом факторов: объективных и субъективных. Объективным фактором является сложный процесс доказывания по делам данной категории, обусловленный сложной технологией совершения указанных преступлений, мощным противодействием установлению истины со стороны заинтересованных лиц и т.п.

В качестве субъективных факторов можно выделить слабую экономическую подготовку сотрудников органов расследования, отсутствие понимания истинной роли аудитора как специалиста при расследовании преступлений.

Подводя итоги изложенному, можно сделать вывод, что в настоящее время недостаточно полно используются знания аудитора и возможности аудита для профилактики и в ходе расследования экономических преступлений. Поэтому целесообразно активизировать подготовку рекомендаций для следователей о способах сбора, оценки и исследования доказательств по делу, используя знания аудиторов при безусловном соблюдении требований Закона Украины «Об аудиторской деятельности».

Использованная литература:

1. Закон України «Об аудиторской деятельности» от 22 апреля 1993 года (с зм. и доп.).

2. Камлик М.І. Судова бухгалтерія: Підручник. – Вид. 5-е. доп. та перероб. – К.: Атака, 2007. – 552 с.

3. Камлик М. І. Особливості обліку і використання обліково-бухгалтерських документів при виявленні та розслідуванні корисливих злочинів у галузях економіки. – К : 1995. – 256 с.

4. Савельев А.В. Основные направления использования результатов аудиторских проверок при расследовании преступлений // Сборник статей адъюнктов и соискателей Калининградского юридического института МВД России, 2006 г. № 11. – 0,3 п.л.

5. Савельев А.В. Аудиторская проверка как форма использования специальных знаний при раскрытии и расследовании преступлений: Учебно-методическое пособие. – Калининград: Калининградский юридический институт МВД РФ, 2006. – 2,25 п.л.

6. Халецький А.В. Державний механізм попередження економічної злочинності в забезпеченні національної безпеки - Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – Механізми державного управління. – Донецький державний університет управління Міністерства освіти і науки України, Донецьк, 2008 р.

УДК 336.225:334.7

Н.Л. Недодаєва

СКЛАДОВІ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Розглянуто фактори впливу на податкову культуру малого бізнесу, проаналізовано складові податкової культури як з точки зору представників малого бізнесу, так і з боку державної податкової політики.

Ключові слова: податкова культура, малий бізнес, права платників податків, державна податкова політика, фактори впливу, податкові зобов'язання, дисципліна, примусовий характер правовідносин.

Рассмотрены факторы влияния на налоговую культуру малого бизнеса, проанализированы составляющие налоговой культуры как с точки зрения представителей малого бизнеса, так и со стороны государственной налоговой политики

Ключевые слова: налоговая культура, малый бизнес, права налогоплательщиков налогов, государственная налоговая политика, факторы влияния, налоговые обязательства, дисциплина, принудительный характер взаимоотношений.

The factors of influence of small business on the tax culture have been considered, the tax culture components have been analyzed both from the point of view of small businesses, and from the state tax policy.

Key words: tax culture, small business, rights of taxpayers, state tax policy, influence factors, tax liabilities, discipline, coercive relations.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку підприємницького середовища роль та значення податкової культури нестримно зростає. Проблемним залишається рівень податкової культури у малому бізнесі, оскільки приватні підприємці та невеликі підприємства найбільш вразливі до нестабільності податкового законодавства та податкового тиску.

Податкова культура є системою цінностей та встановлених правил і принципів у сфері податкових стосунків. У малому бізнесі платниками податків є як фізичні, так і юридичні особи, і у кожного платника податків відмінний від інших рівень податкової культури. На сучасному етапі далеко не всі суб'єкти малого бізнесу сприймають податки як загальнолюдську цінність, основу добробуту суспільства. З іншого боку, і у податкових органів існує своя система цінностей, норм і правил, та у багатьох випадках контролюючі органи сприймають свій обов'язок переважно з фіскальної точки зору, недостатньо приділяють уваги правам платників податків. Внаслідок цього антифіскальна поведінка представників малого бізнесу стала широко розповсюдженим і виправданим значною частиною населення явищем.

Мета дослідження: охарактеризувати фактори впливу на податкову культуру малого бізнесу, проаналізувати взаємоді-

носини між державою та суб'єктами малого бізнесу з точки зору складових податкової культури.

Виклад основного матеріалу. Охарактеризувати поняття «податкова культура» однобічно доволі складно, адже податкова культура суспільства є комплексним поняттям, що включає в себе безліч зв'язків, відносин і факторів впливу. На думку вчених, під податковою культурою розуміють рівень розвитку суспільства, виражений в існуючих нормах системи оподаткування, глибині податкових знань населення, а також в усвідомленні потреби виконання податкових зобов'язань [1, с. 56]. Існують інші тлумачення: під податковою культурою розуміють своєчасну сплату податків та обов'язкових платежів до бюджету і державних цільових фондів у терміни, передбачені законодавством [2, с. 24]; спосіб поведінки, що передбачає наявність та дотримання стабільного, дієвого податкового законодавства в державі, належне виконання суб'єктами податкових правовідносин встановлених для них норм податкового права [3, с. 129]. Під поняттям «податкова культура» розуміють систему соціально-психологічних та економіко-правових відносин між платниками податків та працівниками податкових служб з приводу сплати податкових платежів до бюджетів всіх рівнів управління та державних цільових фондів, що ґрунтується на принципах справедливості, професійності та відповідальності [4].

Не дивлячись на різноманіття визначень, усі наукові джерела трактують податкову культуру як рівень розвитку суспільства щодо дотримання взаємних інтересів держави та платників податків, наявність та дотримання стабільного податкового законодавства, але діюча система оподаткування, законодавча база та практика функціонування податкових правовідносин свідчать про ряд неузгодженостей між цілями та інтересами платників податків і державної податкової політики.

Найбільш показовими та неузгодженими є взаємовідносини між державою та представниками малого бізнесу, про що

свідчить проблематика впровадження спрощеної системи оподаткування і ряд змін та протилежних точок зору при введенні у дію положень Податкового кодексу України [5]. Законодавча база України передбачає владно-примусовий характер податкових правовідносин. Механізм примусу в сфері податкової діяльності з акумуляції податків та інших обов'язкових платежів можна визначити як закріплену законом сукупність дій та способів впливу владного суб'єкта на іншого учасника правовідносин зі сплати податків з метою забезпечення невідворотності їх сплати та захисту фіскального інтересу держави [6, с. 104]. З іншого боку, повинен бути і законодавчо закріплений адекватний механізм захисту прав суб'єктів малого бізнесу. Платники податків повинні мати державні гарантії від незаконного втручання органів контролю у їх діяльність, гарантії відшкодування заподіяного збитку, адміністративного та судового захисту їх інтересів.

З прийняттям Податкового кодексу України права платників податків деяким чином стали більш визначеними та конкретними, але, на думку автора, кількість прав податкових органів у значній мірі перевищує права платників, про що свідчать норми ст. 17 та ст. 20 ПКУ, більшість його норм присвячується саме обов'язкам платників податків і повноваженням державних контролюючих органів. Права суб'єктів підприємницької діяльності, особливо представників малого бізнесу, не систематизовані і, головне, відсутній механізм їх реалізації, підходи до фінансової підтримки з боку держави носять більш декларативний характер. На даний час питання розвитку малого бізнесу стоїть дуже гостро, недостатня податкова культура з боку держави змушує підприємців припиняти свою діяльність. За даними Державної реєстраційної служби України кількість зареєстрованих фізичних осіб - підприємців у 2011 р. становила 5142048 осіб, при цьому кількість підприємців, які припинили свою діяльність, становила 2099999 осіб, що на 24,3% більш ніж у 2010 р. [7].

Малі підприємства – дуже поширена й ефективна форма господарювання в економічних відносинах, саме суб'єкти малого бізнесу здатні оперативно реагувати на кон'юнктуру ринку і, таким чином, надавати ринковій економіці необхідної гнучкості. Ця властивість малого бізнесу набуває особливого значення в сучасних умовах, коли відбувається диференціація споживчого попиту. Малий бізнес мобілізує значні фінансові, трудові та виробничі ресурси населення, які за його відсутності не були б використані, що пом'якшує соціальну напругу. Саме малий бізнес є фундаментальною основою формування «середнього класу», а отже й послаблення властивій ринковій економіці тенденції до соціальної диференціації. Малі підприємства є значним джерелом поповнення місцевих бюджетів, так як єдиний податок зосереджується у місцевому бюджеті. Значення малого бізнесу для економіки України безперечно, це підкреслюють і законодавці, і науковці, і працівники податкових органів, але при цьому податкова культура як з боку представників малого бізнесу, так і з боку держави знаходиться ще не на достатньому рівні.

До основних деструктивних факторів розвитку податкової культури представники малого бізнесу відносять формальний підхід з боку держави та відсутність цілісної державної і регіональної політики у забезпеченні успішного функціонування. Так, ще у 1995 р. було засновано Український фонд підтримки підприємництва, завданням якого було фінансове забезпечення реалізації державної політики підтримки малого бізнесу, сформовано єдину мережу регіональних та міських фондів, але досі не налагоджена пряма взаємодія місцевих органів виконавчої влади з підприємцями. Фонд формувався як фінансово-кредитна установа, але має вкрай обмежені фінансові ресурси. Регіональні фонди не мають джерел для інвестиційного розвитку малого бізнесу, обмеження державних джерел інвестиційних ресурсів переносить тиск на власні кошти підприємців, і тому процеси розвитку протікають надто повільно.

Намагаючись вирішити проблему відсутності інвестиційних ресурсів, підприємці створюють громадські кредитні спілки, однак великого поширення такі форми не отримали.

Значний вплив на податкову культуру відіграє фінансово-кредитна політика держави. Держава повинна сприяти зацікавленості кредитних установ надавати пільгові кредити початківцям бізнесу, одним з напрямків може бути пільгова система оподаткування банків, які здійснюють кредитування малого бізнесу. Доцільно використання світового досвіду, наприклад, у Польщі в 1997 р. було створено «Національний фонд кредитних гарантій», що гарантував надання мікрокредитів суб'єктам малого бізнесу. З 2003 р. уряд Польщі запровадив пільгові податкові ставки для підприємців, що створюють нові робочі міста. Програма «Капітал для підприємців», діюча з 2006 р. була спрямована, головним чином, на поліпшення умов залучення зовнішнього фінансування для потреб малого бізнесу [8, с. 199]. В Україні незважаючи на постійно декларований пріоритет здійснення заходів фінансово-кредитної та інвестиційної політики підтримки малого бізнесу, його потреба у дешевих кредитних ресурсах досі залишається незадоволеною. За роки впровадження державної політики підтримки малого та середнього бізнесу було відкрито декілька ліній мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва, національних або спільно з іноземними партнерами, у тому числі з Європейським банком реконструкції та розвитку. Проте, отримання кредитів по цих лініях часто перетворювалося для суб'єктів малого підприємництва у важку та тривалу процедуру, стикалося із бюрократичними перепонами при отриманні кредитів у зв'язку з відсутністю надійної кредитної історії та матеріальної застави для забезпечення повернення отриманих коштів.

Державна політика коливається від постійних перевірок суб'єктів підприємницької діяльності до повної відміни планових перевірок. У 2012 р. Державна податкова служба продовжить мораторій на фактичні перевірки малого та середнього

бізнесу після прийняття поправок до закону про спрощену систему оподаткування, про це під час всеукраїнської конференції Асоціації платників податків заявив голова ДПС [9], але бізнес побоюється миттєвого відреагування на прийняття закону про спрощену систему оподаткування відновленням перевірок.

З іншого боку, ще вкрай низький рівень податкової культури і у представників малого бізнесу. Більшість фіктивних підприємств створюються саме у такій організаційній формі, за допомогою малих підприємств здійснюють свої оборудки конвертаційні центри. Так, за даними Департаменту інформаційних технологій МВС України, у 2010 р. було виявлено 521 злочин щодо фіктивного підприємництва та 336 щодо легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, що призводить до несплати податків. За 2011 р. кількість злочинів збільшилась та становила 565 відносно фіктивного підприємництва та 344 відносно відмивання доходів [10]. Проблема податкової культури малого бізнесу в Україні полягає і у його зосередженості на посередницьких операціях. Сьогодні характерним є те, що спрощена система оподаткування охоплює понад 50 видів економічної діяльності, проте найпоширенішими для підприємців є ті види, здійснення яких дає змогу отримувати швидкі доходи, таким чином, мале підприємництво розвивається переважно у сферах торгово-посередницької діяльності.

Необхідно зазначити, що у суб'єктів малого бізнесу надто високий показник порушень податкового законодавства. Податківці досить резонно звертають увагу на колосальні обсяги коштів, які легально виходять з-під оподаткування та набувають готівкової форми через діяльність платників фіксованого податку. При перевірках органами Державної податкової служби України виявлено такі порушення, як несплата єдиного податку підприємцями - фізичними особами за найманих працівників і перевищення ними законодавчо встановлених гра-

ничних обсягів реалізації продукції та наданих послуг. Також має місце проблема податкової заборгованості у суб'єктів малого підприємництва [9]. Фінансове становище платників податків стає визначальною мотивацією здійснення податкових правопорушень. Платник податків зіставляє вигоду від несплати податків і можливі негативні наслідки. Причини податкових злочинів та правопорушень економічного характеру системно пов'язані з недоліками правового регулювання та особливостями податкової законодавчої бази, яка надає ряд преференцій великому бізнесу. Наприклад, введена у першій редакції ПКУ норма щодо заборони відносити на витрати юридичним особам вартість товарів та послуг, які придбано у суб'єктів, що працюють на спрощеній системі оподаткування. Має місце неузгодженість багатьох податкових законів, окремі положення недостатньо чітко сформульовані, у результаті чого виникає можливість подвійного тлумачення. Останнє є об'єктивною мотивацією обходу положень нормативних актів й призводить до податкових зловживань та корупційних дій як працівників контролюючих органів, так і платників податків. Постійне чекання підвищення оподаткування та пропозиції податкових органів «сплати наперед» змушує суб'єктів господарювання заздалегідь занижувати обсяг податкових зобов'язань та шукати шляхи ухилення від сплати податків.

Об'єктивною мотивацією до податкових зловживань є негативне ставлення платників податків до діючої податкової системи внаслідок значного податкового тиску та суб'єктивізму контролюючих органів. Представники малого бізнесу оскаржують додатковий тиск за рахунок введення обов'язкового соціального внеску. Верховна Рада України прийняла закон № 1058-IV, який передбачає, що юридичні та фізичні особи – суб'єкти малого підприємництва, які працюють за спрощеною системою оподаткування, сплачують на загальних підставах разом із єдиним або фіксованим податком внески на загальнообов'язкове пенсійне та соціальне страхування. Прийняття

таких норм без сумніву призводить до підвищення тиску оподаткування зазначених суб'єктів, але саме чинники податкової культури повинні впливати на розуміння, що система оподаткування для малого бізнесу не може звільняти від сплати внесків соціального страхування і не повинна провокувати виникнення схем, спрямованих на ухилення від сплати податків та обов'язкових платежів. На думку автора, доцільно на законодавчому рівні внести у шкалу ставок єдиного соціального внеску додаткову зменшену градацію для представників малого бізнесу, які працюють на спрощеній системі оподаткування.

На податкову культуру в значній мірі впливає рівень захисту прав платників податків. Для захисту прав платників податків доцільно застосування накопиченого світового досвіду. Наприклад, у Росії з метою вдосконалення процедур взаємодії податкових органів і платників податків затверджено Єдиний стандарт обслуговування платників податків. Практика податкового адміністрування у країнах ЄС за останні десять років демонструє значні успіхи у створенні рівноправних відносин між фіскальними органами та платниками податків. Окрім новітніх методів адміністрування податків, значна увага приділяється роз'ясненню платникам їхніх прав та створенню механізмів, які забезпечують їх реалізацію у повному обсязі. Серед підходів до формування документа, який відображає узагальнені положення стосовно прав платників, слід згадати "Біль про права платників податків", розроблений і прийнятий у США, Канаді та деяких інших країнах. Загалом 41 країна світу має законодавчі або нормативні акти, де формалізовано узагальнені права платників податків [11].

Висновки: Податкова культура малого бізнесу відіграє значну роль у підвищенні економічного потенціалу та конкурентоспроможності нашої держави. Надважливі складові податкової культури малого бізнесу полягають у наявності цілісної державної і регіональної політики підтримки малого бізнесу, стабільності податкового законодавства, наявності фі-

нансових джерел інноваційного розвитку, посиленні правового захисту платників податків, податкової дисципліни на основі взаємодії податкових органів та платників, достатній інформованості платників та обговоренні ймовірних змін у сфері оподаткування. Відповідність вітчизняної податкової культури світовим стандартам сприятиме формуванню збалансованої податкової системи.

Використана література:

1. Воїнова Т. Деякі питання формування податкової культури в сучасних умовах / Т. Воїнова, О. Павленко // Вісник податкової служби України, 2000. - № 37. - С. 55 - 59.

2. Крисоватий А.І. Теоретико-організаційні доміанти та практика реалізації податкової політики в Україні: монографія / А. І. Крисоватий. -Тернопіль: вид-во Карт-бланш, 2005. - 332 с.

3. Карпінський Б.А. Удосконалення взаємин податкової служби з платниками податків / Б. А.Карпінський // Актуальні проблеми економіки, 2007. - № 2 (68). - С. 128. - 136.

4. Чубай В.М. Формування високої податкової культури органів ДПА країни:[Електронний ресурс]: - Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>

5. Податковий кодекс України. - Х.:Одіссей, 2011. - 536 с.

6. Пришва Н.Ю. Податкове право: навч. посіб / Н. Ю. Пришва. - К.: Юрінком Інтер, 2010. - 368 с.

7. Офіційний сайт Державної реєстраційної служби України: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http:// www.drsu.gov.ua](http://www.drsu.gov.ua)

8. Заярна Н. Міжнародний досвід підтримки малого бізнесу та сучасні українські реалії /Н. М. Заярна // Науковий вісник НЛТУ України, 2011 - Вип. 21.1. - С. 198-202.

9. Офіційний сайт ДПА України: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.sta.gov.ua/uk/publish.

10. Офіційний сайт МВС України: Електронний ресурс]. - Режим доступу:www.mvs.gov.ua//control/uk/index/htm

11. Кузнецов К. Податковий кодекс - недосяжна мрія / Економічна правда від 26.10.2009: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua.>

УДК 343.537:343.9.01

Д.О. Пасєка

ФІКТИВНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В КОНТЕКСТІ СТАНУ, ДИНАМІКИ ТА ТЕНДЕНЦІЙ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Протягом останніх років спостерігається активне проникнення кримінальних угруповань у господарське життя і створення ними фіктивних підприємницьких структур з метою запровадження «транзитних», «буферних» ланок для ускладнення роботи оперативних підрозділів в частині документування злочинної діяльності. Таке становище, звичайно, потребує концентрації уваги з метою всебічного наукового аналізу питань протидії фіктивному підприємництву як явищу, що супроводжує протиправну діяльність у пріоритетних галузях національної економіки.

Вагомий внесок у дослідження феномену фіктивного підприємництва зробили В.Білоус, Л.Брич, О.Бурбело, В.Василинчук, А.Волобуєв, Н.Гуторова, В.Гевко, О.Долженков, Л.Дудник, О.Дудоров, В.Лисенко, М.Мельник, В.Мойсик, В.Навроцький, В.Некрасов, Ю.Опалінський, В.Попович, Л.Скалозуб, Є.Стрельцов, М.Хавронюк, Д.Щеглов, в чій праці аналізуються організаційно-правові, кримінально-правові, кримінологічні, криміналістичні, кримінально-процесуальні, оперативно-розшукові аспекти протидії господарській злочинності, зокрема фіктивному підприємництву. Проте з плином часу фундаментальні розробки зазначених вчених потребують уточнення та подальшого розвитку, врахування новітніх умов господарювання та механізмів вчинення правопорушень в цій галузі.

Злочинність економічної спрямованості як певне соціальне явище може бути пізнана в усіх її проявах не тільки на якісному, але й на кількісному рівні аналізу, тобто у статистичному вимірі. Звичайно, що особлива роль у подібному дослідженні належатиме соціологічним, кримінологічним та статистичним методам пізнання. Провідну роль у контексті дослідження фіктивного підприємництва серед них будуть виконувати наступні: порівняння відомостей про виявлення злочину певного виду (зокрема фіктивного підприємництва) з відомостями щодо виявлених злочинів в цілому; визначення кількості злочинів у сфері господарської діяльності, вчинених організованими злочинними групами та злочинними організаціями тощо. Підвищена увага до групової злочинності не є випадковою, адже фіктивні підприємства використовуються найчастіше саме злочинними угрупованнями, для яких характерним є розподіл кримінальних функцій як з безпосереднього проведення протиправних операцій, так і прикриття злочинної діяльності. Використання фіктивних підприємств у досягненні злочинної мети, як відмічається в спеціальній літературі, надає розроблюваним особам низку переваг та можливостей, серед яких варто виділити наступні: наявність офіційного статусу суб'єкта господарської діяльності; доступ до механізму розрахункових операцій через використання банківських рахунків; можливість використовувати цивільно-правові угоди для маскування фіктивних та шахрайських операцій; можливість власнику (засновнику) підприємства уникати особистої відповідальності; можливість приховувати здобуте злочинним шляхом майно, вносячи його в фонди різноманітних підприємств [1, 11].

Створюючи враження суто теоретичної проблеми, відірваної від практичних потреб ОВС, питання статистичного аналізу, тим не менш, має велике прикладне значення та значний потенціал для висвітлення тенденцій у кримінальному середовищі. Статистичний підхід дозволить співставити окре-

мі та узагальнюючі показники економічної злочинності в часі та просторі, визначити міру їх змін, зв'язків та взаємозв'язків, тобто він відображає закономірний зв'язок кількісної та якісної сторін прояву цього складного соціального явища. Використання статистичних методів дає змогу дослідити вплив сукупності факторних ознак, тобто зобразити процес існування економічної злочинності у вигляді статистичної моделі, на основі якої можна виявити тенденції та прогнозування розвитку всієї системи [2, 3].

В цьому сенсі об'єктивне статистичне вивчення злочинності, з поправкою на рівень латентності, виступатиме базою для наукового опрацювання та з'ясування її причин і умов, особистості правопорушників, соціальних та економічних наслідків зазначених правопорушень, планування заходів з протидії злочинності та їх організаційного забезпечення, а також служитиме підґрунтям для оцінки ефективності діяльності оперативних підрозділів ОВС.

Характеризуючи кримінальну активність використання фіктивних суб'єктів господарювання при вчиненні злочинів економічної спрямованості у 2005 році, варто зупинитися на наступних статистичних показниках [3]. В цілому, протягом цього періоду ОВС виявлено 8974 злочини у сфері господарювання, що приблизно дорівнює 2% від усіх злочинів, зареєстрованих ОВС протягом року. Викрито протиправну діяльність 173 злочинних груп та злочинних організацій економічної спрямованості, що складає 31% від усієї кількості виявлених організованих угруповань (551). У досліджуваному періоді зареєстровано 233 факти фіктивного підприємництва.

У 2006 році, виходячи зі статистичних відомостей МВС України, виявлено 8726 злочинів у сфері господарювання, що дорівнює 2% від усіх злочинів, зареєстрованих ОВС протягом 2006 року. Викрито протиправну діяльність 161 злочинних груп та злочинних організацій економічної спрямованості, що складає 35% від усієї кількості виявлених організованих угру-

повань (466) та свідчить про активізацію організованої злочинності в сфері економіки. Протягом року викрито 255 фіктивних підприємств, що на 9% більше ніж аналогічний показник минулого року. В цілому, доля фіктивного підприємництва у 2006 році дорівнювала 3% від загальної кількості злочинів у сфері господарювання.

Протягом 2007 року ОВС виявлено 9029 злочинів у сфері господарювання, що складає, як і в минулому році, 2% від усіх злочинів, зареєстрованих ОВС. Викрито діяльність 152 злочинних груп та злочинних організацій економічної спрямованості, що складає 36% від усієї кількості виявлених організованих угруповань (420) та перевищує минулорічний показник. Підрозділами ОВС виявлено 376 фіктивних підприємств, що на 47% більше, ніж у 2006 році. У 2007 році зроста і відносна доля фіктивного підприємництва (4%) у структурі господарських злочинів.

У 2008 році було виявлено 8638 злочинів у сфері господарюванні, що свідчить про зменшення цього показника у порівнянні з минулорічним на 4%. Аналогічні зміни відбулися і в кількості виявлених організованих угруповань економічної спрямованості (141 угруповання), хоча відносна доля злочинних угруповань, які спеціалізуються на протиправній діяльності в економічній сфері, щодо загальної кількості злочинних угруповань (378) збільшилася та дорівнювала 37%. Також відбулося зростання кількості фактів фіктивного підприємництва (453 злочини), що майже на 20% перевищує аналогічний минулорічний показник.

Протягом 2009 року підрозділами ОВС було виявлено 8176 злочинів у сфері господарювання, що менше аналогічного показника 2008 року на 5%. Викрито протиправну діяльність 142 злочинних груп та злочинних організацій економічної спрямованості, що склало 37% від усієї кількості виявлених організованих угруповань (379). У досліджуваному періоді виявлено 460 фактів фіктивного підприємництва, що свідчить

про незначне зростання у порівнянні з минулорічними показниками.

У 2010 році підрозділами ОВС виявлено 8601 злочин у сфері господарювання, що свідчить про зростання кількості злочинів зазначеного виду на 5% та повернення до рівня 2008 року. Кількість виявлених фактів фіктивного підприємництва теж збільшилася (521 злочинів), у порівнянні з минулим роком динаміка склала 13,3%.

Протягом 2011 році підрозділами ОВС виявлено 10246 злочинів у сфері господарювання, що свідчить про зростання кількості злочинів зазначеного виду на 16%. Кількість виявлених фактів фіктивного підприємництва теж збільшилася (565 злочинів), у порівнянні з минулим роком позитивна динаміка склала майже 8%. У той же час збільшилася й кількість виявлених організованих злочинних груп і злочинних організацій, які були задіяні в легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом (59 проти 45 угруповань у 2010 році).

Підсумовуючи викладене, акцентуємо увагу на наступних висновках. По-перше, для фіктивного підприємництва характерною є позитивна динаміка, що свідчить про зростаючу кримінальну активність у використанні фіктивних підприємств при вчиненні злочинів економічної спрямованості. По-друге, поступово зростає доля злочинів у сфері господарювання, вчинених організованими злочинними групами та злочинними організаціями, збільшується кількість таких угруповань відносно злочинних груп загальнокримінальної спрямованості. Вказана частка є значною та наразі становить 35-37% від загальної кількості виявлених злочинних угруповань. Звичайно, що така ситуація вимагає посиленої уваги з боку оперативних підрозділів та свідчить про потребу подальшого наукового опрацювання питань протидії злочинності у сфері господарювання з метою удосконалення тактики оперативно-розшукової діяльності щодо викриття та документування ознак фіктивного підприємництва.

Використана література:

1. Пчеліна О. В. Особливості предмета доказування у кримінальних справах про економічні злочини та їх вплив на методику розслідування: Автореф. дис. ... канд. юр. наук; 12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / О.В. Пчеліна; Харківський національний університет внутрішніх справ. - Харків, 2010. - 20 с.
2. Сукач Н.К. Статистична оцінка рівня економічної злочинності: Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.03.01 - статистика / Н.К. Сукач; Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана. - К., 2006. - 20 с.
3. Стан та структура злочинності в Україні: Офіційний сайт МВС України / Електронний ресурс. Режим доступу: www.mvs.gov.ua.

УДК 346.543

Д.Ю. Степаненко

ОБЩЕТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ ЗАКЛЮЧЕНИЯ И ИСПОЛНЕНИЯ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ДОГОВОРОВ

Значительная роль в системе хозяйствования любого экономически развитого государства принадлежит институту инвестиционной деятельности. При этом, с учетом особенностей национальной системы правового регулирования данной сферы хозяйственных отношений, в качестве основного их регулятора выступает инвестиционный договор.

Актуальная проблематика общих вопросов инвестиционной деятельности исследована известным представителем науки финансового права доктором экономических наук, профессором Бурбело О.А.

В то же время, отдельные вопросы указанной проблематики стали предметом анализа таких ведущих правоведов и эконо-

Старший інспектор факультету економічної та громадської безпеки, капітан міліції.

номистов України, Росії і других зарубіжних стран, як: Е.А. Беляневич, М.И. Брагинский, Задыхайло Д.В., Е.Р. Зельдина, Г.Л. Знаменский, В.Кудрявцева, В.К. Мамутов, В.С. Мартемянов, О.П. Подцерковный, В.В. Поединок, Н.А. Саниахметова, В.М. Стойка, Н.И. Черленяк и другие.

Не подвергая сомнению актуальность данных исследований, следует все же обратить внимание на наличие теоретического вакуума в области определения понятий «заключение инвестиционного договора» и «исполнение инвестиционного договора». Акцентируя внимание на острой необходимости и оправданности государственной поддержки инвестиционной деятельности, следует обратить особое внимание на отсутствие комплексного исследования условий ее гарантирования.

Кроме того, несмотря на повышенный интерес, проявляемый в последние годы рядом теоретиков и практиков к проблеме инвестиционной деятельности, большинство осуществленных ими исследований носит лишь общетеоретический либо ярко выраженный гражданско-правовой характер.

Таким образом, целью статьи анализ общетеоретических основ заключения и исполнения инвестиционного договора с позиции его хозяйственно-правовой природы.

В контексте особой дискуссионности «вопроса о специфике хозяйственного договора»¹, специфика юридической природы хозяйственных договоров в целом, а также инвестиционных соглашений в частности, пропагандируется множеством представителей отечественной и зарубежной юридической науки. При этом наибольшее внимание ученых, все же сконцентрировано именно на общих вопросах специфики хозяйственного договора.

Так, известный ученый О.С. Иофе, в качестве главной специфики хозяйственного договора определял наличие специ-

¹ Хозяйственное право: Учебник / Под ред. А.С.Васильева, О.П. Подцерковного. – 3-е изд., перераб. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2008. – С. 230.

ального суб'єктного состава (суб'єкты хозяйствования), а также преследование хозяйственных целей и обслуживание хозяйственной деятельности¹.

В свою очередь О.М. Винник предлагает дополнить указанную специфику хозяйственного договора фактом объединения в его содержании «...имущественных и организационных элементов...», а также ограничением «договорной свободы» и, как следствие этого, возможностью «...оступления от принципа равенства сторон»².

Схожего мнения придерживається і авторський колектив під редакцією А.С. Васильєва і О.П. Поддерковного, пропонуючий в якості ще однієї особливості хозяйственного договора считать «... скованность сторон множеством императивных правил, установленных в законах и подзаконных актах, ограничивающих свободу сторон в большей мере...»³. Согласно мнению указанной группы авторов, подобная специфика не обнаруживает себя в сфере договорных конструкций иной отраслевой принадлежности.

Зачастую наблюдаемая экономическая неравенность статуса кредитора и должника также подмечается известным представителем отечественной школы хозяйственного права Беляневич О.А.⁴.

Считаем, что точность определения понятия «заключение инвестиционного договора» находится в прямой зависимости от корректности понимания его юридической сущности.

Юридическая сущность заключения инвестиционного договора, на наш взгляд, заключается в выражении воли сторон будущего инвестиционного правоотношения, а главное в ее

¹ Иоффе О. С. Обязательственное право. - М.: Юрид. лит., 1975. - С. 27.

² Винник О.М. Господарське право: навчальний посібник / [О.М. Винник]. - [2-ге вид., змін. та доп.]. - К.: Правова єдність, 2009. - С. 277-278.

³ Хозяйственное право: Учебник / Под ред. А.С.Васильєва, О.П. Поддерковного. - 3-е изд., перераб. и доп. - Х.: ООО «Одиссей», 2008. - С. 231-232.

⁴ Беляневич О.А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти): Монографія. - Юрінком Інтер, 2006. - С. 123.

совпадении. В данной связи инвестиционный договор следует считать заключенным при соблюдении следующих условий:

- сторонами инвестиционного договора должно быть достигнуто соглашение по всем его существенным условиям;
- совпавшее волеизъявление сторон инвестиционного договора должно находиться в плоскости нормативно-правовых требований, предъявляемых к подобного рода соглашениям.

И все же данное понимание юридической сущности инвестиционного договора является не полным, поскольку не позволяет выделить специфические условия заключения хозяйственных договоров, детально проанализированные рядом представителей школы хозяйственного права¹. Анализ существующей доктрины хозяйственного права, а также положений действующего, в первую очередь, хозяйственного законодательства, позволяет прийти к следующему выводу.

К специфическим условиям заключения инвестиционных договоров следует отнести:

- приоритетность типовых форм инвестиционного договора. Более того, в некоторых случаях типовые формы инвестиционных соглашений являются обязательными;
- неодинаковая свобода усмотрения в процессе согласования формы и определения содержания инвестиционного договора, вытекающая из общепризнанной доктрины неравноправия участников хозяйственных договорных обязательств².

¹ Лаптев В.В. Предмет и система хозяйственного права. - С. 169-170; Беляневич О.А. Господарський договір та способи його укладення. - К.: Наукова думка, 2002.; Саніахметова Н.О. Категорія господарського (підприємницького) договору // В кн. Цивільне право України: Підручник / Є.О. Харітонов, Н.О. Саніахметова. - К., 2003. - С. 422-424.; Хозяйственное право: Учебник / В.К. Мамутов, Г.Л. Знаменский, К.С. Хахулин и др.; Под ред. В.К. Мамутова. - К.: Юриком Интер, 2002. - С. 561-564; Винник О.М. Господарське право: навчальний посібник / [О.М. Винник]. - [2-ге вид., змін. та доп.]. - К.: Правова єдність, 2009. - С. 228-241.

² Хозяйственное право: Учебник / В.К. Мамутов, Г.Л. Знаменский, К.С. Хахулин и др.; Под ред. В.К. Мамутова. - К.: Юриком Интер, 2002. - С. 563; Беляневич Олена Анатоліївна. Господарський договір та способи його укладання: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. - К., 1999. - С. 69. 250

При этом, вполне обоснованной видится позиция российских авторов, утверждающих о том, что наличие «общего законодательного нормирования» инвестиционных соглашений не лишает их специфики и индивидуальности¹;

- особый подход в процессе согласования некоторых существенных условий инвестиционного договора (в первую очередь цены и сроков исполнения), что будет детально проанализировано в рамках 2 раздела данного диссертационного исследования.

Считаем целесообразным обратить внимание на возможность существования как минимум двух подходов к определению понятия «заключение инвестиционного договора».

Суть первого подхода будет заключаться в узком подходе к определению данного понятия. На наш взгляд в соответствии с данным подходом, в качестве заключения инвестиционного договора следует понимать непосредственный процесс по согласованию всех его существенных условий. В данном случае речь идет о совершении участниками инвестиционного договора лишь юридически значимых действий.

В отличие от узкого, широкий подход к определению заключения инвестиционного договора должен подразумевать весь процесс подготовки, принятия и вступления в силу договора.

Следует полагать, что наиболее приемлемым является именно широкий подход к определению анализируемого понятия. Подобная позиция, прежде всего, обуславливается спецификой хозяйственного законодательства, предусматривающего особый алгоритм действий на этапе заключения договора. Так, в соответствии со ст. 181 ХК Украины, в алгоритм заключения инвестиционного договора следует включать такие стадии, как составление проекта договора; согласование про-

¹ Гущин В.В., Овчинников А.А. Инвестиционное право: Учебное пособие. - М.: МГИУ, 2008. - С. 96.

токола разногласий; непосредственное урегулирование разногласий; судебное рассмотрение преддоговорного спора. В данной связи одного лишь составления протокола разногласий явно не достаточно для заключения данного договора. Безусловно, инвестиционный договор не может считаться заключенным и при условии направления одной стороны инвестиционного соглашения подписанного договора вместе с протоколом разногласий.

Резюмируя вышеуказанное, полагаем, что **в качестве «заключения инвестиционного договора» целесообразно понимать** совершаемый в надлежащей форме процесс подготовки, принятия и вступления в силу инвестиционного договора, в силу которого его стороны достигают соглашения по всем существенным условиям данного обязательства в предусмотренном действующим законодательством порядке.

Еще более серьезные теоретические пробелы наблюдаются в области **определения понятия «исполнение инвестиционного договора»**. Приходится констатировать факт полного отсутствия каких либо законодательных и общепризнанных теоретических дефиниций данного этапа реализации инвестиционных правоотношений.

В тоже время современные хозяйственно-правовые и морально-философские принципы реализации общественных отношений предполагают соблюдение достигнутых соглашений. В данном случае принцип *pacta sunt servanda* (в переводе с латыни означает «договор должен быть исполнен (договор должен соблюдаться)») признается в качестве догмы, основного постулата договорного права¹.

В контексте вышеуказанных мнений, **интерес субъектов инвестиционной деятельности к заключению и надлежащему исполнению инвестиционного договора** должен быть обусловленным их потребностью в удовлетворении собственных

¹ Hyland R. On setting forth the law of contract: a Foreword // The American Journal of Comparative law. - 1992. - Vol.42. - P. 546 - 547.

интересов за счет другой стороны. Указанная мотивация исполнения хозяйственного договора анализировалась отдельными авторами в контексте общего анализа хозяйственного договорного права¹.

Вообще, анализ литературы общей юридической направленности позволяет допустить возможность существования нескольких подходов в понимании экономико-правовой сущности исполнения инвестиционного договора:

1. Исполнение инвестиционного договора, как особая разновидность хозяйственно-правовой способности. Согласно некоторым исследованиям, в том числе и на диссертационном уровне, способность как надлежащего, так и не надлежащего исполнения хозяйственных договоров, определена не иначе, как свойство хозяйственно-правовой способности²;

2. Исполнение инвестиционного договора как совершение инвестором в пользу иных участников инвестиционной деятельности конкретных действий, составляющее предмет инвестиционного обязательства. Согласно утверждению авторитетных представителей российской школы гражданского права, исполнение должником конкретных обязательств в пользу кредитора является традиционным подходом к определению сущности исполнения договора³. Следует заметить, что указанная точка зрения имеет своих приверженцев и среди известных представителей российской школы хозяйственного права⁴. В тоже время, считаем, что подобный подход в понимании юри-

¹ Договор в народном хозяйстве: (вопросы общей теории) / Сулейменов М.К., Покровский Б.В., Жакенов В.А. и др. - Алма-Ата: Наука, 1987. - С. 32.

² Білоус Жанна Анатоліївна. Дійсність господарських договорів : дис... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. - К., 2005. - С. 8.

³ Гонгало Б.М. Учение об обеспечении обязательств (2-й завод). - М.: Статут, 2004. - С. 34.

⁴ Предпринимательское (хозяйственное) право: учебник / [Вознесенская Н.Н. и др.]; под ред. В.В. Лаптева, С.С. Занковского; Рос. акад. Наук, Ин-т государства и права, Академ. правовой ун-т. - М.: Волтерс Клувер, 2006. - С. 249.

дической природы исполнения договора, более характерен для сферы гражданско-правовых отношений. Данное утверждение основывается на четком противопоставлении гражданско-правовых обязанностей должника правам кредитора. В тоже время в некоторых разновидностях инвестиционных договоров, характеризующихся своей очевидной хозяйственно-правовой отраслевой принадлежностью, четкая грань между инвестором и другими участниками инвестиционной деятельности «размыта». К примеру, в договорах о совместной деятельности инвестором будет также и реципиент – сторона, принимающая инвестиции. При таком обстоятельстве, в процессе исполнения данного инвестиционного договора обе его стороны являются обязанными инвесторами. Важно подчеркнуть, что возможность наличия корреспондирующих обязанностей как инвесторов, так и иных участников инвестиционной деятельности, непосредственно предусмотрена в части 2 статьи 8 Закона Украины № 1560.

3. Исполнение инвестиционного договора как реализация субъективных обязанностей сторонами инвестиционного соглашения. Следует заметить, что подобный подход к пониманию сущности исполнения договорных обязательств, заключающийся в совершении кредитором и должником действий, составляющих содержание их взаимных прав и обязанностей, достаточно распространен в современных исследованиях договорных отношений.

Таким образом, проведенное исследование в рамках данной статьи позволило сделать следующие *выводы*:

1. Инвестиционный договор следует считать заключенным при соблюдении следующих условий:

- сторонами инвестиционного договора должно быть достигнуто соглашение по всем его существенным условиям;
- совпавшее волеизъявление сторон инвестиционного договора должно находиться в плоскости нормативно-правовых требований, предъявляемых к подобного рода соглашениям.

2. В качестве «заключения инвестиционного договора» целесообразно понимать совершаемый в надлежащей форме процесс подготовки, принятия и вступления в силу инвестиционного договора, в силу которого его стороны достигают соглашения по всем существенным условиям данного обязательства в предусмотренном действующим законодательством порядке.

3. Экономико-правовая сущность исполнения инвестиционного договора заключается в следующем:

- исполнение инвестиционного договора, как особая разновидность хозяйственно-правовой способности;
- исполнение инвестиционного договора как совершение инвестором в пользу иных участников инвестиционной деятельности конкретных действий, составляющее предмет инвестиционного обязательства;
- исполнение инвестиционного договора как реализация субъективных обязанностей сторонами инвестиционного соглашения.

4. В качестве «исполнения инвестиционного договора», целесообразно, понимать исполнение его участниками субъективных прав и обязанностей, направленное на реализацию инвестиций и, как следствие этого, достижение материальной выгоды или иного социально-значимого (публичного) эффекта.

Использованная литература:

1. Беляневич О.А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти): Монографія. – Юрінком Інтер, 2006. – 592 с.
2. Беляневич Олена Анатоліївна. Господарський договір та способи його укладання: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1999. – 180 с.
3. Білоус Жанна Анатоліївна. Дійсність господарських договорів : дис... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – 186 с.
4. Вінник О.М. Господарське право: навчальний посібник / [О.М. Вінник]. – [2-ге вид., змін. та доп.]. – К.: Правова єдність, 2009. – 766 с.
5. Гонгало Б.М. Учение об обеспечении обязательств (2-й завод). – М.: Статут, 2004. – 222 с.

6. Гуцин В.В., Овчинников А.А. Инвестиционное право: Учебное пособие. – М.: МГИУ, 2008. – 186 с.
7. Договор в народном хозяйстве: (вопросы общей теории)/ Сулейменов М.К., Покровский Б.В., Жакенов В.А. и др. – Алма-Ата: Наука, 1987. – 176 с.
8. Иоффе О. С. Обязательственное право. – М.: Юрид. лит., 1975. – 872 с.
9. Предпринимательское (хозяйственное) право: учебник / [Вознесенская Н.Н. и др.] ; под ред. В.В. Лаптева, С.С. Занковского; Рос. акад. Наук, Ин-т государства и права, Академ. правовой ун-т. – М.: Волтерс Клувер, 2006. – 560 с.
10. Санаіхметова Н.О. Категорія господарського (підприємницького) договору // В кн. Цивільне право України: Підручник / Є.О. Харітонов, Н.О. Санаіхметова. – К, 2003. – С. 422-424.;
11. Хозяйственное право: Учебник / В.К. Мамутов, Г.Л. Знаменский, К.С. Хахулин и др.; Под ред. В.К. Мамутова. – К.: Юринком Ин-тер, 2002. – 912 с.
12. Хозяйственное право: Учебник / Под ред. А.С. Васильева, О.П. Подцерковного. – 3-е изд., перераб. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2008. – 488 с.
13. Hyiand R. On setting forth the law of contract: a Foreword // The American Journal of Comparative law. – 1992. – Vol.42. – P. 546 – 547.

УДК 343.148:343.352

С.А. Сумський

ВИКОРИСТАННЯ В ІНТЕРЕСАХ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА РЕЗУЛЬТАТІВ ДОКУМЕНТУВАННЯ ФАКТІВ ОТРИМАННЯ ХАБАРА ПОСАДОВИМИ ОСОБАМИ КОНТРОЛЮЮЧИХ ОРГАНІВ

Постановка проблеми. Одним із найважливіших питань, яке не можна залишити поза увагою при дослідженні документування хабарництва, є питання використання матеріалів, отриманих при застосуванні технічних засобів під час фіксації

Ад'юнкт Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка, майор міліції.

протиправної діяльності. Незважаючи на те, що ця проблематика більш наближена до компетенції кримінально-процесуальної науки, для теорії оперативно-розшукової діяльності питання використання відомостей, отриманих при документуванні протиправної діяльності, теж мають велике значення, оскільки фактично визначають результативність усієї роботи, проведеної оперативним підрозділом по кожному конкретному факту отримання хабара.

Аналіз останніх досліджень. Значний внесок у наукову розробку питань використання результатів оперативно-розшукової діяльності зробили К.В. Антонов, Ю.М. Грошевий, Е.О. Дідоренко, О.Ф. Долженков, І.П. Козаченко, Д.Й. Никифорчук, Ю.Ю. Орлов, М.А. Погорєцький, Б.Г. Розовський, С.М. Стахівський, М.Є. Шумило та інші відомі вчені. Водночас складність цієї проблеми, недостатня розробленість її окремих складових і надалі зумовлює нагальну потребу детального наукового опрацювання цих питань.

Метою статті є визначення правових засад та особливостей використання в інтересах кримінального судочинства результатів документування фактів отримання хабара посадовими особами державних контролюючих органів.

Виклад основного матеріалу. У площині слідчої та судової перспективи матеріалів документування знаходиться, вважаємо, чітка відповідь про досягнення головної мети оперативно-розшукової діяльності в цілому. Не випадково ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» містить конкретні приписи оперативним підрозділам діяти в інтересах кримінального судочинства. Коментуючи цей законодавчий припис зазначимо, що головним при документуванні хабарництва є не лише отримати та зафіксувати інформацію, що має оперативний інтерес, будь-якою ціною, а оформити її таким чином та в такий спосіб, які б засвідчили, по-перше, законність походження цих матеріалів, їх об'єктивність та до-

стовірність, а по-друге, не дозволяли б уникнути відповідальності винними особами.

Виходячи з поетапної диференціації процесу документування фактів хабарництва, варто визнати, що організаційно цей процес складається з декількох стадій: аналіз та оцінка ситуації; виконання підготовчих дій (інструктування осіб, які будуть приймати участь у застосуванні технічних засобів, отримання за потреби дозволу на проведення конкретних заходів); безпосереднє проведення заходів, які складають зміст документування; аналіз і оцінка результатів документування, визначення його ефективності; документальне оформлення результатів; реалізація отриманих відомостей.

Вивчаючи питання використання результатів документування, слід зазначити, що цей процес має свою відчутну специфіку як стосовно до того, результати яких саме заходів будуть використовуватися в інтересах кримінального судочинства, так і відносно того, при розслідуванні яких конкретно видів злочинів це буде відбуватися. Поряд із цим, керуючись однаковістю думок переважної більшості дослідників і практичних працівників, в якості загальноприйнятої посилки слід прийняти тезу про те, що ефективність та кінцева результативність документування напряму залежить від опанування, чіткого розуміння та правильного застосування тих положень, правил та норм, які регламентують процедури та напрями використання відомостей, отриманих під час застосування технічних засобів в оперативно-розшуковій діяльності.

Радикалізація заходів з протидії хабарництву та нарощування розвідувального потенціалу оперативних підрозділів в цій частині не повинні відбуватися за рахунок відступу від законодавчих засад доказового права, порушення прав і свобод певної особи. Як зазначають у своїй роботі О.М. Джужа та Ю.Ю. Орлов, реформування державного механізму протидії злочинності «має бути спрямоване на підвищення ефективності протидії злочинності з одночасним неухильним дотриманням

прав особи, передбачених Конституцією України»¹. Отже, важливим є аналіз основних законодавчих приписів, що стосуються використання результатів документування.

Варто зазначити, що допустимість використання результатів застосування оперативно-технічних засобів законодавчо закріплена у нормах КПК України (ст. 65, 66) та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (ст. 8, 10), а на підзаконному рівні регламентована Постановою Кабінету Міністрів № 1169 від 26 вересня 2007 року «Про затвердження Порядку отримання дозволу суду на здійснення заходів, які тимчасово обмежують права людини, та використання добутої інформації».

Якщо досліджувати вимоги ст. 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», та вказана норма дозволяє виділити такі напрямки використання інформації, отриманої під час документування:

1) як приводи та підстави для порушення кримінальної справи або проведення невідкладних слідчих дій;

2) для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальній справі;

3) для попередження, припинення і розслідування злочинів, розвідувально-підривних посягань проти України, розшуку злочинців та осіб, які безвісти відсутні;

4) для забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, а також співробітників розвідувальних органів України та їх близьких родичів, осіб, які конфіденційно співробітничать або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей;

5) для взаємного інформування підрозділів, уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність, та інших правоохоронних органів;

¹ Джужа О.М. Аналіз загальнодержавних комплексних заходів запобігання злочинності в Україні / О.М. Джужа, Ю.Ю. Орлов // Науковий вісник КНУВС. - 2006. - № 3. - С.128-129.

б) для інформування державних органів відповідно до їх компетенції¹.

Для оперативно-розшукових заходів, пов'язаним з тимчасовим обмеженням прав громадян, до яких належать й оперативно-технічні заходи, ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» містить особливе уточнення напрямів використання результатів таких заходів виходячи з мети їх проведення: запобігання тяжким або особливо тяжким злочинам, їх припинення і розкриття, розшук осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання або безвісти відсутні, захисту життя, здоров'я, житла і майна працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, припинення розвідувально-підривної діяльності проти України².

Використання результатів документування при вирішенні питання про порушення кримінальної справи має особливе значення, оскільки від змісту та якості інформації, зафіксованої при передаванні хабара або діяльності, що передують передаванню хабара, буде залежати взагалі, чи буде здійснюватися досудове слідство, і фактично містить усі необхідні підстави для порушення кримінальної справи.

Дослідуючи такий напрямок використання результатів оперативно-технічного документування як проведення першочергових слідчих дій, то в залежності від певної ситуації, ці матеріали виступають фактичними підставами таких першочергових слідчих дій або їх комплексів: обшук з метою виявлення предмета хабара, слідів і документів, що свідчать про протиправну діяльність; допит підозрюваного про конкретні

¹ Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» // Відомості Верховної Ради. - 1992. - № 22. - Ст. 303.

² Долженков О.Ф. Процесуальне значення відомостей, отриманих при здійсненні оперативно-розшукової діяльності: Монографія / О.Ф. Долженков, В.Є. Тарасенко, С.В. Єсков / МВС України, Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. - Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2009. - С.64-65.

обставини виконання ним певних дій, про обставини придбання майна або наявності грошей, які, можливо, є предметом хабара; допити хабародавця і посередників про обставини вручення незаконної винагороди тощо.

Зміст зафіксованої за допомогою технічних засобів інформації про обставини передавання хабара дозволяє визначити перелік питань, які належить з'ясувати та уточнити при проведенні подальших слідчих дій – допитів, очних ставок, відтворень обстановки і обставин події. Наприклад, саме за допомогою документування вдається встановити, які наміри з подальшого використання незаконної винагороди має хабароодержувач. Це питання є дуже важливим для кримінально-правової кваліфікації протиправних дій розроблюваних. Так, постанова Пленуму Верховного Суду № 5 від 26 квітня 2002 р. встановлює, що дії службової особи, яка, одержуючи гроші чи матеріальні цінності начебто для передачі іншій службовій особі як хабар, мала намір не передавати їх, а привласнити, належить кваліфікувати не за ст. 368 КК України, а за відповідними частинами статей 190 і 364 КК України як шахрайство та зловживання владою чи службовим становищем, а за наявності до того підстав – і за відповідними частинами статей 27, 15 та 369 КК України як підбурювання до замаху на давання хабара. Особа, яка в такому випадку передала гроші чи цінності, вважаючи, що вона дає хабар, несе відповідальність за замах на давання останнього¹.

Не менш важливим в пізнавальному вимірі та практичному відношенні вбачається встановлення організаційних і тактичних відмінностей, які відрізняють використання результатів документування при розслідуванні хабарництва саме з боку посадових осіб державних контролюючих органів, від аналогічної роботи, що здійснюється оперативними підрозділами за

¹ Постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 26 квітня 2002 р. «Про судову практику у справах про хабарництво» // Юридичний вісник України від 13.07.2002 р. – 2002. – № 28. – Ст. 21.

фактами хабарництва серед інших категорій службовців, або фактами злочинів іншої видової належності – корисливо-насилницького спрямування, у сфері обігу речовин та предметів, виключених з цивільного обороту, або у сфері господарської діяльності тощо.

Маючи багато спільного через існування єдиної нормативно-правової бази й загальної концепції процесуалізації оперативно-розшукової діяльності, вихідні засади використання результатів застосування технічних засобів в контексті розслідування певного злочину все ж мають і певну специфіку, обумовлену, насамперед, колом обставин, які підлягають доказуванню, тобто предметом доказування.

Важливість правильного розуміння предмету доказування для ефективного застосування технічних засобів виявляється, перш за все, через існування безпосереднього зв'язку між цією процесуальною категорією та елементами оперативно-розшукової характеристики. Предмет доказування є сукупністю обставин, які слід зафіксувати за допомогою документування, а оперативно-розшукова характеристика, в свою чергу, як інформаційна модель злочинності певного виду, вказує на сукупність типових обставин, які притаманні та реально існують у протиправній діяльності певної категорії осіб.

При дослідженні багатьох видів злочинів дослідниками вже встановлювались особливості предмету доказування, які здійснюють відчутний вплив на тактику оперативно-розшукових заходів і слідчих дій. Так, О.В. Пчеліна вважає, що методика розслідування кримінальних справ про економічні злочини має особливості через специфічність предмету доказування, який складаються з кола таких обставин: 1) об'єкт економічних злочинів, тобто суспільні відносини та порядок господарської діяльності, які порушуються внаслідок злочинного діяння; 2) предмет посягання – матеріальні цінності та грошові кошти в національній чи іноземній валюті (готівкові, безготівкові); 3) подія економічного суспільно небезпечного діяння (їх комплекс), наслідки, спричинені таким діянням та причинний

зв'язок між діянням та наслідком; 4) спосіб, час та місце вчинення економічних злочинів; 5) використання статусу та атрибутів суб'єкта господарської діяльності; 6) обставини, що характеризують особу, яка вчинила економічний злочин; 7) вину обвинуваченого у вчиненні злочину, його мотив та мету; 8) обставини, що впливають на ступінь тяжкості злочину, а також обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання; 9) обставини, що характеризують потерпілу юридичну особу; 10) характер і розмір шкоди, завданої економічним злочинцем; 11) причини та умови, що сприяли вчиненню економічного злочину¹. Особливості предмету доказування при розслідуванні кримінальних справ певної категорії встановлені також Г.М. Степановою², М.Г. Пінчуком³ та Т.М. Барабаш⁴.

Отже, оскільки в залежності від злочину має специфіку коло обставин, що підлягають доказуванню, то повинні мати специфічний зміст і та сукупність відомостей, за допомогою яких встановлюється питання про винність особи у вчиненні злочину. Предмет доказування в цьому сенсі програмує дії оперативного підрозділу на пошук та фіксацію відомостей

¹ Пчеліна О. В. Особливості предмета доказування у кримінальних справах про економічні злочини та їх вплив на методику розслідування: Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук зі спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність / О.В. Пчеліна, Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2010. – С. 10. (19 с.)

² Степанова Г.М. Особливості предмету доказування у справах про підпали з метою приховування злочинів: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза / Г.М. Степанова; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2004. – 17 с.

³ Пінчук М.Г. Предмет доказування і судовий розгляд справ про викрадення та інше незаконне поводження з вогнепальною зброєю, бойовими припасами і вибуховими речовинами: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза / М.Г. Пінчук; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2007. – 20 с.

⁴ Барабаш Т.М. Предмет доказування у кримінальних справах про ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза / Т.М. Барабаш; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2002. – 23 с.

саме про ці обставини, а їх детальна фіксація за допомогою технічних засобів свідчить про успіх, результативність документування та є запорукою майбутнього загального успіху в розслідуванні.

Таким чином, специфіка використання результатів документування протиправної діяльності посадових осіб державних контролюючих органів виявляється в тому, що за своїм внутрішнім змістом ці результати мають встановлювати та фіксувати такі обставини:

1) подія злочину – місце, час виконання посадовою особою та хабародавцем дій, спрямованих на досягнення злочинного результату; спосіб передавання хабара – пряме чи завуальоване передавання; заходи, до яких вдавалися злочинці з метою прикриття протиправної діяльності;

2) суб'єкти вчинення злочину – якою особою дається хабар, якою отримується; чи мають посередники у хабароодержувача або хабародавця, яким є ланцюг передавання незаконної винагороди; яким є правовий статус хабароодержувача, яким є коло його повноважень, чи є він особою тимчасово або постійно здійснюючою контрольно-розпорядчі функції;

3) якою є конкретна вина кожного з учасників передавання (отримання) хабара;

4) якими інтересами керувалися учасники протиправної діяльності, якими є їх мета та мотиви, за вирішення якого саме питання надавався хабар, входить чи не входить це питання до функціональних обов'язків фігуранта;

5) яким є розмір незаконної винагороди; в разі якщо предметом хабара були гроші, то який саме предмет передавався, його ознаки, вартість тощо;

6) які дії в інтересах хабародавця посадовою особою вже виконані, чи виконані ці дії самостійно або до вирішення питань, з приводу чого передавався хабар, залучалися інші співробітники контролюючого органу;

7) чи здійснювалося вимагання хабара хабароодержувачем або провокація хабара з боку хабародавця.

8) якими є причини й умови, що сприяли вчиненню цього конкретного факту хабарництва, чи характерним для внутрішніх відносин у контролюючому органі були потурання чи поблагливість з боку безпосередніх керівників хабароодержувача.

Отже, якщо перша специфічна риса використання результатів документування діяльності досліджуваної категорії хабарників пов'язана з особливим переліком обставин, які у подальших стадіях кримінального процесу підлягатимуть доказуванню, то друга особливість пов'язана з потребою забезпечити доказову базу від можливих проявів протидії розслідуванню.

Нерідко при дослідженні можливостей, які надає використання матеріалів документування в кримінальному судочинстві, дослідники обмежуються лише вивченням пізнавального потенціалу та інформаційної користі результатів застосування технічних засобів, проте результати оперативно-технічного документування можуть виконувати ще функцію об'єктивізації доказів, захищаючи доказову базу від перекручень та фальсифікацій.

Річ у тому, що застарілість кримінально-процесуальних норм, які регламентують способи збирання доказів, призводить до вироблення певних невинуватих шаблонів в роботі слідчих з викриття винних в отриманні хабара осіб, ведуть до обґрунтування багатьох процесуальних рішень на підставі показань свідків та обвинувачених. Проте в разі відмови від цих показань або їх зміни, певні епізоди злочинної діяльності залишаються недоведеними, а кримінальні справи «розвалюються»¹. Наприклад, В.П. Бахін та Н.С. Карпов, також відмічають вказану обставину, наводячи наступний аргумент: «У цілому по кримінальних справах в якості доказів від 70 до 90% виступає інформація, отримана від обвинувачених, свідків, потерпілих... У суді кожний четвертий свідок і кожний шостий

¹ Долженков О.Ф. Процесуальне значення відомостей, отриманих при здійсненні оперативно-розшукової діяльності: Монографія / О.Ф. Долженков, В.Є. Тарасенко, С.В. Єсєков / МВС України, Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. - Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2009. - С.88.

потерпілий змінюють свої свідчення. Таким чином, виходить, що слідство має справу з однією картиною, суд – з іншою»¹.

Дійсно, існуюча практика протидії злочинам нерідко характеризується відчутною недостатністю засобів та майстерності, наявних в розпорядженні слідчого та оперативного працівника, особливо за умов активної протидії розслідуванню з боку злочинців². У боротьбі з хабарництвом в контролюючих органах ці тези отримують додаткову актуальність, адже посадови особи, які вдаються до незаконних дій з метою власного збагачення, під час розслідування часто здійснюють протидію розслідуванню, вдаючись як до корупційних зв'язків у правоохоронних органах, так і здійснюючи тиск на учасників процесу. Систематичний характер корупційної активності службовців контролюючих органів передбачає «професійний», «фаховий» підхід до розподілу отриманих прибутків, частина з яких нерідко зберігається в якості резерву на випадок викриття та затримання правоохоронними органами, після чого використовується з метою уникнення відповідальності.

В цьому аспекті використання результатів документування дозволяє запобігти, протистояти й нейтралізувати протизаконний вплив розроблюваного або інших зацікавлених осіб, оскільки при реалізації матеріалів документування забезпечується комплекс заходів, спрямованих на захист носіїв інформації з тим, щоб не допустити використання неякісних чи викривлених фактичних даних, фальсифікацій під час їх перевірки й оцінки, неналежного їх використання тощо. Оскільки одним із найефективніших заходів захисту доказової інформації й доказів вважається обмеження доступу до них³, тому

¹ Бахин В.П. Некоторые аспекты практики борьбы с преступностью (данные исследований за 1980-2002 г.) / В.П. Бахин, Н.С. Карпов. – К., 2002. – С. 124.

² Карпов Н.С. Протидія розслідуванню / Н.С. Карпов // Науковий вісник КНУВС. – 2006. – №3. – С. 161.

³ Підюков П. Захист доказів і доказового провадження в кримінальному процесі України / П. Підюков, Я. Конощенко // Вісник Академії управління МВС України. – 2010. – № 2 (14). – С. 112. (109-117).

потребу в збереженні матеріалів документування передбачено Постановою Кабінету Міністрів № 1169 від 26 вересня 2007 року «Про затвердження Порядку отримання дозволу суду на здійснення заходів, які тимчасово обмежують права людини, та використання добутої інформації», в якій вказано, що матеріальні носії інформації за результатами оперативно-технічних заходів зберігаються в підрозділі, працівники якого залучалися до здійснення заходу¹.

Повертаючись до напрямів використання результатів документування, варто звернутися до слушного зауваження О.Ф. Долженкова, В.Є. Тарасенка та С.В. Єськова про те, що пріоритетом серед цих напрямів повинно бути використання в якості джерела доказів². Правильне та цілком прийнятне уявлення про поняття і сутність доказу в кримінальному процесі дає його визначення в спеціальній літературі як єдності змісту та форми, тобто фактичних даних та їх джерел³. Керуючись цим визначенням, можна встановити дві істотні ознаки доказів: 1) доказами є відомості про факти, тобто інформація про обставини, що мають значення для розслідування кримінальної справи; 2) зазначені відомості повинні бути закріплені в передбаченій законом формі.

Таким чином, можливість використання результатів документування зводиться до вирішення двох питань:

1) чи отримано під час застосування спеціальних технічних засобів інформацію, що має відношення до протиправної діяльності розроблюваної особи?;

¹ Постанова Кабінету Міністрів № 1169 від 26 вересня 2007 року «Про затвердження Порядку отримання дозволу суду на здійснення заходів, які тимчасово обмежують права людини, та використання добутої інформації» // Офіційний вісник України. - 2007. - № 73. - Ст. 2725.

² Долженков О.Ф. Процесуальне значення відомостей, отриманих при здійсненні оперативно-розшукової діяльності: Монографія / О.Ф. Долженков, В.Є. Тарасенко, С.В. Єсков / МВС України, Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. - Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2009. - С. 86.

³ Грошевія Ю.М. Поняття і класифікація засобів доказування в кримінальному процесі // Вісник Академії правових наук України. - 1997. - № 3. - С. 71.

2) чи закріплено отримані відомості в передбаченому законом процесуальному джерелі – «протоколи з відповідними додатками, складеними уповноваженими органами за результатами оперативно-розшукових заходів»?

З'ясування відповіді на перше з поставлених питань відбувається за правилами ст. 64 КПК України через встановлення зв'язку отриманих під час документування відомостей з обставинами, що підлягають доказуванню в кримінальній справі, які вже були розглянуті у цьому підрозділі.

Пошук відповіді щодо другого з наведених питань призводить до висновку про те, що КПК України не містить ознак форми або будь-яких інших вимог, які висуваються до такого документу як «протокол з відповідними додатками, складеними уповноваженими органами за результатами оперативно-розшукових заходів». Основні реквізити цього процесуального документу врегульовано Постановою Кабінету Міністрів №1169 від 26 вересня 2007 року «Про затвердження Порядку отримання дозволу суду на здійснення заходів, які тимчасово обмежують права людини, та використання добутої інформації», в якій вказано, що вказаний протокол з позиції внутрішнього змісту має містити:

- дату його складення;
- посаду, прізвище та ініціали особи, у провадженні якої перебуває справа;
- номер справи, за якою здійснювався захід;
- номер постанови, дата її прийняття та найменування суду, яким видано дозвіл на здійснення заходу;
- вказівку про вид заходу та строки його здійснення, найменування підрозділу, працівники якого залучалися до здійснення заходу;
- дані про особу, стосовно якої здійснювався захід;
- результати здійснення заходу;
- відомості про матеріальні носії інформації (матеріали аудіо- чи відеозапису, фото- і кінозйомки, магнітні накопичувачі тощо) та місце їх зберігання;

- підпис працівника оперативного підрозділу, у провадженні якого перебуває справа.

Необхідність дотримання усіх нормативно встановлених вимог щодо оформлення результатів оперативно-розшукових заходів пояснюється тим, що у кримінальному судочинстві докази перевіряються та оцінюються за певними критеріями, до переліку яких відносять вірогідність, належність і допустимість¹.

Досліджуючи вказані критерії оцінки, вкажемо, що вірогідність в теорії визначається як істинність інформації, її відповідність об'єктивній дійсності². Розглядаючи відомості, отримані під час оперативно-технічного документування з позиції вірогідності, слід зазначити, що такі відомості мають більш високий ступінь об'єктивності в порівнянні з відомостями, отриманими за допомогою деяких інших методів оперативно-розшукової діяльності³.

Такий критерій оцінки результатів документування як допустимість передбачає перевірку «доброякісності» отриманих відомостей, дотримання під час застосування технічних засобів усіх вимог нормативно-правових актів, що регламентують питання здійснення оперативно-розшукової діяльності. Суттєвими умовами законності певного заходу є його проведення в межах провадження оперативно-розшукової справи, за відповідним рішенням суду, на протязі встановленого терміну тощо.

Підсумовуючи викладене, зупинимось на таких важливих висновках в частині використання результатів документуван-

¹ Стахівський С.М. Оцінка доказів та їх процесуальних джерел у кримінальному судочинстві // Підприємництво, господарство і право. - 2005. - № 6. - С. 136.

² Орлов Ю.Ю. Показники якості оперативно-розшукової інформації // Право України. - 2005. - № 12. - С. 53.

³ Долженков О.Ф. Процесуальне значення відомостей, отриманих при здійсненні оперативно-розшукової діяльності: Монографія / О.Ф. Долженков, В.Є. Тарасенко, С.В. Єськов / МВС України, Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. - Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2009. - С.109.

ня фактів хабарництва з боку посадових осіб державних контролюючих органів в інтересах кримінального судочинства. По-перше, потребують уваги напрями використання вказаних матеріалів, які на підставі ст. 10 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» можна визначити наступним чином: 1) при вирішенні питань про порушення кримінальної справи або проведення невідкладних слідчих дій; 2) для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальній справі; 3) для попередження, припинення і розслідування злочинів; 4) для забезпечення безпеки працівників суду, правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей та близьких родичів, а також співробітників розвідувальних органів України та їх близьких родичів, осіб, які конфіденційно співробітничали або співробітничали з розвідувальними органами України, та членів їх сімей; 5) для взаємного інформування підрозділів, уповноважених здійснювати оперативно-розшукову діяльність, та інших правоохоронних органів; 6) для інформування державних органів відповідно до їх компетенції.

По-друге, для визначення доказового значення, майбутньої слідчої та судової перспективи результатів оперативно-технічного документування обов'язковою є їх перевірка, що має включати з'ясування наступних питань:

1) відповідність результатів документування фактів хабарництва реальним обставинам злочинної діяльності посадових осіб державних контролюючих органів, які підлягають доказуванню в кримінальній справі (ст.64 КПК України), або іншим обставинам, що мають значення для встановлення істини у кримінальному судочинстві;

2) дотримання вимог закону, які визначають умови та підстави проведення документування (наявність дозволу суду на проведення оперативно-технічних заходів та погодження з прокурором);

3) обґрунтованість здійснення документування фактів хабарництва, наявність достатніх підстав для застосування технічних засобів;

4) закріплення здобутої інформації в належній формі, встановленій законом (ст. 65 КПК України), тобто у протоколі з відповідними додатками, складеному уповноваженим органом за результатами оперативно-розшукового заходу;

5) здатність зафіксованої інформації та така її якість, що дозволяє ідентифікувати осіб, дії яких задокументовано за допомогою технічних засобів;

6) наявність відповідних повноважень у співробітника оперативного підрозділу, його належність до органу оперативно-розшукової юрисдикції (ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»);

7) відсутність порушень прав громадян при здійсненні документування, зокрема дотримання термінів проведення певних заходів тощо.

УДК 343.155:343.148:343.37

В.О. Черков

ДО ПИТАННЯ ПРО МОЖЛИВІСТЬ ОСКАРЖЕННЯ РІШЕННЯ КЕРІВНИКА ОПЕРАТИВНОГО ПІДРОЗДІЛУ ПРИ ДОКУМЕНТУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

В оперативно-розшуковій діяльності (далі – ОРД) існують правовідносини між працівником оперативного підрозділу і владними суб'єктами різного рівня підпорядкування, тобто керівниками, які здійснюють її організацію. Ці правовідносини спрямовані на реалізацію організації функціонування ОРД, що включає в себе управління ОРД та відомчий контроль за її здійсненням.

Начальник факультету кримінальної міліції ЛДУВС імені Е.О. Дідоренка,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент.

Принципи управління ОВС взагалі, і підрозділів по боротьбі з економічною злочинністю зокрема, лежать в основі побудови органів та їх структурних підрозділів, визначенні їх завдань та функцій, а також у здійсненні правового регулювання їх діяльності, що також впливає на характер та зміст правовідносин в управлінській сфері ОРД.

Для дослідження оперативно-розшукових правовідносин між керівником оперативного підрозділу та його працівниками важливим є положення теорії управління про те, що управління будується на інформаційному обміні між його суб'єктом та об'єктом (у теорії правовідносин вони є суб'єктами правовідносин), який власне і є умовою та спонукальним мотивом виникнення оперативно-розшукових правовідносин між керівником та працівниками підрозділу по боротьбі з економічною злочинністю у процесі здійснення ОРД.

Процес управління в ОРД, що здійснюється у формі правовідносин, завершується на підставі аналізу результатів виконання рішення, тобто досягнення чи недосягнення його мети, після чого, у разі потреби, ставляться нові завдання і цикл управління починається знову.

Завершення циклу управління в ОРД, з одного боку, може бути реалізацією одних правовідносин, а з іншого, юридичним фактом, що породжує інші правовідносини. Наприклад, завершення попередньої перевірки первинної інформації працівником підрозділу по боротьбі з економічною злочинністю, за результатами якої остання потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, породжує підстави для заведення відповідної оперативно-розшукової справи (далі - ОРС).

Контроль у системі управління ОРД є самостійною функцією, яка реалізується також у формі правовідносин. За допомогою цієї функції суб'єкт управління (орган чи окремих керівник) одержує інформацію про роботу підконтрольних оперативних підрозділів та їх уповноважених осіб. Контрольна

функція в ОРД слугує також одним із засобів забезпечення керованості системи, а саме: обумовлює чітку взаємодію елементів системи, її динамічність, зворотні зв'язки з об'єктами управління тощо.

Відомчий контроль в ОРД може бути здійснений як безпосередньо відповідним керівником оперативного органу чи підрозділу, так і опосередковано із залученням інших посадових осіб відповідних підрозділів. Однак, ми розглядаємо лише правовідносини, що виникають саме між уповноваженим суб'єктом ОРД, який наділений контрольною функцією в сфері ОРД та особою, що веде ОРД, тобто між керівником оперативного підрозділу та його працівником.

Суб'єкти відомчого контролю в ОРД – це особи, які найбільш наближені до ОРД, володіють та знають її специфіку, у процесі здійснення контролю мають доступ до будь-якої інформації, що стосується здійснення ОРД та, відповідно, становить оперативний інтерес.

Слід зазначити, що завдання ОРД, які виконують підрозділи по боротьбі з економічною злочинністю, є складними, різноманітними, динамічними, та інколи реалізуються в умовах непередбачувальності і ризику, а тому до їх виконання залучається низка керівників, які здійснюють організацію ОРД та є суб'єктами оперативно-розшукових відносин. У районному відділі внутрішніх справ, наприклад, це начальник райвідділу, його перший заступник – начальник кримінальної міліції, начальники відділів і секторів боротьби з економічною злочинністю та їхні заступники.

Регулювання оперативно-розшукових правовідносин безпосередньо здійснюється за допомогою сукупності прийомів (способів, засобів) впливу на правовідносини у сфері ОРД, за допомогою яких встановлюється юридично владне і юридично підвладне становище суб'єктів цих правовідносин.

Як свідчить практика, специфікою оперативно-розшукових правовідносин, у тому числі і між керівником оперативно-

го підрозділу та його підлеглими, є те, що зазвичай ці правовідносини виникають з ініціативи самого підлеглого. Тобто, працівник оперативного підрозділу отримує інформацію, яка становить оперативний інтерес, та будучи зацікавленим у її реалізації, доповідає її своєму керівникові. Той, у свою чергу, за умови належних підстав, надає дозвіл на заведення відповідної ОРС та проведення певних оперативно-розшукових заходів (далі – ОРЗ), або згоду на звернення до вищого керівника, прокурора чи суду на проведення тих ОРЗ, які потребують відповідно їх санкції чи дозволу.

Увесь комплекс правовідносин між керівником оперативного підрозділу та його підлеглими, виходячи з повноважень керівників цих підрозділів можна класифікувати за наступними групами: правовідносини, пов'язані з вирішенням питання про заведення, рух та припинення ОРС; правовідносини, що виникають при проведенні дослідчої перевірки заяв та повідомлень, іншої оперативної інформації із застосуванням можливостей ОРД; правовідносини у сфері залучення громадян до негласного конфіденційного співробітництва; правовідносини з планування та контролю за виконанням ОРЗ; правовідносини, пов'язані з реалізацією оперативних матеріалів (з передачею їх суб'єктам кримінального процесу для провадження судового розслідування).

Кожна з означених нами груп оперативно-розшукових правовідносин може включати в себе й інші підгрупи правовідносин, що виникають, розвиваються та припиняються з приводу конкретного управлінського рішення керівника оперативного підрозділу. Таким чином, оперативно-розшукові правовідносини між керівником оперативного підрозділу та працівниками цього підрозділу є різноманітними за своїм змістом, і обумовлюються відповідним рішенням даного керівника, зважаючи на оперативну обстановку або ту чи іншу оперативну ситуацію.

Аналіз оперативно-розшукових правовідносин між керівником оперативного підрозділу та його підлеглими за чинним

законодавством про ОРД дозволив виявити певні недоліки їх правової регламентації та запропонувати шляхи щодо їх усунення.

Так, відповідно до чинного законодавства, здійснення ОРЗ можливе лише після заведення ОРС. Згідно до ч. 1 ст. 9 Закону про ОРД у кожному випадку наявності підстав для здійснення ОРД заводиться ОРС. Постанова про заведення такої справи підлягає затвердженню начальником органу (служби, установи) або їх уповноваженими заступниками. Тому, прийняття рішення працівником оперативного підрозділу щодо початку здійснення ОРД та надання відповідного дозволу керівником цього підрозділу призводить до виникнення, розвитку й, в майбутньому, припиненню оперативно-розшукових правовідносин. Однак, у разі відмови керівника оперативного підрозділу у затвердженні постанови про заведення ОРС оперативно-розшукові правовідносини з цього приводу припиняються й далі не розвиваються. При цьому працівник оперативного підрозділу не має підстав, закріплених у законі чи підзаконних нормативно-правових актах на оскарження рішення керівника, що не дозволяє поновлювати оперативно-розшукові правовідносини за конкретним фактом.

Таким чином, до повноважень керівника оперативного підрозділу на етапі попередньої перевірки інформації належать: затвердження завдання про проведення конкретних дій, необхідних для перевірки інформації, що направляється до інших служб і підрозділів; надання дозволу на заведення ОРС; дозвіл на проведення перевірки згідно з вимогами ст. 97 КПК України; вирішення питання про долучення матеріалів до відповідної номенклатурної справи у разі непідтвердження отриманої оперативної інформації тощо.

Якщо під час здійснення ОРД було отримано дані, що стосуються підстав щодо прийняття рішень та провадження за ОРС, керівник оперативного підрозділу наділений наступними повноваженнями: правом на затвердження постанови про

заведення ОРС; продовження строків ведення ОРС; припинення та поновлення обчислення строку оперативної розробки; затвердження рішення про закриття ОРС.

Зазначена регламентація всього різноманіття оперативно-розшукових правовідносин між керівником та працівником оперативного підрозділу, на нашу думку, свідчить про те, що у досліджуваних правовідносинах втрачений зворотній зв'язок, яким обумовлені кореспондуючі права та обов'язки суб'єктів правовідносин, оскільки у чинному законодавстві про ОРД та відомчих нормативно-правових актах відсутнє право працівника оперативного підрозділу оскаржувати дії його керівника у разі незгоди з рішенням останнього.

Таким рішенням, наприклад, може бути рішення керівника про відмову у заведенні ОРС з мотивів недостатності підстав для цього, або, навпаки, вказівка про заведення ОРС чи проведення ОРЗ, з якою працівник оперативного підрозділу може бути незгоден і мати на це відповідні переконливі аргументи, при доведенні яких до вищого керівника, рішення безпосереднього керівника може бути в інтересах ОРД змінено. Зазначене стосується й виконання інших рішень керівника підлеглим працівником оперативного підрозділу.

Отже, виходячи з викладеного, вважаємо доцільним у разі незгоди працівника оперативного підрозділу з рішенням його керівника, надати можливість останньому оскаржувати зазначене рішення вищому керівникові.

У зв'язку з цим пропонуємо ч. 1 ст. 8 Закону про ОРД доповнити п. 20, який викласти у такій редакції:

"20) у разі незгоди з рішенням керівника оперативного підрозділу щодо здійснення оперативно-розшукової діяльності оскаржувати дане рішення вищому керівникові, для чого надати мотивований рапорт з письмовим викладенням своїх заперечень та відповідні матеріали оперативно-розшукової справи чи попередньої перевірки".

УДК 349.23:331.45

О.С. Чистолінова

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Стан охорони праці в державі багато в чому залежить від соціально-економічної ситуації в країні, який на сьогодні в Україні характеризується недостатнім фінансуванням як з боку держави, так і з боку власників недержавного сектору економіки на потреби охорони праці. Іншою стороною незадовільного стану ефективного забезпечення охорони праці, очевидно, є недостатня нормативна обізнаність власників підприємств, недосконала нормативно-правова база з питань охорони праці, а також відсутність достатньої вимогливості щодо забезпечення норм з питань охорони праці. Сьогодні існують регіони, де рівень організації роботи з питань безпечної життєдіяльності дуже низький, серед факторів виробничого травматизму не останнє місце займають всілякого роду порушення вимог нормативних актів про охорону праці.

Крім того, право покликане врегульовувати найбільш важливі суспільні відносини та саме йому відведено роль найефективнішого впорядкування цих відносин. Цілком зрозуміло, що наша реальність є дзеркальним відображенням усіх недоліків сучасної законодавчої бази.

Законодавство України про охорону праці являє собою систему взаємозв'язаних нормативно-правових актів, що регулюють відносини у галузі реалізації державної політики щодо правових, соціально-економічних, організаційно-технічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження здоров'я і працездатності людини в процесі праці. Питання охорони праці регулюються Кодексом законів

про працю України, законами України «Про охорону праці», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», а також рядом постанов Кабінету Міністрів України.

Основним нормативно-правовим актом, що регулює питання охорони праці є Закон України «Про охорону праці», який визначає основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні, безпечні і здорові умови праці, регулює за участю відповідних органів державної влади відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні.

Вказаний закон визначає, що охорона праці – система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності. Цим Законом належним чином встановлені та забезпечені права працівників в сфері забезпечення їхнього права на належні, безпечні та здорові умови праці. Так, працівнику надано право розірвати трудовий договір за власним бажанням, якщо роботодавець не виконує законодавства про охорону праці, не додержується умов колективного договору з цих питань. У цьому разі працівникові виплачується вихідна допомога в розмірі, передбаченому колективним договором, але не менше тримісячного заробітку. Окрім того, працівник має право відмовитися від дорученої роботи, якщо створилася виробнича ситуація, небезпечна для його життя чи здоров'я або для людей, які його оточують, або для виробничого середовища чи довкілля.

Обов'язки щодо створення та дотримання безпечних умов праці покладаються на роботодавця.

Слід вказати, що серед вимог щодо забезпечення функціонування системи управління охороною праці на підприємств-

ві відсутня така вимога як планування роботи щодо охорони праці. Хоча цілком зрозуміло, що для того, щоб забезпечити виконання всієї системи управління охороною праці, необхідно аби власник вів облік показників умов та безпечності праці, розробляв поточне та перспективне планування діяльності щодо охорони праці, розробляв за участю профспілок програми заходів щодо покращення безпечності та гігієни праці, контролював виконання всіх запланованих заходів. Відсутність обов'язку планування породжує відсутність комплексного підходу до розробки взаємопов'язаних заходів щодо забезпечення охорони праці. Відтак, багато із передбачених вимог, які зобов'язаний виконувати роботодавець, не виконується та не проваджується на підприємстві.

Очевидною є необхідність приведення у відповідність норм законодавства про охорону праці до сучасних реалій з тим, щоб забезпечення належних умов праці було не тільки продеклароване у відповідних нормативно-правових актах, але реально втілювалося в життя.

Одним із дієвих важелів дотримання норм законодавства про охорону праці, а також забезпечення на підприємствах належних та здорових умов праці є встановлення відповідальності. За порушення законодавства про охорону праці юридичні та фізичні особи, які використовують найману працю, притягаються органами державного нагляду за охороною праці до сплати штрафу. За порушення законів та інших нормативно-правових актів про охорону праці, створення перешкод у діяльності посадових осіб органів державного нагляду за охороною праці, а також представників профспілок, їх організацій та об'єднань винні особи притягаються до дисциплінарної, адміністративної, матеріальної, кримінальної відповідальності згідно із законом.

Ще одним фактором, який має позитивно впливати на ефективне застосування законодавства про охорону праці, є відновлення, модернізація та укріплення інспекцій праці.

Нещодавно Європейське агентство з охорони праці на виробництві видало збірник «Використання систем управління охороною праці в країнах-членах Європейського Союзу». В цьому збірнику зібраний досвід ряду компаній, що діють в різних галузях господарства, розглядаються конкретні приклади того, як вони досягли успіху в покращенні умов праці, скороченні травматизму та підвищенні ефективності виробництва.

Як бачимо, питання охорони праці – актуальне питання не тільки для України, але й для всієї міжнародної спільноти. З огляду на це вбачається необхідним приділення більшої уваги як вчених, так і власників підприємств, безпосередньо самих працюючих, до питання забезпечення безпечних, здорових та належних умов праці. Це має проявлятися насамперед у таких напрямках діяльності: приведення у відповідність до діючих законів норм підзаконних нормативно-правових актів; усунення розпорошеності у повноваженнях державних органів щодо здійснення розробки, нагляду та контролю за охороною праці; розробка системи ефективного управління охороною праці на підприємстві; підготовка та навчання більшої кількості інспекторів з охорони праці; розробки заходів добровільного зацікавлення власників у забезпеченні належних та здорових умов праці; стимулювання працівників реалізовувати надане їм право на відмову працювати у неналежних умовах праці. Всі ці заходи сприятимуть покращенню ситуації в сфері охорони праці та запобігатимуть підвищенню травматизму на підприємствах.

Окремим питанням охорони праці присвячували свої роботи такі видатні вчені як: О.Т. Барабаш, М.І. Бару, В.С. Венедіктов, В.Я. Гоц, В.В. Жернаков, С.О. Іванов, Є.Є. Мачульська, С.М. Прилипко, О.І. Процевський, В.Г. Ротань, Б.С. Стичинський, Н.М. Хуторян, О.М. Ярошенко та інші. Проте, на сьогодні відсутнє комплексне вивчення питань охорони праці у її взаємному зв'язку із реальним станом охорони праці на підприємствах. Новизна запропонованої наукової роботи полягає у дослідженні найсучасніших та найостанніших заходів у сфері охорони праці.

Сучасний стан забезпечення безпечних та здорових умов праці не є задовільним.

З одного боку, стан охорони праці в державі багато в чому залежить від соціально-економічної ситуації в країні. На сьогодні соціально-економічна ситуація в Україні характеризується недостатнім фінансуванням як з боку держави, так і з боку власників недержавного сектору економіки на потреби охорони праці. Так, наприклад, як вказують дослідники питань фінансування заходів з охорони праці в Росії: «Основна проблема в створенні безпечних умов праці на підприємствах – дефіцит коштів, які роботодавці виділяють на заходи з охорони праці за залишковим принципом без обліку реальних потреб у створенні безпечних праці працівникам. Це пов'язано з поганим знанням роботодавцями законодавства про працю та нормативних документів»[1].

Іншою стороною незадовільного стану ефективного забезпечення охорони праці, очевидно, є недостатня нормативна обізнаність власників підприємств, недосконала нормативно-правова база з питань охорони праці, а також відсутність достатньої вимогливості щодо забезпечення норм з питань охорони праці. Сьогодні існують регіони, де рівень організації роботи з питань безпечної життєдіяльності дуже низький, серед факторів виробничого травматизму не останнє місце займають всілякого роду порушення вимог нормативних актів про охорону праці.

Як відомо, право покликане врегульовувати найбільш важливі суспільні відносини та саме йому відведено роль найефективнішого впорядкування цих відносин. Цілком зрозуміло, що наша реальність є дзеркальним відображенням усіх недоліків сучасної законодавчої бази.

Законодавство України про охорону праці являє собою систему взаємозв'язаних нормативно-правових актів, що регулюють відносини у галузі реалізації державної політики щодо правових, соціально-економічних, організаційно-технічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих

на збереження здоров'я і працездатності людини в процесі праці. Питання охорони праці регулюються Кодексом законів про працю України, законами України «Про охорону праці», «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», а також рядом постанов Кабінету Міністрів України.

Основним нормативно-правовим актом, що регулює питання охорони праці є Закон України «Про охорону праці», який визначає основні положення щодо реалізації конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні, безпечні і здорові умови праці, регулює за участю відповідних органів державної влади відносини між роботодавцем і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні.

Вказаний закон визначає, що охорона праці – система правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини у процесі трудової діяльності [2].

Цим Законом належним чином встановлені та забезпечені права працівників в сфері забезпечення їхнього права на належні, безпечні та здорові умови праці. Так, працівнику надано право розірвати трудовий договір за власним бажанням, якщо роботодавець не виконує законодавства про охорону праці, не додержується умов колективного договору з цих питань. У цьому разі працівникові виплачується вихідна допомога в розмірі, передбаченому колективним договором, але не менше тримісячного заробітку. Окрім того, працівник має право відмовитися від дорученої роботи, якщо створилася виробнича ситуація, небезпечна для його життя чи здоров'я або для людей, які його оточують, або для виробничого середовища чи довкілля.

Обов'язки щодо створення та дотримання безпечних умов праці покладаються на роботодавця: «роботодавець зобов'яза-

ний створити на робочому місці в кожному структурному підрозділі умови праці відповідно до нормативно-правових актів, а також забезпечити додержання вимог законодавства щодо прав працівників у галузі охорони праці» [2].

Слід вказати, що серед вимог щодо забезпечення функціонування системи управління охороною праці на підприємстві відсутня така вимога як планування роботи щодо охорони праці. Хоча цілком зрозуміло, що для того, щоб забезпечити виконання всієї системи управління охороною праці, необхідно аби власник вів облік показників умов та безпечності праці, розробляв поточне та перспективне планування діяльності щодо охорони праці, розробляв за участю профспілок програми заходів щодо покращення безпечності та гігієни праці, контролював виконання всіх запланованих заходів. Відсутність обов'язку планування породжує відсутність комплексного підходу до розробки взаємопов'язаних заходів щодо забезпечення охорони праці. Відтак, багато із передбачених вимог, які зобов'язаний виконувати роботодавець, не виконується та не проваджується на підприємстві.

Звідси постає проблема вдосконалення питань управління охороною праці на підприємстві [3]. Очевидною є необхідність приведення у відповідність норм законодавства про охорону праці до сучасних реалій з тим, щоб забезпечення належних умов праці було не тільки продеклароване у відповідних нормативно-правових актах, але реально втілювалося в життя.

Одним із дієвих важелів дотримання норм законодавства про охорону праці, а також забезпечення на підприємствах належних та здорових умов праці є встановлення відповідальності. За порушення законодавства про охорону праці юридичні та фізичні особи, які використовують найману працю, притягаються органами державного нагляду за охороною праці до сплати штрафу. За порушення законів та інших нормативно-правових актів про охорону праці, створення перешкод у діяльності посадових осіб органів державного нагляду за охороною праці, а також представників профспілок, їх організацій та

об'єднань винні особи притягаються до дисциплінарної, адміністративної, матеріальної, кримінальної відповідальності згідно із законом.

Однією з причин незадовільного стану охорони праці в Україні є недосконалість нормативно-правової бази, яка регулює охорону праці. Розпорошеність правових актів, які регулюють означене питання та неузгодженості між ними, недосконалий механізм відповідальності за порушення вимог до охорони праці призводять до значних труднощів у реалізації конституційного права працівників на належні, безпечні і здорові умови праці під час трудової діяльності. Реалізації вказаного конституційного права працівників на належні, безпечні та здорові умови праці сприятиме врахування особливостей правового регулювання праці окремих категорій працівників, що забезпечує диференціація трудового права.

Щодо єдності та диференціації трудового права написано десятки наукових робіт. Безпосередньо питанням правового регулювання праці працівників, які працюють на роботах зі шкідливими та важкими умовами праці присвячували роботи С.М.Прилишко, М.І.Бару, В.С.Венедиктов, В.Я. Гоц, О.І. Процевський, В.Г. Ротань, Л.І. Лазор, Є.Є. Мачульська та інші. Попри те, що піднятому питанню приділялася значна увага серед науковців, сьогодні на практиці залишається достатньо багато нерегульованих проблем в цій сфері. Однією із таких проблем є проблема охорони праці зазначеної категорії працівників, вивчення якої має відбуватися з урахуванням постійних змін в суспільстві. Все вище викладене обумовлює актуальність проведення дослідження та його новизну.

Правове регулювання праці працівників, що працюють на роботах зі шкідливими та важкими умовами праці є проявом диференціації трудового права. На думку О.М.Ярошенко, «диференціація - це розходження в нормах праці, зумовлені істотними особливостями умов праці в тій чи іншій галузі, значенням її для народного господарства, розходженнями в суб'єктах трудових відносин, характером трудових зв'язків,

кліматичними умовами і т.п. В основі диференціації лежать стійкі суспільні фактори, що визначають розходження в умовах праці і вимагають відображення в нормах права. Ці фактори є суспільними категоріями, держава враховує їх і надає їм значення» [6, с. 51].

І.П. Греков зазначає, що «норми трудового права поділяються на дві групи: загальні норми, які поширюються на усіх працівників; спеціальні норми, які поширюються на окремі категорії працівників (неповнолітніх; жінок; інвалідів; працівників, зайнятих на роботах з шкідливими й небезпечними умовами праці; осіб, працюючих в районах з особливими природними, географічними та геологічними умовами). У співвідношенні загальних і спеціальних норм виявляється єдність та диференціація трудового права. Єдність одержує виявлення в загальних нормах, а диференціація – у спеціальних. Загальні норми, обов'язкові для усіх власників чи уповноважених ними органів, можуть бути змінені лише у бік поліпшення стану працівників порівняно до чинного законодавства. Спеціальні норми конкретизують загальні, доповнюють їх, а в деяких випадках встановлюють винятки з загальних норм» [7, с. 55].

Отже, диференціація правового регулювання праці виражається, в тому, що спеціальними актами:

1) конкретизуються загальні норми з урахуванням особливостей виробництва (наприклад, норми про оплату і охорону праці, про введення загального обліку робочого часу і ін.);

2) встановлюються пільги (підвищується рівень гарантій) для осіб, що працюють в шкідливих і важких умовах праці; для деяких категорій жінок, неповнолітніх; для осіб із зниженою працездатністю;

3) встановлюються особливі, суворіші заходи дисциплінарної і матеріальної відповідальності і спрощені підстави припинення трудового договору (через особливі трудові функції працівника або внаслідок серйозності наслідків порушення їм трудових обов'язків).

О.С. Пашков усі підстави диференціації, застосовувані в законодавстві про працю, поділяє на обумовлені: 1) об'єктивними умовами праці; 2) особистими (статевими, віковими, фізіологічними) особливостями організму працівника. Підстави, що входять до другої групи, на його думку, є суб'єктивними. До об'єктивних умов праці як критеріїв диференціації слід віднести: важливість галузі виробництва для суспільства; конкретні виробничі умови праці; територіальне розташування підприємств; кліматичні умови; характер трудового зв'язку між сторонами трудового договору. Суб'єктивними підставами диференціації трудового законодавства є певні категорії працівників: жінки, неповнолітні, інваліди, працюючі пенсіонери [8, с.106-107].

Отже, єдність породжує цілісність правового регулювання, взаємну узгодженість, в деяких випадках виключає дублювання. Єдність забезпечує послідовне, цілеспрямоване та ефективне загальне регулювання суспільних відносин. За допомогою єдності правового регулювання формується основа, відповідно до якої виокремлюються диференційовані норми. В той же час диференціація правового регулювання більш конкретно розглядає окремі питання, виявляє нерегульовані нюанси, більше приділяє уваги суттєвим особливостям. Саме завдяки диференціації правового регулювання суспільних відносин право проникає в усі можливі відносини. Диференційований підхід до регулювання суспільних відносин допомагає усунути ті прогалини, що виникають при загальному регулюванні.

Загальним є виділення таких категорій працівників, праця яких охороняється спеціальними нормами: 1. працівники, які працюють у шкідливих та небезпечних умовах праці; 2. жінки; 3. неповнолітні; 4. особи із обмеженими можливостями.

Що стосується працівників, які працюють у шкідливих та важких умовах праці, то фінансування в сфері робіт із небезпечними та шкідливими та важкими умовами праці, а також рівень розвитку техніки поки що не може забезпечити створення у всіх випадках і всім працівникам належних умов праці,

що виключали б дію шкідливих факторів на їх організм, тому законодавець передбачає пільги і компенсації працівникам, зайнятим на роботах з важкими та шкідливими умовами праці.

Такі працівники, відповідно до Кодексу законів про працю України [9], безоплатно забезпечуються лікувально-профілактичним харчуванням, молоком або рівноцінними харчовими продуктами, газованою солоною водою, мають право на оплачувані перерви санітарно-оздоровчого призначення, скорочення тривалості робочого часу, додаткову оплачувану відпустку, пільгову пенсію, оплату праці у підвищеному розмірі. У разі роз'язного характеру роботи працівникові виплачується грошова компенсація на придбання лікувально-профілактичного харчування, молока або рівноцінних йому харчових продуктів на умовах, передбачених колективним договором.

На роботах із шкідливими і небезпечними умовами праці, а також роботах, пов'язаних із забрудненням або несприятливими метеорологічними умовами, працівникам видаються безоплатно за встановленими нормами спеціальний одяг, спеціальне взуття та інші засоби індивідуального захисту, а також мийні та знешкроджувальні засоби. Зазначеними засобами повинні бути забезпечені і працівники, які залучаються до разових робіт, пов'язаних із ліквідацією наслідків аварій, стихійного лиха тощо, що не передбачені трудовим договором.

У разі передчасного зношення цих засобів не з вини працівника роботодавець зобов'язаний замінити їх за свій рахунок. У разі придбання працівником спецодягу, інших засобів індивідуального захисту, мийних та знешкроджувальних засобів за свої кошти роботодавець зобов'язаний компенсувати всі витрати на умовах, передбачених колективним договором.

Згідно з колективним договором роботодавець може додатково, понад встановлені норми, видавати працівникові певні засоби індивідуального захисту, якщо фактичні умови праці цього працівника вимагають їх застосування.

Попри те, що діючим законодавством врегульовано більшість питань щодо охорони праці вказаної категорії праців-

ників, все ж на практиці виникає багато проблем із дійсним забезпеченням таким працівникам належного захисту.

Так, в законодавстві міститься вказівка на різновиди спеціального одягу, взуття та інші засоби індивідуального захисту без наведення їх захисних властивостей. Тому робітник може одержати, відповідно до формального дотримання норм, костюм або черевики, які не відповідають за своїми захисними властивостям небезпечним та шкідливим виробничим чинникам. Тобто формально – закон виконується, проте насправді – такі засоби захисту зовсім не захищають працівника. Виходом із даної ситуації є розроблення спеціального нормативного систематизованого акту, в якому має бути сформульовано перелік ЗІЗ, сучасні вимоги до ЗІЗ та конкретні їхні захисні властивості.

Окрім того, в законодавстві міститься вказівка на норми видачі засобів індивідуального захисту. Придбання ЗІЗ понад кількість, лімітовану нормами, здійснюється з прибутку підприємства, що суперечить вимогам Закону України «Про охорону праці» про обов'язкове забезпечення працівників ЗІЗ.

Так, вказаним законом встановлюється: «Роботодавець зобов'язаний забезпечити за свій рахунок придбання, комплектування, видачу та утримання засобів індивідуального захисту відповідно до нормативно-правових актів з охорони праці та колективного договору»[3]. Однак, сьогодні розповсюдженим явищем в сфері малого та середнього бізнесу є з метою зменшення виплати податків показання нульового прибутку підприємства. Звідси: працівники не завжди можуть бути забезпечені ЗІЗ в зв'язку із відсутністю прибутку підприємства. Таким чином, порушуються права працівника. Виходом із даної ситуації є закріплення в законодавстві не норм видачі ЗІЗ, а встановлення вимоги обов'язкового забезпечення всіх працівників, які потребують захисту, засобами індивідуального захисту, незалежно від прибутковості підприємства. Тим більше, що діюче законодавство в сфері податкового права сприяє роботодавцям щодо зменшення податкового зобов'язання шляхом включення до суми валових витрат платника податку витрат

на забезпечення найманих працівників спеціальним одягом, взуттям, обмундируванням, що необхідні для виконання професійних обов'язків, а також продуктами спеціального харчування за переліком, що встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Також, труднощі створює вимога щодо використання деяких видів ЗІЗ до зношення. Аналіз норм свідчить про їх невідповідність сучасним уявленням про правила вибору ЗІЗ. Так, зношення не завжди є тим моментом, коли ЗІЗ втрачає свої захисні можливості. Бувають такі ЗІЗ, що розраховані на певний термін використання, який фактично не відповідає наявності зношення. Рішенням цієї проблеми є видання запропонованого нами раніше спеціального нормативного акту з переліком ЗІЗ та їхніх властивостей.

Наприклад, в Російській Федерації колектив фахівців різних наукових установ почав створювати документ - правила вибору засобів індивідуального захисту, який припускає забезпечення вибору необхідних ЗІЗ за даними атестації робочих місць та за відомостями про стан виробничого середовища. Вважаємо за необхідне розробити такий нормативний акт і в Україні.

Окрім того, існує ще така проблема в сфері праці досліджуваної категорії працівників: перелік посад та професій взято із загальноукраїнського класифікатора, на який орієнтуються не всі роботодавці, оскільки обов'язки працівника не завжди укладаються в рамки професії або посади, вказаної в класифікаторі (особливо підприємств малого й середнього бізнесу). В багатьох нормативно-правових актах наголошується на тому, що необхідно аби посада та професія працівника відповідала назві, встановленій в Класифікаторі. Проте, роботодавці не завжди виконують цю вимогу. Звідси: особа може фактично працювати в шкідливих та важких умовах праці, однак, юридично не мати прав ані на додаткові пільги, ані на ЗІЗ, ані на пенсійне забезпечення на пільгових умовах. Виходом із вказаної ситуації є при звітуванні роботодавців постійний конт-

роль з боку державної служби зайнятості щодо зазначення професій та посад працівників, які працюють за наймом.

Резюмуючи все вище викладене, слід вказати, що праця працівників, які працюють на роботах із шкідливими та важкими умовами праці, потребує детальної та підвищеної уваги з боку держави, що зовнішньо має виражатися у прийнятті спеціальних норм правового регулювання праці вказаної категорії працівників.

Ще одним фактором, який має позитивно впливати на ефективне застосування законодавства про охорону праці, є відновлення, модернізація та укріплення інспекцій праці.

За даними Міжнародного Бюро Праці станом на 11.12.2006 взагалі у світі налічується 120 тисяч інспекторів праці. Це є дуже незначна кількість, оскільки такої кількості інспекторів праці ніяким чином не вдасться покращити ситуацію в сфері охорони праці. Наприклад, в Малайзії один інспектор праці приходить на 5,5 тисяч економічно активного населення, в Латвії – на 8,3 тисяч, Камбоджі – на 370 тисяч, в Бангладеш – на 3 мільйони 200 тисяч економічно активного населення[4].

З огляду на це, МБП запропонував ряд заходів, спрямованих на збільшення кількості інспекторів праці та покращення якості їхньої праці. Заходи, які пропонуються, в першу чергу, спрямовані на відродження інспекцій праці. Мова йде про організацію трьохстороннього аудиту інспекцій, про розробку їхнього морального та професійного кодексу, про підготовку інформаційних листків для інспекцій праці, про розробку міжнародних принципів інспекції праці, про видання матеріалів щодо управління ризиками та системами охорони праці, а також про цільове навчання інспекторів.

Запропоновані заходи вже починають діяти в деяких країнах. Так, наприклад, у Франції був розроблений «План Ларшела», мета якого – подолати організаційну кризу в інспекції праці. План включає структурну та організаційну реформу, підвищення якості роботи інспекцій та прийом на роботу до 2010 року 700 нових інспекторів.

Окрім того, МБП було підтримано пропозицію щодо створення Інтегрованої системи навчання співробітників інспекцій праці. Її метою виступає сприяння зміцненню інспекцій праці шляхом координації адміністративних, процедурних та технічних елементів їхньої роботи - від міжнародного рівня до рівня конкретних підприємств, де можна буде значно збільшити та покращити якість роботи інспекцій праці.

Наряду із Міжнародною Організацією Праці проблемами охорони праці стурбовані і керівні органи Європейського Союзу. Вони прагнуть до об'єднання зусиль держав-членів Євросоюзу в зазначеній області: видаються нормативні документи щодо охорони праці, які включають різні аспекти виробничої діяльності(вони включаються в національні закони про охорону праці та постійно підвищують вимоги до його умов), здійснюється велика та значна пропагандистська діяльність, адресована не тільки менеджменту підприємств, але й широкими масам працюючих.

В останні роки Європейське агентство з охорони праці на виробництві проводить активну роботу щодо покращення умов праці та скороченню травматизму в малому та середньому бізнесі, а також щодо розповсюдження позитивного досвіду. Так, починаючи з 2001 року воно виділило близько 12 мільйонів євро на часткове фінансування кращих національних та міжнародних проєктів, які відбиралися в ході конкурсів(близько 400 фірм-учасниць). Розроблена чотирирічна програма щодо впровадження в життя стратегічних завдань, у відповідності до якої у грудні 2003 року була проведена конференція «Вітри змін - нові підходи та стратегія у сфері охорони праці на виробництві». На прикладі Польщі, за участі інших значних представників держав, бізнесу та профспілок були обрані вектори вирішення питання щодо зниження травматизму та професійної захворюваності, пом'якшення соціальних витрат, які обумовлюються змінами на ринку праці;

підвищення рівня охорони праці у державах, які вступають або бажають вступити до Євросоюзу.

Нещодавно Європейське агентство з охорони праці на виробництві видало збірник «Використання систем управління охороною праці в країнах-членах Європейського Союзу». В цьому збірнику зібраний досвід ряду компаній, що діють в різних галузях господарства, розглядаються конкретні приклади того, як вони досягли успіху в покращенні умов праці, скороченні травматизму та підвищенні ефективності виробництва.

Як бачимо, питання охорони праці – актуальне питання не тільки для України, але й для всієї міжнародної спільноти. З огляду на це вбачається необхідним приділення більшої уваги як вчених, так і власників підприємств, безпосередньо самих працюючих, до питання забезпечення безпечних, здорових та належних умов праці. Це має проявлятися насамперед у таких напрямках діяльності: приведення у відповідність до діючих законів норм підзаконних нормативно-правових актів; усунення розпорошеності у повноваженнях державних органів щодо здійснення розробки, нагляду та контролю за охороною праці; розробка системи ефективного управління охороною праці на підприємстві; підготовка та навчання більшої кількості інспекторів з охорони праці; розробки заходів добровільного зашкваллення власників у забезпеченні належних та здорових умов праці; стимулювання працівників реалізовувати надане їм право на відмову працювати у неналежних умовах праці. Всі ці заходи сприятимуть покращенню ситуації в сфері охорони праці та запобігатимуть підвищенню травматизму на підприємствах.

Використана література:

1. Стан виробничого травматизму в Україні у період з 18 до 24 лютого 2010 року. Державний комітет України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду (Держгірпромнагляд). Офіційна веб-сторінка. <http://www.dnop.kiev.ua/>

2. Фінансування заходів з охорони праці в Росії. Доповідь від 29 вересня 2005 року. Державний комітет України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду(Держгірпромнагляд). Офіційна веб-сторінка. <http://www.dnopr.kiev.ua/>

3. Закон України «Про охорону праці» від 14.10.1992.// Відомості Верховної Ради (ВВР), 1992. - № 49. - Ст. 668.

4. В. Юрченко. Проблеми законодавства об охоране труда. //Охрана труда:Нучно-производственный журнал. Май, 2001. Официальный сайт <http://www.ohoronapraci.kiev.ua/index.htm>

5. МОТ призывает укреплять инспекции труда во всем мире. Державний комітет України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду(Держгірпромнагляд). Офіційна веб-сторінка. <http://www.dnopr.kiev.ua/>

6. Ярошенко О.М. Окремі питання єдності та диференціації правового регулювання праці.// Актуальні проблеми науки трудового права в сучасних умовах ринкової економіки: Матеріали науково-практичної конференції; м.Сімферополь, 19-20 травня 2003 р. /за ред. проф. В.С. Венедиктова. - Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2003. - 248 с.

7. Греков І.П. Особливості правового регулювання праці державних службовців: Дисс... канд. юр. наук. - Х., 2003. - 169 с.

8. Советское трудовое право /Под ред. А.С. Пашкова, О.В. Смирнова. - М.: Юрид. лит., 1982. - 346 с.

9. Кодекс законів про працю України//Відомості Верховної Ради України. - 1971. - № 50. - Ст. 375.

УДК 349.22

Т.М. Чумакова

КОЛЕКТИВНО-ДОГОВІРНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

В Україні приділяється увага до законодавчого регулювання трудових відносин і соціальної політики. Трудове право,

як самостійна галузь права, в період переходу від планової до ринкової економіки, поряд з розвитком власного досвіду, повинна органічно увібрати в себе корисний закордонний досвід, що дозволив би щонайкраще захистити на виробництві працівників, зберегти при цьому рівень правових гарантій, закріплених у діючому КЗпП інших нормативних правових актах і угодах про працю.

Серед загальностановлених тенденцій трудового права – формування державної політики в області зайнятості, гідна заробітна плата, своєчасна виплата її й інших соціальних виплат, розширення сфери дії трудового законодавства, закріплення норм міжнародно-правового регулювання праці, поглиблення диференціації правового регулювання трудових відносин, посилення правової захищеності тощо. В умовах переходу України до цивілізованого ринку, інтеграції української економіки у світову систему, важливим завданням для України стає реформа трудового законодавства, що склалося в інших економічних умовах соціалістичного суспільства. Змінюється роль держави у сфері регулювання трудових відносин.

При вдосконаленні трудового законодавства варто виходити з того, що держава повинна, як і раніше, здійснювати захисну функцію шляхом не тільки законодавчого закріплення необхідного рівня соціального захисту прав суб'єктів трудових відносин, але й здійснювати нагляд і контроль за дотриманням трудового законодавства.

З моменту проголошення незалежності, Україна стала на шлях запровадження економічних реформ, розбудови ринкових відносин. Радикальні зміни у побудові системи влади, відносин власності, лібералізація економічних відносин суттєво вплинули на характер соціально-трудова відносин.

За таких умов механізм регулювання відносин між найманими працівниками і роботодавцем, що існував раніше, перестав відповідати новим економічним перетворенням. Поступова трансформація відносин між найманими працівниками

та роботодавцем на виробничому рівні спонукала суб'єктів соціально-трудових відносин вищих рівнів до активної роботи з перегляду та пошуку нових форм і характеру взаємовідносин, створення принципово нової правової бази, яка б відповідала вимогам сьогодення, враховувала досвід країн з ринковою економікою і узгоджувалася з вимогами Конвенцій МОП, ратифікованих Україною.

Результатом такої спільної роботи стало прийняття Закону України «Про колективні договори і угоди» (1993р.), яким було значно розширено межі колективно-договірного регулювання трудових відносин, вперше законодавчо встановлено трирівневу систему угод (на державному, галузевому і регіональному рівні). Норми та положення угод іншого рівня визнані як мінімальні та обов'язкові при укладенні угод нижчого рівня та колективних договорів.

З прийняттям цього Закону в Україні фактично відбулося законодавче оформлення основних засад соціального партнерства між державою, роботодавцями і профспілками, представниками найманих працівників, було створено умови для його розвитку. За активного сприяння соціальних партнерів, було прийнято цілу низку інших законодавчих актів, спрямованих на розвиток колективно-договірного регулювання трудових відносин.

Колективно-договірне регулювання трудових відносин конкретизовано в багатьох Законах України та інших законодавчих актах. Взагалі трудові відносини сьогодні регулюються більш як 250 нормативно-правовими актами, а також значною кількістю нормативних актів, прийнятих ще в Радянському Союзі.

Потрібно особливо підкреслити роль колективного регулювання умов праці як джерела соціального захисту прав окремого найманого працівника від своєї волі роботодавця.

Нарешті, будучи закріпленими у колективному договорі, колективні інтереси сторін набирають форми взаємних зобов'язань, виконання яких забезпечується не тільки взаємною

відповідальністю сторін, але, за необхідності, і примусовою силою держави. Розглядаючи позови, що випливають з неналежного виконання зобов'язань, передбачених колективними договорами, суди повинні розглядати колективний договір конкретного підприємства як локальне джерело права [1, с. 657].

Інститут колективного договору нині зазнає впливу нових суспільних відносин, що не може не відобразитися і на правовій формі. Колективний договір не єдиний правовий акт, за допомогою якого здійснюється договірне встановлення умов праці, він входить до системи колективних угод про працю на національному, галузевому, регіональному рівнях. Колективний договір посідає в цій системі нижчий рівень, що аж ніяк не зменшує значення його нормативно-регулятивних властивостей, однак вимагає внутрішньої узгодженості у системі цих актів. Крім того, колективний договір виступає одним із засобів (способів) реалізації соціально-партнерських відносин, є результатом такої діяльності, і, таким чином, входить до системи цих відносин, отже, правовий інститут "колективні договори і угоди" займає важливе місце у колективному трудовому праві [1, с. 657].

Колективний договір укладається на основі законодавства. Тому при внесенні до колективного договору умов, що суперечать законодавству, останні не мають юридичної сили і застосовуватись не можуть. Водночас слід мати на увазі, що частина третя ст. 13 КЗпП та ст. 7 Закону "Про колективні договори і угоди" допускають можливість внесення до колективних договорів умов, які поліпшують становище працівників порівняно із законодавством (надають додаткові трудові та соціально-побутові пільги для працівників, а також додаткові гарантії) [2, с.83].

Колективний договір укладається на всіх підприємствах, в установах і організаціях, які характеризуються двома ознаками:

- 1) використовують найману працю;
- 2) мають права юридичної особи.

Відсутність хоча б однієї з ознак означає неможливість укладення колективного договору.

Як правило, не виникає проблем з визначенням статусу організації як юридичної особи. Значно складніше встановити таку ознаку сторони колективного договору, як використання найманої праці. Спроба дати юридичне визначення найманої праці (найманого працівника) вжита у частині другій ст. 1 Закону «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)»: «Найманий працівник – це фізична особа, що працює за трудовим договором на підприємстві, в установі, організації, в їх об'єднаннях або у фізичних осіб, що використовують найману працю» [2, с.85].

Таке широке розуміння категорії найманих працівників дає можливість включити до неї величезну кількість державних службовців і зробити висновок, що колективні договори мають укладатися в установах, які мають статус органів державної влади. На користь висновку про те, що під формулювання «використовуючи найману працю» підпадають всі органи державної влади, свідчить і та обставина, що ці органи, навіть використовуючи переважно працю осіб, що належать до категорії державних службовців, не можуть обійтися без допоміжного персоналу, котрий у будь-якому разі має бути визнаний найманим [3, с. 85].

Перелік сучасних соціальних і трудових гарантій, зафіксований законодавством про працю, є досить обмеженим, а їх рівень - недостатній для забезпечення розширеного відтворення робочої сили та належного рівня життя населення. Крім того, в ряді випадків законодавство передбачає встановлення окремих гарантій у сфері праці, безпосередньо в колективних договорах.

Важливою рисою колективного договору є його багатоплановість. Як основний локальний акт підприємства, колективний договір регулює майже всі відносини, що виникають в

межах підприємства як з приводу його виробничої діяльності, так і похідні від них відносини, поєднує в собі заходи, спрямовані на удосконалення виробництва, оплати праці, поліпшення умов праці та побуту працюючих та інші важливі питання. Не останнє місце в цій роботі належить профспілкам. З визначення профспілок як об'єднань, що діють у сфері соціально-трудових відносин, випливає, що головною метою їх діяльності є захист прав та інтересів своїх членів саме у сфері праці.

Отже, головними формами діяльності профспілок мають бути визначені ті, що стосуються, перш за все, забезпечення права людини на працю – права на зайнятість і отримання винагороди за працю, яка щонайменше дає можливість відтворювати здатність працювати (мінімальна заробітна плата). Крім того, профспілка може надавати (і надає) своїм членам інші форми захисту та допомоги, але вони, як правило, розглядаються у якості додаткових, похідних від головної мети профспілок – покращувати умови найму (продажу) робочої сили.

Практика світового профспілкового руху виробила різноманітні форми діяльності, спрямованої на захист права на працю, як радикальні (акції протесту), так і помірковані (переговори, укладання угод). Водночас, вона свідчить що м'які засоби тиску є ефективними лише тоді, коли існує реальна загроза страйку у випадку невиконання пред'явлених у м'якій формі вимог. У протилежному випадку, мітинги, шкетування перетворюються на спосіб «випускання пари», яким користуються і роботодавці, і держава з метою зняти соціальну напруженість.

Практика укладання угод запроваджується на тій підставі, що законодавство про працю та соціальний захист працівників визначає загальні трудові й соціально-економічні норми, а також мінімальні гарантії прав та інтересів працівників, їх захисту від свавілля роботодавця та влади. Ці норми та гарантії послідовно конкретизуються з урахуванням поточних обста-

вин у країні – в Генеральній угоді; конкретних умов у галузі, регіоні – в галузевих і регіональних угодах; нарешті, з урахуванням умов конкретного підприємства – в колективному договорі профспілки з роботодавцем. При цьому передбачається (як правило, законодавчо), що угода нижчого рівня не може закріплювати гірші умови праці, ніж визначені в угоді вищого рівня, а Генеральна угода – ніж визначені в законодавстві [4, с. 84].

У першу чергу, в угодах обумовлюється наступне:

- розмір заробітної плати (тарифної ставки; погодинної оплати тощо);
- тривалість робочого дня (тижня);
- гарантії зайнятості;
- пільги за трудовий стаж; умови та безпека праці.

Метою колективного договору є поліпшення господарської діяльності підприємства, підвищення його рентабельності і якості продукції, що випускається, забезпечення трудящим можливості брати участь в управлінні виробництвом, удосконалення винагороди за працю, підняття рівня охорони праці матеріально-побутового та культурного обслуговування працюючих.

Як акт локального регулювання, колективний договір виконує цілий ряд виробничих і соціальних завдань. До таких завдань належать:

- деталізація і конкретизація чинного законодавства про працю з максимальним урегулюванням специфіки даного підприємства;

- вирішення нових питань, що поставлені практикою і не знайшли урегулювання в чинному законодавстві стимулювання працівників шляхом встановлення пільгових умов праці;

- забезпечення виконання договірних зобов'язань сторін; встановлення конкретної відповідальності господарських і профспілкових органів за поліпшення умов праці й побуту працівників підприємства;

- залучення працівників до управління виробництвом, поширення правових знань;

- врегулювання суперечностей між власником і трудовим колективом найманих працівників з метою досягнення соціальної злагоди.

Розвиток ринкових відносин змінив ставлення працівників до колективного договору. Вони почали вбачати в ньому засіб регулювання всього комплексу соціально-побутових умов, метод регулювання трудових відносин. Однак, аналіз практики дотримання роботодавцями положень колективних договорів свідчить про їх значною мірою формальний характер і низьку ефективність.

Світовий досвід виробив ефективний засіб досягнення консолідації та соціального миру в суспільстві. Це – соціальне партнерство на державному, галузевому та виробничому рівнях. Така система передбачає обов'язковий діалог, хоч би яким важким він не був, між профспілками, урядом та підприємцями. Це є єдиною цивілізованою альтернативою руйнівним страйкам, які ще більше погіршують економічну ситуацію посилюють розлад у суспільстві. Мова йде про колективні угоди. Чинне законодавство і наука трудового права не дають визначення поняття колективної угоди.

З урахуванням наведених вище відправних позицій можна визначити колективну угоду як строкову угоду, яка укладається між власниками та органами, що уповноважені представляти працівників на державному, галузевому та регіональному рівнях, про встановлення нормативних положень у сфері праці та соціально-побутових питань, які є обов'язковими для всіх суб'єктів, що перебувають у сфері дії сторін, з метою врегулювання виробничих, трудових і соціально-економічних відносин і узгодження інтересів держави, працівників і власників, а також уповноважених ними органів.

Необхідно зазначити, що перелік соціальних і трудових гарантій зафіксований законодавством про працю, є досить

обмеженим, а їх рівень - недостатній для забезпечення розширеного відтворення робочої сили та належного рівня життя населення. Крім того, в ряді випадків законодавство передбачає встановлення окремих гарантій у сфері праці безпосередньо в колективних договорах та угодах.

Вимагає покращення також зміст колективних договорів, що в ряді випадків не врегульовують питання, пов'язані з соціально-економічними проблемами, які виникають під час приватизації, банкрутства підприємств, масових звільнень, несвоєчасної виплати заробітної плати працівникам тощо.

Все це суттєво посилює роль колективних договорів, робить їх одним з основних інструментів регулювання відносин між роботодавцем та найманими працівниками для збалансування інтересів сторін, визначення наявних, можливостей їх задоволення. Цінним є те, що зобов'язання за колективним договором виробляються та встановлюються без будь-якого втручання держави. Коло питань, що можуть бути вирішені в рамках колективного договору, практично необмежене. Ним можуть встановлюватися додаткові порівняно з чинним законодавством і угодами вищого рівня гарантії, соціально-побутові пільги. Крім того, невиконання зобов'язань за колективним договором може бути захищено у судовому порядку.

Використана література:

1. Болотіна Н.Б. Трудове право України. - К.: Вікар, 2003. - 725 с.
2. Коментар науково-практичний до законодавства України про працю // За редакцією Стичинський Б.С., Зуб І.В., Ротань В.Г. - К., 2001. - 1072 с.
3. Иванов С.А. Контроль за применением международных норм о труде и его проблемы. - М., 1998. - 176 с.
4. Коліушко І, Український Д. Перспективи профспілкового руху в Україні: реалії та перспективи // Національна безпека і оборона. - 2001. - № 8. - С. 69.

УДК 343.155:342.736:340.5(477)

Р.С. Маніло

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВИМОГ ЩОДО ЗМІСТУ ПОДАНЬ (КЛОПОТАНЬ), ЯКІ ВНОСЯТЬСЯ ДО СУДУ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ НЕГЛАСНИХ ОБМЕЖЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

Постановка проблеми. Аналіз чинного законодавства дає підстави дійти висновку, що нормативно-правове забезпечення порядку складання подань, які вносяться до суду при застосуванні негласних обмежень конституційних прав громадян, складається з декількох актів, різних за предметом регулювання, масштабом вирішуваних питань, юридичною силою тощо. До того ж останнім часом прийнято проект нового КПК України, який також в окремій нормі (ст. 248) стосується вказаного питання, що, звичайно, вимагає порівняльного дослідження з метою гідного наукового опрацювання та поступового переходу правозастосовної практики до новітніх вимог.

Аналіз останніх досліджень. Значний внесок у наукову розробку цих питань, їх окремих аспектів або суміжних проблем зробили К.В. Антонов, Д.О. Бабічев, О.М. Джужа, Е.О. Дідоренко, О.Ф. Долженков, С.В. Єськов, В.П. Захаров, І.П. Козаченко, Д.Й. Никифорчук, Ю.Ю. Орлов, М.А. Погорецький, С.А. Сумський, В.О. Черков, О.М. Чистолінов, М.Є. Шумило та інші вчені. Водночас складність проблеми, недостатня розробленість її окремих аспектів і надалі зумовлює нагальну потребу бу детального дослідження зазначених питань.

Метою статті є порівняння вимог щодо змісту подань (клопотань), які вносяться до суду при застосуванні негласних обмежень конституційних прав громадян, викладених у чинних нормативно-правових актів та законопроектах.

Виклад основного матеріалу. Протягом тривалого періоду всі спроби врегулювати діяльність суду щодо надання дозволів на проведення оперативно-розшукових заходів, пов'язаних з обмеженням конституційних прав громадян, завжди мали непослідовний або навіть хаотичний характер. Наприклад, згідно рішення, викладеного у Листі Верховного Суду України № 16 / 6 від 19 листопада 1996 року «Про тимчасовий порядок розгляду матеріалів про дачу дозволу на проникнення до житла чи іншого володіння особи, накладення арешту на кореспонденцію і виймку її з поштово-телеграфних установ та зняття інформації з каналів зв'язку (телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції)» було відкликано Лист Верховного Суду України 5-6н / 122 від 1 жовтня 1996 року, який стосувався цього ж питання¹.

Згодом завдання щодо врегулювання процедури реалізації дозвільних повноважень суду було актуалізовано Указом Президента України № 1556/2005 від 7 листопада 2005 р. «Про додержання прав людини під час проведення оперативно-технічних заходів»². Серед інших нововведень цим Указом передбачалося розроблення Кабінетом Міністрів України у чотиримісячний строк та затвердження за погодженням із Верховним Судом України і Генеральною прокуратурою України єдиної інструкції про порядок отримання підрозділами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, дозволів на проведення відповідних заходів та використання одержаних при цьому матеріалів. Як відомо, це завдання було виконано Кабінетом Міністрів України, але не у чотиримісячний строк, як зазначалося в Указі Президента, а лише 22 місяці потому, та втілюється в прийняття Постанови Кабінету Міністрів від

¹ Грошевий Ю.М. Судовий контроль у сфері оперативно-розшукової діяльності: Монографія / Ю.М. Грошевий, С.В. Єськов. - Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2009.

² Далі - Указ Президента.

26 вересня 2007 року № 1169 «Про затвердження Порядку отримання дозволу суду на здійснення заходів, які тимчасово обмежують права людини, та використання добутої інформації»¹. Але попри вимогу погодити розроблену інструкцію з Верховним Судом та Генеральною прокуратурою, це так і не було виконано.

Натомість Верховний Суд висловив власну позицію з приводу надання дозволів на оперативно-розшукові заходи. Так, у березні 2008 року було прийнято Постанову Пленуму Верховного Суду № 2 «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства»².

Генеральна прокуратура, маючи на той час власний механізм нагляду в сфері оперативно-розшукової діяльності (Наказ Генеральної прокуратури від 19 вересня 2005 № 4/1гн), також залишилася фактично осторонь тих завдань, які ставилися згаданим Указом Президента.

Проте, незважаючи на прийняття кожною з контрольно-наглядових інстанцій власного внутрішнього документу щодо надання відповідних дозволів, так і не було запроваджено досконалої системи захисту прав громадян від можливих порушень в сфері оперативно-розшукової діяльності. Наприклад, дещо різні за змістом вимоги щодо одного документа (подання оперативного підрозділу) містять згадані Постанова КМУ та Постанова Пленуму ВСУ

Виходячи з цього, безумовно прогресивним виглядають намагання розробників проекту нового КПК України встановити на законодавчому рівні єдині вимоги до подань (клопотань) органів розслідування щодо проведення негласних дій і

¹ Далі - Постанова КМУ.

² Далі - Постанова Пленуму ВСУ.

заходів, що супроводжуються тимчасовим обмеженням конституційних прав громадян. Вельми актуальним в цьому контексті уявляється порівняння чинних вимог, закріплених, по-перше, у Постанові КМУ, по-друге, у Постанові Пленуму ВСУ, і, нарешті, у прийнятому проекті КПК України¹.

За Постановою Пленуму ВСУ	За Постановою КМУ	За проектом КПК України
1) ким і коли заведено оперативно-розшукову або контррозвідувальну справу, її номер; 2) особа, стосовно якої пропонується здійснити відповідні заходи, із зазначенням усіх можливих даних про неї; 3) підстави здійснення оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності, ознаки злочину, які зазначені у постанові про заведення справи та статті (частини статті) КК України; 4) посилання на відповідні положення законів України, якими визначено	1) гриф секретності, дата та реєстраційний номер; 2) найменування суду, до якого вноситься подання; найменування підрозділу, який вносить подання, та підрозділу, працівники якого залучаються до здійснення заходу; 3) вид, категорія, номер справи та дата її заведення; 4) вид заходу, строки і місце його здійснення (житло чи інше володіння особи, інші приміщення, земельна ділянка, транспортний засіб тощо); 5) обґрунтування	1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; 2) короткий виклад обставин злочину, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання; 3) правова кваліфікація злочину з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 4) відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести негласну слідчу (розшукову) дію; 5) обставини, що дають підстави пі-

¹ Проект КПК України 9700 від 13.01.2012 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=42312

<p>підстави застосування заходів, вказівки на мету, з якою пропонується їх здійснити, обґрунтування терміну їх застосування та неможливості одержати інформацію іншим способом;</p> <p>5) орган чи особа, яка буде здійснювати заходи. Має бути зазначено, які саме заходи пропонується здійснити, спосіб їх здійснення, об'єкт здійснення заходів з конкретними характеристиками (номер каналу зв'язку, його вид, адреса житла чи іншого володіння особи, вмотивовані дані про їх належність особі та дані про те, що особа може користуватися ними тощо);</p> <p>6) якщо оперативнорозшукова діяльність здійснюється за дорученням органу дізнання, слідчого, прокурора чи суду, інших передбачених ч. 2 ст. 6 Закону України «Про оперативно-</p>	<p>необхідності здійснення заходу;</p> <p>6) дані про особу, стосовно якої передбачається здійснення заходу, місце проживання чи тимчасового перебування такої особи, а також залежно від виду заходу абонентні номери споживача телекомунікаційних послуг і міжнародний ідентифікатор мобільного обладнання;</p> <p>7) інші відомості, що можуть мати значення для суду.</p>	<p>дозрювати особу у вчиненні злочину;</p> <p>6) вид негласної слідчої (розшукової) дії та обґрунтування строку її проведення;</p> <p>7) обґрунтування неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в інший спосіб;</p> <p>8) відомості залежно від виду негласної слідчої дії про ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо;</p> <p>9) обґрунтування можливості отримання під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії доказів, які самостійно або у сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для в'ясування обставин злочину або</p>
--	---	---

розшукову діяльність» осіб, органів чи організацій, про це повинно бути зазначено в поданні з посиланням на конкретний документ, його номер і дату, номер кримінальної справи, щодо кого вона порушена, за якими статтями (частинами статей) КК.		встановлення осіб, які його вчинили.
--	--	--------------------------------------

Не претендуючи на безапеляційність та остаточний характер висновків, зазначимо лише, що з позицій деталізації та конкретики більш прийнятним виглядає система вимог, викладена у проекті КПК України. Більше того, цілком відповідає логіці й рівень закріплення цих вимог, адже це питання (документальне оформлення рішень щодо застосування негласних обмежень) напряму стосується гарантій прав громадян. В цілому ж, положення нового КПК України, зважаючи на фундаментальне значення цього нормативно-правового акту для документування протиправної діяльності та розслідування злочинів, вже сьогодні мають нагальну потребу у детальному доктринальному тлумаченні для того, щоб створити умови максимальної обізнаності працівників правоохоронних органів щодо новачій кримінально-процесуального закону.

Зміст

Глава 1. Етапи життєвого шляху.....	3
Глава 2. Від друзів, учнів та колег.....	32
Глава 3. В унісон з ювіляром: наукові праці однодумців	78
Алексенко Д.С. Правова охорона таємниці телефонних розмов, поштово-телеграфної чи іншої кореспонденції: сучасний стан та напрями удосконалення	78
Анапольська А.І. Особливості тактики проведення обшуку з вилученням комп'ютерної інформації при розслідуванні кримінальних справ про розкрадання безготівкових коштів	83
Андросов С.М. Общеетеоретические вопросы функционирования банковской системы Украины	91
Байов О.О. Поняття і сутність етнічних наркоугруповань.....	104
Бурбело С.О. Протидія рейдерству в Україні: стан наукової розробленості проблеми.....	121
Воронкова А.Е., Свірідова О.В. Сценарний підхід до вибору стратегії забезпечення економічної безпеки експортної діяльності підприємства	126
Єськов С.В. Обмеження конституційних прав і основоположних свобод людини та громадянина у протидії злочинності: чи правий був сер Вільям Пітт?	134

Заблодська І.В. Передумови створення недержавної системи безпеки підприємництва в Україні.....	144
Зось-Кіур М.В., Штанько В.А. Економіко-правові аспекти банкрутства підприємств.....	153
Заєць О.М. Страхова послуга - міжгалузева категорія права.....	160
Зуєва О.І. Оптимізація капіталу підприємства	171
Калашніков М.М. Недоліки законодавства, що становлять основу для ухилення від виконання фінансових обов'язків держави перед своїми громадянами	178
Камішпанський О.Ю. Органи державного фінансового контролю як суб'єкти викриття фактів розкрадань бюджетних коштів у вугільній галузі.....	188
Коваленко Т.С. Міжнародні (світові) стандарти в галузі дисциплінарної відповідальності адвокатів	204
Кретова А.Ю. Ефективність діяльності підприємства: сутність та підходи до визначення	214
Меженская С.И. Аудит как правовой инструмент в профилактике и борьбе с экономическими преступлениями	225
Недодаєва Н.Л. Складові податкової культури малого бізнесу.....	232
Пасєка Д.О. Фіктивне підприємництво в контексті стану, динаміки та тенденцій злочинності у сфері господарської діяльності	242
Степаненко Д.Ю. Общеотечественные вопросы заключения и исполнения инвестиционных договоров	247
Сумський С.А. Використання в інтересах кримінального судочинства результатів документування фактів отримання хабара посадовими особами контролюючих органів	256
Черков В.О. До питання про можливість оскарження рішення керівника оперативного підрозділу при документуванні злочинів у сфері економіки.....	271

Чистолінова О.С. Забезпечення охорони праці у сучасному суспільстві	277
Чумакова Т.М. Колективно-договірне регулювання трудова відносин в умовах ринкової економіки.....	293
Мавіло Р.С. Порівняльний аналіз вимог щодо змісту подань (клопотань), які вносяться до суду при застосуванні негласних обмежень конституційних прав громадян	302

Наукове видання

ВІСНИК

Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ В
СУЧАСНИХ УМОВАХ**

Спеціальний випуск № 1

Друкується мовими оригіналу

Вішповідальний за випуск С.В. Єськов
Технічні редактори М.О. Михайлюк, О.В. Буцко
Комп'ютерна верстка О.В. Васильєва

Підписано до друку 25.05.2012.
Формат 60×84 1/16. Ум. друк. арк. 20,5.
Тираж 300 прим. Зам. № 31

Редакційно-видавниче відділення відділу організації наукової роботи
та редакційно-видавничої діяльності Луганського державного
університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка
Друкарня РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка
91493, Луганськ, сел. Ювілейне, вул. Генерала Дідоренка, 4
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2692 від 17.11.2006 р.